SVETLANA ALEKSIEVICI

SOLDAȚII DE ZINC

PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ

Svetlana Aleksievici

Soldaţii de zinc

Traducere din limba rusă:

Justina Bandol

Editura Litera

2019

Svetlana Aleksievici
Ţinkovîe malciki
Copyright © 2013
Toate drepturile rezervate

Carte Pentru Toţi este parte
a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe
www.litera.ro

Soldaţii de zinc

Svetlana Aleksievici

Copyright © 2019 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactor: Ovidiu Şerban
Copertă: Bogdan Mitea
Tehnoredactare şi prepress: Bogdan Coscaru

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ALEKSIEVICI, SVETLANA
Soldaţii de zinc / Svetlana Aleksievici; trad. din lb. rusă: Justina Bandol. – Bucureşti: Litera, 2019
ISBN 978-606-33-3873-1
ISBN EPUB 978-606-33-5623-0
I. Bandol, Justina (trad.)
821.111

Svetlana Aleksandrovna Aleksievici este o scriitoare şi jurnalistă din Belarus. S-a născut la Stanislaviv, Ucraina, pe 31 mai 1948, dintr-un tată bielorus şi o mamă ucraineană, şi a crescut în Bielorusia (denumirea ţării în perioada sovietică). După terminarea şcolii, a lucrat ca reporter la mai multe ziare locale, înainte de a absolvi Universitatea de Stat din Belarus (1972) şi de a deveni corespondent al revistei literare *Neman* din Minsk (1976).

De-a lungul carierei sale de jurnalist, Aleksievici s-a specializat în naraţiuni literare întemeiate pe declaraţiile martorilor oculari, istorii orale ale mai multor evenimente dramatice din istoria sovietică: al Doilea Război Mondial, războiul din Afganistan, căderea URSS, dezastrul de la Cernobîl. În urma persecuţiilor politice din partea administraţiei Lukaşenko, a părăsit Belarusul

în 2000, trăind timp de un deceniu la Paris, Göteborg şi Berlin. În 2011 s-a mutat înapoi la Minsk.

A scris mai multe volume care s-au bucurat de apreciere, cărţi publicate sau în curs de publicare în 43 de limbi şi în 47 de ţări: *Războiul nu are chip de femeie* (*U voinî ne jenskoe liţo*, 1985), ce cuprinde mărturii ale femeilor care au luptat în al Doilea Război Mondial, titlu vândut în peste 2 milioane de exemplare; *Ultimii martori* (*Poslednie svideteli*, 1985), amintiri ale adulţilor care în vremea celui de-al Doilea Război Mondial erau copii; *Soldaţii de zinc* (*Ţinkovîe malciki*, 1989), despre experienţele soldaţilor sovietici în războiul din Afganistan; *Zacearovannîe smertiu* (*Fermecaţi de moarte*, 1993), despre sinuciderile provocate de prăbuşirea Uniunii Sovietice; *Dezastrul de la Cernobîl* (*Cernobîlskaia molitva*, 1997), mărturii ale supravieţuitorilor celei mai mari catastrofe nucleare din istorie; şi *Vremuri second-hand* (*Vremea second hand,* 2013), o încercare de portretizare a „omului sovietic” prin amintirile generaţiilor nostalgice de după căderea imperiului comunist.

Svetlanei Aleksievici i s-au acordat numeroase premii pentru cărţile sale, iar în anul 2015 a fost distinsă cu Premiul Nobel pentru Literatură, „pentru scrierile ei polifonice, memorial al suferinţei şi curajului în epoca noastră”.

Pe 20 ianuarie 1801, cazacii atamanului Vasili Orlov au primit poruncă să plece în India. Li se dădea o lună să ajungă la Orenburg şi de acolo trei luni „peste Buharia şi Hiva până la fluviul Indus”. În scurtă vreme, treizeci de mii de cazaci treceau Volga şi pătrundeau adânc în stepele kazahe...

V borbe za vlast. Straniţî politiceskoi istorii Rossii XVII veka (*Lupta pentru putere. Pagini din istoria politică a*

Rusiei în secolul al XVII-lea), Moscova, Editura Mîsl, 1988, p. 475

În decembrie 1979, conducerea Uniunii Sovietice a luat hotărârea de a trimite trupe în Afganistan. Războiul a durat din 1979 până în 1989, timp de nouă ani, o lună şi nouăsprezece zile. Prin Afganistan au trecut mai bine de un milion de soldaţi din contingentul limitat de trupe sovietice. Pierderile totale de vieţi omeneşti din rândul Forţelor Armate ale Uniunii Sovietice au însumat 15 051 de persoane. Dispăruţi fără urmă şi luaţi prizoneri au fost 417 militari. Până în anul 2000, cei care nu s-au întors din prizonierat şi nici nu au fost găsiţi sunt în număr de 287...

Полит.ру, 19 noiembrie 2003

Prolog

— Merg singură... De-acum am să merg multă vreme singură...

A omorât un om... fiul meu... Cu satârul cu care tăiam carnea. S-a întors din război şi l-a omorât aici... Dimineaţă a adus satârul şi l-a pus la loc, în bufetul de vase. Am impresia că tot în ziua aia i-am făcut şniţele... După o vreme au transmis la televizor, au scris şi în ziarul de seară că nişte pescari găsiseră în lacul din oraş un cadavru... făcut bucăţi... Şi mă sună o prietenă:

— Ai citit? Asta e crimă de profesionist... Miroase de la o poştă a Afganistan...

Fiul meu era acasă, stătea întins pe canapea, citea. Eu încă nu aflasem nimic, habar n-aveam, dar, nu ştiu de ce,

după vorbele astea m-am uitat la el... Instinctul de mamă...

Nu auziţi un lătrat? Nu? Ba eu îl aud, cum încep să povestesc despre asta, aud un lătrat. Cum fug câinii... Acolo, la puşcărie, unde e acum, sunt nişte dulăi mari negri... Şi toată lumea e în negru, numai negru... Mă întorc la Minsk, merg pe stradă, trec pe lângă brutărie, pe lângă grădiniţă, cu pâinea şi cu laptele în plasă, şi aud un lătrat. Pur şi simplu asurzitor. Pe mine mă moleşeşte de tot... O dată mai că n-a dat maşina peste mine...

Sunt gata să mă duc la mormântul lui... să mă întind acolo lângă el... Dar nu ştiu... Nu ştiu cum să trăiesc cu asta... Câteodată mi-e groază să mai intru în bucătărie, să văd bufetul unde stătea satârul... Dumneavoastră nu auziţi? Nu auziţi nimic... Nu?!

Nu ştiu cum o mai fi băiatul meu în clipa asta. Cum am să-l primesc înapoi peste cincisprezece ani? I-au dat cincisprezece ani de temniţă grea... Cum l-am crescut? Era pasionat de dansurile de societate... Am fost cu el la Leningrad, la Ermitaj... citeam cărţi împreună... (*Plânge.*) Afganistanul mi l-a furat...

... Am primit telegramă din Taşkent: aşteptaţi-mă, vin, cursa numărul... Am dat buzna afară pe balcon, îmi venea să strig din toţi bojocii: „E viu! Băiatul meu s-a întors viu din Afganistan! Războiul ăsta blestemat s-a terminat pentru mine!” Şi mi-am pierdut cunoştinţa. La aeroport am întârziat, bineînţeles, cursa venise de mult, pe el l-am găsit într-un scuar. Stătea întins pe jos şi apucase iarba în mâini, se mira că e atât de verde. Nu-i venea să creadă că s-a întors... Dar nu i se vedea nici o bucurie pe faţă...

Seara au venit vecinii la noi, au o fetiţă mică şi-i legaseră o fundă albastră lucioasă. El a luat-o pe genunchi, a strâns-o la piept şi plângea, uite-aşa îi curgeau lacrimile

fără oprire. Pentru că acolo ei omorâseră oameni. Şi el... Asta am înţeles pe urmă.

La graniţă, vameşii l-au „uşurat” de nişte slipuri de import. Americane. N-avea voie... Aşa că a venit fără lenjerie. Îmi adusese mie un halat, în anul ăla împlinisem patruzeci de ani, i-au luat şi halatul. Bunicii îi adusese o basma – şi pe aia i-au luat-o. A venit numai cu flori. Gladiole. Dar pe faţă nu i se vedea nici o bucurie.

Dimineaţa se trezea încă om ca toţi oamenii: „Mamă! Mămico!” Spre seară i se întuneca faţa, i se îngreunau ochii... Nici nu pot să vă spun... La început nu bea deloc... Stătea cu ochii ţintă la perete... şi odată se ridica brusc de pe canapea, îşi lua geaca...

Eu mă puneam în uşă:

— Încotro, Valiuşka?

Se uita la mine fără să mă vadă. Şi pleca.

Eu mă întorceam târziu de la muncă, fabrica e departe, eram schimbul doi. Sunam la uşă, şi el nu-mi deschidea. Nu-mi recunoştea glasul. Era atât de ciudat – mai înţeleg, să nu mai ştie glasurile prietenilor, dar pe al meu! Mai ales că „Valiuşka” – numai eu îl strigam aşa. Tot timpul parcă aştepta pe cineva, parcă se temea. I-am cumpărat o cămaşă nouă, m-am apucat să i-o măsor, când mă uit: pe mâini avea numai tăieturi.

— Ce-i asta?

— Nimic, mamă.

Pe urmă am aflat. După proces... În tabăra de antrenament îşi tăiase venele... La o simulare fusese radiotransmisionist şi nu reuşise să arunce la vreme staţia într-un copac, nu se încadrase în timpul stabilit, şi sergentul îl pusese să scoată cincizeci de căldări cu apă din toaletă şi să le care prin faţa celorlalţi aliniaţi în formaţie. El se apucase să le care şi leşinase. La spital îl diagnosticaseră cu o uşoară zdruncinare nervoasă. În

noaptea aia încercase să-şi taie venele. A doua oară în Afganistan... Înainte să plece într-un raid, îl verificaseră: nu-i mergea staţia. Dispăruseră nişte piese care nu se găseau, le şterpelise careva dintre ai lor... Cine? Comandantul îl învinuise pe el de laşitate, cică ar fi ascuns piesele ca să nu participe la acţiune împreună cu ceilalţi. Dar ei acolo îşi furau unul de la altul, desfăceau maşinile pentru piese şi le duceau în prăvăliile afganilor, le vindeau acolo. Şi cumpărau în schimb droguri... Droguri, ţigări. Mâncare. Fiindcă tot timpul stăteau flămânzi.

La televizor era într-o seară o emisiune cu Edith Piaf, ne uitam împreună.

— Mamă, m-a întrebat el, tu ştii ce sunt alea droguri?

— Nu, l-am minţit eu, dar pe furiş îl urmăream: nu cumva trage ceva pe nas?

N-am găsit nici o urmă. Dar acolo foloseau droguri – ştiu precis.

— Cum a fost în Afganistan?

— Taci, mamă!

Când pleca de acasă, eu îi reciteam scrisorile de pe front, voiam să scormonesc, să înţeleg ce-i cu el. Nu găseam nimic deosebit, scria că-i e dor de iarba verde, o ruga pe bunica să se fotografieze în zăpadă şi să-i trimită poza. Dar eu vedeam, simţeam că se petrece ceva cu el. Îmi înapoiaseră alt om... nu pe băiatul meu. Şi eu singură îl trimisesem în armată, că el avea amânare. Eu voisem să devină curajos. Mă străduisem să-l conving şi pe el, să mă conving şi pe mine că armata îl va face mai bun, mai puternic. Îl condusesem cu cântec de chitară, îi pregătisem la plecare o masă cu nu ştiu câte feluri de prăjituri. Îşi chemase prieteni, fete... Îmi amintesc că-i cumpărasem zece torturi.

O singură dată a zis ceva despre Afganistan. Într-o seară... A intrat în bucătărie, eu tranşam un iepure şi

aveam o farfurie cu sânge. El şi-a băgat degetele în sânge şi pe urmă s-a uitat la ele, s-a tot uitat. Şi zice aşa, ca pentru sine:

— Pe un prieten al meu l-au adus cu burta tăiată... Şi mă ruga să-l împuşc... L-am împuşcat...

Cu degetele înmuiate în sânge... Se scursese din carnea de iepure, care e mai fragedă... Cu degetele astea a luat o ţigară şi a ieşit pe balcon. În seara aia n-a mai schimbat nici o vorbă cu mine.

M-am dus pe la doctori. Daţi-mi băiatul înapoi! Ajutaţi-mă! Le-am povestit tot... S-au uitat la el, l-au luat la verificări, dar afară de radiculită nu i-au găsit nimic.

Am venit o dată acasă, când mă uit – la masă erau patru băieţi străini.

— Mamă, sunt din Afganistan. I-am găsit la gară. N-au unde să rămână peste noapte.

— Acuşi vă fac o plăcintă. Într-o clipă! m-am bucurat eu, cine ştie de ce.

Au stat la noi o săptămână. N-am socotit, dar cred că au băut vreo trei navete de votcă. În fiecare seară găseam acasă cinci străini. Al cincilea era băiatul meu... Nu voiam să le ascult discuţiile, mă temeam. Dar, stând în casă cu ei... auzeam fără să vreau... Povesteau cum, când stăteau la pândă câte două săptămâni în munţi, li se dădeau substanţe stimulante, ca să fie mai curajoşi. Dar despre asta nu se vorbeşte. Apoi, cu ce armă omori mai bine... de la ce distanţă... Pe urmă mi-am amintit de toate astea, când s-a întâmplat nenorocirea... Şi atunci am început să mă gândesc, să-mi aduc aminte cu înfrigurare. Până atunci nu fusesem decât speriată: „Aoleu”, îmi spuneam, „toţi parcă-s duşi cu pluta. Nu-s sănătoşi”.

În noaptea... dinainte de ziua aceea... când l-a omorât... am avut un vis că îl aşteptam, şi el nu mai venea. Şi iată că mi-l aduc până la urmă... Mi-l aduc cei patru „afgani” şi-

l aruncă pe podeaua murdară de ciment. Ştiţi, în casă avem podea de ciment... la bucătărie... Ca la închisoare.

El intrase deja în anul pregătitor la facultatea de radiotehnie. Scrisese bine la examen. Era fericit că totul îi mergea. Începusem chiar să cred că se linişteşte. O să meargă la facultate, o să se însoare. Dar, când venea seara.... Mă înspăimântau serile lui... Stătea şi privea ca orb la perete. Adormea în fotoliu... Mie îmi venea să mă arunc peste el, să-l acopăr cu trupul meu şi să nu-l las să plece nicăieri. Acum îl visez cum e mic şi-mi cere de mâncare. I-e tot timpul foame. Întinde mâinile... Întotdeauna în vis îl văd mic şi înjosit. Aievea? Ne vedem o dată la două luni. Patru ore de vorbit printr-un geam...

De două ori pe an am dreptul măcar să-l hrănesc. Şi lătratul ăsta... Visez un lătrat de câine care mă goneşte de peste tot.

A început să-mi facă curte un bărbat... Mi-a adus flori. Când mi le-a adus, „Plecaţi de-aici”, i-am strigat, „sunt mama unui ucigaş!” La început mă temeam să mă întâlnesc cu vreun cunoscut, mă închideam în baie şi aşteptam să cadă zidurile pe mine. Mi se părea că pe stradă mă recunoaşte toată lumea, îşi arată unul altuia, îşi şoptesc: „Ţineţi minte cazul ăla groaznic?... Băiatul ei l-a omorât. L-a tăiat în bucăţi. Se vede c-a fost în Afganistan...” Ieşeam pe stradă numai noaptea, studiam toate păsările de noapte. Le ştiam deja după glas.

A ţinut ancheta... vreo câteva luni... El tăcea. Eu am plecat la Moscova la spitalul militar Burdenko. Am dat acolo peste nişte băieţi care fuseseră în trupele speciale, ca şi el. Mi-am deschis sufletul...

— Băieţi, de ce-ar fi putut omorî băiatul meu un om?

— Dacă l-a omorât, înseamnă c-a avut de ce.

Trebuia să mă conving singură că fusese în stare să facă aşa ceva... că fusese în stare să omoare... Le-am pus o

sumedenie de întrebări şi până la urmă m-am lămurit: fusese! I-am întrebat despre moarte... Nu, nu despre moarte, ci despre cum e să omori. Dar discuţia nu le-a trezit cine ştie ce sentimente, cum trezeşte de obicei orice fel de crimă unui om obişnuit, care n-a văzut sânge. Vorbeau despre război ca despre o slujbă unde ai îndatorirea să ucizi. Pe urmă am întâlnit nişte băieţi care fuseseră şi ei în Afganistan şi care, după cutremurul din Armenia[1], se duseseră acolo cu echipele de salvare. Mă interesa, făcusem o fixaţie: le era vreodată frică? Ce simţeau la vederea morţii? Nu, nu le era frică de nimic, până şi sentimentul de milă le era diluat. Cranii, oase... sparte, zdrobite... Şcoli întregi făcute una cu pământul... În clase... copiii, cum stăteau la ore în bănci, aşa fuseseră îngropaţi. Dar ei îşi aminteau şi vorbeau despre altele: ce depozite bogate de vinuri dezgropaseră, ce coniac, ce vin beau. Glumeau: de-ar mai trânti ăştia un război pe undeva! Dar undeva unde-i cald, unde creşte viţa-de-vie şi se face vin bun... Ei, ce părere aveţi, sunt sănătoşi la cap? Au un psihic normal?

„Îl urăsc mort.” Aşa mi-a scris nu demult. După cinci ani... Ce s-a petrecut între ei? Tace. Ştiu doar că era un băiat, îl chema Iura, care se lăuda că în Afganistan făcuse rost de multe cecuri[2]. Deşi mai târziu s-a dovedit că fusese trimis în Etiopia, ca locotenent. Despre Afganistan minţise...

La proces, numai avocata a spus că judecăm un om bolnav. Pe banca acuzaţilor nu se află un infractor, ci un

---

[1] Cutremur distrugător (6,8 grade pe scara Richter) care a avut loc în nord-estul Armeniei pe 7 decembrie 1988. A stârnit o uriaşă reacţie de ajutorare în comunitatea internaţională.

[2] Formă de plată a soldaţilor sovietici din Afganistan, pe lângă soldă, în monedă locală.

om bolnav, care trebuie tratat. Dar pe atunci, acum şapte ani, încă nu se spunea adevărul despre Afganistan. Toţi erau eroi. Soldaţi „internaţionalişti”. Iar fiul meu era un ucigaş... pentru că făcuse aici ceea ce ei făcuseră acolo. Şi pentru care primiseră ordine şi medalii... De ce numai pe el l-au judecat? De ce nu i-au judecat şi pe cei care l-au trimis acolo? Care l-au învăţat să omoare? Eu aşa ceva nu l-am învăţat... (*Izbucneşte în plâns şi strigă.*)

A omorât un om cu satârul meu de bucătărie... iar dimineaţă l-a adus şi l-a pus la loc în dulap. Ca pe o lingură sau o furculiţă oarecare...

O invidiez pe mama al cărei fiu s-a întors fără picioare... N-are decât s-o urască atunci când se îmbată! Să urască lumea întreagă... N-are decât să se repeadă la ea ca un animal! Ea îi cumpără prostituate, ca el să n-o ia razna... Ea însăşi s-a culcat o dată cu el, fiindcă el ieşise pe balcon, voia să se arunce de la etajul zece. Aş fi gata de orice... Le invidiez pe toate mamele, chiar şi pe cele ale căror fii zac în mormânt. Aş fi stat lângă cruce şi aş fi fost fericită. Aş fi adus flori.

Auziţi lătratul? Aleargă câinii după mine. Îi aud...

O mamă

Din carnetele de însemnări (la război).

Iunie 1986

Nu vreau să mai scriu despre război... Să trăiesc din nou „filosofia dispariţiei” în loc de „filosofia vieţii”. Să adun experienţele nesfârşite ale in-existenţei. După *Războiul nu*

are chip de femeie, multă vreme n-am putut vedea copii cărora le curgea sânge din nas după vreo încăierare, în vacanţe evitam să mă uit cum pescarii aruncă vesel pe nisipul de pe mal peştele smuls din adâncurile apelor, pentru că mi se făcea rău la vederea ochilor acelora holbaţi, încremeniţi. Fiecare are rezerva sa de forţe cu care se poate apăra de durerea fizică şi psihologică, şi a mea fusese epuizată. Mă scotea din minţi urletul unei pisici lovite de maşină, îmi întorceam privirea de la orice râmă strivită, de la orice broscuţă aruncată pe şosea... Mi se părea de multe ori că şi animalele, păsările, peştii au dreptul la istoria suferinţei lor. Că într-o zi o s-o scrie cineva.

Şi deodată... dacă aşa ceva se poate numi „deodată”. Era în al şaptelea an de război... Noi nu ştiam nimic despre el în afara reportajelor eroice de la televizor. Din când în când ne cutremurau pentru o clipă sicriele de zinc aduse de la mare depărtare, care nu încăpeau în cutiile de chibrituri ale „hruşcioabelor”[3]. Răsunau atunci salve îndurerate de artilerie – şi se lăsa din nou liniştea. Mentalitatea noastră mitologică rămânea neclintită: suntem o pildă de justeţe şi măreţie. Şi avem întotdeauna dreptate. Ultimele scântei ale ideii de revoluţie mondială scăpărau cu flacără vie... şi nimeni nu observa că focul ne ajunsese pe noi. Că ni se aprinsese propria casă. Începuse perestroika lui Gorbaciov. Ne năpusteam în întâmpinarea unei vieţi noi. Pe noi înşine ce ne aştepta în viitor? De ce aveam să ne dovedim capabili după atâţia ani de somn

[3] Blocuri de locuinţe construite în URSS începând cu sfârşitul anilor ’50, asociate îndeosebi cu numele lui Nikita Hruşciov (secretar general al PCUS între 1953 şi 1964). Apartamentele aveau de regulă suprafeţe mici, iar materialele folosite nu erau de bună calitate, de aici şi denumirea ironică de „hruşcioabă”.

letargic indus artificial? Şi în timpul acesta băieţii noştri piereau prin ţări străine, cine ştie pentru ce...

Despre ce se vorbea în jurul meu? Despre ce se scria? Despre datoria internaţionalistă[4] şi despre geopolitică, despre interesele noastre de mare putere şi despre frontierele sudice. Şi oamenii credeau în toate astea. Credeau cu adevărat! Mame care nu demult se zvârcoliseră la vederea cutiilor oarbe de metal în care le fuseseră înapoiaţi fiii luau acum cuvântul în şcoli şi muzee militare, chemând alţi tineri să-şi îndeplinească „datoria faţă de Patrie”. Cenzura era cu ochii în patru ca în reportajele despre teatrul de război să nu fie cumva pomenită moartea soldaţilor noştri, noi eram încredinţaţi că un „contingent limitat” de trupe sovietice ajută un popor prieten să construiască poduri, drumuri, şcoli, distribuie îngrăşăminte şi făină în kişlakuri[5], că medicii sovietici le ajută pe femeile afgane să nască. Soldaţii întorşi de pe front veneau în şcoli cu chitare, ca să cânte despre ceea ce ar fi trebuit să urle.

Cu unul dintre ei am stat îndelung de vorbă... Voiam să aflu mai multe despre cât de chinuitoare e decizia aceasta – a trage sau a nu trage. Dar pentru el nu părea să fi existat nici un fel de dramă. Ce e bine? Ce e rău? E bine să omori „în numele socialismului”? Pentru băieţii aceştia, graniţele moralităţii sunt trasate de ordinele venite de la superiori. E adevărat că despre moarte vorbesc cu mai multă prudenţă decât noi. În privinţa asta iese imediat la iveală distanţa care ne desparte.

[4] Noţiune folosită pe larg în limbajul de lemn al societăţii sovietice, derivată din doctrina internaţionalismului proletar şi aplicată în special situaţiilor când URSS intervenea în alte state pentru înăbuşirea mişcărilor anticomuniste sau antistatale. A fost unul din conceptele-cheie ale justificării războiului din Afganistan.

[5] Sate afgane tradiţionale, deseori înconjurate de un zid de pământ.

Cum se poate să trăieşti istoria şi în acelaşi timp să scrii despre ea? În plus, e imposibil să înşfaci toate bucăţelele de viaţă, toată „mizeria” existenţei, şi să le arunci într-o carte. În istorie. Trebuie „să străpungi timpul” şi „să surprinzi duhul vremurilor”.

„Durerea are zeci de-nfăţişări” (Shakespeare, *Richard al II-lea*)[6].

... În sala de aşteptare pe jumătate goală a autogării am văzut un ofiţer cu un geamantan scump. Alături de el, un băieţandru slăbănog, tuns la chelie ca soldaţii, scormonea cu o furculiţă într-un ghiveci cu un ficus uscat. Lângă ei s-au aşezat cu naivitate nişte femei de la ţară şi s-au apucat să-i întrebe: încotro, de ce, cine sunt? Ofiţerul îl însoţea acasă pe un soldat care-şi ieşise din minţi: „De la Kabul tot scormoneşte cu ce-i cade în mână: cu lopata, cu furculiţa, cu băţul, cu stiloul”. Băieţandrul înalţă capul: „Trebuie să mă ascund... Am să sap o gaură... O fac repede. Acolo le ziceam «gropi comune». O să sap o groapă mare pentru voi toţi...”

La el am văzut pentru prima oară pupile imense, cât ochiul...

Sunt în cimitirul oraşului... În jurul meu stau câteva sute de oameni. În centru – nouă coşciuge, căptuşite cu stambă roşie. Câţiva militari iau cuvântul. Un general... Mai multe femei în negru bocesc. Restul lumii tace, numai o fetiţă cu cozi împletite plânge cu sughiţuri deasupra unui sicriu: „Tati! Tătiiiicule! Unde eşti? Mi-ai promis că-mi aduci o păpuşă. O păpuşică frumoasă! Ţi-am desenat un album întreg de căsuţe şi flori... Te aştept, tăticuţule...” Un ofiţer tânăr o ridică în braţe şi o duce către o Volgă neagră. Dar

---

[6] *Richard al II-lea*, actul II, scena 2, traducere de Mihnea Gheorghiu, în William Shakespeare, *Opere complete (Teatru)*, vol. 3, Univers, Bucureşti, 1982, p. 163.

auzim încă multă vreme: „Tati! Tătiiiicule!... Tăticuuţule drag...!”

Generalul vorbeşte... Femeile în negru bocesc mai departe. Noi, ceilalţi, tăcem. De ce?

Nu vreau să tac... Şi nu mai pot să scriu despre război.

Septembrie 1988

5 septembrie

Taşkent. În aeroport e zăduf şi miroase a pepene galben – e mai mult pepenărie, nu aeroport. Două noaptea. Pe sub taxiuri se strecoară fără frică pisici grase sălbăticite – de rasă afgană, se spune. Prin mulţimea bronzată a turiştilor, printre cutii şi coşuri cu fructe, ţopăie în cârje soldaţi tineri (băieţandri). Nimeni nu le mai dă atenţie, s-au obişnuit cu ei. Dorm şi mănâncă tot aici, pe jos, pe ziare şi reviste vechi, aşteptând săptămâni la rând să-şi poată cumpăra bilete spre Saratov, Kazan, Novosibirsk, Kiev... Unde au fost schilodiţi? Ce apărau acolo? Nu interesează pe nimeni. Un singur băieţaş nu-şi poate lua ochii de la ei, şi o cerşetoare beată se apropie de unul:

— Vino-ncoa’!... Să-ţi dau ceva...

El se fereşte cu cârja, iar ea, fără să se supere, îi mai adresează câteva cuvinte triste, femeieşti.

Alături de mine şed câţiva ofiţeri. Vorbesc despre cât sunt de proaste la noi protezele. Despre febra tifoidă, despre holeră, despre malarie şi hepatită. Cum în primii ani de război nu existau nici fântâni, nici bucătării, nici băi, n-aveau nici măcar cu ce spăla vasele. Plus despre ce a dus fiecare acasă: care un video, care un casetofon Sharp

sau Sony. Mi-a rămas în minte cu ce ochi se uită după femeile frumoase, odihnite, în rochii decoltate...

Aşteptăm multă vreme avionul militar către Kabul. Aud vorbindu-se că mai întâi o să încarce tehnica de luptă şi pe urmă oamenii. Sunt vreo sută care aşteaptă, toţi – militari. Surprinzător de multe femei.

Fragmente de conversaţii:

— Îmi piere auzul. Mai întâi am început să nu mai aud păsările care cântă cu glas subţire. Din cauza unei contuzii la cap... Presura galbenă, de pildă, n-o mai disting prea bine. Am înregistrat-o pe casetă şi o ascult dată la maxim...

— Mai întâi tragi şi pe urmă te lămureşti ce era – femeie sau copil? Fiecare cu coşmarul lui...

— În timpul focului de mitralieră, măgarul se întinde pe jos; cum s-a terminat, cum sare la loc în picioare...

— Ce suntem noi în ţară? Prostituate? Asta ştiam deja. De-am reuşi să câştigăm măcar cât să deschidem o cooperativă[7]! Iar bărbaţii? Halal! Toţi nişte beţivi.

— Generalul vorbea despre datoria internaţionalistă, despre apărarea graniţei de sud. Mai că nu i-au dat lacrimile: „Cumpăraţi-le dropsuri! Sunt şi ei tot copii. Bomboanele sunt cel mai bun cadou”.

— Era un ofiţer tânăr. Când a aflat că i-au tăiat piciorul, l-a bufnit plânsul. Avea nişte obraji ca de fată mare – albi, rumeiori... Mie la început mi-era frică de morţi, mai ales dacă n-aveau mâini sau picioare. Pe urmă m-am obişnuit...

— Când iau prizonieri, le taie membrele şi le leagă cu garouri, ca să nu moară de hemoragie. Şi aşa îi lasă, de-i

[7] E vorba de mici întreprinderi private din domeniul serviciilor, manufacturii sau comerţului exterior, a căror înfiinţare a devenit posibilă în urma Legii gorbacioviste a cooperativelor, intrată în vigoare în mai 1988, în perioada perestroikăi. A fost primul act legislativ de după NEP-ul leninist care încuraja iniţiativa privată în economie.

culeg ai noştri numai nişte cioturi. Ei vor să moară, dar sunt vindecaţi cu de-a sila. Iar când ies din spital nu mai vor să se întoarcă acasă.

— La vamă mi-au văzut rucsacul gol: „Ce-ai acolo?” „Nimic.” Nu m-au crezut, m-au pus să mă dezbrac până la chiloţi. Toţi vin cu câte două—trei geamantane.

În avion am nimerit lângă un transportor blindat legat cu lanţuri. Din fericire, maiorul de alături a fost treaz – toţi ceilalţi erau beţi. La oarecare depărtare, cineva dormea pe un bust al lui Marx (portretele şi busturile îndrumătorilor socialişti fuseseră îngrămădite fără nici un ambalaj); se transportau nu numai armament, ci şi toate cele necesare pentru săvârşirea ritualurilor sovietice: steaguri roşii, panglici...

Urlă sirena...

— Treziţi-vă, să nu pierdeţi împărăţia cerurilor!

Suntem deja deasupra Kabulului.

Aterizăm.

... Bubuit de artilerie. Patrule de soldaţi în veste antiglonţ, cu pistoale automate, verifică permisele.

N-am vrut să mai scriu despre război, şi totuşi iată-mă în mijlocul unui război adevărat. Peste tot în jur sunt oameni din război, obiecte ale războiului. Timpul războiului.

12 septembrie

Există ceva imoral în privirea care scrutează curajul şi temeritatea altora. Ieri-dimineaţă, în timp ce mergeam spre cantină, am schimbat un salut cu o santinelă. Peste jumătate de ceas, băiatul acela a fost ucis de o schijă de mină rătăcită prin garnizoană. Toată ziua am încercat să-mi amintesc chipul lui...

Jurnaliştii sunt numiţi aici „scornitori”. Şi scriitorii la fel. În grupul nostru de scriitori sunt numai bărbaţi. Jinduiesc

să ajungă la posturile avansate, să participe la luptă. Îl întreb pe unul din ei:

— De ce?

— Mi se pare interesant. Să spun că am fost în pasul Salang[8]. Să trag cu puşca.

Nu mă pot dezbăra de sentimentul că războiul este o emanaţie a naturii masculine, care mie mi-e în bună măsură de neînţeles. Dar realitatea lui de zi cu zi este grandioasă. Apollinaire spune: „Ah, cât de frumos e războiul!”

În război totul e altfel: şi noi, şi natura, şi gândurile noastre. Aici am înţeles că gândul omului poate fi cumplit de crud.

Întreb şi ascult pretutindeni: în cazarmă, la cantină, pe terenul de fotbal, seara, la dansuri – atribut neobişnuit aici al vieţii paşnice:

— Am tras de la mică distanţă şi am văzut cum îi explodează craniul. Şi mi-a trecut prin minte: „Primul”. După luptă – o mulţime de răniţi şi morţi. Toată lumea tace... Visez tramvaie, cum merg acasă cu tramvaiul... Amintirea cea mai dragă mi-e de când cocea mama plăcinte şi în casă mirosea a aluat dulce...

— Te împrieteneşti cu un tip de treabă... şi pe urmă îi vezi maţele împrăştiate pe pietre. Şi aşa-ţi vine să te răzbuni!...

— Aşteptăm o caravană, stăm de două—trei zile la pândă în nisipul fierbinte, şi de uşurat ne uşurăm tot aşa, întinşi. După trei zile te apucă toate pandaliile. Şi prima

[8] Pas montan important care uneşte nordul Afganistanului cu şoseaua spre Kabul. În anii ’60, inginerii sovietici au construit aici un tunel, în care, pe 3 noiembrie 1982, a avut loc un incendiu catastrofal, soldat cu numeroase victime (sute sau chiar mii) printre militarii sovietici şi afgani.

rafală o tragi cu ură, pur şi simplu. După ce-i ciuruim, la sfârşit, ne dăm seama că în caravană erau numai banane şi gem. Ne-am îndopat cu dulce pentru toată viaţa...

— Prinseserăm nişte *duhi*[9]... şi-i interogăm: „Unde-s depozitele militare?” Tăcere. I-am luat pe doi dintre ei în elicopter, cu noi: „Unde-s? Arată!” Nimic. Pe unul l-am aruncat pe stânci...

— Să faci dragoste la război şi după război nu-i totuna... La război toate zici că-s prima oară...

— Trăgea un Grad[10] de-al nostru... Zburau minele... Şi, prin toată canonada aia, nu simţi decât: Vreau să trăiesc! Să trăiesc! Nu ştii şi nici nu vrei să ştii de suferinţa celuilalt. Să trăiesc! – atât. Să trăiesc!

A scrie (a povesti) tot adevărul despre sine este, după observaţia lui Puşkin, o imposibilitate fizică.

La război, pe om îl salvează faptul că are conştiinţa distrasă, împrăştiată. Dar moartea din jur e absurdă şi aleatorie, fără nici un sens mai profund.

... Pe un tanc, scris cu vopsea roşie: „Răzbunare pentru Malkin”.

În mijlocul străzii, o tânără afgană stătea în genunchi în faţa unui copil ucis şi ţipa. Aşa ţipă, probabil, numai animalele rănite.

Am trecut pe lângă sate nimicite, asemănătoare cu un câmp arat. Pământul mort al unui spaţiu unde până nu demult au trăit oameni era mai înfricoşător decât întunericul din care oricând poate să te ajungă glonţul.

---

[9] Denumire dată de soldaţii sovietici mujahedinilor afgani, prescurtare de la cuvântul *duhman* („duşman”) din limba paştu.

[10] Multiplu aruncător de proiectile sovietic montat pe un camion militar.

La spital, am pus un ursuleţ de pluş pe patul unui băieţel afgan. L-a luat cu dinţii şi aşa s-a jucat cu el, zâmbind – n-avea mâini. „Ruşii voştri l-au schilodit”, mi s-au tradus cuvintele mamei. „Tu ai copii? Ce, fată sau băiat?” Nu mi-am dat seama, până la urmă, ce era mai mult în glasul ei – groază sau iertare.

Oamenii povestesc despre cruzimea pe care o arată mujahedinii faţă de soldaţii noştri luaţi prizonieri. Desprinsă parcă din Evul Mediu. Aici e cu adevărat alt timp, calendarele arată secolul al XIV-lea.

În *Un erou al timpului nostru* de Lermontov, Maksimîci, evaluând comportamentul munteanului care l-a omorât pe tatăl Belei, afirmă: „Desigur, după concepţia lor, avea perfectă dreptate”[11] – deşi, din punctul de vedere al rusului, gestul pare barbar. Scriitorul a surprins aici o trăsătură uimitoare a sufletului rus – capacitatea de a se pune în pielea altuia, de a vedea lucrurile şi „după concepţia lor”.

Dar acum...

17 septembrie

Văd, de la o zi la alta, cum omul alunecă tot mai jos. Şi arareori se înalţă.

La Dostoievski, Ivan Karamazov observă: „Am auzit spunându-se uneori că omul e crud «ca o fiară», ceea ce, după mine, este o nedreptate strigătoare la cer şi o insultă pentru bietele jivine; nici o fiară de pe faţa pământului nu se poate compara în privinţa asta cu omul, a cărui cruzime aproape că atinge perfecţiunea”[12].

---

[11] M.I. Lermontov, *Un erou al timpului nostru*, traducere de Al. Philippide, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 32.

[12] F.M. Dostoievski, *Fraţii Karamazov*, vol. 1, traducere de Ovidiu Constantinescu şi Isabella Dumbravă, RAO, Bucureşti, 1997, p. 368.

Da, am o bănuială că nu vrem să auzim de aşa ceva, nu vrem să ştim. Dar în orice război, oricine – Iulius Caesar sau Iosif Stalin – şi în numele a orice l-ar purta, oamenii se omoară unul pe altul. Este o crimă, însă, la noi în ţară, nu suntem deprinşi să ne gândim la asta, ba chiar în şcoli se vorbeşte despre educaţie nu patriotică, ci militar-patriotică. Deşi... de ce mă mai mir? E limpede – avem socialism de război, ţară militarizată, gândire militarizată.

Omul nu trebuie pus la asemenea încercări, căci nu le rezistă. În medicină, aşa ceva se numeşte „vivisecţie”. Experiment pe viu.

Seara, în căminul de soldaţi de vizavi de hotel cineva a pornit un casetofon. Am ascultat şi eu cântece „afgane”. Glasuri de copii, încă neformate, cântau răguşit, à la Vîsoţki[13]: „Soarele a căzut în kişlak ca o bombă enormă”, „N-am nevoie de faimă. Răsplată ne-ar fi viaţa”, „De ce omorâm? De ce suntem ucişi?”, „Am început să uit şi chipuri”, „Afganistan, nu ne eşti doar datorie. Eşti pentru noi facerea lumii”, „Ca nişte dropii ţopăie ologi pe malul mării”, „Mort, e al nimănui. Pe chipu-i nu mai luce ura”.

Noaptea am un vis: soldaţii noştri se întorc în ţară, iar eu sunt printre cei care îi conduc. Mă apropii de un băieţel, care e însă fără limbă, mut. După ce-a fost luat prizonier. De sub mantaua soldăţească îi iese pijamaua de spital. Îl întreb ceva, dar el nu face decât să-şi scrie numele: „Vanecika... Vanecika...” I-l văd foarte clar – „Vanecika”... Seamănă la faţă cu un tânăr cu care discutasem peste zi şi care îmi tot repeta: „Mă aşteaptă mama acasă”.

Am străbătut străduţele îngheţate ale Kabulului, trecând pe lângă pancartele cunoscute, desfăşurate în centrul oraşului: „Comunismul e viitorul luminos”, „Kabul – oraş al păcii”, „Poporul şi partidul sunt unite pe vecie”. Pancarte

[13] Vladimir Vîsoţki (1938-1980), bard rus, vestit pentru vocea sa profundă, răguşită.

de-ale noastre, imprimate în tipografiile sovietice. Lenin al nostru stă aici cu mâna ridicată...

Am făcut cunoştinţă cu operatori cinematografici veniţi de la Moscova.

Filmau încărcarea unei „lalele negre”[14]. Povestesc, cu ochii plecaţi, că soldaţii morţi sunt îmbrăcaţi în vechea uniformă militară din anii ’40, cu pantaloni largi pe coapse. Uneori îi aşază în sicrie fără să-i mai îmbrace, se întâmplă să nu aibă disponibile nici măcar uniforme vechi. Scânduri putrede, cuie ruginite... „I-au adus în containere frigorifice pe ultimii. Mirosea parcă a carne de mistreţ cam stătută.”

Cine m-ar crede dacă aş scrie despre aşa ceva?

20 septembrie

Am văzut o luptă...

Au murit trei soldaţi... Seara, toată lumea ia masa fără să pomenească de bătălie şi de cei ucişi, deşi toţi zac undeva în apropiere.

Dreptul omului de a nu ucide. De a nu învăţa să ucidă. Neînscris în nici o constituţie.

Războiul e o lume, nu un eveniment... Totul e altfel aici: şi peisajul, şi omul, şi cuvintele. Îmi rămâne în minte latura teatrală a războiului: un tanc care se răstoarnă, ordinele care răsună în jur... dârele luminoase ale gloanţelor în întuneric...

A te gândi la moarte e ca şi cum te-ai gândi la viitor. Atunci când te gândeşti la ea şi când o vezi, se petrece ceva cu timpul. Pe lângă teama de moarte există şi atracţia ei...

Nu trebuie să inventez nimic. Pretutindeni în jur sunt fragmente de cărţi esenţiale. În fiecare om.

---

[14] „Lalele negre” erau numite avioanele în care se aduceau sicriele celor căzuţi în Afganistan.

În povestiri, (deseori!) este uluitoare naivitatea agresivă a băieţilor noştri, până nu demult liceeni. Şi eu, care-mi doresc să obţin dialogul omului cu omul dinăuntrul său.

Şi totuşi... În ce limbă vorbim cu noi înşine? Cu alţii? Mie-mi place limbajul vorbit, neîmpovărat de nimic, lăsat liber. Totul în el e o petrecere, o sărbătoare: sintaxa, intonaţia, accentele – plus că emoţia este reconstituită cu exactitate. Eu urmăresc emoţiile, nu evenimentul. Urmăresc cum au evoluat emoţiile noastre, nu evenimentele. Poate ceea ce fac se aseamănă cu munca istoricului, dar eu sunt un istoric al lucrurilor fără urmă. Ce se întâmplă cu marile evenimente? Migrează în istorie – în vreme ce evenimentele mărunte, însă importante pentru omul de rând, dispar fără urmă. Astăzi, un băieţandru (care, de plăpând şi bolnăvicios ce era, nici nu arăta a soldat) îmi povestea cât de neobişnuit şi, în acelaşi timp, de palpitant e să omori laolaltă cu alţii. Şi cât de înfricoşător e să împuşti un prizonier.

Oare aşa ceva rămâne în istorie? Mă îndeletnicesc (carte după carte) cu acelaşi lucru – micşorez istoria până la nivelul individului.

M-am gândit la imposibilitatea de a scrie, la război fiind, o carte despre război. Mă împiedică mila, ura, durerea fizică, prietenia... şi o scrisoare de acasă, după care mă cuprinde aşa o poftă de viaţă... Soldaţii spun că, atunci când omoară, se străduiesc să nu se uite nici măcar în ochii unei cămile. Aici nu există atei. Şi toţi sunt superstiţioşi.

Mi se reproşează (mai ales de ofiţeri, mai rar de soldaţi) că, vezi Doamne, n-am tras eu însămi şi nici nu s-a tras asupra mea – cum pot, aşadar, să scriu despre război? Dar oare n-ar putea să fie, de fapt, bine că n-am tras?

Unde este omul căruia numai gândul războiului să-i provoace suferinţă? Eu nu-l găsesc. Dar ieri, lângă sediul statului-major, zăcea moartă o pasăre necunoscută. Şi, ciudat... Soldaţii se apropiau de ea şi încercau să-şi dea seama ce fel de pasăre e. Le era milă.

Pe feţele morţilor există un soi de însufleţire... Nu mă pot nicicum deprinde nici cu nebunia, la război, a lucrurilor obişnuite – apa, ţigările, pâinea... Mai ales atunci când plecăm din garnizoană şi urcăm în munţi. Acolo, omul e singur cu natura şi cu întâmplarea. Te va ocoli oare glonţul sau nu? Cine va trage primul – tu sau el? Acolo începi să vezi omul din perspectiva naturii, nu a societăţii.

Iar în ţară, la televizor arată cum ai noştri plantează aleile prieteniei, pe care nici unul dintre noi, cei veniţi aici, nu le-a văzut şi nu le-a plantat...

Dostoievski, în *Demonii*: „Convingerile şi omul sunt, pare-se, două lucruri mult deosebite... Toţi sunt vinovaţi, toţi sunt vinovaţi şi... dacă s-ar fi convins toată lumea de acest lucru!”[15] Şi tot el spune undeva că omenirea ştie despre sine mai multe, mult mai multe decât a reuşit să exprime în literatură şi ştiinţă. Şi că ideea aceasta ar fi nu a sa, ci a lui Vladimir Soloviov.

Dacă nu l-aş fi citit pe Dostoievski, aş fi fost copleşită de disperare...

21 septembrie

Undeva departe se aude un sistem Grad. E înfricoşător chiar şi de la distanţă.

---

[15] F.M. Dostoievski, *Demonii*, traducere de Nicolae Gane, Polirom, Iaşi, 2011, p. 817.

După marile războaie ale secolului XX şi moartea în masă, pentru a scrie despre războaie contemporane (mici) precum cel din Afganistan, e nevoie de alte premise etice şi metafizice. Trebuie revendicat ceea ce e mărunt, personal şi individual. Un singur om. Un om unic pentru cineva. Nu felul cum se raportează la el statul, ci ce este el pentru mama, pentru soţia lui. Pentru copilul său. Cum să ne recăpătăm vederea firească?

Mă interesează şi corpul, corpul omenesc, ca legătură între natură şi istorie, între animalitate şi vorbire. Toate detaliile fizice sunt importante: cum se schimbă sângele în soare, omul înaintea plecării în misiune... Viaţa e inimaginabil de artistică în sine, şi – oricât de crud ar suna – suferinţa omenească e deosebit de artistică. Latura întunecată a artei. Ieri, de pildă, am văzut cum erau culeşi, bucăţi, nişte soldaţi tineri sfârtecaţi de o mină antitanc. Aş fi putut să nu mă duc să mă uit, dar m-am dus, ca să scriu. Acum scriu...

Şi totuşi: ar fi trebuit să mă duc? Îi auzeam pe ofiţeri zeflemisindu-mă pe la spate: s-a speriat, pasămite, cuconiţa. M-am dus, şi n-a fost nimic eroic în gestul meu, pentru că acolo am leşinat. Fie de dogoare, fie din cauza zguduirii. Vreau să fiu sinceră.

23 septembrie

Am mers cu elicopterul... De sus, am văzut sute de sicrie de zinc, pregătite pentru caz de nevoie, strălucind viu şi ameninţător în soare...

Te confrunţi cu aşa ceva şi imediat îţi vine în minte: literatura se sufocă în limitele sale... Copiind realitatea şi relatând fapte, poţi să exprimi numai ceea ce vede ochiul, dar la ce foloseşte un raport amănunţit despre cele

întâmplate? E nevoie de altceva... Să surprinzi clipe rupte din viaţă...

25 septembrie

Am să mă întorc de aici liberă... N-am fost aşa până când n-am văzut ce facem aici. M-am simţit singură şi speriată. Am să mă întorc şi n-am să mai pun niciodată piciorul într-un muzeu militar...

***

N-am folosit în carte nume adevărate. Unii interlocutori m-au rugat să păstrez taina spovedaniei, alţii vor ei înşişi să uite totul. Să uite de ceea ce scria Tolstoi – că „omul curge”[16]. În el există totul.

Dar în jurnal am păstrat numele. Poate, cândva, eroii mei vor dori să se afle cine au fost:

Serghei Amirhanian, căpitan; Vladimir Agapov, locotenent-major, şef serviciu de contabilitate; Tatiana Belozerskih, funcţionară; Viktoria Vladimirovna Bartaşevici, mama soldatului Iuri Bartaşevici, căzut la datorie; Dmitri Babkin, soldat, servant ochitor; Saia Emelianovna Babuk, mama surorii medicale Svetlana Babuk, căzută la datorie; Maria Terentievna Bobkova, mama soldatului Leonid Bobkov, căzut la datorie; Olimpiada Romanovna Baukova, mama soldatului Aleksandr Baukov, căzut la datorie; Taisia Nikolaevna Boguş, mama soldatului Viktor Boguş, căzut la datorie; Viktoria Semionovna Valovici, mama locotenentului-major Valeri Valovici, căzut la datorie; Tatiana Gaisenko, soră medicală; Vadim Gluşkov, locotenent-major, traducător; Ghennadi Gubanov, căpitan, aviator; Inna Sergheevna Galovneva, mama locotenentului-major Iuri Galovnev, căzut la datorie;

[16] Lev Tolstoi, *Jurnal*, vol. 2, traducere de Janina Ianoşi, Ideea Europeană, Bucureşti, 2005, p. 59.

Anatoli Devetiarov, maior, responsabil cu propaganda într-un regiment de artilerie; Denis L., soldat, grenadier; Tamara Dovnar, soţia locotenentului-major Piotr Dovnar, căzut la datorie; Ekaterina Nikiticina Platiţina, mama maiorului Aleksandr Platiţin, căzut la datorie; Natalia Jestovskaia, soră medicală; Maria Onufrieva Zilfigarova, mama soldatului Oleg Zilfigarov, căzut la datorie; Vadim Ivanov, locotentent-major, comandant de pluton de pionieri; Galina Fiodorovna Ilcenko, mama soldatului Aleksandr Ilcenko, căzut la datorie; Evgheni Krasnik, soldat, puşcaş într-o unitate de infanterie motorizată; Konstantin M., consilier militar; Evgheni Kotelnikov, plutonier, instructor sanitar într-o companie de cercetaşi; Aleksandr Kostakov, soldat, transmisionist; Aleksandr Kuvşinnikov, locotenent-major, comandant de pluton de grenadieri; Nadejda Sergheevna Kozlova, mama soldatului Andrei Kozlov, căzut la datorie; Marina Kiseliova, funcţionară; Taras Keţmur, soldat; Piotr Kurbanov, maior, comandant de companie de puşcaşi vânători de munte; Vasili Kubik, sublocotenent; Oleg Leliuşenko, soldat, grenadier; Aleksandr Leletko, soldat; Serghei Loskutov, chirurg militar; Valeri Lisicionok, sergent, transmisionist; Aleksandr Lavrov, soldat; Vera Lîsenko, funcţionară; Artur Metliţki, soldat, cercetaş; Evgheni Stepanovici Muhortov, maior, comandant de batalion, şi fiul lui, Andrei Muhortov, sublocotenent; Lidia Efremovna Mankevici, mama sergentului Dmitri Mankevici, căzut la datorie; Galina Mleavaia, soţia căpitanului Stepan Mleavîi, căzut la datorie; Vladimir Miholap, soldat, genist; Maksim Medvedev, soldat, controlor de spaţiu aerian; Aleksandr Nikolaenko, căpitan, comandantul unui grup de elicoptere; Oleg L., pilot de elicopter; Natalia Orlova, funcţionară; Galina Pavlova, soră medicală; Vladimir Pankratov, soldat, cercetaş; Vitali Rujenţev, soldat, şofer; Serghei Rusak,

soldat, tanchist; Mihail Sirotin, locotenent-major, aviator; Aleksandr Suhorukov, locotenent-major, comandant al unui pluton de puşcaşi vânători de munte; Timofei Smirnov, sergent, artilerist; Valentina Kirillovna Sanko, mama soldatului Valentin Sanko, căzut la datorie; Nina Ivanovna Sidelnikova, mamă; Vladimir Simanin, locotenent-colonel; Tomas M., sergent, comandant de pluton de infanterie; Leonid Ivanovici Tatarcenko, tatăl soldatului Igor Tatarcenko, căzut la datorie; Vadim Trubin, sergent, membru al trupelor speciale; Vladimir Ulanov, căpitan; Tamara Fadeeva, medic bacteriolog; Liudmila Haritoncik, soţia locotenentului-major Iuri Haritoncik, căzut la datorie; Anna Hakas, funcţionară; Valeri Hudeakov, maior; Valentina Iakovleva, sublocotenent, şef de unitate secretă...

Ziua întâi

„Căci mulţi vor veni în numele meu...”

Într-o dimineaţă lungă ca o rafală de mitralieră, un apel:

— Ascultă, începe el fără să se prezinte, ţi-am citit calomniile. Dacă mai tipăreşti un singur rând...

— Cine sunteţi?

— Unul dintre cei despre care scrii. O să ne mai cheme ei într-o zi, să ne dea iar arma în mână, să facem ordine. Şi atunci o să daţi socoteală pentru toate. Doar să publicaţi mai des cu numele adevărat, să nu vă mai ascundeţi sub pseudonime! Îi urăsc pe pacifişti! Ai urcat cumva cu un echipament întreg în spinare pe munte, ai mers cu TAB-ul pe o arşiţă de cincizeci de grade? Simţi cumva noaptea

duhoarea sârmelor ghimpate? Nu simţi... Nu... Atunci nu te băga! E treaba noastră! La ce-ţi trebuie? Eşti muiere, pune mâna şi naşte copii!

— De ce nu spui cum te numeşti?

— Nu te băga! Pe tovarăşul meu cel mai bun – ca un frate mi-era – l-am adus din raid într-un sac de plastic... Capul într-o parte, mâinile, picioarele într-alta... Pielea jupuită ca de pe mistreţi... Carne tranşată... Şi cânta la vioară, scria poezii. El să fi scris, nu tu... La două zile după înmormântare, pe maică-sa au dus-o la balamuc. Dormea în cimitir, pe mormântul lui. Iarna, dormea pe zăpadă. Tu... nu te mai băga! Noi am fost soldaţi, acolo ne-au trimis. Am îndeplinit ordinele. Eu am depus jurământul militar, am sărutat drapelul în genunchi.

— „Vedeţi să nu vă amăgească cineva. Căci mulţi vor veni în numele meu.” Noul Testament, Evanghelia după Matei.

— Deştepţilor! După zece ani toţi v-aţi făcut deştepţi! Vreţi să ieşiţi basma curată? Iar noi să rămânem, adică, ăia murdari... Tu n-ai habar nici măcar cum zboară glonţul, n-ai ţinut în mână pistolul automat... Fac ceva pe Noul vostru Testament! Eu mi-am cărat adevărul într-un sac de plastic... Capul într-o parte, mâinile într-alta... N-am alt adevăr...

Şi un ţiuit în receptor, ca o explozie îndepărtată.

Îmi pare totuşi rău că n-am terminat conversaţia. Poate că acesta era eroul meu principal...

Autoarea

— Până la mine nu răzbăteau decât glasuri... Oricât mă încordam, erau doar voci fără chip. Ba se apropiau, ba se îndepărtau. Am impresia că am apucat să mă gândesc: „Mor”. Şi am deschis ochii...

Mi-am venit în fire la Taşkent, în a şaisprezecea zi după explozie. Când îţi recapeţi cunoştinţa, te simţi oribil, ai impresia că mai bine n-ai mai fi... nu te-ai mai întoarce... că ţi-ar fi mai uşor. O pâclă şi o greaţă – nu-i nici măcar greaţă, ci senzaţia că te îneci, ca şi cum ai avea plămânii plini de apă. Durează până ieşi din starea asta... de pâclă şi greaţă... Te doare capul de atâta şoptit – nu puteam să vorbesc decât în şoaptă. Părăsisem deja spitalul din Kabul. Acolo mi-au deschis craniul – înăuntru era un ghiveci, mi-au scos bucăţele de os, mi-au reconstruit mâna stângă fără încheieturi, din şuruburi. Primul lucru, mi-a părut rău că n-o să se mai întoarcă ce-a fost, că n-o să-mi mai văd prietenii şi, cel mai rău, că n-o să mai pot face exerciţii la bară.

Am zăcut prin spitale doi ani fără cincisprezece zile. Optsprezece operaţii, patru cu anestezie generală. Studenţii la medicină scriau lucrări despre mine: ce mai am şi ce nu mai am în corp. Nu puteam să mă rad singur, mă rădeau băieţii. Prima dată au turnat pe mine o sticlă întreagă de apă de colonie, şi eu strigam: „Mai aduceţi una!” N-aveam miros, nu simţeam nimic. Au scos tot ce aveam în noptieră: salam, castraveţi, miere, bomboane – nimic nu-mi mirosea! Vedeam culorile, simţeam gustul, dar mirosul nu. Să-nnebunesc, nu alta! A venit primăvara, au înflorit copacii, vedeam totul, dar nu simţeam nimic. Mi-au scos un centimetru cub şi jumătate de creier şi, probabil, au îndepărtat vreun centru nervos legat de mirosuri. Chiar şi acum, după cinci ani, nu simt mireasma florilor, fumul de tutun, parfumurile femeieşti. Apa de colonie o simt numai dacă miroase puternic şi strident, dar trebuie să ţin flaconul chiar sub nas. Probabil că restul creierului a preluat cumva funcţia pierdută – aşa cred.

În spital am primit o scrisoare de la un prieten. De la el am aflat că sub TAB-ul nostru explodase o mină italiană

brizantă. El văzuse cum, împreună cu motorul, zburase şi un om... Ăla eram eu...

Am fost lăsat la vatră şi mi s-a dat o alocaţie de trei sute de ruble. Pentru o rană uşoară primeşti o sută cincizeci, pentru una gravă – trei sute. Mai departe, n-ai decât să trăieşti cum poţi. Pensia e o nimica toată. Ajungi în întreţinerea părinţilor. Tatăl meu poartă o luptă fără să fi făcut războiul. A încărunţit, a devenit hipertensiv.

Eu m-am deşteptat nu cât am fost la război; mai târziu am început să mă trezesc. Şi totul a început să se deruleze în sens invers...

Am fost chemat în ’81. Era deja război de doi ani, dar în civilie se ştia puţin despre el şi se vorbea puţin. În familia noastră aşa consideram: dacă guvernul a trimis acolo trupe, înseamnă că aşa trebuie. Aşa judecau tatăl meu, vecinii. Nu-mi amintesc să fi fost cineva de altă părere. Nici măcar femeile nu plângeau, totul era încă departe şi nu părea înfricoşător. Război şi nu chiar, şi, chiar dacă era, un război ciudat, fără morţi şi prizonieri. Încă nu văzuse nimeni sicrie de zinc. Abia pe urmă am aflat că erau aduse în oraş, dar erau îngropate în secret, noaptea, iar pe pietrele de mormânt se scria „mort”, nu „căzut la datorie”. Nimeni nu-şi punea însă întrebarea: de ce începuseră dintr-odată să moară în armată băieţi tineri, de nouăsprezece ani? De votcă oare sau de gripă? De prea multe portocale mâncate? Îi plângeau cei apropiaţi, dar ceilalţi îşi vedeau de viaţa lor, dacă nu-i afecta. În ziare scria că soldaţii noştri construiesc poduri, plantează aleile prieteniei, că medicii noştri vindecă femei şi copii afgani.

În centrul de instrucţie din Vitebsk nu era un secret faptul că ne pregăteau pentru Afganistan. Mulţi se străduiau „să tragă chiulul” cu orice preţ. Unul a recunoscut că se teme – cică acolo o să ne împuşte pe toţi. Am început să-l dispreţuiesc. Chiar înainte de plecare, încă

unul a refuzat să meargă: mai întâi a dat-o cotită – că şi-a pierdut carnetul de Comsomol – iar când carnetul s-a găsit, a născocit că iubita lui trebuia să nască. L-am crezut nesănătos la cap. Doar mergeam acolo să înfăptuim o revoluţie! Aşa ni se spunea, şi noi credeam, ne închipuiam că ne aşteaptă ceva romantic.

Glonţul care dă peste om se aude – nu se poate uita aşa ceva, e inconfundabil: are un plesnet umed, caracteristic. Soldatul de alături – îl ştii, ţi-e cunoscut – se prăbuşeşte pe burtă în praful înţepător ca scrumul. Îl întorci pe spate: între dinţi are ţigara pe care tocmai i-o dăduseşi. Fumegă încă... Eu nu eram pregătit să omor, nu mă desprinsesem de viaţa paşnică. De lume... Prima dată acţionezi ca prin vis: alergi, cari, tragi, dar nu ţii minte nimic, după luptă nu eşti în stare să povesteşti. Totul se petrece parcă în spatele unui perete de sticlă... unei perdele de ploaie... E ca şi cum ai avea un coşmar. Te trezeşti de spaimă, dar nu poţi să-ţi aminteşti nimic. Ca să poţi simţi groaza, trebuie, se vede, s-o ţii minte, să te obişnuieşti cu ea. După două—trei săptămâni, din cel care ai fost nu mai rămâne nimic, doar numele. Tu nu mai eşti tu, eşti deja alt om. Aşa mi se pare... Probabil... Şi acest alt om... nu se mai sperie la vederea unui camarad mort, ci se gândeşte liniştit sau cu ciudă cum va trebui să-l târască de pe stânci sau să-l care în spate, pe arşiţă, cale de câţiva kilometri. Nu-şi mai închipuie... ci ştie deja cum miros pe căldură măruntaiele scoase şi cum duhoarea de excremente şi de sânge a omului nu mai iese din haine. Imaginaţia? Imaginaţia amuţeşte. Vezi cum, într-o baltă murdară de metal topit, rânjesc cranii arse – de parcă, în urmă cu câteva ore, murind, soldaţii n-ar fi răcnit, ci ar fi râs. Dar totul devine deodată obişnuit... simplu... La vederea unui mort începi să simţi o exaltare violentă şi tulburătoare: nu eu am

murit! Se petrece atât de repede... această schimbare... Foarte rapid. Şi se petrece cu toţi.

La război, moartea nu mai are nici un mister. A omorî înseamnă a apăsa pur şi simplu pe trăgaci. Ni s-a vârât în cap că rămâne viu cel care trage primul. Asta e legea războiului. „Două lucruri trebuie să ştiţi să faceţi aici – să mergeţi repede şi să ochiţi bine. De gândit gândesc eu”, ne spunea comandantul. Trăgeam unde ni se ordona. Am fost învăţat să trag unde mi se spune. Şi trăgeam, n-aveam milă de nimeni. Puteam să omor şi un copil. Pentru că acolo toţi luptau împotriva noastră: bărbaţi, femei, bătrâni, copii. Trecem, de exemplu, cu coloana printr-un sat, şi motorul camionului din frunte se îneacă. Şoferul iese din cabină, saltă capota... şi un ţânc de zece ani îi sare cu cuţitul în spinare... Drept în inimă. El a căzut direct peste motor, iar pe puştan l-au făcut ciur... Dacă am fi primit ordin în clipa aia, am fi ras satul de pe faţa pământului. L-am fi făcut una cu ţărâna. Acolo, fiecare se lupta să supravieţuiască. N-aveai timp să gândeşti. La optişpe—douăzeci de ani mă obişnuisem cu moartea altora, dar de a mea mă temeam. Vedeam cum, într-o singură clipă, dintr-un om nu mai rămâne nimic, de parcă nici n-ar fi existat. Acasă, în ţară, trimiteau sicriul gol, numai cu uniforma de paradă în el. Presărau înăuntru pământ străin, ca să atârne greu... Noi voiam să trăim. Niciodată nu mi-am dorit atât de mult să trăiesc ca atunci. Ne întorceam de la luptă şi râdeam cu gura până la urechi. Niciodată în viaţa mea n-am râs ca acolo. Bancurile auzite şi răsauzite ni se păreau cele mai bune. De exemplu:

Nimereşte un bişniţar la război. Primul lucru, se lămureşte câte cecuri costă un *duh* luat prizonier – opt. După două zile, lângă garnizoană, o perdea de praf: bişniţarul aduce două sute de prizonieri. Un amic îl roagă:

— Vinde-mi şi mie unul! Îţi dau şapte cecuri.

— Ce tot spui, prietene? Eu însumi i-am cumpărat cu nouă.

De o sută de ori dacă ni-l spunea careva, de o sută de ori râdeam. Hohoteam până ne durea burta de orice prostie.

Sau: stă un *duh* (aşa îi numeam pe mujahedini) cu dicţionarul. Lunetist. Vede trei trese – un locotenent-major... Dă câteva pagini: pentru trei trese – cincizeci de mii de afgani. Pac! O tresă mare – un maior – două sute de mii de afgani. Pac! Două trese – un sublocotenent. Pac şi pe el! Noaptea, căpetenia împarte banii: pentru locotenentul-major – să se dea plata, pentru maior – să se dea plata. Pentru... Ceeeeee? Sublocotenentul? Păi l-ai omorât pe furnizorul nostru principal. Cine ne mai vinde nouă lapte condensat, conserve, pături? În ştreang cu tine!

Discutam mult despre bani. Mai mult decât despre moarte. Eu n-am adus nimic de acolo. O schijă pe care mi-au scos-o din corp şi atât. Unii luau... Porţelanuri, pietre preţioase, decoraţiuni, covoare... În misiunile de luptă, când mergeam prin sate. Alţii cumpărau, făceau schimb... Un cartuş de gloanţe pentru o trusă de cosmeticale: rimel, pudră, farduri de ochi pentru fata iubită. Gloanţele se vindeau fierte... Glonţul, dacă e fiert, nu mai ţâşneşte, îl scuipi doar pe gura puştii, nu poţi să omori cu el. Puneau nişte căldări sau nişte cazane, aruncau în ele gloanţele şi le fierbeau timp de două ore. Şi gata! Seara le scoteau la vânzare. Afaceri făceau şi comandanţii, şi soldaţii; şi eroii, şi fricoşii. Din cantine dispăreau cuţite, gamele, linguri, furculiţe. În cazărmi n-ajungeau cănile, scaunele, ciocănelele de şniţele. Lipseau la numărătoare baionete, oglinzi retrovizoare, piese de rezervă... inclusiv decoraţii... În dughenele locale se cumpăra orice... chiar şi resturile care se aruncau din garnizoană: conserve goale, ziare vechi, cuie ruginite, bucăţi de furnir, saci de plastic... Gunoiul se vindea cu camionul. Dolarul şi apa întotdeauna

îşi fac drum. Oriunde. Soldaţii visau... trei... La trei lucruri visau soldaţii: să-i cumpere mamei un şal, iubitei – o trusă de farduri, iar lor să-şi ia un slip, pe vremea aia în ţară nu se găseau slipuri. Aşa a fost războiul ăsta.

Ni se spune „afgani”, un nume străin, ca un semn distinctiv. Ca o danga. Noi nu suntem ca toţi ceilalţi. Suntem altfel. Cum anume? Eu nu ştiu ce sunt: un erou sau un idiot pe care să-l arăţi cu degetul? Sau, poate, un criminal? Se vorbeşte deja că războiul din Afganistan a fost o greşeală politică. Astăzi se spune în şoaptă, mâine o să fie în gura mare. Iar eu mi-am vărsat sângele acolo... şi pe al meu... şi pe al altora... Ne-au dat decoraţii pe care nu le purtăm... Te pomeneşti că o să ne pună să le dăm înapoi... Medalii primite în mod cinstit într-un război necinstit... Suntem invitaţi în şcoli, să le vorbim copiilor. Dar ce să povesteşti? Despre misiunile de luptă?... Despre primul om pe care l-ai omorât? Despre cum până în ziua de azi mă tem de întuneric, cum sar ca ars dacă aud ceva căzând?... Cum ai noştri luau prizonieri, dar nu mai ajungeau cu ei la regiment?... Nu întotdeauna... (*Tace.*) Într-un an şi jumătate de război, eu n-am văzut nici un *duh* viu, numai morţi. Despre colecţia de urechi omeneşti uscate? Trofee de luptă... cu care se lăudau... Despre kişlakurile lor după bombardament, când nici nu mai semănau cu un sat, ci cu un câmp răscolit? Asta vor ei oare să audă în şcolile noastre? Nu, ei au nevoie de eroi. Iar eu îmi amintesc cum distrugeam, cum omoram şi pe urmă, imediat, construiam şi împărţeam cadouri. Atât de curând, de aproape una de alta, încât până astăzi nu le pot deosebi. Mă tem de amintirile acestea... Mă ascund de ele, mă feresc... Nu ştiu pe nimeni care să se fi întors de acolo şi care să nu bea, să nu fumeze. Şi nu-mi ajung ţigările slabe, îmi trebuie mahorcă Ohotnicii de care trăgeam acolo... Iar medicii mi-

au interzis să fumez... Jumătate din cap mi-e de fier. Nici să beau nu pot...

Numai să nu scrieţi despre frăţia noastră în Afganistan! Pentru că ea nu există. Eu nu cred în aşa ceva. La război ne uneau câteva lucruri: fuseserăm toţi minţiţi în acelaşi fel, voiam la fel de mult să supravieţuim şi să ajungem acasă. Aici ne uneşte faptul că nu avem de nici unele, iar bunurile în ţara noastră se dau pe criterii de şpagă şi de cumetrie. În timp ce noi avem dreptul la ele pentru că ne-am dat sângele. Problema noastră e că nu avem pensii, case, medicamente bune, proteze, garnituri de mobilă... Dac-o rezolvăm, şi cluburile noastre o să dispară. Dacă eu îmi fac rost de un apartament, dacă dau din coate să mi-l procur, mă zbat, dacă obţin nişte mobilă, un frigider, o maşină de spălat, un video japonez – gata! O să devină brusc limpede că nu mai am ce face la club. Iar tineretul nu e atras de noi. Nu ne înţelege. Teoretic ar trebui să fim la fel cu combatanţii din al Doilea Război Mondial, dar aceia îşi apărau Patria, pe când noi? Noi am jucat rolul nemţilor, după cum mi-a spus o dată un băiat. Aşa cred... Da... Aşa ne consideră tinerii... Iar noi suntem furioşi pe ei. Ei aici ascultau muzică, dansau cu fetele, citeau cărţi, în vreme ce noi mâncam pilaf nefiert şi ne lăsam oasele pe-acolo. Cine n-a fost cu mine în Afganistan, n-a văzut, n-a trăit, n-a simţit – acela nu înseamnă nimic pentru mine.

Peste zece ani, când o să ne iasă pe nas hepatita, contuziile, malaria, toată lumea o să vrea să scape de noi. La serviciu, acasă... N-o să ne mai aşeze pe podium. O să fim o povară pentru toţi... La ce foloseşte cartea dumneavoastră? Şi cui? Nouă, celor care ne-am întors de acolo, oricum n-o să ne placă. Parcă poţi să povesteşti totul cum a fost? Cum cămilele omorâte şi oamenii ucişi zăceau în aceeaşi baltă de sânge şi cum sângele li se amesteca? Cine are nevoie de aşa ceva? Acasă, noi

suntem toţi nişte ciumaţi. Mie tot ce mi-a rămas sunt casa mea, nevasta şi copilul pe care ea are să-l nască în curând. Şi câţiva prieteni de acolo. Nu mai cred în nimeni altcineva.

Şi nici n-am să mai cred.

Soldat, grenadier

— Zece ani am tăcut... N-am vorbit de nimic...

În ziare scria tot timpul: regimentul cutare a efectuat un marş de antrenament... a făcut exerciţii de tragere... Noi citeam şi ne era ciudă. Plutonul nostru însoţea vehiculele militare. O maşină poate fi străpunsă şi cu o şurubelniţă, pentru glonţ e nu e decât o ţintă. În fiecare zi trăgeau în noi, ne omorau. Alături de mine a fost ucis un băiat tânăr, îl cunoşteam. Primul... sub ochii mei. Nu apucaserăm să ne cunoaştem prea bine... Au tras cu aruncătorul de mine. A durat mult până să moară, avea o mulţime de schije în corp. Ne recunoştea, dar chema cu nişte nume necunoscute nouă....

Înainte să plec la Kabul mă luasem la bătaie cu unul, şi prietenul lui îl tot trăgea înapoi:

— Ce te cerţi, mă, cu el, că mâine pleacă în Afganistan!

La noi acolo n-a fost niciodată aşa, să aibă fiecare gamela lui, lingura lui. Dacă era o singură gamelă, hăpăiam toţi, vreo opt câţi eram. Dar Afganistanul nu e roman poliţist sau de aventuri. Când vezi întins un ţăran ucis – trupul sfrijit, mâinile mari... În timpul tirului aruncătoarelor, te rogi (cui, nu ştiu – lui Dumnezeu) să se caşte pământul şi să te înghită, să te ascundă. Să se despice piatra... Câinii scheaună. Câinii căutători de mine scheaună jalnic. Şi ei erau răniţi, omorâţi... Oameni şi câini omorâţi, oameni şi câini bandajaţi. Oameni fără picioare, câini fără labe. Pe zăpadă nu-ţi mai dai seama unde e sânge de om şi unde, de câine. Armele capturate de la

inamic sunt aruncate într-un singur morman: chinezeşti, americane, pakistaneze, sovietice, englezeşti... Mă miram – erau frumoase, dar făcute numai ca să omoare! Groaznic! Mie însă nu mi-e ruşine de groaza asta. Frica e mai omenească decât curajul. Asta am înţeles. Când te temi, ţi-e milă, măcar de tine însuţi... Începi să fii cu ochii-n patru, să observi viaţa... Toate o să trăiască mai departe, numai tu ai să dispari. Nici nu-ţi vine să te gândeşti cum ai să zaci, mic şi schimonosit, la o mie de kilometri de casă. Oamenii zboară deja în cosmos, dar cum s-au omorât cu mii de ani în urmă, aşa se omoară şi acum între ei. Cu glonţul, cu cuţitul, cu piatra... În kişlakuri, pe ai noştri îi străpungeau cu furcile...

M-am întors în ’81... Aici totul era un triumf. Noi ne îndeplineam datoria internaţionalistă! O datorie sfântă! Eroi, ce mai! Am ajuns la Moscova dimineaţă devreme. Venisem cu trenul şi aveam autobuz abia seara. N-am putut să mai aştept. Am plecat cu ce-am putut: până la Mojaisk am luat personalul, pe urmă, până la Gagarin, am mers cu rata, iar la Smolensk am ajuns cu ce s-a mai nimerit. De la Smolensk la Vitebsk m-a dus un camion. Şase sute de kilometri în total. Bani n-a vrut nimeni să-mi ia când auzeau că sunt venit din Afganistan. Asta ţin minte. Ultimii doi kilometri i-am făcut pe jos. Am alergat. Aşa am ajuns acasă – alergând.

Acasă era mireasma plopilor, tramvaiele zăngăneau, o fetiţă mânca îngheţată. Şi plopii – ce mai miroseau! Dincolo, natura însemna zona verde periculoasă, noi îi ziceam „verdeaţa”, de acolo se trăgea. Cât îmi dorisem să revăd mestecenii noştri, piţigoii! Dar aici mă temeam de toate colţurile. Când să dau colţul casei... Îl vedeam înaintea mea şi mi se strângeau măruntaiele ghem – cine-o fi pe partea cealaltă? Un an întreg mi-a fost frică să ies pe stradă: n-am vestă antiglonţ, n-am cască, n-am pistolul-

mitralieră – parcă-s gol. Iar noaptea visam: cineva mă ochea în frunte, cu un calibru de-mi zbura jumătate de cap... Mă năpusteam în perete... Dacă zbârnâia telefonul, mă treceau toate sudorile – se trage! De unde? Începeam să mă holbez în toate părţile. Mă loveam de rafturile cu cărţi... Aaah! Sunt acasă...

În ziare îi dădeau ca mai înainte: nu ştiu care elicopter a efectuat un zbor de antrenament... cutărică a fost decorat cu ordinul Steaua Roşie... la Kabul a avut loc concertul în cinstea zilei de 1 Mai, cu participarea soldaţilor sovietici... Afganistanul pe mine m-a eliberat. M-a vindecat de credinţa că la noi toate sunt bine, că în ziare se scrie adevărul, că la televizor se spune adevărul. „Ce să fac? Ce să fac?” mă tot întrebam. Voiam să mă hotărăsc într-un fel, să mă apuc de ceva. Dar de ce anume? Mama tot încerca să mă descurajeze, şi, dintre prieteni, nici unul nu m-a sprijinit: pasămite, toată lumea tace. Aşa trebuie.

Uite că v-am povestit... Prima oară când am vrut să spun ce cred. Nu-s deprins.

Soldat, puşcaş într-o unitate de infanterie motorizată

— Mă tem să încep să povestesc. Mă asaltează iarăşi umbrele...

În fiecare zi... În fiecare zi îmi spuneam, acolo: „Proasto ce eşti! De ce-ai venit încoace?” Mai ales noaptea mă treceau gândurile astea, când nu lucram, ziua aveam altele: cum să-i ajut pe toţi? Erau răni cumplite... Îmi amintesc că mă cutremuram: Cui folosesc asemenea gloanţe? Cine le-a născocit? Oamenii? Gaura de pătrundere e mică, dar, înăuntru, măruntaiele, ficatul, splina sunt făcute zob, sfârtecate. Nu-i de ajuns că omori, că răneşti, mai trebuie să şi chinui omul... Răniţii întotdeauna strigau „mama!” când îi durea. Alte cuvinte n-am auzit...

Voisem, de fapt, să plec din Leningrad – un an—doi, dar să plec. Îmi murise copilul, pe urmă soţul. Nimic nu mă ţinea acolo, dimpotrivă, totul îmi aducea aminte, mă gonea. Aici mă întâlneam cu el... dincolo ne-am sărutat prima oară... în maternitatea asta am născut...

Mă cheamă într-o zi medicul-şef:

— Vreţi să mergeţi în Afganistan?

— Vreau.

Trebuia să văd că altora le e mai rău decât mie. Şi am văzut.

Ni se spunea că e un război drept, că ajutăm poporul afgan să scuture rămăşiţele feudalismului, să construiască o societate nouă socialistă. Despre faptul că soldaţii noştri mureau în război nu prea se vorbea, noi înţelegeam că pe-acolo bântuie tot felul de boli infecţioase: malarie, febră tifoidă, hepatită. În ’80... la începutul războiului... am ajuns la Kabul... Spitalul era amplasat în fostele grajduri ale englezilor. N-avea de nici unele... O singură seringă pentru toată lumea... Ofiţerii beau spirtul, rănile le dezinfectam cu benzină. Se vindecau greu... Noroc cu soarele. Soarele puternic omoară microbii. Pe primii răniţi i-am văzut în lenjerie de corp şi în ghete. Fără pijamale. Pijamalele au apărut mai târziu, nu prea curând. Şi nici papucii. Iar păturile... Era un băieţandru... îl văd şi acum: corpul i se îndoia în toate părţile, parcă n-ar fi avut oase, picioarele îi erau ca nişte frânghii. Scoseseră din el vreo două duzini de schije.

Toată luna martie, chiar lângă corpurile de clădire ale spitalului a stat grămada de mâini şi picioare tăiate. Cadavrele... zăceau într-un corp separat... Pe jumătate dezbrăcate, cu ochii scoşi, o dată – cu o stea scrijelită pe burtă... Mai văzusem aşa ceva la cinema, într-un film despre războiul civil. Nu erau pe atunci încă sicrie de zinc, încă nu le fabricaseră.

În scurtă vreme am început să ne punem tot felul de întrebări: ce eram noi, de fapt? Îndoielile noastre nu le-au plăcut celor din conducere. Încă nu aveam nici pijamale, nici papuci, dar pe pereţi spânzurau deja lozinci, chemări, placarde aduse din ţară. Şi pe fundalul lor, feţele trase şi triste ale băieţilor noştri. Aşa mi-au rămas în minte pentru totdeauna... De două ori pe săptămână aveam ore de învăţământ politic. Ni se spunea tot timpul acelaşi lucru: că e o datorie sfântă, că hotarul ţării este inviolabil. Lucrul cel mai neplăcut în armată e delaţiunea, ordinul de a denunţa. Despre orice mărunţiş. Trebuie să raportezi despre fiecare rănit, fiecare bolnav. Asta se numea cunoaşterea stării de spirit a soldaţilor. În armată se cuvenea să domnească o atmosferă sănătoasă... Trebuia „să torni" pe toată lumea. N-aveai voie să-ţi fie milă. Dar nouă ne era, totul acolo se întemeia pe milă...

Ne duceam acolo... ca să salvăm vieţi, să ajutăm, să iubim. Pentru asta ne duceam... Trece o vreme, şi mă pomenesc că am ajuns să urăsc. Uram nisipul moale şi uşor, care te arde ca o flacără. Uram munţii. Uram satele scunde, din care în orice clipă putea să te ajungă glonţul. Îi uram pe afganii pe care îi vedeam ducând coşuri cu pepeni galbeni sau stând în picioare lângă uşa casei. Încă nu se ştie pe unde-au umblat noaptea trecută şi ce-au făcut. L-au omorât pe un ofiţer pe care-l cunoşteam, nu demult stătuse la noi în spital, pe soldaţii din două saloane i-au tăiat... În alt loc au otrăvit apa... Unul a luat în mână o brichetă frumoasă, care i-a explodat în faţă... Tot de-ai noştri mureau. De-ai noştri. Trebuie să aveţi în vedere... N-aţi văzut niciodată un om ars? N-aţi văzut. N-are faţă, n-are ochi, n-are corp... E doar ceva zgârcit, acoperit cu o coajă galbenă... Şi de sub coaja asta ies nu strigăte, ci mugete...

Acolo trăiam prin ură, supravieţuiam datorită urii. Sentimentul de vină? Mi-a apărut nu acolo, ci aici, când am ajuns să privesc lucrurile din afară. Acolo totul mi se părea drept, aici m-am îngrozit când mi-am amintit de o fetiţă care zăcea în praf fără mâini şi fără picioare... ca o păpuşă stricată. După un bombardament de-al nostru... Şi noi încă ne mai miram că afganii nu ne iubesc. Îi tratam la spital... Îi dădeam câte unei femei medicamente, şi ea nici nu ridica ochii la noi, nu ne zâmbea niciodată. Ne simţeam chiar jignite. Acolo era jignitor, dar aici nu. Aici redevii om normal, cu toate simţămintele omeneşti.

Am o meserie bună – salvez oameni, şi asta m-a salvat şi pe mine. Eu am o justificare: acolo era nevoie de noi. Nu i-am salvat pe toţi pe care i-aş fi putut salva – ăsta e lucrul cel mai îngrozitor. Aş fi putut, dar nu aveam medicamentul necesar. Sau aş fi putut, dar l-au adus târziu (pentru că cine era în companiile sanitare? – soldaţi prost antrenaţi, care învăţaseră numai să lege un bandaj). Sau aş fi putut, dar n-am reuşit să-l trezesc pe chirurgul beat mort. Aş fi putut să salvez o viaţă de om... N-aveam voie nici măcar să scriem adevărul în certificatele de deces. Exploda câte o mină sub ei... de multe ori, nu mai rămânea decât o grămăjoară de carne... iar noi scriam: a murit într-un accident de maşină, a căzut în prăpastie, a făcut o toxiinfecţie alimentară. Abia după ce au murit cu miile ne-au lăsat să comunicăm rudelor adevărul. Cu cadavrele m-am obişnuit. Dar cu faptul că erau atât de tineri, de dragi, de mici – cu asta nu te puteai împăca.

Au adus o dată un rănit. Eram chiar eu de serviciu. A deschis ochii, s-a uitat la mine:

— Asta era.

Şi a murit.

Trei zile îl căutaseră tovarăşii lui în munţi. Îl găsiseră, îl căraseră. El aiura întruna: „La doctor! La doctor!” Când a

văzut halatul, şi-a zis că e salvat. Dar rana lui era incompatibilă cu viaţa. Abia acolo am aflat ce înseamnă să fii rănit la cutia craniană... Am în memorie propriul meu cimitir, galeria mea de portrete. În ramă neagră.

Nici măcar în moarte nu erau egali. Nu ştiu de ce, de cei care mureau în luptă ne era mai milă. De cei care mureau la spital, mai puţin. Uneori, pe patul de moarte, ţipau... Doamne, cum ţipau!... Îmi amintesc cum a murit la reanimare un maior, consilier militar. Venise nevasta la el, şi a murit sub ochii ei. Şi femeia a început să urle groaznic... ca un animal sălbatic... Ne venea să închidem toate uşile, să n-o audă nimeni... Pentru că alături mureau soldaţi, nişte puştani... Şi pe ei n-avea cine să-i plângă. Mureau singuri. Ea era în plus.

— Mamă! Mamă!

— Aici sunt, fiule! le spuneam, îi minţeam.

Acolo deveneam mame, surori. Şi ţineam întotdeauna să nu le înşelăm încrederea.

O dată, nişte soldaţi au adus un rănit. L-au dat în primire şi nu mai voiau să plece:

— Fetelor, nu ne trebuie nimic. Putem doar să stăm puţin la voi?

Iar aici, acasă... toţi au mamele, surorile lor. Soţiile. Aici nu mai au nevoie de noi. Acolo ne împărtăşeau lucruri pe care aici n-au să le spună nimănui niciodată. I-ai furat camaradului bomboanele şi le-ai mâncat. Aici e un fleac, acolo era cea mai mare dezamăgire de sine. În împrejurările acelea se vădea omul. Dacă era laş, se dovedea repede laş, dacă era turnător, ieşea imediat la iveală. Dacă era vreun muieratic, la fel, îl ştiau toţi. Nu ştiu dacă aici ar recunoaşte vreunul vreodată, dar acolo am auzit de mai multe ori: că poate să-ţi placă să omori, poate să fie o satisfacţie. E un sentiment puternic. Un sublocotenent pe care-l cunoşteam se pregătea să plece în

ţară şi vorbea pe faţă: „Cum o să trăiesc eu de acum încolo, că mie îmi vine să omor?” Probabil e şi asta o patimă: vorbeau despre ea cu calm. Nişte băieţandri – cu entuziasm! – despre cum dăduseră foc unui sat, cum călcaseră totul în picioare. Doar nu erau nebuni, nu? Câţi nu s-au întors aşa...! Pentru ei să omoare un om nu însemna nimic... O dată a venit în vizită la noi un ofiţer, era staţionat pe lângă Kandahar. Seara trebuia să ne despărţim, iar el s-a închis într-o cameră goală şi s-a împuşcat. S-a spus că era beat – nu ştiu. Era greu. Era greu să duci o zi întreagă până la capăt. Un soldat s-a împuşcat în post. Trei ore la soare. Era un băiat blând, liniştit, n-a suportat. Mulţi o luau razna. La început au zăcut în saloane comune, dar pe urmă au fost cazaţi separat. Atunci au început să fugă, se speriau de grilajele de la ferestre. Le venea mai uşor când erau laolaltă cu toţi ceilalţi. Mi-l amintesc mai ales pe unul:

— Şezi aici, lângă mine! zicea. O să-ţi cânt un cântec despre demobilizare.

Cânta ce cânta şi adormea. Pe urmă se trezea:

— Acasă! Vreau acasă! La mama... Mi-e prea cald aici...

Tot timpul voia să plece acasă.

Mulţi fumau. Haşiş, marijuana... Care ce găsea... Îmi povesteau că iarba te face puternic, te eliberează de orice, în primul rând de propriul corp. E ca şi cum ai merge pe vârfuri, simţi o uşurime în fiecare celulă a organismului, îţi simţi fiecare muşchi. Îţi vine să zbori. E ca şi când ai zbura! Şi te apucă o bucurie nestăpânită. Totul îţi place, râzi de orice fleac. Auzi mai bine, vezi mai bine. Deosebeşti mai multe mirosuri, mai multe sunete. În starea aceasta e mai uşor să ucizi – nu mai simţi durerea. Nu mai ai milă. Şi să mori e lesne – frica dispare. Ai senzaţia că porţi o vestă antiglonţ, că eşti blindat. Eu mă pricepeam să-i ascult... De două ori... eu însămi... eu însămi am fumat de două ori...

În situaţii când n-am mai rezistat nici fizic, nici psihic. Lucram la secţia de infecţioşi. Ar fi trebuit să fie treizeci de paturi, dar aveam trei sute de bolnavi. Febră tifoidă, malarie. Li se dădeau cearşafuri, pături, iar ei zăceau pe mantale, pe pământul gol, în chiloţi. Erau raşi în cap, şi curgeau păduchii de pe ei... Păduchi de corp... de cap... Nu mi-am putut închipui niciodată atâţia păduchi... Iar în satul vecin, afganii umblau în pijamalele noastre, cu cearşafurile noastre pe cap în loc de turban. Da, băieţii noştri vindeau orice. Nu-i condamn... nu... De obicei nu-i condamn. Mureau pentru trei ruble pe lună – soldatul sovietic primea opt cecuri pe lună. Trei ruble... Mâncau carne cu viermi, peşte cu rugină pe el... Toţi aveam scorbut, mie mi-au căzut toţi dinţii din faţă. Vindeau păturile şi cumpărau haşiş, ceva dulce, mărunţişuri... Acolo dughenele sunt viu colorate şi au atâtea mărfuri atrăgătoare! La noi... în ţară nu exista aşa ceva, ei nu mai văzuseră. Aşa că vindeau arme, gloanţe, cu care pe urmă erau omorâţi. Şi cumpărau în schimb ciocolată... prăjituri...

După tot ce am trăit acolo mi-am privit ţara cu alţi ochi. Am căpătat altă vedere, mai pătrunzătoare...

Mi-a fost groază să mă întorc aici. A fost ciudat. De parcă aş fi fost jupuită de piele. Plângeam tot timpul. Nu puteam să văd pe nimeni, doar pe cei care fuseseră acolo. Cu ei mi-aş fi petrecut tot timpul, şi zi, şi noapte. Conversaţiile celorlalţi mi se păreau trăncăneli, prostii. M-a ţinut aşa vreo jumătate de an. Acum deja mă cert eu însămi la cozile la carne. Te străduieşti să duci o viaţă normală, ca „înainte”, dar nu reuşeşti. Am devenit indiferentă faţă de mine însămi, faţă de viaţa mea. Viaţa mi s-a terminat, nu mai urmează nimic. La bărbaţi sentimentul acesta e şi mai chinuitor. O femeie poate să se agaţe de un copil, dar ei n-au de ce să se agaţe. Se întorc, se îndrăgostesc, fac copii, dar tot Afganistanul rămâne pentru ei mai presus de toate.

Aş vrea eu însămi să înţeleg de ce e aşa. De ce a fost ce-a fost? De ce mă impresionează atât de mult toate astea? Acolo alungam totul înăuntru, cât mai adânc, aici iese la suprafaţă.

Trebuie să ne fie milă de ei, de toţi cei care au fost acolo. Eu sunt om în toată firea, aveam treizeci de ani, şi tot a fost o răsturnare uriaşă. Dar ei erau tineri, nu înţelegeau nimic. Au fost luaţi de acasă şi li s-a pus în mână o puşcă. Li s-a spus: mergeţi să luptaţi pentru o cauză sfântă, Patria n-o să vă uite. Acum toată lumea îşi întoarce privirea de la ei, se străduieşte să uite războiul acesta. Toată lumea! Şi în primul rând cei care ne-au trimis acolo. Chiar şi noi, când ne întâlnim, vorbim tot mai rar despre el. Nimeni nu iubeşte războiul ăsta. Deşi eu până în ziua de astăzi plâng când aud imnul Afganistanului. M-am îndrăgostit de toată muzica afgană. E ca un drog.

Nu demult, în autobuz, m-am întâlnit cu un soldat. Se tratase la noi în spital. Rămăsese fără mâna dreaptă. Îl ţineam bine minte, era tot din Leningrad.

— Serioja, ai nevoie de vreun ajutor?

Dar el de colo:

— Du-te naibii!

Sunt sigură că o să mă caute să-şi ceară iertare. Dar lui cine o să-i ceară? Şi tuturor celor care au fost acolo? Care au fost traumatizaţi şi mutilaţi? Nu vorbesc despre schilozi. Cât de indiferent trebuie să fii faţă de soarta poporului tău ca să-l trimiţi la aşa ceva? Eu deja urăsc nu doar orice război, dar chiar şi bătăile dintre băieţi. Şi nu-mi spuneţi mie că războiul s-a încheiat! Vara, când se ridică praful fierbinte, când văd sclipind vreun ochi de apă stătută, când simt mirosul pătrunzător al florilor uscate... parcă mă loveşte ceva în tâmplă...

O să ne urmărească toată viaţa.

Soră medicală

— Deja m-am odihnit după război, m-am depărtat... Cum să vă mai explic tot ce-a fost acolo?

Tremurul acela în tot corpul, înverşunarea... Cum? Înainte să intru în armată terminasem şcoala tehnică auto, şi am fost repartizat şofer al comandantului de batalion. Nu m-am plâns. Dar au început să tot vorbească la noi despre contingentul limitat de forţe sovietice din Afganistan, nu trecea oră de învăţământ politic fără aşa ceva: că trupele noastre apără cu străşnicie hotarele Patriei, că dau o mână de ajutor poporului afgan frate. Noi am început să ne îngrijorăm – ar fi putut să ne trimită la război. Au hotărât, după cum îmi dau seama acum, să ne mintă...

Ne-au chemat pe toţi la comandantul unităţii şi ne-au întrebat:

— Băieţi, vreţi să lucraţi pe maşini noi?

Bineînţeles, am răspuns într-un glas:

— Da! Vrem foarte tare.

Apoi:

— Dar mai întâi trebuie să mergeţi să desţeleniţi şi să strângeţi recolta.

Toţi am fost de acord.

În avion am auzit întâmplător de la piloţi că zburăm la Taşkent. M-am luat fără să vreau de gânduri: mergem oare la desţelenit? Am aterizat într-adevăr la Taşkent. Ne-au dus, în formaţie, într-un loc înconjurat de sârmă ghimpată, nu departe de aerodrom. Ne-am aşezat acolo şi stăteam aşa. Comandanţii umblau pe lângă noi agitaţi, tot şopteau între ei. S-a făcut ora prânzului, nouă ne aduceau întruna lăzi cu votcă.

— Câte doi încolonaaarea!

Ne-au pus în formaţie şi imediat ne-au anunţat că, pasămite, peste câteva ore va veni un avion să ne ia şi să ne ducă în Republica Afganistan, unde urma să ne

îndeplinim datoria de ostaş. Aşa cum spune jurământul militar.

Ce s-a pornit atunci! Frica şi panica i-au schimbat pe oameni în animale – unele, tăcute, altele, furioase. Care plângea de necaz, care căzuse într-un soi de amorţeală, de transă după o minciună aşa de incredibilă, dezgustătoare. Pentru asta, deci, pregătiseră votca! Să se poată înţelege mai uşor cu noi. După votcă, cu capul ameţit, câţiva au încercat să fugă, s-au încăierat cu ofiţerii. Dar tabăra a fost împresurată de soldaţi cu pistoale automate care au început să ne înghesuie spre avion. Ne-au aruncat ca pe nişte saci în burta goală de fier.

Aşa am ajuns în Afganistan... Curând am văzut răniţi, morţi, am auzit cuvinte precum „cercetaşi”, „luptă”, „operaţiune”. Mi se pare... Din câte îmi dau seama acum, eu am intrat într-o stare de şoc... Am început să-mi vin în fire, să percep cu claritate ce se petrecea în jur, abia după câteva luni.

Când nevastă-mea a întrebat: „Cum a ajuns soţul meu în Afganistan?”, i s-a răspuns: „S-a oferit voluntar”. Acelaşi răspuns l-au primit toate mamele şi soţiile noastre. Dacă ar fi fost nevoie de viaţa mea, de sângele meu pentru o cauză măreaţă, eu însumi aş fi zis: „Mă înscriu voluntar!” Dar am fost minţit de două ori: când ne-au trimis la război şi când nu ne-au spus adevărul despre ce fel de război era ăsta – adevăr pe care l-am aflat abia după opt ani. Camarazii mei zac în morminte şi nu ştiu în ce hal au fost minţiţi cu războiul acesta mârşav. Uneori sunt chiar invidios pe ei: nici n-o să afle vreodată. Şi pe ei n-o să-i mai mintă nimeni.

Soldat, şofer

— Mi-era tare dor de ţară...

Soţul meu a fost detaşat multă vreme cu serviciul în Germania, pe urmă în Mongolia... Douăzeci de ani i-am petrecut în afara Patriei, pe care o iubeam cu o dragoste nemăsurată. Şi am scris la Marele Stat-Major că toată viaţa mi-o trăisem în străinătate, nu mai puteam. I-am rugat să mă ajute să mă întorc acasă...

Urcaserăm deja în tren, şi mie tot nu-mi venea să cred. Îl întrebam pe soţul meu din minut în minut:

— Mergem acasă? Nu mă minţi?

În prima gară am luat un bulgăre din pământul Patriei, m-am uitat la el şi am zâmbit – cât mi-era de drag! Şi l-am mâncat, credeţi-mă! M-am spălat cu el pe faţă.

Scumpul meu... Dragul meu... al nostru... Iura al meu era cel mai mare. Nu e frumos pentru o mamă să recunoască aşa ceva, dar pe el îl iubeam mai mult decât pe oricine altcineva pe lume. Mai mult decât pe soţul meu, mai mult decât pe băiatul cel mic – îi iubeam pe toţi, dar pe el cumva mai deosebit. Când era mic, dormeam ţinându-l de picioruş. Nu puteam să-mi imaginez: cum adică eu să mă duc la film, iar pe el să-l las cu altcineva? Îl luam, la trei luni, cu mine, pregăteam câteva sticle cu lapte şi mergeam împreună la film. Pot să spun că toată viaţa am fost cu el. L-am educat numai după cărţi, după personaje ideale: Pavka Korceaghin, Oleg Koşevoi, Zoia Kosmodemianskaia[17]. În clasa întâi ştia pe de rost nu

[17] Pavel (Pavka) Korceaghin este protagonistul romanului *Aşa s-a călit oţelul* (1936) de Nikolai Ostrovski (1904-1936), operă fundamentală a realismului socialist (Ostrovski însuşi l-a scris în timp ce era orb şi paralizat). Oleg Koşevoi (1926-1943) a fost un tânăr ucrainean, unul dintre fondatorii mişcării de partizani Tânăra Gardă din localitatea Krasnodon în timpul celui de-al Doilea Război Mondial; a fost torturat şi ucis de fascişti şi i s-a acordat post-mortem titlul de Erou al Uniunii Sovietice. Zoia Kosmodemianskaia (1923-1941), partizană, a fost torturată cumplit de nemţi înainte de a fi executată public; ultimele ei

basme, nu poezii pentru copii, ci pagini întregi din *Aşa s-a călit oţelul* de Nikolai Ostrovski.

Învăţătoarea era în culmea fericirii:

— Cine e mama ta, Iura? Ai citit deja atât de mult!

— Mama mea lucrează la bibliotecă.

Cunoştea idealurile, dar nu cunoştea viaţa. Eu la fel, trăind atâţia ani departe de ţară, îmi închipuiam că viaţa era făcută din idealuri. Să vedeţi un caz... Ne întorseserăm deja în ţinuturile natale, trăiam la Cernăuţi. Iura învăţa la Academia Militară. O dată, la două noaptea, aud soneria. În prag – el.

— Tu eşti, dragule? De ce atât de târziu? De ce-ai venit pe ploaie? Eşti ud fleaşcă...

— Mamă, am venit să-ţi spun: mi-e greu să trăiesc. Ce m-ai învăţat tu... aşa ceva nu există. De unde le-ai luat? Şi ăsta e abia începutul... Cum am să trăiesc mai departe?

Toată noaptea am stat cu el în bucătărie. Despre ce puteam să vorbim? Despre acelaşi lucru: că viaţa e minunată, că oamenii sunt buni. Totul e adevărat. El mă asculta în tăcere. Dimineaţă a plecat înapoi la şcoală.

Insistam deseori pe lângă el:

— Iura, lasă şcoala de ofiţeri, du-te şi intră la facultate! Acolo e locul tău. Crezi că nu văd cum te chinui?

Nu era mulţumit de alegerea făcută, pentru că a ajuns militar dintr-o întâmplare. Ar fi putut să iasă un istoric bun din el... Un om de ştiinţă. Trăia din cărţi... „Ce ţară minunată era Grecia antică!” Şi citea totul despre Grecia. Pe urmă despre Italia: „Mamă, Leonardo da Vinci îşi imagina zborul în cosmos. Într-o zi o să aflăm şi secretul surâsului Giocondei...” În clasa a zecea, în vacanţa de iarnă, s-a dus la Moscova. Am un frate acolo, colonel în

---

cuvinte ar fi fost o declaraţie de curaj; a fost făcută post-mortem Erou al Uniunii Sovietice şi s-a bucurat de un cult extraordinar.

rezervă. Iura i-a împărtăşit ideea lui: „Vreau să dau la facultatea de filosofie”. Frate-meu nu l-a încurajat:

— Eşti un băiat cinstit, Iura. E greu să fii filosof în vremurile noastre. Trebuie să te minţi pe tine însuţi şi să-i minţi şi pe alţii. Dacă spui adevărul, nimereşti după gratii sau la casa de nebuni.

Aşa că, primăvara, Iura s-a hotărât:

— Mamă, te rog să nu mă întrebi nimic! O să mă fac militar.

Văzusem într-un orăşel militar sicrie de zinc. Dar pe atunci aveam un băiat în clasa a şaptea, iar pe celălalt şi mai mic. Şi speram ca, până cresc ei, să se termine războiul. Oare poate un război să fie atât de lung? „Dar uite că s-a dovedit lung de zece ani – cât învăţătura”, a spus cineva la parastasul lui Iura.

Seara de absolvire la Academia Militară. Băiatul meu era deja ofiţer. Atâta că eu nu puteam înţelege cum Iura să fie trimis undeva. Nu-mi puteam închipui viaţa fără el nici măcar o secundă.

— Unde ar putea să te repartizeze?

— O să cer să fiu trimis în Afganistan.

— Iura!!!

— Mamă, tu m-ai crescut aşa, acum să nu-ţi treacă prin cap să mă schimbi! M-ai crescut aşa cum trebuie. Toate lepădăturile pe care le-am întâlnit în viaţă nu sunt poporul meu, Patria mea. Am să mă duc în Afganistan ca să le dovedesc că în viaţă există lucruri mai înalte şi că nu oricui îi ajunge, ca să fie fericit, un frigider plin cu carne şi o maşină Jiguli. Mai există şi altceva... Tu aşa m-ai învăţat...

N-a fost el singurul care a cerut să fie trimis în Afganistan, mulţi băieţi tineri au depus cerere. Toţi – din familii bune: tatăl unuia era preşedinte de colhoz, al altuia – profesor de ţară... Mama era soră medicală...

Ce-aş fi putut să-i spun fiului meu? Că Patria nu avea nevoie de aşa ceva? Iar cei cărora voia el să le demonstreze ceva socoteau şi aveau să socotească şi în continuare că în Afganistan soldaţii merg numai după cârpe, după cecuri. După medalii, ca să poată face carieră. Pentru ei, Zoia Kosmodemianskaia era o fanatică, nu un ideal, pentru că omul obişnuit nu e în stare de aşa ceva.

Nu ştiu ce s-a întâmplat cu mine: am plâns, l-am implorat. Am recunoscut în faţa lui ceea ce mă temeam să recunosc chiar şi faţă de mine... dar despre care se vorbea deja... Oamenii şopteau deja prin bucătării. L-am rugat:

— Iurocika, viaţa nu e deloc aşa cum te-am învăţat eu. Şi, dacă aflu că eşti în Afganistan, să ştii că ies în piaţă... în mijlocul Pieţii Roşii... vărs benzină pe mine şi-mi dau foc. O să te omoare acolo nu pentru Patrie, ci pentru nu se ştie ce. Pur şi simplu. Oare Patria poate să-şi trimită fiii cei mai buni la pieire fără o idee măreaţă?

Şi el m-a minţit, mi-a spus că pleacă în Mongolia. Dar eu ştiam: e fiul meu, are să se ducă în Afganistan.

În timpul ăsta a intrat în armată şi Ghena, băiatul meu cel mic. Pentru el nu mă temeam, crescuse alt soi de om. Tot timpul se certa cu Iura.

Iura:

— Ghena, citeşti prea puţin. Nu te-am văzut niciodată cu o carte în mână. Întotdeauna numai cu chitara.

Ghena:

— Eu nu vreau să fiu ca tine. Vreau să fiu ca toţi ceilalţi.

Au plecat amândoi, şi eu m-am mutat în dormitorul lor. Mi-am pierdut interesul faţă de orice altceva afară de cărţile lor, lucrurile lor, scrisorile pe care le primeam de la ei. Iura îmi scria despre Mongolia, dar atâta încurca geografia, că eu îmi dădusem deja seama unde e. Zi şi noapte îmi analizam viaţa... Mă făceam bucăţi-bucăţele. N-am cum să redau durerea pe care o simţeam.

Singură l-am trimis acolo. Singură!

... Îmi intră în casă nişte străini, şi văd imediat pe feţele lor că mi-au adus o nenorocire. Mă retrag în dormitor. Îmi rămâne ultima speranţă, înspăimântătoare:

— Ghena?!

Ei îşi feresc privirile. Iar eu sunt gata încă o dată să-l dau pe unul ca să-l salvez pe celălalt.

— Ghena?!

Încet de tot, unul dintre ei zice:

— Nu, Iura.

Mai departe nu mai pot... nu pot mai departe... De doi ani mor cu zile. N-am nimic, dar mor cu zile. Nu mi-am dat foc în piaţă, soţul meu nu s-a dus să le arunce în obraz carnetul de partid. Probabil suntem deja morţi, numai că nimeni nu ştie asta...

Noi înşine nu ştim...

O mamă

— M-am convins singur, imediat: „Am să uit totul. Am să uit...”

În familia noastră, tema asta e tabu. Soţia mea a încărunţit acolo la patruzeci de ani, fata mea avea părul lung, acum poartă o tunsoare scurtă. În timpul tirurilor din Kabul, noaptea, n-o puteau trezi şi o trăgeau de cozi.

Dar, după patru ani, mie mi-a venit aşa un chef... aşa mi-a venit să vorbesc... Vreau să vorbesc... Şi ieri au trecut pe la noi întâmplător nişte musafiri, şi eu nu m-am putut abţine. Am adus albumul... Le-am arătat diapozitivele: elicopterele care atârnă deasupra unui sat, un rănit care e pus pe targă, alături i se vede piciorul în adidas. Nişte prizonieri condamnaţi la împuşcare privesc cu naivitate în obiectiv; peste zece minute n-au să mai fie... *Allah akbar!* Întorc capul: bărbaţii fumează pe balcon, femeile s-au dus la bucătărie. N-au mai rămas decât copiii – adolescenţi. Lor

li se pare interesant. Nu înţeleg, ce se petrece cu mine? Îmi vine să vorbesc. De ce aşa dintr-odată? Ca să nu uit nimic...

Cum a fost atunci, ce am simţit – n-am cum să redau. Pot să povestesc despre ceea ce simt acum, după patru ani... Peste zece, totul o să sune altfel, cine ştie, poate o să se facă fărâme.

Aveam un soi de furie. De ciudă. De ce trebuie să mă duc acolo? De ce tocmai eu? Dar simţisem povara şi nu mă îndoisem sub greutatea ei – şi asta îmi dădea o anumită satisfacţie. Începi să te pregăteşti de la lucrurile cele mai mărunte: ce briceag să-ţi iei, ce aparat de ras... Mi-am împachetat totul, şi pe urmă deja nu mai aveam răbdare: să dau mai degrabă ochi cu necunoscutul, ca să nu-mi treacă entuziasmul, sentimentul acela înălţător. Un fel de tertip, adică... Asta poate să vă povestească oricine. Pe mine mă lua cu tremur, mă treceau sudorile... Şi încă un lucru: uşurarea când a aterizat avionul, şi în acelaşi timp emoţiile: acuşi începe, o să vedem, o să pipăim, o să trăim viaţa asta.

Trei afgani stăteau într-o parte, discutau ceva şi râdeau. Pe lângă dughene a trecut în fugă un băieţaş murdar şi a dispărut undeva printre nişte cârpe groase sub o tejghea. Un papagal m-a fixat cu un ochi verde imobil. Mă uitam şi nu pricepeam ce se întâmplă... Afganii vorbesc în continuare. Cel care stă cu spatele la mine se întoarce... şi deja mă uit în ţeava unui pistol. Pistolul se ridică... se ridică... iată gura ţevii... O văd. Aud în acelaşi timp un pocnet strident – şi eu nu mai exist... Sunt şi pe o lume, şi pe alta concomitent... Dar încă nu zac întins, încă stau în picioare. Vreau să vorbesc cu ei, însă nu pot: aaa...

Lumea se developează treptat, ca o fotografie... O fereastră înaltă... Ceva alb, şi ceva mare, greoi, în acest alb... Cineva... Ochelarii mă împiedică să văd, nu-i disting

chipul... Picură sudoare de pe ea... Şi picăturile acestea mă împroaşcă dureros peste faţă... Ridic pleoapele ca plumbul şi aud un suspin de uşurare:

— Gata, tovarăşe locotenent-colonel, v-aţi întors din „delegaţie”!

Dar, dacă ridic capul, dacă îl sucesc cât de puţin, creierul mi se scufundă undeva într-o prăpastie. Conştiinţa începe să-mi pâlpâie... Din nou băieţaşul se furişează printre cârpele groase, sub tejghea... Din nou papagalul mă aţinteşte cu un ochi verde nemişcat... Cei trei afgani... Cel care e cu spatele la mine se întoarce... Şi privirea îmi cade pe ţeava unui pistol... Iată şi gura ţevii... O văd... Acum nu mai aştept pocnetul bine cunoscut... Strig: „Trebuie să te omor! Trebuie să te omor!...”

Ce culoare are strigătul? Ce gust? Dar sângele ce culoare are? La spital e roşu, pe nisipul uscat, cenuşiu, seara, pe piatră, deja mort, e de un albastru intens. Dintr-un om grav rănit sângele se scurge repede, ca dintr-un borcan spart... Şi omul se stinge... se stinge... Numai ochii îi sclipesc până la capăt şi privesc pe lângă tine. Privesc ţintă undeva pe lângă tine...

Totul a fost plătit! Totul! Cu vârf şi îndesat. (*Începe să umble nervos prin cameră.*)

Dacă vă uitaţi la munţi de jos – sunt nesfârşiţi, imposibil de cucerit, dar, dacă urcaţi cu avionul – dedesubt vi se par nişte sfincşi răsturnaţi. Înţelegeţi ce vreau să spun? E vorba de timp. De distanţa dintre evenimente. Pe atunci nici măcar noi, participanţii, nu ştiam ce fel de război era. Nu mă confundaţi pe mine, cel de azi, cu cel de ieri, cel care a fost acolo în ’79. Da, pe atunci credeam! În ’83 am venit la Moscova. Aici oamenii trăiau şi se purtau de-ai fi zis că noi nici nu existam. Şi că nu exista nici un război. În metrou, ca întotdeauna, râdeau, se sărutau. Citeau. Mergeam pe Arbat şi opream trecătorii:

— De câţi ani durează războiul din Afganistan?
— Nu ştiu...
— De câţi ani...
— Nu ştiu, la ce vă trebuie?
— De câţi...
— De vreo doi ani, cred...
— De câţi...
— Păi acolo e război? Serios?

Acum oricine poate să râdă de noi, să-şi bată joc: am fost, vezi Doamne, orbi şi proşti, ca nişte oi. Turmă supusă! Gorbaciov le-a dat voie tuturor... a scăpat frâiele din mâini... N-aveţi decât să râdeţi! Un vechi proverb chinezesc spune însă: vânătorul care se laudă la picioarele unui leu mort e demn de tot dispreţul, dar cel care se laudă la picioarele unui leu înfrânt e demn de toată cinstea. O fi careva care poate să vorbească despre greşeală. E drept că eu nu ştiu: cine? Eu – nu. Mă întreabă lumea: „De ce aţi tăcut atunci? Doar nu mai eraţi un puştan. Aveaţi aproape cincizeci de ani”. Trebuie să înţeleg şi eu...

O să încep prin a spune că am tras acolo cu arma, dar că respect poporul afgan. Ba chiar îl iubesc. Îmi plac cântecele lui, rugăciunile: sunt liniştite şi nesfârşite, ca munţii. Dar eu – vorbesc numai despre mine – credeam sincer că iurta e mai rea decât un bloc cu zece etaje, că fără closet nu există cultură. Şi că noi o să le aducem o mulţime de veceuri şi o să le construim case de piatră. O să-i învăţăm să conducă tractoare. Şi le-am adus mese de scris pentru birouri, carafe pentru apă, feţe de masă roşii pentru şedinţe oficiale şi mii de portrete ale lui Marx, Engels şi Lenin. Atârnau în toate birourile, peste capul fiecărui director. Le-am adus limuzine negre Volga, pentru membrii conducerii. Şi tractoare de-ale noastre, şi boi de rasă. Ţăranii lor nu voiau să ia pământul, pentru că el îi

aparţine lui Allah, omul nu poate nici să-l ia, nici să-l dea. Craniile crăpate ale moscheilor se uitau la noi ca din cosmos...

N-o să aflăm niciodată cum vede lumea o furnică. Citiţi la Engels despre asta. Iar Spencer, orientalistul, zice aşa: „Afganistanul nu poate fi cumpărat, poate fi doar luat cu japca”. Într-o dimineaţă fumam, şi văd pe scrumieră o şopârliţă, micuţă cât un cărăbuş. Mă întorc după câteva zile, şopârliţa stă tot acolo, nici măcar capul nu şi l-a întors. Şi atunci mi-am dat seama: ăsta e Orientul. Pot eu să dispar şi să reînvii de zece ori, să mă fac praf şi pulbere şi să mă ridic din morţi, şi ea nu apucă nici măcar căpşorul să-l întoarcă. După calendarul lor e anul o mie trei sute şaizeci şi unu...

Stau acum acasă, în fotoliu, la televizor. Aş putea eu să omor un om? Nici o muscă n-aş putea! În primele zile, chiar luni, când gloanţele tăiau crengile de dud, aveam o senzaţie de irealitate... Psihologia luptei e alta... Fugi şi ocheşti... undeva înainte... cu vederea periferică... N-am numărat câţi am omorât... Dar fugeam. Prindeam ţinta în cătare... aici... dincolo... o ţintă vie, mişcătoare... Şi eram eu însumi ţintă... Nu, din război nu te întorci erou. De acolo nu poţi să te întorci erou.

Totul a fost plătit! Totul! Cu vârf şi îndesat.

Dumneavoastră vă închipuiţi şi-l îndrăgiţi pe soldatul din ’45, pe care l-a îndrăgit toată Europa. Naiv, simpluţ, cu chimirul lat. Nu-i trebuie nimic, vrea numai să învingă şi să se întoarcă acasă! Soldatul acesta însă, care s-a întors în blocul, pe strada dumneavoastră e altul. El avea nevoie de blugi şi de casetofon. A văzut şi a ţinut minte alt stil de viaţă. A vrut multe... Încă din vechime se spunea: nu treziţi câinele care doarme! Nu daţi omului mai mult decât poate să rabde! Pentru că n-o să rabde.

N-am putut acolo să-l citesc pe Dostoievski, preferatul meu. Era prea sumbru. L-am cărat după mine. Pe Bradbury. Literatură fantastică. Cine vrea să trăiască veşnic? Nimeni.

Şi totuşi a fost şi asta... A fost! Îmi amintesc... La închisoare mi-a fost arătată o căpetenie, cum spuneam noi pe atunci, de bandă. Stătea pe un pat de fier şi citea... Mi s-a părut cunoscută legătura cărţii... Lenin, *Statul şi revoluţia*. „Păcat", mi-a zis, „că n-am să apuc să-l termin. Poate o să-l citească fiii mei..."

Arsese o şcoală, rămăsese din ea numai un zid. În fiecare dimineaţă copiii veneau şi scriau pe el cu bucăţi de cărbune rămase după incendiu. După ore, peretele era dat cu var şi arăta din nou ca o foaie curată de hârtie.

Din zona de „verdeaţă" au adus o dată un locotenent fără mâini şi fără picioare. Fără nimic bărbătesc. Primele cuvinte pe care le-a rostit după ce şi-a revenit din starea de şoc au fost: „Ce fac băieţii mei?"

Totul a fost plătit! Şi noi am plătit mai mult decât oricine. Mai mult decât dumneavoastră...

N-avem nevoie de nimic, am trecut prin toate. Ascultaţi-ne şi înţelegeţi-ne! Toţi s-au obişnuit în schimb să facă ceva: să dea medicamente, să dea pensii, să dea apartamente. Să dea şi apoi să uite. „Daţi-mi" acesta a fost plătit cu o monedă foarte scumpă – cu sânge. Dar noi am venit în faţa dumneavoastră la spovedanie. Şi ne spovedim.

Nu uitaţi de taina spovedaniei!...

Consilier militar

— Nu, totuşi e bine că s-a sfârşit aşa. Cu o înfrângere. Asta o să ne deschidă ochii...

E imposibil să povesteşti totul. A fost ceea ce a fost, după care a rămas ceea ce am văzut şi am ţinut minte,

deja numai o parte din întreg, iar mai încolo are să fie ceea ce pot să povestesc în cuvinte – a zecea parte... Asta în cazul cel mai bun, dacă mă străduiesc. Dacă îmi încordez puterile. Şi de dragul cui? De dragul lui Alioşa, care mi-a murit în braţe, cu opt schije în burtă. Optişpe ore l-am cărat, grupul nostru, de pe munte. Şaptişpe a trăit, într-a optişpea şi-a dat duhul. De dragul lui să-mi amintesc? Dar numai din punctul de vedere al religiei omul are nevoie de ceva, mai ales acolo sus, în ceruri. Eu cred mai degrabă că pe morţi nu-i doare, că nu le e frică şi nici ruşine. Şi atunci, de ce să răscolim? Vreţi să aflaţi ceva de la noi... Da... Noi purtăm, fireşte, un stigmat... Şi ce credeţi că puteţi afla de la noi? Nu cumva ne luaţi drept altcineva? Vedeţi dumneavoastră, e greu ca, luptând într-o ţară străină, fără să ai habar pentru ce, să capeţi cine ştie ce idealuri. Să găseşti un sens. Acolo eram toţi la fel, dar nu toţi gândeam acelaşi lucru. Ca şi aici... în lumea normală... Întâmplarea ar fi putut foarte bine să-i facă pe cei care au fost acolo şi pe cei care n-au fost să schimbe locurile. Toţi suntem diferiţi, dar pretutindeni suntem la fel – şi acolo, şi aici.

Îmi amintesc cum, în clasa a şasea sau a şaptea, profesoara de literatură rusă m-a scos la tablă:

— Cine e eroul tău preferat: Ceapaev[18] sau Pavel Korceaghin?

— Huck Finn.

— De ce Huck Finn?

— Păi, când se gândea dacă să-l trădeze pe negrul Jim, fugarul, sau să ardă pentru el în iad, Huck şi-a zis: „Dă-l încolo, o să ard în iad”, dar nu l-a trădat.

— Dar dacă Jim ar fi fost alb, iar tu, roşu[19]? m-a întrebat după ore Alioşka, prietenul meu.

---

[18] Vasili Ceapaev (1887-1919), vestit soldat şi comandant de oşti din timpul Primul Război Mondial şi Războiului Civil rus, faimos pentru vitejia sa.

Aşa trăim toată viaţa – albi şi roşii, cine nu e cu noi e împotriva noastră.

O dată, lângă Bagram[20]... am intrat într-un sat şi am cerut de mâncare. După legile lor, dacă omul se află în casa ta şi i-e foame, n-ai voie să nu-i dai o lipie caldă. Femeile ne-au pus la masă şi ne-au hrănit. Când am plecat, pe femeile astea şi pe plozii lor oamenii din sat i-au bătut cu pietrele şi cu beţele până la moarte. Ele ştiuseră că au să fie omorâte, şi tot nu ne-au gonit. Iar noi ne duceam la ei cu legile noastre... Intram în moschee cu căciula în cap...

De ce să mă siliţi să-mi amintesc? Astea sunt lucruri foarte intime: şi primul om pe care l-am ucis, şi sângele meu pe nisipul fin, şi capul cămilei legănându-se pe ţeava lungă a gâtului deasupra mea înainte să-mi pierd cunoştinţa. Şi, în acelaşi timp, am fost şi eu ca toţi ceilalţi. În toată viaţa mea, o singură dată am refuzat să fiu ca toţi ceilalţi. O singură dată... La grădiniţă ne puneau să ne luăm de mâini şi să mergem câte doi, iar mie îmi plăcea să mă plimb singur. Educatoarele mai tinere mi-au suportat o vreme nazurile, dar în curând una din ele s-a măritat, a plecat, şi în locul ei a venit la noi tanti Klava.

— Ia-l pe Serioja de mână! mi l-a adus ea alături pe un alt băieţel.

— Nu vreau.

— De ce nu vrei?

— Îmi place să mă plimb singur.

— Poartă-te ca un copil ascultător, cum fac toţi ceilalţi.

— Nu vreau.

După plimbare, tanti Klava m-a dezbrăcat, mi-a scos chiar şi chiloţeii şi maioul, m-a dus şi m-a lăsat trei ore

---

[19] Referire la combatanţii din Războiul Civil rus.

[20] Orăşel în nord-estul Afganistanului.

într-o cameră goală şi întunecată. Iar când eşti mic, nimic nu te înspăimântă mai tare decât să rămâi singur. Pe întuneric... Ai impresia că toată lumea te-a uitat. Că n-o să te mai găsească niciodată. A doua zi l-am luat pe Serioja de mână – am devenit şi eu ca toţi ceilalţi. La şcoală hotăra clasa, la facultate, toţi studenţii din an, la fabrică hotăra colectivul. Peste tot, alţii au hotărât pentru mine. Mi s-a insuflat ideea că omul singur nu poate face nimic. Într-o carte am dat peste o expresie, „uciderea curajului”. Când am plecat încolo, în mine nu era nimic de ucis: „Voluntarii, un pas înainte!” Toţi au făcut un pas înainte, aşa că am făcut şi eu.

La Şindand[21]... am văzut doi soldaţi de-ai noştri care îşi pierduseră minţile, tot timpul purtau „negocieri” cu *duhii*. Le explicau ce înseamnă socialismul după manualul de istorie de clasa a zecea... Cine a fost Lenin!... „Idolul, cioplit cu găuri, era pe dinăuntru gol. Un preot mai isteţ la pilde, pe subt veşmintele bogate, se strecura-ntr-ascuns în idol, prin crăpătura de la spate”[22]. Bătrânul Krîlov... clasicii... Şi o dată, la şcoală, aveam vreo unşpe ani, a venit o „tanti lunetistă”, care omorâse şaptezeci şi opt de „nenea ofiţeri”. Când m-am dus acasă, am început să sughiţ, noaptea am făcut febră. Părinţii au decis că aveam gripă. Am stat o săptămână acasă şi am citit *Tăunul*[23], cartea mea preferată.

De ce mă puneţi să-mi amintesc? Când m-am întors... n-am mai putut să port blugii şi cămăşile de dinainte de război, erau hainele unui străin, unui necunoscut, deşi îmi

[21] Oraş în estul Afganistanului.

[22] Ivan Krîlov, *Oracolul*, traducere de Tudor Arghezi, în *Fabule*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1961, p. 27.

[23] Roman al scriitoarei irlandeze Ethel Lilian Voynich (1864-1960), care a fost extrem de popular în Rusia.

păstraseră mirosul, după cum mă încredinţa mama. Omul acela nu mai este, nu mai există deja. Acest altul care sunt acum poartă doar acelaşi nume de familie. Până să intru în armată mă văzusem cu o fată, fusesem îndrăgostit. Am venit şi n-am mai sunat-o. Ea a aflat întâmplător că eram în oraş, m-a găsit. Degeaba m-a căutat... N-ar fi trebuit să ne întâlnim... „Omul pe care l-ai iubit tu şi care te iubea nu mai este”, i-am spus. „Sunt altcineva. Altcineva, pur şi simplu!” Ea a plâns, a venit de multe ori, m-a sunat. Pentru ce? Sunt altul! Altul! (*Tace. Se linişteşte.*) Îmi plăcea totuşi acela, primul... Mi-e dor de el... Mi-l amintesc... „Părinte”, îl întreabă Tăunul pe Montanelli, „acum Dumnezeul tău e mulţumit?”

Cui să-i arunc cuvintele acestea? Ca pe o grenadă...

Soldat, artilerist

— Cum am nimerit acolo? Foarte simplu. Credeam tot ce se scria în ziare...

Îmi spuneam: „Înainte, oamenii săvârşeau fapte măreţe, erau în stare să se sacrifice, astăzi tineretul nostru nu e bun de nimic. Şi eu la fel. Acolo e război, iar eu îmi cos rochii şi-mi inventez coafuri”. Mama plângea: „Dacă mor între timp, să ştii că nu te iert. Nu de asta v-am născut, ca să vă îngrop în bucăţi”.

Primele impresii? Centrul de tranzit din Kabul. Sârmă ghimpată, soldaţi cu automatele în mâini... Câini care latră... Şi numai femei. Sute de femei. Vin ofiţeri şi aleg – care e mai drăguţă, mai tânără. Pe faţă. Pe mine m-a chemat un maior:

— Hai să te iau în batalionul meu – dacă nu te deranjează maşina.

— Ce fel de maşină?

— De „cargo 200”...

Ştiam deja că asta însemna morţi, sicrie.

— Sunt şi sicrie?

— Le descarcă acum.

Un camion obişnuit KamAZ cu prelată. Sicriele le-au aruncat ca pe nişte lăzi cu armament. M-am îngrozit. Soldaţii s-au prins: „E începătoare”. Am ajuns la unitate. Arşiţă de şaizeci de grade. La toaletă erau atâtea muşte, că te-ar fi ridicat pe aripi. Duş nu exista. Apa se vindea cât greutatea ei în aur. Eram singura femeie.

După două săptămâni m-a chemat comandantul de batalion:

— Ai să trăieşti cu mine...

Două luni de zile n-am ştiut cum să mai scap de el. O dată mai că nu i-am aruncat o grenadă, altă dată am apucat cuţitul. Am auzit la vorbe... „Vrei să alegi dintre ăia cu mai multe galoane... Când ai să vrei ceai cu biscuiţi ai să vii singură la mine...” Niciodată până atunci nu înjurasem, dar acum:

— Du-te naibii! i-am spus.

Am început să înjur ca la uşa cortului, m-am asprit. Am fost transferată la Kabul, recepţioneră la un hotel. La început mă năpusteam asupra tuturor ca o sălbatică. Lumea mă credea nesănătoasă.

— Ce te repezi aşa? Nu muşcăm.

Dar eu nu puteam altfel, mă deprinsesem să mă apăr. Dacă mă chema careva:

— Hai să bem un ceai!

— Mă chemi să bem un ceai sau să facem altceva?

Până când n-a apărut – cum să-i spun? „Iubirea mea”? Aici nu se rosteau asemenea vorbe. Îmi făcea cunoştinţă cu prietenii lui:

— Nevastă-mea.

Eu îi spuneam la ureche:

— Nevasta din armată?

Mergeam o dată într-un TAB... L-am acoperit cu trupul meu, dar, din fericire, glonţul a nimerit în chepeng. El stătea cu spatele. Când ne-am întors, i-a scris nevestei despre mine. Două luni n-a primit scrisori de acasă.

Îmi place să mă duc să trag la ţintă. Golesc toată magazia dintr-o rafală. Simt că mă mai uşurez.

Pe un *duh* l-am omorât eu însămi. Ieşiserăm la munte, să mai respirăm, să admirăm peisajul. Aud un foşnet în spatele unei stânci – parcă un curent electric m-a împins îndărăt şi am tras o rafală. Prima. Pe urmă m-am dus să mă uit: un bărbat puternic, frumos zăcea întins...

— Cu tine e bine de mers în cercetare, mi-au spus băieţii.

Mi-am luat nasul la purtare. Le-a mai plăcut şi că nu-i scotocisem în geantă după lucruri, îi luasem numai pistolul. Pe urmă tot drumul m-au păzit – să nu cumva să mă ia ameţeala sau să-mi vină să vărs. Dar n-a fost nimic. Corpul mi s-a făcut dintr-odată uşor... M-am întors, am deschis frigiderul şi am mâncat ca o spartă, atât de mult, că altă dată mi-ar fi ajuns pe o săptămână. Pe fond nervos. Mi-au adus o sticlă de votcă, am băut şi nu m-am îmbătat. M-a luat în schimb groaza: dacă aş fi ratat ţinta, mama ar fi primit şi ea „cargo 200”.

Voiam să iau parte la război, dar nu la ăsta, ci la Marele Război pentru Apărarea Patriei.

De unde ura aceea? Foarte simplu. *Duhii* ţi-au omorât un camarad cu care mâncai cot la cot, din acelaşi castron. Îţi povestea despre iubita lui, despre maică-sa. Iar acum îl vezi că zace ars tot. Dintr-odată, totul e foarte clar... Tragi în ei ca un nebun. Nu obişnuiam să ne punem întrebări măreţe: Cine a provocat conflictul? Cine e de vină? E şi un banc pe tema asta: La Radio Erevan un ascultător întreabă: Ce înseamnă politica? Radio Erevan răspunde: Aţi auzit cum se pişă un ţânţar? Ei bine, politica e ceva şi mai subtil. N-are decât să se ocupe de asta guvernul, aici

oamenii văd sânge şi se înrăiesc. Se sălbăticesc... Să vezi o singură dată cum pielea arsă se face sul... Zici c-a pocnit un ciorap de nailon... Şi ţi-ajunge... Te ia cu fiori pe şira spinării când sunt omorâte animalele... Am împuşcat o dată o caravană care ducea armament. Oamenii – deoparte, măgarii – deoparte. Şi unii, şi alţii tăceau şi-şi aşteptau moartea. Un măgar rănit răgea de-ai fi zis că scrâşnea pe metal cu ceva tot metalic. Un scârţâit strident...

Aici am altă faţă, alt glas. Puteţi să vă închipuiţi cum suntem aici dacă vă gândiţi că noi, fetele, stăteam de vorbă şi ziceam aşa:

— Ce prostovan! S-a certat cu sergentul şi a fugit la duşman. Să-l fi împuşcat şi gata, cu asta basta! L-ar fi trecut la pierderi pe câmpul de luptă.

O discuţie sinceră... Pentru că mulţi ofiţeri credeau că aici era ca în ţară: poţi să loveşti soldatul, să-l umileşti. Îi găseau pe urmă morţi... Îi împuşcau în timpul luptei, din spate... Găseşte dacă ai pe cine! Ia şi dovedeşte că ăla a fost!

Acolo pe unde stăteau la pândă în munţi băieţii nu vedeau pe nimeni nou cu anii. Venea elicopterul de trei ori pe săptămână. M-am dus o dată, şi s-a apropiat de mine un locotenent:

— Domnişoară, scoateţi-vă baticul! Lăsaţi-vă părul liber!

Aveam părul lung.

— De doi ani nu văd decât capete rase de soldaţi.

Cât am să trăiesc am să-l ţin minte, am să-i pun o lumânare la biserică. Nu mă cunoştea, a făcut asta numai pentru că eram femeie. Aşa ceva îţi rămâne în memorie. Şi unde poţi să verifici în viaţa obişnuită dacă cineva e în stare să te apere cu corpul lui? Aici ce e bun e şi mai bun, ce e rău, şi mai rău. O dată, se trăgea... Asta e deja altă dată... Şi un soldat mi-a strigat nu ştiu ce măscare. O

mizerie! Ceva murdar. „Blestemat să fii!” mi-am spus. Şi băiatul ăla a fost omorât, retezat în două, din cap până-n picioare. Sub ochii mei... M-a luat un tremurici, de ziceai că făcusem malarie. Deşi văzusem până atunci saci mari de plastic cu cadavre. Cadavre învelite în folie... ca... nici nu găsesc comparaţie... Eu n-aş putea să scriu, mi-aş căuta întruna cuvintele... Le-aş tot încerca, să le simt gustul. Cum să spun... ca nişte jucării uriaşe... Dar să mă ia tremuriciul nu mi se mai întâmplase. Acum nu mă mai puteam opri.

N-am văzut fete care să poarte decoraţii pentru fapte de arme, chiar dacă au. Una şi-a pus o dată medalia Pentru Merite Militare, şi toată lumea a râs de ea – Pentru Merite Sexuale. Fiindcă se ştie: de ce sunt trimise femei aici? Fără ele nu se poate... Înţelegeţi? Unii domni ofiţeri şi-ar ieşi din minţi. Şi de ce femeile însele vor să vină la război? Pentru bani... bani frumoşi. Să-şi cumpere un casetofon, haine. Pe urmă se întorc acasă şi le vând. În ţară n-ai cum să câştigi atât. Să strângi atâta... Nu există un singur adevăr, adevărul e diferit, depinde. Acum vorbim sincer... Erau fete care se încurcau cu dugheniştii pentru boarfe. Intri acolo, puradeii... copiii... strigă: *Hanum, gik-gik*[24]! şi-ţi arată spre o încăpere separată. Ofiţerii noştri le plăteau cu cecuri, aşa şi ziceau: „Mă duc la o cechistă”. Ştiţi bancul? La Kabul, la centrul de tranzit, se întâlnesc Zmeul Gorînîci, Koşcei Nemuritorul şi Baba-Iaga[25]. Toţi se duc să apere revoluţia. După doi ani se regăsesc pe drumul spre casă: Zmeul Gorînîci mai are un singur cap, Koşcei Nemuritorul

[24] *Hanum* este un titlu onorific pentru femei, echivalent întru câtva cu „domniţă”. Expresia este o chemare cu conotaţie sexuală.

[25] Personaje din basmele populare ruseşti. Baba-Iaga este un fel de Baba Cloanţa.

abia a rămas în viaţă, iar Baba-Iaga e toată înţolită şi într-o pereche de blugi prespălaţi. Veselă foarte.

— Eu mă înscriu pentru al treilea an.

— Ai înnebunit, Baba-Iaga!

— În ţară eram Baba-Iaga, aici sunt Preafrumoasa Vasilisa.

Soldaţii... nişte copilandri... Ies de aici frânţi, la optişpe—nouăşpe ani. Nişte puştani. Văd aici multe. Multe... Cum femeile se vând pentru o cutiuţă cu boieli, pentru două conserve de carne. Pe urmă cu aceiaşi ochi îşi vor privi nevasta. Şi toate muierile... Aici li se strică vederea. Nu e de mirare că pe urmă, în ţară, se poartă aşa cum se poartă. Unul dintre cunoscuţii mei e deja la zdup... Au altă experienţă de viaţă. S-au obişnuit să rezolve orice problemă cu arma, cu forţa... Un negustor vindea la un moment dat pepeni, o sută de afgani pepenele. Soldaţii noştri au vrut mai ieftin, el a refuzat. A, aşa deci? Unul s-a apucat şi i-a ciuruit cu pistolul-mitralieră toţi pepenii, toată stiva. Încearcă pe urmă pe unul ca ăsta să-l calci pe picior în autobuz sau să nu-l laşi înaintea ta la coadă! Încearcă numai!

Visam că o să mă întorc acasă, o să-mi scot patul pliant în livadă şi o să adorm sub un măr. Sub merele lui... Dar acum mă tem. De la mulţi am auzit, mai ales acum, înainte de retragerea trupelor noastre: „Mă tem să mă întorc în ţară”. De ce? Foarte simplu. Noi revenim, dar acolo totul s-a schimbat: după doi ani e altă modă, altă muzică, alte străzi. Altfel se raportează oamenii la război... O să fim ca nişte oi negre.

Mai căutaţi-mă peste un an! Acasă. Vă las adresa...

Funcţionară

— Am crezut atât de tare, încât nici acum nu mă pot dezobişnui...

Nici acum... Orice mi s-ar spune, orice-aş citi, de fiecare dată îmi las o portiţă. E instinctul de conservare, un fel de a mă apăra. Înainte de armată am terminat institutul de educaţie fizică şi sport. Ultima practică, pentru diplomă, am făcut-o în Artek[26], ca îndrumător de pionieri. Am rostit acolo atâtea vorbe mari: „cuvânt de pionier”, „datorie pionierească”... Acum sună stupid, dar atunci aveam lacrimi în ochi...

La comisariatul militar, am cerut: „Trimiteţi-mă în Afganistan!...” Locţiitorul politic ne ţinea prelegeri despre situaţia internaţională, ne spunea că devansaserăm doar cu o oră „beretele verzi” americane, că erau deja în văzduh. Mi-e ciudă că am fost atât de credul. Atâta ne-au pisat, că până la urmă am devenit convinşi că aveam o „datorie internaţionalistă”. Eu n-am putut niciodată să renunţ până la capăt... să pun punct în judecăţile mele... „Scoate-ţi ochelarii roz!” îmi spun singur. Şi n-am plecat în ’80 sau ’81, ci în ’86. Dar toată lumea încă tăcea. În ’87 eram deja la Khost[27]. Am cucerit acolo un deluşor... Şapte de-ai noştri au fost puşi la pământ... Pe urmă au venit nişte jurnalişti de la Moscova, şi lor le-au adus nişte „verzi” (soldaţi din Armata Populară a Afganistanului) – cică ei ar fi cucerit dealul. Afganii apăreau în poze, iar soldaţii noştri zăceau la morgă...

Pentru Afganistan, la centrul de instruire îi alegeau pe cei mai buni. Era groaznic să te repartizeze la Tula, la Pskov sau la Kirovabad – mizerie şi înghesuială – dar în Afganistan voiau toţi, şi nu era uşor să ajungi. Maiorul Zdobin a început să insiste pe lângă mine şi prietenul meu, Saşa Krivţov, să ne retragem cererile:

---

[26] Cea mai mare şi mai cunoscută tabără pentru copii din URSS, amplasată în Crimeea.

[27] Oraş în sud-estul Afganistanului, la graniţa cu Pakistanul.

— Mai bine să moară Siniţîn decât vreunul din voi. Pentru voi statul a cheltuit o grămadă.

Siniţîn era un flăcău simplu de la ţară, tractorist. Eu absolvisem deja o facultate, Saşa era student la filologie germanică şi romanică la universitatea din Kemerovo. Cânta extraordinar. Ştia să cânte şi la pian, la vioară, la flaut, la chitară. Compunea muzică, desena frumos. Trăiam ca fraţii. La orele de învăţământ politic ni se povestea despre fapte de vitejie, despre eroism. Ni se spunea că Afganistanul e echivalentul Războiului Civil din Spania. Şi deodată: „Mai bine să moară Siniţîn decât vreunul din voi”!

A vedea cum e la război era interesant din punct de vedere psihologic. În primul rând ca instrument de autocunoaştere – pe mine asta mă tenta. M-am apucat să-i trag de limbă pe cunoscuţii mei care fuseseră acolo. Unul, cum îmi dau seama acum, ne-a turnat numai braşoave. Avea pe piept o pată roşie, în forma literei „P”, ca o cicatrice după o arsură, şi purta special cămăşile descheiate ca s-o lase la vedere. Născocea cum aterizau ei noaptea prin munţi, plus, îmi amintesc, zicea că soldatul din trupele de desant e timp de trei secunde înger, până i se deschide paraşuta, timp de trei minute şoim, cât e în aer, şi în rest – cal de povară. Noi luam totul de bun. Dacă l-aş întâlni acum pe Păcală ăsta! Mai târziu, pe alde el îi miroseam de la o poştă: „Dacă ai fi avut creier, ai fi făcut o contuzie”. Era altul, dimpotrivă, care voia să ne descurajeze:

— N-ai de ce să te duci acolo. E o mizerie, n-are nimic romantic.

Mie nu-mi convenea:

— Tu ai încercat, nu? Vreau şi eu să încerc.

Mă învăţa cum să rămân în viaţă:

— După ce ai tras, dă-te imediat vreo doi metri mai încolo! Ascunde ţeava puştii după gard sau după o stâncă, să nu se vadă flacăra, să nu te observe! Când mergi, nu cânta, că n-ajungi departe. Când stai planton nu adormi, zgârie-te pe faţă, muşcă-te de mână! Paraşutistul mai întâi fuge cât poate şi apoi cât trebuie.

Tatăl meu e om de ştiinţă, mama, inginer. Din copilărie mi-au educat personalitatea. Voiam să fiu o personalitate... De asta... (*Râde.*) ... am fost exclus din organizaţia şoimii patriei, multă vreme nu m-au primit în rândul pionierilor. Mă băteam din orgoliu. Când mi-au legat cravata de pionier la gât, n-am mai scos-o, dormeam cu ea. La orele de literatură, profesoara mă întrerupea:

— Nu vorbi ce crezi tu, spune cum e în carte!

— Povestesc greşit?

— Nu e ca în carte...

Ca în povestea unde împăratul nu iubea decât culoarea cenuşie. Şi în împărăţia lui totul era gri.

Acum eu îmi îndemn elevii (lucrez la şcoală):

— Învăţaţi să gândiţi, ca să nu facă alţii carne de tun din voi! Soldăţei de plumb.

Până să intru în armată, învăţasem să gândesc de la Dostoievski şi Tolstoi, în armată am învăţat de la sergenţi. Puterea sergenţilor este nemăsurată, sunt trei sergenţi la un pluton.

— Ascultă comanda la mine! Ce trebuie să aibă soldatul de desant? Repetă!

— Soldatul de desant trebuie să aibă o mutră obraznică, un pumn de fier şi nici un strop de conştiinţă.

— Conştiinţa este un lux pentru un soldat de desant. Repetă!

— Conştiinţa este un lux pentru un soldat de desant.

— Sunteţi batalion medico-sanitar. Batalioanele medico-sanitare sunt crema trupelor aeriene şi de desant. Repetă!

Din scrisoarea unui soldat: „Mamă, cumpără-mi un bou şi pune-i numele Sergent! Când vin acasă, îl omor”.

Însuşi regimul de viaţă în armată îţi înăbuşă conştiinţa, n-ai putere să te împotriveşti. Fac din tine ce vor...

Trezirea la şase dimineaţa. De trei ori: trezire – la loc comanda. Te ridici – te întinzi la loc.

Ai trei secunde să te aliniezi pe „albeaţă” – linoleumul alb – alb ca să poată fi mai des spălat şi curăţat. O sută şaizeci de oameni trebuie să sară din pat şi în trei secunde să se alinieze. În patruzeci şi cinci de secunde să se îmbrace în uniforma numărul 3, adică uniforma completă fără chipiu şi curea. La un moment dat, unul n-a reuşit să-şi răsucească obielele pe picior suficient de repede.

— Rupeţi rândurile şi repetaţi!

Iar n-a reuşit.

— Rupeţi rândurile şi repetaţi!

Exerciţiile de înviorare. Lupta corp la corp – un amestec de karate, box, sambo şi manevre de apărare împotriva cuţitului, a băţului, a lopatei, a pistolului şi pistolului-mitralieră. Celălalt e cu pistolul automat, tu, cu mâinile goale. O sută de metri să faci „mersul piticului”, dar sărind... într-un singur picior... Să spargi zece cărămizi cu pumnul. Ne aliniau din nou: „Nu plecaţi până nu învăţaţi”. Cel mai greu e să te învingi pe tine însuţi, să nu te temi să loveşti.

Cinci minute ca să ne spălăm. Douăsprezece robinete la o sută şaizeci de oameni.

— Alinierea! Rupeţi rândurile!

După un minut, iarăşi:

— Alinierea! Rupeţi rândurile!

Inspecţia de dimineaţă: verificarea cataramelor – toate trebuie să strălucească precum fundul de maimuţă, gulerele să fie albe, în chipiu trebuie să ai înfipte două ace cu aţă.

— Înainte marş! Spre poziţii!

Toată ziua ai răgaz numai jumătate de oră – după prânz, pentru scris scrisori.

— Ostaş Krivţov, de ce staţi şi nu scrieţi?

— Mă gândesc, tovarăşe sergent.

— De ce răspundeţi încet?

— Mă gândesc, tovarăşe sergent.

— De ce nu strigaţi cum aţi fost învăţat? Trebuie să vă antrenaţi la „zero-zero”.

A se antrena la „zero-zero” înseamnă a striga în closet ca să-ţi formezi glasul pentru comenzi. Din spate, sergentul urmăreşte ca ecoul să fie surd.

Din vocabularul soldăţesc:

Semnalul de retragere – „te iubesc, viaţă”. Inspecţia de dimineaţă – „credeţi-mă, oameni buni!” Apelul de seară – „îi ştiau după faţă”. Cu cântec înainte marş! – „departe de Patrie”. Demobilizarea – „lumina stelei depărtate”. Câmpul pentru exerciţii tactice – „câmpul cu proşti”. Spălatul vaselor – „discoteca” (farfuriile se rotesc ca nişte discuri). Instructorul politic – „Cenuşăreasa” (în marină îi ziceau „pasager”).

— Batalionul medico-sanitar este crema forţelor aeriene şi de desant. Repetă!

Senzaţia permanentă de foame. Locul sacru este magazinul cazărmii, acolo se pot cumpăra chec, bomboane, ciocolată. Dacă tragi la tir de nota zece, primeşti permisiune să te duci. Dacă nu ne ajung banii, vindem câteva cărămizi. Luăm una şi ne ducem – doi camarazi zdraveni, experimentaţi – la un pifan care are bani:

— Cumpără cărămida!

— Păi la ce-mi trebuie?

Îl luăm între noi:

— Cumpără cărămida!...

— Cât?

— Trei ruble.

Scoate trei ruble, dă colţul şi, bineînţeles, cărămida o aruncă. Iar noi de trei ruble mâncăm pe săturate. O cărămidă face zece checuri.

— Conştiinţa e un lux pentru soldatul de desant. Batalionul medico-sanitar e crema forţelor aeriene şi de desant.

Din mine ar ieşi, probabil, un actor bunicel, pentru că am învăţat destul de repede să-mi joc rolul care mi-a fost repartizat. Cel mai rău e să-ţi meargă vestea de „prunc”, adică de individ slab, lipsit de virilitate. După trei luni am primit permisie. În ce hal uitasem totul! Nu demult mă sărutasem cu o fată, stătusem la cafenea, dansasem. Ai fi zis că trecuseră nu trei luni, ci trei ani, şi că mă întorceam la civilizaţie.

Seara:

— Maimuţelor, alinierea! Ce e cel mai important pentru un soldat de desant? Cel mai important pentru un soldat de desant e să nu zboare pe lângă pământ.

Înainte de plecare am sărbătorit Anul Nou. Eu am fost Moş Gerilă, Saşka – Albă ca Zăpada[28]. Mi-a amintit de şcoală.

Eram după douăsprezece zile... Mai răi ca munţii pot să fie numai munţii... Fugeam de bandă... Ne ţineam cu droguri...

— Tovarăşe instructor sanitar, dă-ne din „fierina” dumitale!

Sidnocarbol[29]. Îmi înghiţiseră toate tabletele.

---

[28] În Uniunea Sovietică, Moş Gerilă venea de Anul Nou şi, tradiţional, o întâlnea pe Albă-ca-Zăpada. Scenete pe baza acestei întâlniri erau obişnuite în serbările şcolare de iarnă.

[29] Preparat medicinal sovietic, neurostimulator.

Făceam tot felul de glume.

— Ce vă supără? îl întreabă medicul pe motanul Leopold.

Şi câte unul începe.

— Şoarecii.

— Inspiraţi!... Expiraţi!... E clar. Sunteţi prea bun, aveţi nevoie să vă înrăiţi. Poftim nişte tablete de „fierină”. Luaţi câte una de trei ori pe zi, după masă.

— Şi ce-o să-mi facă?

— O să deveniţi o fiară.

După cinci zile un soldat s-a împuşcat, i-a lăsat pe toţi să treacă înaintea lui şi şi-a vârât pistolul automat în gât. A trebuit să-i cărăm trupul neînsufleţit, raniţa, vesta antiglonţ, casca. Nu simţeam nici un fel de milă. Ştiuse că nu abandonăm leşurile, ci le cărăm cu noi.

Ne-am amintit de el şi ne-a părut rău abia când plecam deja acasă, când ne liberam.

— Luaţi câte o tabletă de trei ori pe zi...

— Şi ce-o să-mi facă?

— O să deveniţi o fiară.

Rănile făcute de gloanţele explozive sunt cele mai groaznice... Un picior rupt până la genunchi... se vede osul... Din celălalt lipseşte călcâiul... Membrul retezat... Un ochi scos... O ureche smulsă... Prima dată m-au trecut toţi fiorii, mi s-a pus un nod în gât... Mă îmbărbătam singur: „Dacă nu te duci acum, n-ai să ajungi niciodată instructor sanitar”. Mă apropii târâş – soldatul rămăsese fără picioare. Îl leg strâns cu garoul, opresc hemoragia, îl anesteziez, îl adorm... Altul – un glonţ exploziv în burtă... Măruntaiele i s-au revărsat... Îl leg, opresc hemoragia, îl anesteziez, îl adorm... Patru ore l-am ţinut... A murit...

N-aveam destule medicamente. Nici cel mai simplu dezinfectant. Ba nu reuşeau să ne aducă la timp, ba se terminau cotele repartizate – economia noastră planificată! Luam de la inamic, de import. Eu aveam tot

timpul în geantă douăzeci de seringi japoneze de unică folosinţă. Erau într-un ambalaj moale de plastic, doar să le scoţi din învelitoare şi să le foloseşti. Alor noastre li se murdărea căptuşeala de hârtie, încât nu mai erau sterile. Jumătate din ele nu se înfigeau ca lumea, nu trăgeau – nişte rebuturi. Sângele artificial ne venea în sticle de jumătate de litru. Pentru un rănit grav sunt necesari doi litri – patru sticle. Cum să poţi să ţii în toiul luptei, timp de aproximativ o oră, pe mâna întinsă, cordonul de cauciuc? E practic imposibil. Şi câte sticle poţi să cari cu tine? Ce ofereau italienii, în schimb? Un pachet de plastic de un litru, pe care poţi să ţopăi şi în bocanci, că nu se sparge. Mai departe: faşa obişnuită, cea sterilă sovietică. Ambalajul e băţos, cântăreşte mai mult decât faşa însăşi. Cea de import – thailandeză, austriacă – e, nu ştiu cum, mai subţire, mai albă... Faşă elastică nu aveam deloc. Luam tot de la inamic... franţuzească, nemţească... Iar atelele noastre sovietice? Adevărate schiuri, nu ustensile medicale. Câte să iei cu tine? Aveam unele englezeşti, separate pentru umăr, gambă şi coapsă. Pneumatice, gonflabile. I-ai băgat mâna în ea şi ai sigilat-o. Osul rupt nu se mai mişcă, e apărat de lovituri în timpul transportului.

În nouă ani, la noi nu s-a produs nimic nou. Aceeaşi faşă, aceleaşi atele. Soldatul sovietic e cel mai ieftin soldat. Cel mai răbdător, cel mai nepretenţios. Neechipat, neapărat. Materie primă de irosit. Aşa a fost în ’41... şi după cincizeci de ani e la fel. De ce?

E groaznic când eşti tu ţintă, când nu tragi tu. Ca să supravieţuieşti, trebuie să te gândeşti tot timpul la asta. Eu mă gândeam... Nu mă urcam niciodată în primul sau în ultimul camion. Nu-mi vâram niciodată picioarele în turelă, mai bine să-mi atârne pe blindaj, ca să nu mi le reteze în caz de explozie. Aveam mereu de rezervă nişte tablete nemţeşti împotriva anxietăţii. Nimeni altcineva nu mai lua

aşa ceva. Aveam o vestă antiglonţ... Dar iarăşi! Vesta noastră antiglonţ era grea ca o piatră de moară, abia te lăsa să te mişti, în timp ce vesta americană n-avea nici un strop de metal, era făcută din nu ştiu ce material blindat. Te simţeai în ea ca într-un trening. Pistolul Makarov n-o străpunge dacă tragi de aproape, iar cel automat – abia de la o sută de metri depărtare. Noi aveam căşti din anii ’30, caraghioase, încă de pe vremea celuilalt război... (*Cade pe gânduri.*) De asta... de multe ne era ruşine... De ce suntem noi aşa? Sacii de dormit americani, model din ’49, erau cu puf de lebădă, uşori. Cei japonezi erau excelenţi, dar scurţi. Iar ai noştri atârnau vreo şapte kilograme în mod sigur. De la mercenarii omorâţi luam geci, şepci cu cozorocul lat, pantaloni chinezeşti care nu te deranjează în regiunea inghinală. De toate luam. Chiloţi, pentru că nouă ne lipseau tot timpul, şosete, adidaşi. Eu mi-am făcut rost de o lanternă mică, de un cuţitaş ca un pumnal. Plus că tot timpul ne era foame... Eram lihniţi! Împuşcam berbeci sălbatici. Berbecul se considera sălbatic dacă se depărta cinci metri de turmă. Sau făceam schimb: două kilograme de ceai pentru un berbec. Ceaiul era tot pradă de război. Din misiunile de luptă veneam cu bani – afgani. Superiorii ni-i luau şi-i împărţeau imediat între ei, sub ochii noştri. Ca să-i păstrezi, vârai două bancnote în cartuş, presărai praf de puşcă pe deasupra, şi aşa îţi rămâneau ţie.

Unii voiau să bea ca nişte sugative, alţii, să supravieţuiască; şi mai erau şi cei care visau la decoraţii. Şi eu voiam o medalie. Când m-ar fi întâlnit în ţară cunoscuţii:

— A, ce-ai acolo? Ce-i, fruntaşule, ai fost şef de intendenţă?

Mi-e necaz că am fost aşa de credul. Instructorii politici ne propovăduiau lucruri în care nu credeau nici ei.

Prelegerea de rămas-bun dinainte de întoarcerea acasă: despre ce putem vorbi şi despre ce, nu. Să nu pomenim despre cei căzuţi în luptă, pentru că noi suntem o armată mare şi puternică. Să nu batem toba despre relaţiile extraregulamentare, pentru că noi suntem o armată mare, puternică şi profund morală. Să rupem fotografiile, să distrugem peliculele. N-am tras, n-am bombardat, n-am otrăvit, n-am dat foc. Suntem o armată mare, puternică şi cea mai bună din lume...

La vamă ni s-au luat cadourile pe care le aduceam acasă: parfumuri, baticuri, ceasuri.

— Nu e voie, băieţi.

Nu s-a făcut nici un proces-verbal. Era pur şi simplu gheşeftul lor. Dar mirosea atât de frumos a frunze proaspete de primăvară!... Fetele umblau în rochii uşoare... O clipă mi-a fugit gândul la Svetka Afoşka[30] (nu-i ţin minte numele de familie – Afoşka şi Afoşka). În prima zi după ce venise la Kabul, până să se lămurească ea cum stau lucrurile, s-a culcat cu un soldat pentru o sută de afgani. După două săptămâni lua câte trei mii. Nu era de nasul ortacului de rând. Dar Paşka Korceaghin unde-o fi? Pe numele lui adevărat era Andrei, dar i se spunea Paşka din cauza numelui de familie[31].

— Paşka, ia uite ce fete!

Paşka-Andrei avea o iubită care îi trimisese o fotografie de la nunta ei. Începuserăm atunci să facem de strajă lângă el nopţile – ne temeam. O dată, dimineaţa, atârnase fotografia pe o stâncă şi o ciuruise cu pistolul-mitralieră.

— Paşka, fii atent, ce fete!

---

[30] *Afoşka* este un diminutiv rusesc pentru afgan – moneda naţională a Afganistanului.

[31] Referire la Pavel Korceaghin (vezi nota 1 de la p. 62).

În tren am avut un vis: ne pregătim de misiune, şi Saşka Krivţov întreabă:

— De ce tu ai trei sute cincizeci de cartuşe, şi nu patru sute?

— Pentru că eu duc şi medicamente.

El tace câteva clipe şi urmează:

— Ai putea s-o împuşti pe afgana aia?

— Pe care?

— Pe aia care ne-a atras în încercuire. Îţi aminteşti, când au murit patru băieţi?

— Nu ştiu... Probabil că nu. La grădiniţă şi la şcoală eram poreclit „fustangiu” fiindcă apăram fetele. Dar tu?

— Mie mi-e ruşine...

Nu apucă să spună de ce i-e ruşine, pentru că mă trezesc.

Acasă mă aştepta o telegramă de la mama lui Saşa: „Vino, Saşa a pierit”.

M-am dus la mormântul lui:

— Saşka, mi-e ruşine că, la examenul final, la comunism ştiinţific am primit nota maximă pentru critica democraţiei burgheze. Am făcut o analiză comparativă. Tu ai să mă înţelegi... Am plecat în Afganistan orbi... Acum toată lumea spune deja că războiul ăsta e o ruşine, cu toate că, nu demult, noi primeam încă insigne noi-nouţe de „soldat internaţionalist”. Am tăcut atunci... Am spus chiar: „Mulţumesc!” Saşka, tu eşti acolo, eu sunt aici.

Trebuie să stau de vorbă cu el...

Fruntaş, instructor sanitar într-o companie de cercetaşi

— Al meu era micuţ de statură. S-a născut mic ca o fată, a avut două kilograme la naştere şi treizeci de centimetri lungime. Mi-era teamă să-l ţin în braţe...

Îl strângeam la piept:

— Comoara mea...

Nu se temea de nimic, numai de păianjeni. Vine o dată de afară... Noi tocmai îi cumpăraserăm un palton nou, pentru că împlinise patru ani... Atârnasem paltonul în cuier, şi aud din bucătărie: pleosc-pleosc, pleosc-pleosc... Vin în grabă, când colo, antreul era plin de broscuţe care-i săreau din buzunarele paltonului. El le strângea:

— Mămico, nu te speria! Nu fac nici un rău.

Şi iar le vâra în buzunar.

— Of, comoara mea!

Îi plăceau jucăriile militare. I-am luat tanc, pistol-mitralieră, revolver. Şi le agăţa pe piept şi mărşăluia prin casă.

— Sunt soldat... Sunt soldat...

— Comoara mea... Joacă-te mai bine de-a ceva mai paşnic!

— Sunt soldat...

Când să-l înscriu în clasa întâi, nu era chip să-i găsim costum. Câte n-a probat, toate îi stăteau ca pe gard.

— Comoara mea dragă...

L-au luat în armată. Mă rugam nu să nu fie omorât, ci să nu fie bătut. Mă temeam să nu râdă de el băieţii mai zdraveni, fiindcă era atât de micuţ. Îmi povestea că pot să te sileascâ să cureţi toaleta cu periuţa de dinţi, să speli chiloţii altora. Şi mi-era frică de asta. La un moment dat ne roagă: „Trimiteţi-mi toate fotografiile voastre – cu mama, cu tata, cu soră-mea! Plec din ţară...”

Unde pleacă nu ne-a scris. După două luni a venit scrisoare din Afganistan: „Mamă, nu plânge, blindajul nostru e sigur”.

— Of, comoara mea!... Blindajul e sigur...

Îl aşteptam deja acasă, mai rămăsese o lună până la termen. Îi cumpărasem cămăşi, fular, pantofi. Şi acum sunt în dulap. I le-aş fi pus în mormânt... L-aş fi îmbrăcat chiar eu, dar nu mi-au dat voie să deschid coşciugul. Să

mă uit la băieţelul meu, să-l ating... Oare i-au găsit uniformă pe măsura lui? În ce-o fi zăcând acolo?

Primul a venit un căpitan de la comisariatul militar:

— Măicuţă, ţineţi-vă firea!...

— Unde mi-e băiatul?

— Aici, la Minsk. Îl aduc acum.

Mi s-au muiat genunchii şi m-am aşezat pe podea:

— Of, comoara mea! Pe urmă m-am ridicat şi m-am năpustit cu pumnii pe căpitan: De ce tu trăieşti, iar băieţelul meu nu? Era aşa de mic... Tu eşti bărbat în toată firea, el era un băieţandru. Tu de ce ai rămas în viaţă?

Mi-au adus sicriul, şi am început să dau cu pumnii în el:

— Comoara mea dragă! Comoara mea nepreţuită!

Acum merg la el la mormânt. Cad pe pietre şi-l îmbrăţişez:

— Comoara mea...!

O mamă

— Am luat în buzunar o grămăjoară din pământul ţării – aşa am simţit în tren că-mi vine să fac...

Aaa! Război! Aveam să merg la luptă! Au fost, bineînţeles, printre noi şi laşi. Unul n-a trecut examenul oftalmologic şi a ieşit din sală ţopăind de bucurie: „Am avut noroc!” După el a intrat altul la rând, şi el a fost respins, şi mai că nu l-a bufnit plânsul: „Cum mă întorc eu acum la unitate? Două săptămâni m-au condus băieţii. Măcar să fi avut, colo, vreun ulcer, dar aşa – să mă doară dinţii?” S-a dus cum era, numai în chiloţi, la general: dacă nu-l primesc pentru două măsele cariate, mai bine să i le scoată!

La geografie avusesem mereu zece în şcoală. Închideam ochii şi-mi imaginam: munţi, maimuţe, plajă la soare, banane pe săturate... De fapt, a fost în felul următor: ne-au cocoţat pe tancuri, în mantale, cu o mitralieră la

dreapta şi alta, la stânga, iar pe ultimul tanc din convoi, cu încă o mitralieră în spate, cu toate turelele deschise, cu pistoalele automate scoase la vedere. Parcă eram un arici de fier. Ne întâlnim cu două TAB-uri de-ale noastre – băieţii stau pe blindaj în maiouri de corp, în pălării de paie, se uită la noi şi se strâmbă de râs. Am văzut un mercenar omorât şi am fost zguduit. Ce muşchi avea! – ca un atlet. În timp ce eu nimerisem în munţi şi habar n-aveam cum să calc pe pietre, că trebuie să păşesc întâi cu stângul. Zece metri am cărat telefonul pe o stâncă atârnată deasupra prăpastiei... Auzeam o explozie şi închideam gura, când trebuie de fapt s-o deschizi, ca să nu-ţi pocnească timpanele. Ne-au dat măşti de gaz. Noi le-am aruncat chiar în prima zi, pentru că *duhii* n-aveau arme chimice. Căştile le-am vândut la magazin. Erau o greutate inutilă pe cap, se încingeau ca nişte tigăi. Pe mine mă tot muncea un gând: de unde să fur o bandă în plus de cartuşe? Primiserăm patru, pe a cincea o cumpărasem la primul salariu de la un camarad, pe a şasea o căpătasem cadou. În luptă scoţi ultima bandă şi ultimul cartuş îl ţii între dinţi. Pentru tine.

Veniserăm să construim socialismul, dar fuseserăm înconjuraţi cu sârmă ghimpată: „Băieţi, afară nu se poate. Nu e nevoie să faceţi agitaţie pentru socialism, de asta se ocupă alţii”. Bineînţeles, ne era ciudă că n-au încredere în noi. Am vorbit la un moment dat cu un afgan care ţinea o dugheană:

— N-ai trăit bine până acum. O să te învăţăm noi cum trebuie. O să construim socialismul.

El mi-a zâmbit:

— Eu până la revoluţie am făcut negoţ şi acum fac tot negoţ. Du-te acasă! Aştia sunt munţii noştri. O să ne descurcăm singuri...

Mergem cu tancurile prin Kabul, femeile aruncă în ele cu pietre, cu beţe. Puradeii ne înjură în ruseşte, fără accent, ne strigă: „Rusule, du-te acasă!”

De ce suntem aici?

... Au tras la un moment dat asupra mea cu aruncătorul de grenade. Am apucat să răsucesc mitraliera, şi asta m-a salvat. Proiectilul mi se îndrepta spre piept, dar aşa, mi-a perforat doar o mână, iar în cealaltă mi-au intrat schijele. Îmi amintesc o senzaţie de ceva foarte moale şi plăcut... nici un fel de durere... şi un strigăt undeva deasupra mea: „Trage! Trage!” Apăs, dar mitraliera tace, mă uit – mâna îmi atârnă arsă toată, avusesem senzaţia că apăs cu degetul, dar nu mai aveam degete...

Nu mi-am pierdut cunoştinţa, am ieşit târâş împreună cu toţi ceilalţi din tanc, mi-au pus un garou. Trebuia să merg, am făcut doi paşi şi am căzut. Pierdusem deja vreo jumătate de litru de sânge. Aud:

— Ne înconjoară...

Cineva spune:

— Trebuie să-l lăsăm aici, altfel murim cu toţii.

I-am rugat:

— Împuşcaţi-mă...!

Unul s-a dat imediat la o parte, celălalt a scuturat pistolul-mitralieră să tragă, dar încet. Şi, dacă îl iei încet, cartuşul poate să se răsucească de-a curmezişul. Şi, într-adevăr, s-a răsucit, şi atunci soldatul a aruncat pistolul:

— Nu pot! Trage tu singur!...

Am smucit automatul spre mine, dar cu o singură mână nu poţi face nimic.

Am avut noroc: eram într-o râpă puţin adâncă, şi am rămas întins acolo, după nişte bolovani. Mă acoperea un pietroi mare şi neted. *Duhii* umblau prin apropiere fără să mă vadă. Mă gândeam: imediat ce mă descoperă, trebuie

să mă omor cumva. Am pipăit după o piatră, am tras-o spre mine, am măsurat-o din ochi...

Dimineaţă m-au găsit ai noştri. Cei doi care fugiseră cu o noapte înainte m-au dus pe o manta îmblănită. Am înţeles: se temeau să nu spun adevărul. Dar mie mi-era deja totuna. La spital m-au pus direct pe masa de operaţie. A venit chirurgul: „Amputat...” Când m-am trezit, am simţit că nu mai am mână... Erau acolo tot felul de răniţi: fără o mână, fără amândouă, fără un picior. Plângeau pe furiş şi se apucau de băutură. Am început să învăţ să ţin creionul cu mâna stângă.

M-am întors acasă la bunici, că pe altcineva nu mai am. Bunica o ţinea tot într-un bocet: nepotul ei drag a rămas fără o mână. O dată, bunicul a strigat la ea: „Nu pricepi nimic din politica partidului!” Mă întâlnesc cu nişte cunoscuţi:

— Ai adus vreo geacă? Vreun casetofon japonez? N-ai adus nimic... Tu chiar ai fost în Afganistan?

Un pistol automat ar fi trebuit să aduc!

Am început să-i caut pe băieţii mei. Dacă omul a fost acolo, ca şi mine, înseamnă că vorbim aceeaşi limbă. Avem un limbaj comun. Ne înţelegem unul pe altul. Atunci mă cheamă rectorul: „Te-am primit la facultate cu note slabe, ţi-am dat bursă. Nu te înhăita cu ei!... De ce vă adunaţi la cimitir? E periculos”. La început nu ni se dădea voie să ne strângem. Se temeau de noi, să nu răspândim, pasămite, zvonuri nesănătoase. Să nu facem valuri. Iar dacă ne organizam, ne-am fi bătut pentru drepturile noastre. Ar fi trebuit să ne dea apartamente, am fi cerut ajutoare pentru mamele celor care zac în morminte. Şi cine are nevoie de aşa ceva, nu? Aşa că tot încercau să ne convingă: băieţi, nu vă daţi drumul la gură despre ce a fost, despre ce aţi văzut. E secret de stat! O sută de mii de

soldaţi într-o ţară străină e un secret! Chiar şi cât de cald era la Kabul e secret...

Războiul nu face omul mai bun; doar mai rău. Aici nu începe îndoială. N-am să mă pot întoarce niciodată la ziua când am plecat la război. N-am să redevin cel care am fost înainte de a pleca. Cum aş putea să fiu mai bun, când am văzut... cum, pentru câteva cecuri, medicii vând soldaţilor tinctură de micsandră sălbatică? Cei care o beau se îmbolnăvesc şi sunt respinşi la examenul medical. Am văzut camarazi care se împuşcă în degete. Care se schilodesc cu închizătorul mitralierelor. Care... care... Am văzut cum, în acelaşi avion, se întorc acasă sicrie de zinc şi geamantane cu geci, blugi, chiloţi de damă... cu ceai chinezesc...

Înainte îmi tremurau buzele când rosteam cuvântul „Patrie”. Azi nu mai sunt acelaşi. Să mă lupt pentru ce?... Pentru ce să mă lupt? Am fost la război – foarte bine, am fost. Poate că n-am fost totuşi degeaba, nu? La noi, fiecare generaţie are propriul război. În ziare scriu că totul a fost drept. Şi aşa şi este. Pe de altă parte, mulţi încep deja să spună că noi suntem nişte ucigaşi. Pe cine să crezi? Nu ştiu. Eu nu mai cred deja pe nimeni. Ziarele? Nu le mai citesc. Nici măcar nu m-am mai abonat la ele. Astăzi scriu una, mâine alta – aşa sunt vremurile... Vremurile perestroikăi. Sunt mai multe adevăruri... Adevărul meu unde o fi? Am, de pildă, câţiva prieteni. Unul, doi, trei în care pot să am încredere. Pe care pot să mă bizui întru totul. Dar în nimeni altcineva. Sunt deja de şase ani aici, îmi dau seama ce se întâmplă...

Mi s-a dat carnet de invalid – aveam dreptul la anumite facilităţi! Mă duc la casa pentru veteranii de război:

— Unde-ai pornit-o, flăcău? Ai încurcat ghişeele.

Strâng din dinţi şi tac. Aud în spate:

— Eu am apărat Patria, iar ăsta...

Un necunoscut mă întreabă:

— Ce-ai făcut cu mâna?

— Am căzut pe şina de tren la beţie şi mi-a tăiat-o.

Atunci toată lumea devine înţelegătoare. Şi i se face milă.

În romanul lui Valentin Pikul *Am onoarea (Spovedania unui ofiţer al Marelui Stat-Major rus)*, am citit nu demult: „În ziua de azi (e vorba de consecinţele ruşinoase ale Războiului Ruso-Japonez din 1905), mulţi ofiţeri cer să fie trecuţi în rezervă, pentru că oriunde îşi fac apariţia sunt supuşi dispreţului şi batjocurii, într-atât, încât le e ruşine deja să-şi mai poarte mundirul şi încearcă să umble cât mai mult îmbrăcaţi în civil. Nici măcar schilozii şi cei răniţi nu mai trezesc milă, iar cerşetorii fără picioare primesc bani mult mai mulţi dacă spun că tramvaiul le-a retezat vreo parte din corp la colţul lui Nevski cu Liteinîi[32] şi că nu au nici o legătură cu Mukden şi Liaoyang”[33]. În curând şi despre noi o să se scrie la fel...

Mi se pare chiar că acum aş putea să-mi schimb deja şi Patria. Să plec din ţară.

Soldat, transmisionist

— Singur m-am înscris... Visam să ajung la război... Eram curios...

Îmi tot închipuiam cum e acolo. Voiam să aflu cum e să ai un singur măr şi doi prieteni, când şi ţie, şi lor vă e foame, şi mărul li-l dai lor. Aveam impresia că acolo toţi sunt camarazi, sunt ca fraţii. De asta m-am dus.

---

[32] Bulevarde centrale în Sankt-Petersburg (pe atunci, Leningrad).

[33] Două dintre bătăliile cele mai importante ale Războiului Ruso-Japonez din 1904-1905.

Am ieşit din avion şi căscam ochii la munţi, când un liberat (un soldat care pleca deja în ţară) îmi vâră un cot în coaste:

— Dă-mi cureaua!

— Ce?!

Aveam o curea de-a mea proprie, nu de la uniformă, o cumpărasem de la un bişniţar.

— Prostule, oricum o să ţi-o ia!

Mi-au luat-o chiar în prima zi. Şi eu care credeam că „Afganistanul e locul unde toţi soldaţii sunt prieteni”. Mare fraier am fost! Recrutul nu e decât un obiect. Poate fi trezit noaptea şi bătut, izbit cu scaunele, cu beţele, cu pumnii, cu picioarele. Poate fi lovit, stâlcit în bătaie ziua la toaletă, lăsat fără raniţă, fără lucruri, fără conserva de carne, fără biscuiţi (cei care şi-au adus de acasă). Nu există televizor, nu există radio, ziare, distracţia se organizează după legea celui mai tare. „Spală-mi şi mie, iepuraş, şosetele!” – şi asta încă e nimic, staţi să vedeţi alta: „Ia, iepuraş, linge-mi şi mie şosetele! Linge-le frumos, să vadă toată lumea!” Afară sunt şaizeci de grade, mergi clătinându-te... în toate părţile... Dar, în timpul operaţiunilor de luptă, „veteranii” ne acopereau. Ne salvau. Asta e adevărat. Când ne întorceam însă la cazarmă: „Ia, iepuraş, linge-mi şi mie şosetele!...”

Şi asta e mai înfricoşător decât prima luptă... Prima luptă e interesantă! Te uiţi ca la un film artistic. Am văzut de sute de ori la cinema cum soldaţii pleacă la atac, dar s-a dovedit că totul e o invenţie. Soldaţii nu merg, ci fug, şi nu cu paşi mici, aplecaţi frumos înainte, ci din toate puterile – şi omul are atunci puterile unui nebun – aleargă de le sfârâie călcâiele. Înainte îmi plăceau paradele militare din Piaţa Roşie. Îmi plăceau... Acum ştiu că nu e voie să admirăm aşa ceva, că mai bine tancurile, transportoarele astea blindate, mitralierele le-ar pune la loc şi le-ar acoperi

cu învelitori. Cât mai repede! Pentru că toate sunt făcute numai pentru a ucide... Pentru a face omul praf şi pulbere! Una cu ţărâna! Da, oameni ca noi... Încă mai bine ar fi ca în Piaţa Roşie să defileze toţi invalizii din Afganistan... Eu m-aş duce... Uitaţi-vă! Eu am amândouă picioarele retezate mai sus de genunchi. Dacă ar fi fost sub genunchi... aş fi avut noroc! Aş fi fost un om fericit. Îi invidiez pe cei care le au tăiate sub genunchi... După bandajare te smuceşti o oră—două, fără proteze eşti dintr-odată foarte mic. Stai întins în chiloţi şi în maioul de paraşutist, care e cât tine de lung. La început nu voiam să văd pe nimeni. Nici nu vorbeam. Măcar un picior de mi-ar fi rămas, dar aşa, nici unul. Cel mai greu e să uiţi că ai două picioare... Dintre patru pereţi îţi vine să-l alegi pe cel cu fereastra.

Mamei i-am dat un ultimatum: „Dacă ai de gînd să plângi, mai bine nu mai veni!” Şi acolo când eram, cel mai tare mă temeam că o să fiu omorât, o să fiu adus acasă, şi mama o să plângă. După luptă, de cel rănit ţi-e milă, de cel mort, nu, doar de maică-sa. La spital am vrut să-i spun asistentei „mulţumesc”, dar n-am putut, uitasem până şi cuvintele.

— V-aţi duce din nou în Afganistan?

— Da.

— De ce?

— Acolo prietenul e prieten, iar duşmanul, duşman. Aici în schimb, tot timpul te întrebi: pentru ce au murit prietenii mei? Pentru speculanţii ăştia burtoşi? Pentru funcţionarii publici? Pentru tineretul tupeist, căruia nu-i pasă de nimic? Numai berea să le curgă de dimineaţă până seara. Aici lucrurile sunt toate strâmbe. Eu mă simt un intrus. Un străin.

Învăţam să merg, şi mă împinge careva din spate. Cad. „Calm!” îmi spun. „Prima mişcare – întoarce-te şi sprijină-

te în mâini, a doua – ridică-te şi mergi!” În primele luni mai corect ar fi fost nu „mergi”, ci „târăşte-te”. Pentru că mă târam. Imaginea cea mai vie pe care am păstrat-o în minte de acolo este a unui băieţel negricios cu faţă de rus... Erau mulţi aşa. Doar noi suntem acolo din ’79... De şapte ani. M-aş mai duce în Afganistan. Categoric! Dacă n-aş avea picioarele astea tăiate mai sus... Măcar să fi fost sub genunchi.

M-aş mai duce...

Soldat, grenadier

— Mă întreb eu însumi: cum de am ajuns acolo?

Răspunsuri sunt o grămadă... Dar cel mai important îl găsiţi în catrenul acesta – doar că nu ţin minte cine l-a scris... Poate vreunul dintre soldaţii noştri.

Două lucruri pe lume sunt esenţiale:
Femeile-ntâi, apoi vinu-n pocale.
Dar mai dulce ca ele, mai gustos pentru noi,
Bărbaţii, e eternul război.

Îi invidiam pe colegii care fuseseră în Afganistan: acumulaseră o experienţă uriaşă. Unde poţi să capeţi aşa ceva în condiţii de pace? Eu sunt chirurg... Aveam deja zece ani de muncă în spitalul municipal al unui mare oraş, dar, când a venit primul transport de răniţi, mai că nu m-a luat cu leşin. Fără mâini, fără picioare, zăcea sub ochii mei un ciot de om, un ciot care respira. Nici în filmele cu sadici nu vezi aşa ceva. Am făcut acolo operaţii la care în ţară n-aş fi putut decât să visez. Asistentele mai tinere nu rezistau. Ba icneau de începeau să se sufoce, ba boceau în hohote. Una stătea şi zâmbea tot timpul. Le trimiteam acasă.

Omul nu moare nici pe departe ca în filme. După metoda lui Stanislavski – i-a intrat glonţul în cap, el dă din mâini şi cade. Nu, în realitate, dacă îi nimereşte un glonţ în cap, creierii îi zboară afară, iar el fuge după ei, poate să fugă şi jumătate de kilometru. E dincolo de orice închipuire. Fuge până când survine moartea fiziologică. E mai uşor să-l împuşti decât să te uiţi şi să-l auzi cum plânge cu sughiţuri sau cum zace şi-şi cere moartea ca pe o izbăvire. Asta dacă i-a mai rămas vreun strop de putere. Altul zace şi e cuprins treptat de frică... Inima începe să-i bată neregulat. Strigă, cheamă... Te duci la el, îl linişteşti... Iar creierul pândeşte exact momentul când omul se relaxează... Nici n-apuci să te depărtezi de pat, că el nu mai e. Şi cu doar câteva clipe înainte era încă viu...

Aşa ceva nu se uită uşor... Soldaţii ăştia, copilandrii ăştia, o să crească şi o să retrăiască totul altfel, cu alţi ochi. O să-şi schimbe părerile, unele lucruri o să le uite, dar altele o să le iasă la suprafaţă din adâncurile minţii. Tata a fost pilot în al Doilea Război Mondial, dar nu ne-a povestit nimic... Tăcea întotdeauna... Pe vremea aceea nu-l înţelegeam, dar acum îl înţeleg. Şi îl respect pentru tăcere. A-ţi aminti... e ca şi cum ai băga mâna în foc. E de ajuns un cuvânt, o sugestie... Ieri citeam în ziar: s-a apărat până la ultimul cartuş şi cu ultimul s-a împuşcat singur. Dar ce înseamnă să te împuşti singur? În luptă, problema fundamentală e care pe care – tu sau el? E clar că tu trebuie să rămâi în viaţă. Dar se întâmplă şi ca toţi să se fi retras, şi tu să-i acoperi – fie pentru că aşa ţi s-a ordonat, fie pentru că ai decis tu singur, ştiind aproape sigur că te aşteaptă moartea. Sunt sigur că, în clipa aceea, alegerea, psihologic vorbind, e uşoară. În condiţiile astea, sinuciderea e considerată un fenomen normal, mulţi devin capabili de aşa ceva. Şi sunt proclamaţi pe urmă eroi. Doar aici... în viaţa obişnuită, sunt socotiţi sinucigaşi, oameni

anormali. Dar acolo? Acolo totul e pe dos... Sunt alte legi... E de ajuns să citeşti două rânduri în ziar, şi gata, nu mai pui geană pe geană toată noaptea, eşti răscolit. Totul se trezeşte din nou în tine.

Cei care au fost acolo nu mai merg a doua oară la război. Nu-i mai poate nimeni păcăli că pe-acolo umblă câinii cu covrigi în coadă. Oricum am fi fost noi – naivi, cruzi, iubitori de familie sau neiubitori – acolo am omorât oameni. Eu am înţeles ce rol am jucat în legiunea străină, dar nu-mi pare rău de nimic. Astăzi toată lumea vorbeşte despre sentimentul de vinovăţie. Eu nu am aşa ceva. Vinovaţi sunt cei care ne-au trimis acolo. Eu port cu plăcere uniforma din Afganistan, mă simt bărbat în ea. Femeile se uită la mine ca la un zeu! O dată am pus-o pe mine şi m-am dus aşa la restaurant. Şefa de sală m-a privit ţintă, dar mie atâta mi-a trebuit:

— Ce, nu m-am îmbrăcat cum se cuvine? Faceţi loc unui om care a suferit...

Să-mi spună mie cineva că nu-i place uniforma mea de război, să îndrăznească numai! Chiar aştept să dau peste un asemenea om...

Medic militar

— Am născut mai întâi fata...

Înainte, soţul meu zicea că nu contează ce-o să fie, dar mai bine o fetiţă, fiindcă pe urmă, dacă o să aibă un frăţior, ea o să-l ajute să-şi lege şireturile la pantofi. Aşa s-a şi întâmplat...

Bărbatul meu a sunat la spital, şi de acolo i-au spus:

— Aveţi încă o fată.

— Mulţumesc. O să fie două fetiţe, deci.

Şi atunci i-au spus adevărul:

— Ba aveţi un băiat... Un băiat!

— Aaah, mulţumesc! Mulţumesc mult de tot!

Asta pentru băiat.

Trece prima zi... Trece a doua... Infirmierele le aduceau copiii tuturor mamelor, numai mie nu. Nimeni nu spunea nimic. Am început să plâng, am făcut temperatură. A venit medicul. „Ce vă omorâţi atâta cu firea, măicuţă? Aveţi un adevărat Făt-Frumos. Încă doarme, nu s-a trezit. Încă nu i s-a făcut foame. Nu vă speriaţi!” Mi l-au adus, l-au desfăşat şi l-am văzut că dormea. Atunci m-am liniştit.

Ce nume să-i punem? La trei ne gândiserăm: Saşa, Alioşa şi Mişa. Toate ne plăceau. Vin la mine la spital fetiţa cu soţul meu, şi Tanecika mă anunţă: „Am tras la soţi...” Ce „soţi”? S-a dovedit că puseseră trei hârtiuţe într-o căciulă, şi ea trăsese la sorţi. De două ori trăsese „Saşa”. Aşa că Tanecika a fost cea care a hotărât. Saşa a fost greu la naştere – patru kilograme cinci sute. Şi lung – şaizeci de centimetri. Îmi amintesc că a început să meargă la zece luni. La un an şi jumătate vorbea deja bine, dar până pe la trei ani n-a putut să pronunţe corect literele „r” şi „s”. În loc de „eu singur” spunea „eu şingul”. Pe prietenul lui, Serghei, îl numea „Tiglei”. Educatoarea de la grădiniţă, Kira Nikolaevna, era „Kila Kolavna”. Când a văzut pentru prima oară marea, a strigat: „Eu nu m-am născut, pe mine m-a adus pe mal un val de mare”.

La cinci ani i-am făcut cadou primul lui album. Are acum patru – unul de când era mic, altul de la şcoală, al treilea din armată (de când învăţa la Academia Militară) şi al patrulea din Afganistan, cu fotografiile pe care ni le-a trimis de acolo. Fata mea are şi ea albumele ei, i-am dat fiecăruia. Îmi plăcea să mă ocup de casă, de copii. Le scriam poezii:

Străpuns-a primul ghiocel
De-omăt târziul strat.
Eu am născut un băieţel

Când s-a-mprimăvărat...

Înainte, elevii mă iubeau mult la şcoală. Eram veselă...

Multă vreme i-a plăcut să se joace de-a hoţii şi vardiştii. „Sunt curajos.” Avea cinci ani, iar Tanecika, nouă, când ne-am dus într-o excursie pe Volga. Am coborât de pe vapor, şi de la debarcader până la casa bunicii era o jumătate de kilometru. Saşa s-a proptit pe picioare de ziceai că e înfipt în pământ:

— Eu nu merg. Ia-mă în braţe!

— Aşa mare, şi vrei în braţe?

— Nu merg, şi gata!

Şi n-a vrut nicicum. Tot timpul pe urmă ne aminteam de întâmplarea asta.

La grădiniţă îi plăcea să danseze. Avea o pereche de pantaloni roşii, ca nişte şalvari. S-a fotografiat în ei – avem pozele. Până în clasa a opta a colecţionat timbre – ne-au rămas clasoarele lui filatelice. Pe urmă a început să strângă insigne – avem şi acum cutia lui cu insigne. Era pasionat de muzică. Am păstrat şi casetele lui preferate...

Cât a fost mic, visa să se facă muzician. Dar, probabil, când a crescut, a fost influenţat de faptul că tatăl lui era în armată, că locuiam într-un orăşel militar: mânca la un loc cu soldaţii, curăţa tancurile împreună cu ei. Nimeni n-a încercat să-l descurajeze când şi-a trimis dosarul la Academia Militară, dimpotrivă: „Fiule, o să-ţi aperi Patria”. Învăţa bine, întotdeauna era activ la şcoală. Şi academia a terminat-o cu note foarte bune. Conducerea ne-a trimis o scrisoare de mulţumire.

În ’85... Saşa era în Afganistan... Noi ne mândream, eram emoţionaţi – băiatul a plecat la război. Eu le povesteam elevilor mei despre el, despre prietenii lui. Îl aşteptam să vină în permisie. Nu ştiu de ce, dar nu ne gândeam la nimic rău...

Până să ne mutăm la Minsk, trăiserăm numai în orăşele militare, şi ne rămăsese un obicei: să nu încuiem uşa când suntem acasă. Aşa că el a intrat fără să sune şi a zis: „Aţi chemat cumva un instalator?” Venise cu avionul, cu prietenii, de la Kabul la Taşkent, de acolo reuşiseră să ia bilete până la Doneţk, mai aproape nu găsiseră nimic. Iar de la Doneţk (aeroportul din Minsk era închis) ajunseseră la Vilnius. La Vilnius trebuiseră să aştepte trei ore trenul. Lor li s-a părut foarte mult, erau la o azvîrlitură de băţ de casă, la vreo două sute de kilometri. Au luat un taxi.

Era bronzat, slăbănog, numai dinţii îi străluceau:

— Băiatul mamii, m-a podidit plânsul, ce-ai mai slăbit!

— Mămicuţo – m-a ridicat în braţe şi m-a învârtit prin cameră – sunt viu! Sunt viu, mămico! Înţelegi? Sunt în viaţă!

După două zile era Anul Nou. Ne-a pus cadourile sub brad. Mie mi-a adus un batic mare, un şal. Negru.

— De ce, drăguţule, ai ales un şal negru?

— Mămico, erau tot felul acolo, dar, până mi-a venit mie rândul, n-au mai rămas decât negre. Uite, îţi vine foarte bine...

Am purtat şalul ăsta când l-am îngropat, doi ani l-am purtat zi de zi.

Întotdeauna i-a plăcut să dea cadouri, el le spunea „surprizici”. Când ei doi erau încă mici, mă întorc o dată cu taică-său acasă şi nu-i găsim. Fug la vecini, pe stradă, copiii nu-s şi nici nu i-a văzut nimeni. Doamne, ce-am mai strigat, ce-am mai bocit! Şi odată se deschide cutia de la televizor (cumpăraserăm un televizor şi n-apucaserăm s-o aruncăm), şi din ea ies copiii mei: „De ce plângi, mămico?” Puseseră masa, făcuseră ceai, ne aşteptaseră, dar noi nu mai veneam. Lui Saşa îi venise în minte o „surprizică” – să se ascundă în cutie. Se ascunseseră şi adormiseră acolo.

Era tare drăgăstos, cum arareori sunt băieţii. Mereu mă săruta, mă îmbrăţişa: „Mămico... Mămicuţo...” După ce a plecat în Afganistan parcă s-a făcut şi mai duios. Îi plăcea mult acasă. Dar erau şi momente când stătea şi tăcea numai, nu vedea pe nimeni. Noaptea sărea din pat şi umbla prin cameră. O dată m-am trezit de un ţipăt: „Explozii, explozii! Mămico, se trage!...” Altă dată aud, tot noaptea, un plânset. Cine ar putea să plângă la noi? Copii mici n-avem. Deschid uşa la el în cameră şi-l văd: şi-a luat capul în mâini şi plânge...

— Dragul mamii, de ce plângi?

— Mi-e frică, mămico.

Nici un cuvânt mai mult. Nici lui taică-său, nici mie.

A plecat ca de obicei. I-am făcut un geamantan de prăjiturele – preferatele lui. Un geamantan întreg, să le ajungă la toţi. Acolo le era dor de tot ce avuseseră acasă. De toate ale noastre.

A doua oară a venit iar de Anul Nou. La început l-am aşteptat vara. Mi-a scris: „Mămico, pregăteşte cât mai multe compoturi, fă dulceţuri – când vin, o să le mănânc pe toate”. Din august a mutat pe urmă permisia în septembrie, voia să se ducă la pădure, să culeagă gălbiori. N-a venit. N-a venit nici de sărbători în noiembrie[34]. Am primit o scrisoare că, zice, ce părere aveţi, poate mai bine să vin tot de Anul Nou: o să avem deja brad, ziua de naştere a tatei oricum e în decembrie, iar a mamei – în ianuarie.

Pe treizeci decembrie... toată ziua am stat acasă, n-am ieşit nicăieri. Înainte de asta primisem scrisoare: „Mămico, îţi dau comandă din vreme de colţunaşi cu afine, cu vişine şi cu brânză dulce”. S-a întors soţul meu de la muncă, şi am hotărât amândoi: rămânea să aştepte el de data asta,

[34] E vorba de aniversarea Revoluţiei din Octombrie (sărbătorită pe 7 noiembrie după calendarul gregorian).

şi eu dădeam o fugă la magazin să-i iau o chitară. Chiar în dimineaţa aceea îmi venise înştiinţare că primiseră chitare. Saşa ne rugase să-i luăm una – nu trebuia să fie scumpă, să-i luăm una obişnuită, de zdrăngăneală.

Când m-am întors, el era acasă.

— Ah, drăguţul meu, cât te-am pândit şi tot mi-ai scăpat!

A văzut chitara:

— Ce chitară frumoasă! şi s-a apucat să danseze prin cameră. Sunt acasă. Ce bine e la noi acasă! În scara noastră parcă e chiar un miros deosebit.

Spunea că stă în oraşul cel mai frumos din lume, pe cea mai frumoasă stradă, că în jurul blocului nostru sunt cei mai frumoşi salcâmi. Îi plăcea mult. Acum ne e greu să mai locuim aici – totul ne aminteşte de el – dar ne e greu şi să plecăm: prea îi era drag totul în jur.

Venisem proaspăt aranjată de la coafor. Lui i-a plăcut:

— Mămico, să te coafezi întotdeauna aşa! Eşti foarte frumoasă!

— Ehei, băiete, îmi trebuie bani mulţi ca să mă coafez în fiecare zi.

— Am adus eu bani. Luaţi-i pe toţi! Eu n-am nevoie de ei.

Unui prieten de-al lui tocmai i se născuse un băiat. Îmi amintesc cu ce expresie pe faţă l-a rugat Saşa: „Dă-mi-l să-l ţin niţel!” L-a luat în braţe şi a încremenit. La sfârşitul permisiei a început să-l doară un dinte, dar el din copilărie se temea de dentist. L-am dus de mână până la policlinică. Stăteam acolo şi aşteptam să ne cheme. Când mă uit – el năduşise de frică.

Dacă la televizor era vreo emisiune despre Afganistan, el se ducea în altă cameră. Cu o săptămână înainte de plecare, i s-a ivit aşa o jale în ochi, se vedea de la o poştă. Sau poate aşa mi se pare mie acum? Dar atunci eram fericită: băiatul meu a venit la treizeci de ani maior, decorat cu ordinul Steaua Roşie. La aeroport mă uitam la

el şi nu-mi venea să cred: oare ofiţerul acesta tânăr şi frumos să fie băiatul meu? Eram mândră.

După o lună ne-a venit scrisoare. Îl felicita pe tatăl lui cu ocazia Zilei Forţelor Armate din URSS, iar mie îmi mulţumea pentru plăcintele cu ciuperci. După scrisoarea aceasta, cu mine s-a petrecut ceva... N-am mai putut să dorm... Mă întindeam... stăteam în pat... Până dimineaţa la cinci stăteam cu ochii deschişi. Nu puneam geană pe geană.

Pe 4 martie am avut un vis... Un câmp larg, şi pe el, peste tot, nişte explozii albe. Ceva tot exploda... Şi nişte dâre albe prin aer... Saşa al meu fuge, fuge... goneşte din toate puterile... N-are unde să se ascundă... Şi acolo e o explozie... şi dincolo... Eu alerg după el, vreau să-l ajung, vreau să i-o iau înainte, el să vină după mine... Cum a fost o dată, când era el mic şi am nimerit noi doi într-o furtună, la ţară. L-am acoperit atunci cu hainele mele, şi el pe dedesubt râcâia ca un şoricel: „Mămico, ajutor!” Dar nu-l ajung... E aşa de înalt, şi face nişte paşi lungi, uriaşi. Alerg din toate puterile, de-mi sare inima din piept, dar nu pot să-l ajung...

... Şi într-o zi se trânteşte uşa de la intrare şi intră soţul meu. Eu cu fata şedeam pe canapea. El traversează camera până la noi, aşa cum era, în palton, cu căciula pe cap şi ghetele în picioare. Aşa ceva nu se mai întâmplase niciodată, el e un om ordonat, toată viaţa a fost în armată şi a trebuit să respecte disciplina. S-a apropiat de noi şi s-a lăsat în faţa noastră în genunchi:

— Fetelor, mare nenorocire pe capul nostru...

Abia atunci am văzut că în holul de la intrare mai erau oameni. Intră o soră medicală, un comandant, profesori de la şcoala mea, nişte cunoscuţi de-ai soţului...

— Saşenka! Băiatul mamii!

Sunt deja trei ani... Şi noi până în ziua de azi nu putem să deschidem geamantanul cu lucrurile lui Saşa... Le-au adus împreună cu sicriul... Eu tot am impresia că au mirosul lui.

A fost lovit de cincisprezece schije deodată. Abia a apucat să spună: „Mă doare, mămico”.

De ce? Pentru ce el? Era un băiat atât de drăgăstos, de bun! Nu înţeleg cum se poate să nu mai fie. Gândurile astea mă omoară încet-încet. Îmi dau seama că mor încet-încet – nu mai are rost să trăiesc. Când mă duc la cineva în vizită, mă silesc să mă duc. Merg cu Saşa, cu numele lui, povestesc despre el... Am fost să iau cuvântul la Institutul Politehnic, vine la mine o studentă şi-mi zice: „Dacă nu i-aţi fi băgat atâta pe gât patriotismul ăsta, acum ar fi fost în viaţă”. Mie mi s-a făcut rău când am auzit-o. Am leşinat acolo.

De dragul lui m-am dus. În amintirea lui. Mă mândream cu el... Iar astăzi lumea zice că a fost o greşeală fatală, că nimeni n-avea nevoie de aşa ceva – nici noi, nici poporul afgan. Înainte îi uram pe cei care l-au omorât pe Saşa. Acum urăsc statul care l-a trimis acolo. Nu daţi nume, vă rog!... Acum el e numai al nostru. Nu-l dau nimănui. Nici măcar amintirea lui n-o dau...

(*Mă sună după câţiva ani.*)

Vreau să-mi continui povestea... N-am dus-o atunci până la sfârşit. N-am terminat-o.... Nu eram încă gata... Dar... Nu mai sunt tânără, fireşte... Acum jumătate de an am înfiat însă un băieţel de la casa de copii. Îl cheamă Saşa... Seamănă foarte mult cu Saşa al nostru când era mic. În loc de „eu singur” zice „eu şingul”. Nici el nu pronunţă bine pe „s” şi pe „r”. Ne-am luat băiatul înapoi... Înţelegeţi? Dar m-am jurat şi l-am pus şi pe soţul meu să jure că n-o să-l facem niciodată militar...

Niciodată!

O mamă

— Am tras... Am tras şi eu ca toţi ceilalţi. Nu ştiu cum e făcută lumea asta, cum sunt lucrurile făcute... Am tras...

Unitatea noastră era încartiruită la Kabul... (*Izbucneşte deodată în râs.*) Aveam o „sală de lectură” – o toaletă enormă, măiculiţă! O groapă de vreo douăzeci de metri pe cinci şi adâncă de vreo şase, şi acolo erau vreo patruzeci de bude, cu nişte paravane din scânduri, şi pe fiecare paravan atârnau în cuie: *Pravda*, *Komsomolskaia pravda, Izvestiia*. Îţi dai pantalonii jos, aprinzi o ţigară şi stai acolo şi citeşti. Găseşti ceva despre Afganistan... Trupele afgane au intrat în nu ştiu ce oraş... Au cucerit nu ştiu ce localitate... Iar despre noi nici o vorbă, futu-i!... În timp ce pe băieţii noştri, patruzeci de inşi, i-au mătrăşit ieri până la unul, cu unul din ei abia stătusem, două zile mai înainte, aici la toaletă, citiserăm ziarele. Râseserăm ca nebunii. Frăţioare! Să-ţi pui ţeava puştii-n gură şi să-ţi zbori creierii, nu alta! Depresie cât încape. Numai abureală peste tot... Mi se urâse cu viaţa de cazarmă... Haleala atât de nasoală, că-ţi vine să verşi, singura plăcere e să mergi la război. În raid, în misiune. Că ne omorau, că nu, toţi abia aşteptam să ieşim, nu fiindcă, vezi Doamne, patria... datoria... Ne trebuiau emoţii. Stăteam luni de zile după un gard de sârmă ghimpată. Patru luni n-am mâncat decât pilaf de hrişcă: dimineaţa, la prânz şi seara numai pilaf. În timp ce în misiune primeşti raţie de drum, ai şi o conservă de carne şi câteodată şi o ciocolată Alionka. După bătălie îi mai cauţi pe la buzunare pe afganii morţi şi te mai pricopseşti: un borcan de gem, nişte conserve mai de Doamne-ajută, ceva ţigări cu filtru – frăţioare! – Marlboro, în timp ce noi aveam cea mai nenorocită mahorcă, Ohotnicii. Aţi auzit deja de ea, nu? Pe pachet e desenat un ţăran rus cu un băţ, mergând printr-o mlaştină – noi le

ziceam „Moartea în mlaştină”. Mai erau şi ţigările Pamir – astea erau „Moartea în munţi”. În Afganistan am gustat pentru prima oară crabi, conserve de carne americane... am fumat un trabuc scump... Pe drum puteam să ne oprim şi la vreo dugheană să şterpelim ceva, nu că am fi fost noi tâlhari, ci fiindcă omul întotdeauna vrea să halească mai bine şi să doarmă mai mult. Iar pe noi ne luaseră de sub fusta mamei şi ne spuseseră: înainte, flăcăi, sfânta datorie, aveţi o obligaţie, aşa şi pe dincolo, aveţi deja optişpe ani. Frate!

Ne-au dus mai întâi la Taşkent... A venit instructorul politic, cu o burtă cât toate zilele... şi, cică, scrieţi care vreţi în Afganistan, faceţi o cerere. Băieţii s-au apucat: „Rog să fiu trimis...” Eu n-am scris, dar a doua zi ne-au dat tuturor raţie, soldă, ne-au încărcat în maşini şi ne-au dus la centrul de tranzit. Acolo, seara, cei cu state mai vechi vin la noi şi ne spun: „Gata, fraţilor, daţi banii sovietici încoace, care aveţi, că acolo unde mergeţi voi oricum sunt numai afgani”. Ce aiureală mai e şi asta? Ne duc ca pe oi... Care se bucură, că s-a cerut singur, care nu vrea, se smiorcăie, face ca toţi dracii, care dă pe gât apă de colonie... Futu-i! Pe mine m-a apucat aşa un gol pe dinăuntru, nu-mi mai păsa. „La naiba”, mă gândesc, „de ce dracului nu ne-au trimis la pregătire? Frate! Doar mergem la un război de-adevăratelea!” Nici măcar să tragem nu ne-au învăţat. Cât am tras eu la antrenament? Trei cartuşe separate şi şase rafale... Măiculiţă! Primele impresii din Kabul... Nisip, ţi se umplea gura de nisip... Şi, în ziua când am sosit, m-au mardit liberaţii, în ghereta santinelei... Te luau de dimineaţă: „Fuga marş încoa’! Ai spălat vasele? Fuga! Stai! Cum te cheamă?” Te băteau nu peste faţă, ca să nu observe ofiţerii, te loveau în piept, în bumbul soldăţesc, care intra uşor în piele, ca o ciupercă. Când am făcut de santinelă, m-am bucurat: nu erau nici

„veterani”, nici liberaţi, două ore nu s-a luat nimeni de mine. Cu patru zile înainte de sosirea noastră, un pifan se dusese la dormitorul celor care urma să fie lăsaţi la vatră şi aruncase înăuntru o grenadă – pe şapte pac! îi răsese ca şi cum n-ar fi fost. Pe urmă el însuşi luase ţeava puştii în gură şi-şi zburase creierii. I-au trecut la pierderi pe câmpul de luptă. Războiul, dragul de el, îi primeşte pe toţi la sânul lui... Frăţicule! După cină mă cheamă „veteranii”: „Hai, moscovitule (eu sunt de la periferia Moscovei), adu-ne cartofi! Ai patruzeci de minute la dispoziţie. Dă-i drumul!” Şi un şut în cur. Întrebare: „Şi de unde iau cartofii?” Răspuns: „Vrei să mai trăieşti?” Trebuiau făcuţi cu ceapă, cu ardei şi cu ulei de floarea-soarelui, le zicea „cartofi în civil”. Şi cu o frunzuliţă de dafin deasupra. Am întârziat douăzeci de minute, m-au luat la poceală... măiculiţă mamă! Am găsit cartofi la piloţii de elicoptere, acolo stăteau pifanii şi curăţau pentru ofiţeri. I-am rugat: „Oameni buni, daţi-mi şi mie, altfel mă stâlcesc ăştia în bătaie!” Mi-au dat jumătate de găleată. „Dacă vrei ulei”, mi-au zis, „du-te la bucătarul nostru, la uzbek! Toarnă-i ceva cu prietenia popoarelor, aşa-i place”. Uzbekul mi-a dat ulei şi nişte ceapă de la popotă. Am prăjit totul într-o râpă, la foc de tabără, pe urmă am ţinut-o tot într-o fugă, să nu se răcească tigaia... În ziua de azi, când citesc despre frăţia ortacilor din Afganistan, îmi vine să mor de râs. O să facă într-o zi careva un film despre frăţia asta, şi toţi o să-l creadă, dar eu, dac-am să mă duc la aşa ceva, o să fie doar ca să văd peisajele din Afganistan. Ridici numai capul şi dai cu ochii de munţi! Nişte munţi violet. Şi cerul! Iar tu stai ca la închisoare. Dacă nu te omoară *duhii*, te aranjează ai noştri. I-am povestit pe urmă unui fost prizonier politic, în ţară, şi nu mă credea că ai noştri îşi pot bate joc în halul ăsta de camarazii lor: „Nu se poate!!” Şi omul făcuse zece ani de puşcărie. Văzuse destule şi el!

Futu-i!... Numai să nu mă dilesc. Să nu mă parşivesc! Unii beau, alţii fumau... iarbă... beau rachiu făcut de ei... Făceau din tot ce le cădea în mână: stafide, zahăr, dude, drojdie, mai puneau şi câte-un coltuc de pâine... Când nu mai aveau ţigări, foloseau, în loc de tutun, ceai, îl răsuceau în bucăţi de ziar – la gust era spurcat rău! Dar scotea fum. Plus *cears*[35], bineînţeles... *Cears*-ul e făcut din praf de cânepă... Pe unul poate să-l apuce râsul, merge şi râde singur, altul se vâră sub masă şi stă acolo până dimineaţă. Fără astea... fără droguri şi trăscău o iei razna... Te pune în post şi-ţi dă două magazii de cartuşe, iar dacă se întâmplă ceva, şaizeci de cartuşe le consumi în jumătate de minut. Lunetiştii afgani erau atât de învăţaţi, că trăgeau unde era fum de ţigară, unde scăpăra chibritul.

Am înţeles... Nu vă mai povestesc despre război, ci despre oameni. Omul despre care nu se prea scrie în cărţi. De el se tem acuma. Îl ţin sub obroc. Omul biologic, care nu urmează vreo idee... Eu, când aud cuvintele „eroism” şi „spiritual”, văd negru în faţa ochilor. Mi se întoarce stomacul pe dos. (*Tace.*)

Aşa... Să continuăm... Am suferit mai mult din cauza alor noştri. Luptătorii afgani te făceau bărbat, camarazii te făceau rahat. Abia în armată am înţeles că orice om poate fi frânt până la urmă, nu diferă decât mijloacele şi timpul de care e nevoie. Un „veteran” – e în armată de juma’ de an – stă întins pe pat, cu burta-n sus, în bocanci, şi mă cheamă: „Linge-mi ghetele! Linge-le să lucească! Ai cinci minute”. Eu stau pe loc... El: „Aduceţi-l pe Roşcat încoa’!” Roşcatul e băiatul cu care am venit eu, suntem prieteni. Doi cretini se apucă şi-l fac pe ăsta piftie, îmi dau seama că mai au puţin şi-i rup şira spinării. El se uită la mine... Şi începi să lingi ghetele, ca să rămână Roşcatul în viaţă, să nu-l schilodească. Înainte de armată nu ştiam că poţi să-l

[35] O variantă mai slabă şi mai simplă de haşiş.

beleşti pe careva la rinichi de să nu mai poată sufla. Când eşti singur şi n-ai pe nimeni să te apere... atunci ţi-o iei pe coajă.

Aveam un prieten... i se zicea Ursul, era o namilă de vreo doi metri. S-a întors din Afganistan şi după un an s-a spânzurat. Nu ştiu... Şi n-a spus nimănui, nimeni nu ştie de ce s-a spânzurat: din cauza războiului sau pentru că se convinsese ce jigodie e omul. La război nu-şi punea asemenea întrebări, dar după război a început să se gândească. S-a ţăcănit... Un alt amic a dat în patima beţiei... Mi-a scris, am primit două scrisori de la el... Ceva de genul, frate, acolo a fost viaţă adevărată, aici e un mare căcat, acolo ne luptam să supravieţuim, aici dracu' ştie ce fel de viaţă mai e asta. L-am sunat o dată, era beat turtă... Şi a doua oară tot matol... (*Îşi aprinde o ţigară.*) Îmi amintesc, când am sosit cu Ursul la Moscova, la gara Kazan, merseserăm patru zile cu trenul, băuserăm zi şi noapte. Uitaserăm să trimitem telegrame să ne aştepte careva. Am coborât pe peron la cinci dimineaţa... Ne-au sărit în ochi culorile! Toată lumea îmbrăcată altfel – în roşu, în galben, în albastru, fătuce tinere, mişto. Futu-i!... Parcă eram pe altă lume. Am rămas paf! Eu m-am întors pe opt noiembrie... şi după o lună m-am dus la universitate, am continuat cu anul doi. Am avut noroc... Mi-am împuiat capul... N-am avut vreme să scormonesc în mine, trebuia să iau materia de la zero, să dau examenele. În doi ani uitasem absolut totul, nu ţineam minte decât „Cursul tânărului ostaş" – curăţatul cartofilor şi alergare optişpe kilometri, de ţi se rodeau picioarele până la genunchi. Dar el? Ursul, dacă se întorsese, n-avea nimic. Nu tu meserie, nu tu loc de muncă. În jur, toată lumea nu trăia decât cu grija burţii: important să fie salamul două ruble douăzeci şi sticla de votcă, trei şaizeci. Cui îi pasă că se întorc flăcăii cu creierii pe moaţe sau cu nişte cioturi de

zece—doişpe centimetri în loc de picioare, de sar pe cur la douăzeci de ani. Nu-i al meu, nu mă priveşte. Aşa e la noi sistemul: în armată te fac ţăndări şi pe urmă te trimit în civilie. Ai nimerit în sistem, cum te-a prins malaxorul, cum te-a strunjit, oricât ai fi tu de bun, oricâte visuri ai avea în suflet. (*Tace o vreme.*) N-am eu cuvintele necesare... N-am... Aş vrea totuşi să-mi spun ideea: cel mai important e să nu ajungi în sistem. Dar cum să-l ocoleşti? Patria trebuie servită, carnetul de comsomolist îţi arde buzunarul – astea-s lucruri sfinte. În regulament scrie: soldatul e obligat să suporte cu stoicism şi cu bărbăţie toate greutăţile serviciului militar. Cu stoicism şi bărbăţie! Într-un cuvânt, halal! (*Tace. Se întinde către masă după încă o ţigară, dar pachetul e deja gol.*) Ce pielea mea! Nu-mi mai ajunge un pachet pe zi...

Trebuie să pornim de la faptul că oamenii sunt nişte animale şi că natura asta de animal e acoperită de o pojghiţă foarte subţire de cultură – nişte mofturi. Ah, Rilke! Ah, Puşkin! Vita iese la iveală fără întârziere. Cât ai zice peşte... E de ajuns ca omul să se teamă pentru sine, pentru viaţa lui. Sau să pună mâna pe putere. Cât de puţină. Doar o fărâmă! Sistemul gradelor militare arată cam aşa: înainte de jurământ eşti „pifan”, după – „biban”, după jumate de an – răcan, de la răcan la un an jumate – „veteran”, iar după doi ani – liberat. Dar la început eşti un pifan amărât, iar viaţa ta e un hârdău plin de rahat...

Dar am tras şi eu... Am tras ca toţi ceilalţi. Oricum, acesta e lucrul cel mai important... Numai că nu-ţi vine să te gândeşti la aşa ceva. Eu nu mă pricep să mă gândesc la asta.

Heroina zăcea la picioarele noastre... Noaptea, puştii afgani coborau din munţi şi ne aruncau pacheţele. Pe urmă dispăreau ca şi cum n-ar fi fost. Dar noi ne răsfăţam cu iarbă, heroină arareori lua cineva, era prea pură – guşti o

dată—de două ori şi gata! te-ai făcut homar. Eu mă abţineam. Plus, a doua condiţie a supravieţuirii – să nu te gândeşti la nimic! Mâncam, dormeam, mă duceam în misiune. Ce vedeam uitam imediat, alungam în adâncurile minţii. Pentru altă dată... Am văzut cum pupila omului se face cât ochiul, cum viaţa se scurge din el... Pupilele i se măresc... se întunecă... Am văzut şi am uitat imediat. Acum mi-am amintit, cu dumneavoastră...

Am tras! Bineînţeles că am tras. Luam omul în cătare şi... apăsam pe trăgaci... Acum sper că n-am omorât prea mulţi, aşa mi-ar plăcea să cred, pentru că şi ei... ei... îşi apărau patria... Pe unul... îl ţin minte bine... Ţin minte cum am tras, iar el a căzut. A ridicat mâinile şi a căzut... Pe altul mi-l amintesc... Mă temeam de lupta corp la corp, mi se povestise numai cum îi dai omului buzunar la burtă şi-l priveşti în ochi... Futu-i! Ursul mi-a mărturisit o dată, la beţie, când am mers patru zile de la Taşkent la Moscova cu trenul, mi-a zis: „Nici nu-ţi poţi închipui cum horcăie omul când îi ţâşneşte sângele din gât. Trebuie să înveţi să ucizi...” Pe unul care n-a omorât pe nimeni, care n-a fost niciodată nici măcar la vânătoare, trebuie să-l înveţi să ucidă... Mi-a povestit Ursul... Era la un moment dat un *duh* grav rănit, zăcea întins, rănit la burtă, dar viu, şi comandantul ia cuţitul unui paraşutist şi i-l dă lui, Ursului: Ia şi omoară-l, dar uită-te în ochii lui! Şi ştiţi de ce e nevoie de aşa ceva? Pentru ca pe urmă să poţi să omori fără să pregeţi când va trebui să-ţi salvezi camarazii. Prima dată trebuie să suporţi... Să treci peste... Ursul... ia cuţitul, i-l pune la gât... rănitului, pe piept... şi nu poate să i-l înfigă în inimă... Cum adică să te apuci să străpungi toracele unui om viu? Unde bate inima... *Duhul* îi urmărea mâna cu ochii... Şi Ursul s-a lungit... I-a luat ceva vreme să-l omoare. Când se îmbăta, începea să plângă... Avea el rezervat un loc în iad...

După ce am fost lăsat la vatră, m-am întors la universitate, am locuit în cămin. Acolo se bea mult, se făcea scandal. Băieţii cântau la chitară. Dacă bătea careva, eu săream ca ars şi mă puneam după uşă, în gardă. Dacă tuna sau când ploaia bătea darabana pe pervaz, mie îmi sărea inima din piept. Bei o sticlă – lucru firesc, ai zice, dar curând nu mi-a mai ajuns una singură. Mi-am paradit ficatul, mai să-l fac praf. Am ajuns la spital. Medicii mi-au spus: „Flăcău, dacă vrei să mai trăieşti până la patruzeci de ani măcar, lasă votca!” M-am gândit atunci: nici n-am cunoscut femeia, sunt atâtea fete frumoase în jurul meu, şi eu îmi pun singur ştreangul de gât. Aşa că m-am lăsat de băutură. Mi-am găsit o iubită...

Dragostea... e un lucru nepământean... Nu pot să spun că iubesc. Acum sunt deja însurat, am o fetiţă, dar nu ştiu ce simt – iubire sau altceva – deşi pentru fetele mele sunt în stare să sar la beregată, să calc în picioare pe oricine. Mi-aş da şi viaţa! Dar ce înseamnă iubirea? Oamenii spun că iubesc, aşa îşi imaginează, însă dragostea e o muncă barbară, sângeroasă, de zi cu zi. Am iubit oare vreodată? Vă spun cinstit, n-am reuşit să-mi dau seama. Am avut anumite sentimente, am simţit o anumită exaltare interioară, am făcut anumite eforturi pur spirituale, fără legătură cu viaţa asta de rahat, dar a fost oare iubire sau naiba mai ştie ce? La război ne învăţau: „Trebuie să vă iubiţi patria”. Patria ne-a primit înapoi cu braţele deschise şi cu câte un box pe fiecare pumn. Mai bine întrebaţi-mă dacă am fost fericit. Şi am să vă răspund că am fost – atunci când mergeam pe stradă, spre casa părinţilor, la întoarcerea din Afganistan... Era noiembrie... Era noiembrie, şi mirosul pământului pe care nu-l văzusem de doi ani de zile mă izbea în nas, în creier şi-mi pătrundea până în vârful degetelor de la picioare, aveam un nod în gât şi abia puteam să merg pentru că-mi venea să plâng.

După asta pot să spun că am fost fericit în viaţă. Dar de iubit? Ce mai înseamnă asta când ai văzut moartea? Iar moartea nu e niciodată frumoasă... Ce înseamnă iubirea? Am asistat la naştere, când a născut soţia mea. În asemenea momente e nevoie să ai alături un om apropiat, care să te ţină de mână. Astăzi l-aş pune pe fiecare nemernic de sex masculin să stea la căpătâiul unei femei care naşte, s-o vadă cu picioarele crăcănate, toată numai sânge şi rahat. Uitaţi-vă, nenorociţilor, cum vine pe lume un copil! Iar voi omorâţi cu atâta uşurinţă! E foarte uşor să omori. E simplu. Am crezut atunci că leşin eu însumi. Vin bărbaţii de la război, iar în salonul de naşteri sunt în stare să leşine. Femeia nu e o uşă pe care poţi să intri şi să ieşi. Două lumi mi-au dat mie viaţa peste cap – războiul şi femeia. M-au făcut să mă gândesc pentru ce eu, un boţ mizerabil cu ochi, am venit pe lumea asta.

Omul se schimbă nu la război, ci după. Se schimbă atunci când priveşte cu ochii cu care a văzut acolo la ceea ce există aici. În primele luni ai vedere dublă – eşti şi aici, şi acolo. Dar zguduirea aici se produce. Acum sunt gata să cred că asta s-a petrecut cu mine... Paznicii de la bănci, bodyguarzii oamenilor de afaceri bogaţi, asasinii plătiţi – toţi sunt băieţi de-ai noştri. I-am cunoscut, am vorbit cu ei şi am înţeles: pur şi simplu ei n-au vrut să se întoarcă din război. Să revină aici. Le-a plăcut mai mult acolo. De acolo... după viaţa aceea... rămân nişte senzaţii de nedescris... În primul rând – dispreţul faţă de moarte, ceva mai presus de moarte... Mujahedinii nu se temeau de moarte, ştiau, de pildă, că a doua zi aveau să fie împuşcaţi – şi râdeau ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, discutau între ei. Ai fi zis chiar că se bucură. Erau veseli şi liniştiţi. Moartea este o mare trecere, trebuie s-o aştepţi ca pe o logodnică. Aşa scrie în Coranul lor...

Mai bine vă spun un banc... Să nu vă sperii de tot, doamna scriitoare. (*Râde.*) Aşa deci... Un rus moare şi nimereşte în iad. Se uită în jur: pe unii îi fierb în cazane, pe alţii îi taie de vii cu fierăstrăul... Merge mai departe. Şi vede o măsuţă la care stau nişte bărbaţi şi beau bere, împart cărţi şi joacă domino. Se apropie de ei:

— Cum de aveţi aicea bere?

— Uite că avem.

— Pot să încerc şi eu?

Încearcă. Era bere de-adevăratelea. Rece.

— Şi astea ce-s? Ţigări?

— Ţigări. Vrei să fumezi?

Îşi aprinde şi o ţigară.

— Păi deci ce-i aici, iadul sau nu?

— E iadul, bineînţeles, linişteşte-te! râd ceilalţi. Acolo unde îi fierb pe-ăia şi-i sfârtecă e iadul aşa cum şi-l imaginează ei.

După credinţa voastră fie vouă! După credinţă... şi după rugăciunile sufletului... Dacă aştepţi moartea ca pe o logodnică, ea aşa va şi veni.

Am căutat o dată printre cei morţi pe un băiat pe care-l cunoscusem... La morgă, pe cei omorâţi în luptă îi luau în primire soldaţii, le ziceam „tâlhari”... Le scotoceau toate buzunarele. Poate să zacă omul cu gaura în piept sau cu toate maţele scoase, că ei îi umblă fără jenă pe tot corpul. Şi luau tot ce se putea: bricheta, vreun pix mai de Doamne-ajută, cleşti de unghii – pe urmă le duceau cadou iubitelor, în ţară. Măiculiţă mamă!

Eu am văzut o mulţime de kişlakuri distruse, dar nici una din grădiniţele, din şcolile de care ziarele noastre scriau că s-au construit sau din copacii de care ziceau că au fost plantaţi de noi. (*Tace.*)

Aştepţi întruna o scrisoare de acasă. O prietenă mi-a trimis o poză, era afundată până la brâu într-un câmp de

flori. Mai bine ar fi făcut-o în costum de baie! În bikini. Sau măcar să fi stat dreaptă, să pot să-i văd picioarele... Într-o fustă scurtă... Iar politrucii, instructorii noştri politici, ne tot pisau cu patria şi cu datoria noastră ostăşească, la orele de învăţământ politic... Stăteam noaptea întinşi, şi cel mai important subiect de discuţie erau femeile... Care ce muiere a avut şi ce i-a făcut... Auzi acolo nemaiauzite! Toţi cu mâinile într-un singur loc... Măiculiţă! La afgani... la ei sodomia e lucru normal. Dacă intri singur în vreun dukan: „Tovarăş, vino! Vino-ncoace!... Lasă-mă să trag în cur şi pe urmă poţi să iei ce vrei de aici. Ia şal pentru mama!...” Filme se aduceau puţine, singurul lucru pe care îl primeam regulat era ziarul *Frunzeneţ* – câte un teanc uriaş. Ziar de garnizoană. Îl luam imediat cu noi la „sala de lectură”... Da, acolo... Uneori reuşeam să mai prindem câte-o emisiune muzicală, şi, când o ascultam pe Liudmila Zîkina cu *De departe tare vine Volga*, plângeam cu toţii. Stăteam şi plângeam.

Acasă nu mai eram în stare să construiesc o propoziţie fără să înjur. Numai „futu-i” şi „dă-o în...” Mama, la început, m-a luat: „Fiule, de ce nu ne povesteşti nimic?” Mi-am amintit ceva... şi ea mă întrerupe: „Vecinii noştri au aranjat ca băiatul lor să intre în serviciu alternativ, la spital. Eu aş muri de ruşine ca fiul meu să fi cărat tinetele unor babe. Păi ăsta-i bărbat?” „Ştii ce, mamă?” i-am spus, „când o să am copii, eu o să fac tot posibilul să nu-şi îndeplinească serviciul militar în armata noastră”. Ai mei s-au uitat la mine ca la un smintit, şi după asta n-au mai adus vorba despre război cu mine, mai ales în faţa cunoscuţilor. Am fugit repede de acasă... Am plecat la facultate... Aveam o fată care mă aşteptase. „Ah”, m-am gândit, „cum o văd o pun capră... În prima zi o fut...” Dar ea îmi ia braţul de pe umărul ei şi-mi zice: „Ai mâinile pătate de sânge”. Ei, mi-a tăiat orice libidou timp de trei

ani, trei ani m-am temut să mă apropii de vreo femeie. Frăţioare! Noi aşa fuseserăm educaţi, să ne apărăm patria, să ne apărăm iubita... dacă vrei să te numeşti bărbat... Mie îmi plăcuse mitologia scandinavă, să citesc despre vikingi. La ei se considera o ruşine, ca bărbat, să mori în patul tău. Bărbaţii mureau în luptă. Pe băieţi de la cinci ani îi deprindeau cu armele. Cu moartea. La război nu e momentul să te întrebi ce eşti – om sau doar o frunză în vânt... Misiunea soldatului e să omoare, eşti o unealtă de ucis. Ai aceeaşi destinaţie ca şi încărcătura de puşcă sau glonţul de mitralieră. Acum pot să filosofez... Caut să mă înţeleg...

O dată m-am dus şi eu la un club al foştilor militari din Afganistan, la o reuniune... Şi mi-a ajuns. O singură dată am fost... la o întâlnire cu nişte americani, veterani ai războiului din Vietnam. Am stat la o cafenea, la fiecare masă erau câte un american şi trei ruşi. Şi unul dintre ăştia trei îi trânteşte tipului de la masa noastră: „Eu sunt supărat pe americani pentru că sub mine a explodat o mină americană. Şi de la ea am rămas fără un picior”. Tipul îi răspunde: „Pe mine, în Saigon, m-a rănit o schijă de la un proiectil sovietic”. A, foarte bine! Măiculiţă!... Am băut, ne-am îmbrăţişat – ca nişte camarazi, nu? Şi pe urmă am dat-o ca la noi: am băut pentru frăţie, de rămas-bun... Atunci am priceput eu un lucru: soldatul e la fel peste tot, carnea tot carne e. Carne de tun. Cu o singură deosebire: ei aveau la micul dejun două feluri de îngheţată, pe când nouă dimineaţa, la prânz şi seara ne dădeau numai pilaf de hrişcă. Fructe nici nu vedeam la faţă, de ouă şi de peşte proaspăt nu mai zic, că doar visam la ele. Mâncam ceapa galbenă ca pe mere. Eu m-am întors din armată fără dinţi. Era decembrie, un ger de crăpau pietrele. Americanul era din California... Am mers toţi să-l conducem la hotel. Avea pe el o geacă groasă de puf, mănuşi îmblănite, păşea aşa

înfofolit pe străzi prin Moscova, când colo, ne iese în cale un Ivan de-al nostru – cu cojocul desfăcut, cu tricoul ridicat până la buric, fără căciulă şi fără mănuşi. „Salut, băieţi!” „Salut!” „Ăsta cine-i?” „Un american.” A, american! A dat mâna cu el, l-a bătut pe umăr şi a plecat mai departe. Urcăm noi în camera de hotel, americanul rămăsese tăcut. „Şefule! Ce-i cu dumneata?” îl întrebăm. „Eu cu geacă de puf, cu mănuşi groase, iar el cu burta goală. Şi mâinile tot calde le avea. Cu oameni ca ăştia nu se poate lupta.” Eu îi răspund: „Bineînţeles că nu se poate. Suntem câtă frunză şi iarbă”. Măiculiţă mamă! Bem tot ce-i spirt, futem tot ce mişcă, iar dacă nu mişcă – îl facem noi să se mişte şi tot îl futem.

Nu mai vorbesc de multă vreme despre Afganistan... Discuţiile astea nu mi se mai par interesante... Dar, dacă mi s-ar da de ales: la război ai să afli aşa şi pe dincolo şi ai să trăieşti cutare şi cutare experienţă, dar ai şi alte opţiuni – poţi să rămâi un băieţandru şi să nu te duci acolo – ce-ai alege? Aş vrea oricum să trec tot prin ce-am trecut şi să devin cel care sunt azi. Mulţumită Afganistanului mi-am făcut prieteni... Mi-am cunoscut nevasta, cu care am azi o fetiţă minunată. Acolo am aflat câtă mizerie e în mine şi cât de adânc e ascunsă. M-am întors şi am citit Biblia cu creionul în mână. Şi o citesc tot timpul. Galici[36] zice bine să te temi de cel care spune: eu ştiu cum. Eu nu ştiu cum. Caut. Visez munţi violet şi coloane de nisip înţepător dus de vânt...

Eu aici m-am născut... Patria, ca şi femeia iubită, n-o alegi, ci ţi se dă; dacă te-ai născut în ţara asta, atunci trebuie să fii în stare să şi mori în ea. Poţi s-o mierleşti, poţi să cazi la datorie, dar trebuie să fii în stare şi să mori pur şi simplu în ea. Eu aici vreau să trăiesc, n-are decât să fie o ţară săracă, nefericită, dar aici trăieşte Stângaciul,

[36] Aleksandr Galici (1918-1977), scriitor, bard şi disident rus sovietic.

care poate să potcovească puricele[37], iar bărbaţii decid soarta lumii la birtul din colţul străzii. Ne-a minţit patria... dar eu o iubesc.

Am văzut şi ştiu... Copiii se nasc luminoşi, ca nişte îngeri.

Soldat, puşcaş

— O explozie... O arteziană de lumină... şi gata...

Mai departe doar noapte... întuneric beznă... Deschid un ochi şi-mi târăsc privirea pe perete: Unde sunt? La spital... Verific mai departe: Mâinile îmi sunt la locul lor? Sunt. Mai jos... Mă pipăi... Dar unde-mi sunt picioarele? Picioarele mele!!!

(*Se întoarce cu faţa spre perete şi multă vreme nu mai vrea să vorbească.*)

Am uitat tot ce-a fost înainte. Am avut o contuzie foarte urâtă... Mi-am uitat toată viaţa.. Deschid buletinul şi-mi citesc numele de familie... Unde m-am născut? La Voronej. Am treizeci de ani... Sunt căsătorit... Doi copii... băieţi...

Nu ţineam minte nici o faţă...

(*Tace din nou pentru multă vreme. Se uită în tavan.*)

Prima a venit mama... şi-mi zice: „Sunt mama ta”. M-am uitat bine la ea... Nu puteam să mi-o amintesc, dar, în acelaşi timp, femeia nu-mi era străină. Îmi dădeam seama că nu mi-e străină... Îmi povestea despre copilărie... despre şcoală... Chiar şi amănunte: ce palton frumos avusesem în clasa a opta şi cum mi-l agăţasem în gard. Ce note primeam... opt şi nouă, mai nimeream şi câte un zece, dar la purtare şapte. Eram cam derbedeu. Că-mi plăcea cel mai tare supa de mazăre... O ascultam, şi era ca şi cum m-aş fi văzut pe mine însumi de undeva din afară...

Apoi, într-o zi, mă cheamă infirmiera de serviciu:

---

[37] Referire la eroul unei povestiri comico-fantastice, de inspiraţie populară, a marelui scriitor rus Nikolai Leskov (1831-1895).

— Urcă în cărucior să te duc! Ţi-a venit nevasta.

La intrarea în salon stătea o femeie frumoasă... Mă uit: să stea, n-are decât! Unde mi-e nevasta? Ei bine, ea era nevastă-mea... Faţa parcă mi-ar fi fost cunoscută – dar n-o recunoşteam...

Mi-a povestit cum ne iubeam... cum făcuserăm cunoştinţă... cum o sărutasem prima oară... Mi-a adus fotografii de la nuntă. Cum ni se născuseră băieţii. Doi băieţi... O ascultam şi nu-mi aminteam, dar ţineam minte... De încordare... m-au apucat nişte dureri groaznice de cap... Şi verigheta? Unde mi-era verigheta? Mi-am amintit de ea... M-am uitat la mâna stângă – dar acolo nu mai aveam degete...

Pe băieţi mi i-am amintit după fotografii... Când au venit erau însă alţii. Ai mei şi parcă nu ai mei. Cel blond se închisese la păr, cel mic se făcuse mare. M-am uitat la mine însumi în oglindă: îmi semănau!

Medicii îmi promit că s-ar putea ca memoria să-mi revină... Atunci o să am două vieţi: cea care mi-a fost povestită şi cea care a fost de fapt. Veniţi atunci, o să vă povestesc despre război...

Căpitan, pilot de elicopter

— Focul se tot deplasa... Multă vreme a ţopăit pe povârnişul muntelui...

Spre seară ne-a ieşit în cale dintr-odată o turmă de oi. Uraaaa! Un dar de la Allah! *Allah akbar!* Eram flămânzi şi obosiţi după două zile de mers, raţia de drum ni se terminase de mult. Ne rămăsese numai pâine uscată. Şi când colo – o turmă rătăcită! Fără stăpân. Nu trebuia nici să cumpărăm, nici să facem schimb cu ceai şi săpun (o oaie era un kilogram de ceai sau zece calupuri de săpun), nici să prăduim. L-am înşfăcat mai întâi pe berbecul cel mai mare şi l-am legat de un copac, ca să nu plece oile.

Asta învăţaserăm deja. Ţinuserăm minte... În timpul bombardamentului, oile se împrăştie, iar apoi se strâng la loc. Lângă şeful turmei. Pe urmă... Pe urmă am ales oaia cea mai grasă... şi am dus-o la tăiere...

Am observat de multe ori cât de fără crâcnire primeşte moartea fiinţa aceasta. Când omori un porc, un viţel... e altceva... Ăştia nu vor să moară, ţi se smulg din mâini, mugesc. Numai oaia nu fuge, nu ţipă, nu se zbate, ci merge în tăcere. Cu ochii deschişi. Merge după omul cu cuţitul.

Tăierea unei oi nu semăna niciodată cu o crimă, ci îmi amintea întotdeauna de un ritual. Un ritual de jertfă.

Soldat, cercetaş

Ziua a doua

„Altul moare cu sufletul copleşit de amărăciune...”

A sunat din nou. Din fericire, eram acasă...

— Nu mă gândeam să mai sun... Dar am urcat azi în autobuz şi am auzit două femei: „Ce eroi? Au omorât acolo femei, copii... Ţie ţi se par oameni sănătoşi la cap? Îi mai invită şi în şcoli, în faţa copiilor noştri. Şi au şi nu ştiu ce beneficii!” Nu ştiam cum să cobor mai repede la prima staţie... Noi am fost soldaţi şi am îndeplinit un ordin. Pentru neîndeplinirea ordinului în condiţii de război, pedepasa e glonţul! Eşti deferit tribunalului militar! Bineînţeles, generalii nu împuşcă ei femei şi copii, ei dau ordinele. Şi acum pe noi ne scot vinovaţi de toate! Soldaţii! Acum alţii încearcă să ne convingă că a îndeplini un ordin

strâmb e o infracţiune. Dar eu am avut încredere în cei care dădeau ordinele! Am avut! De când mă ştiu, am fost învăţat să cred. Numai şi numai să cred! Nimeni nu m-a învăţat: gândeşte – e bine să crezi sau să nu crezi, să tragi ori ba? Tot timpul mi se repeta: trebuie să crezi cu toată fiinţa ta! Aşa am plecat de aici, dar de acolo nu ne-am mai întors la fel.

— Putem să ne întâlnim... să stăm de vorbă...

— Eu pot să stau de vorbă numai cu cei asemenea mie. Cu cei care au fost acolo.... Înţelegi? Da, am omorât, sunt pătat de sânge... Dar l-am văzut mort... pe prietenul meu, mi-era ca un frate. Capul într-o parte, mâinile într-alta... şi pielea... Am cerut imediat să fiu trimis într-un raid... Am nimerit într-un sat peste o înmormântare. Lume multă. Duceau corpul neînsufleţit în ceva alb... L-am urmărit cu binoclul... şi am dat ordin: „Foc!”

— Mă întreb cum trăieşti cu toate astea... Cât îţi e de groază, de fapt...

— Da, am omorât... Pentru că voiam să trăiesc... Voiam să mă întorc acasă. Dar acum îi invidiez pe cei morţi. Morţii nu suferă...

Conversaţia s-a întrerupt din nou...

Autoarea

— Ca în vis... Ca şi cum vedeam toate astea undeva... într-un film... Acum am sentimentul că n-am ucis pe nimeni...

M-am dus din proprie iniţiativă. Voluntar.... Puteţi să mă întrebaţi: de dragul unei idei sau ca să te înţelegi mai bine pe tine însuţi? Sigur că răspunsul corect e al doilea. Voiam să mă pun la încercare, să văd de ce sunt în stare. Am un ego destul de puternic. Făceam o facultate, dar acolo nu te poţi afirma, nu-ţi dai seama cine eşti. Voiam să devin erou, căutam un prilej pentru asta. Am plecat când eram în anul

doi... Se vorbea... auzisem şi eu... că ar fi fost un război de copii... Îl purtau nişte copilandri, care până mai deunăzi fuseseră elevi de liceu. Dar aşa e mereu la război. Şi în Marele Război pentru Apărarea Patriei a fost la fel. Pentru noi era un fel de joc. Erau foarte importante orgoliul, mândria fiecăruia. Pot sau nu pot. Altul poate. Eu nu? De asta erau interesaţi băieţii, nu de politică. Încă din copilărie m-am pregătit de anumite încercări. Scriitorul meu preferat era Jack London. Un bărbat adevărat trebuie să fie puternic, iar puternic devii la război. Prietena mea a tot vrut să mă convingă: „Închipuie-ţi-l pe Bunin sau pe Mandelştam să spună aşa ceva!” Dintre prieteni, nici unul nu m-a înţeles. Care se căsătorise, care devenise pasionat de filosofia Orientului, care făcea yoga. Numai eu voiam să plec la război.

În sus se văd munţii albiţi de soare... Jos, la poale, o fetiţă strigă din când în când ceva la caprele ei, o femeie atârnă rufe la uscat... Ca la noi în Caucaz... M-am simţit chiar dezamăgit... Noaptea, în focul nostru de tabără nimereşte un glonţ: ridic ceainicul, glonţul zăcea acolo, dedesubt. Război deci! În pauze, setea – chinuitoare, umilitoare. Ţi se usucă buzele, nu poţi să-ţi aduni saliva să înghiţi. Ai impresia că ţi-e gura plină de nisip. Lipăiam roua, ne lingeam propria sudoare... Trebuie să trăiesc. Vreau să trăiesc! Am prins o ţestoasă şi, cu o piatră ascuţită, i-am străpuns gâtul, apoi i-am băut sângele. Alţii nu puteau. Nimeni altcineva. Îşi beau urina...

Am înţeles că sunt capabil să omor. Am arma în mână... În prima luptă am văzut cum alţii intră în stare de şoc, cum îşi pierd cunoştinţa. Unora le vine să verse numai amintindu-şi că au omorât. După luptă, într-un copac atârna o ureche; pe o faţă omenească se scurgea un ochi de om... Dar eu am rezistat! Era printre noi un vânător, se lăuda că înainte de armată omora iepuri, dobora mistreţi.

Şi totuşi el era cel căruia îi venea întotdeauna să verse. Una e să omori un animal, alta – să ucizi un om. În bătălie devii de piatră, judeci la rece, calculezi. Pistolul automat e viaţa ta, ajunge să fie o parte a corpului, ca şi cum ai mai avea o mână...

Era un război de partizani, arareori se purtau lupte grele. Întotdeauna erai tu şi celălalt. Deveneai atent ca un pui de animal sălbatic. Ai tras o rafală – el s-a lăsat în jos. Aştepţi. Cine va face prima mişcare? Nici n-ai auzit împuşcătura şi simţi deja cum zboară glonţul prin aer. Te târăşti de la un bolovan la altul... te piteşti... Îl pândeşti cum îşi pândeşte vânătorul prada, încordat ca un arc. Nici nu sufli. Prinzi un moment... Dacă v-aţi intersecta, l-ai putea omorî cu patul puştii. Dacă-l dobori, te copleşeşte gândul că de data asta ai rămas în viaţă. Sunt în viaţă! Deşi nu e nici o bucurie să ucizi un om. Ucizi ca să nu fii tu ucis. Războiul nu e numai moarte, mai e şi altceva. Are chiar şi mirosul lui specific. Sunetul lui.

Cei ucişi... nu seamănă între ei... Nu sunt doi la fel. Uneori zac în apă... În apă se petrece ceva cu feţele morţilor, toţi capătă un fel de zâmbet pe buze. După ploaie rămân curaţi. Fără apă, în praf, moartea e mai sinceră. Unul e îmbrăcat în uniformă nouă, dar în loc de cap are o frunză uscată, roşie... l-a fost strivit ca o şopârlă sub roată... Dar eu trăiesc! Altul stă în şezut lângă un zid... de casă. Alături sunt nişte aluni rupţi. Stă aşa... cu ochii deschişi... n-a avut cine să i-i închidă... Timp de zece—cincisprezece minute după moarte poţi închide ochii omului, pe urmă gata, nu se mai închid... Dar eu am rămas în viaţă! Altul e aplecat... îşi desfăcuse prohabul... ba chiar îi picură... încă... Ce făceau în clipa aia, cu ce erau ocupaţi – cu asta au rămas... Sunt încă pe lumea asta şi totuşi au trecut dincolo... au urcat la cer... Dar eu trăiesc! Îmi vine să mă pipăi ca să mă conving. Păsările nu se tem de

moarte. Stau şi se uită. Nici copiii nu se tem. Stau şi ei şi se uită liniştiţi, curioşi, ca şi păsările. Am văzut o dată un şoim care urmărea o luptă... Stătea ca un mic sfinx... Mănânci supă în sala de mese, arunci o privire vecinului şi ţi-l închipui mort. O vreme nici nu m-am putut uita la fotografiile celor apropiaţi. Când te întorci din misiune ţi se pare insuportabil să vezi femei, copii. Îţi fereşti privirea. Pe urmă îţi trece. Alergi în timpul înviorării de dimineaţă, eu făceam multe exerciţii la bară. Mă gândeam la uniformă, cum am să arăt când am să mă întorc. E adevărat că nu dormeam de ajuns. Ne mâncau păduchii, mai ales iarna. Saltelele le dădeam din belşug cu praf insecticid.

Frica de moarte am cunoscut-o acasă. M-am întors şi mi s-a născut un băiat. Atunci mi-a fost frică: dacă mor, fiul meu va creşte fără mine. Din război am ţinut minte şapte gloanţe... Puteau – cum se spune pe la noi – „să mă trimită la Cel de sus”... dar m-au ocolit... Mi se pare chiar că parcă n-am mers până la capăt. N-am luptat până la capăt.

Nu sunt vinovat de nimic, nu mă tem de coşmaruri. Întotdeauna am ales un duel cinstit – între mine şi celălalt. Am văzut o dată cum ai noştri îl băteau pe un prizonier... Îl băteau doi, iar el era legat... zăcea ca o cârpă... I-am alungat, nu i-am lăsat să-l bată. Îi dispreţuiam pe de-alde ăştia. Îl vezi că ia pistolul-mitralieră şi trage într-un şoim... I-am pălit unuia mutra o dată... De ce să omori pasărea?

Ai mei mă întrebau:

— Cum e acolo?

— E bine. Iertaţi-mă! O să vă povestesc altă dată.

Am terminat facultatea, lucrez acum ca inginer. Vreau să fiu pur şi simplu inginer, nu veteran al războiului din Afganistan. Nu-mi place să-mi amintesc de el. Deşi nu ştiu ce va mai fi cu noi, cei care am supravieţuit din generaţia războiului, dintr-un război care nu i-a folosit nimănui. Nimănui! Nici unei părţi, nici celeilalte... Eh, am spus în

sfârşit ce aveam pe suflet... ca în tren... Se întâlnesc nişte necunoscuţi, stau ce stau de vorbă şi pe urmă coboară fiecare în gara lui. Îmi tremură mâinile... Nu ştiu de ce m-am tulburat... Şi mie, căruia mi se părea că am ieşit din joc fără mare greutate. Dacă o să scrieţi, nu-mi daţi numele de familie...

Nu mă tem de nimic, dar nu vreau să mai fac parte din istoria asta...

Comandant de pluton de infanterie

— În decembrie trebuia să am nunta... Cu o lună înainte... în noiembrie, am plecat în Afganistan. Când i-am mărturisit logodnicului meu, pe el l-a apucat râsul: „Să aperi hotarele Patriei?" Iar când şi-a dat seama că nu glumesc: „Ce-i, n-ai cu cine te culca aici?"

În timp ce veneam încoace mă gândeam: „N-am apucat magistrala Baikal—Amur, n-am apucat desţelenirea[38], noroc că există Afganistanul!" Credeam în cântecele cu care veneau băieţii de acolo, toată ziua fredonam:

Pe pământul afgan uscat,
Printre stâncile-ameninţătoare,
Risipitu-şi-a maica Rusie
Fiii ei ani la rând, în dogoare...

Eram o domnişoară moscovită crescută printre cărţi. Mi se părea că viaţa adevărată e undeva departe şi că acolo

[38] Magistrala Baikal-Amur, linie ferată în estul Siberiei şi Orientul Îndepărtat, a fost construită timp de mulţi ani, ca şantier al tineretului, între 1938 şi 1984. Porţiunea de tunel cea mai dificilă a fost dată în exploatare abia în 2003. Desţelenirea pământurilor din Asia Centrală – proiect ambiţios iniţiat de Nikita Hruşciov, menit să introducă în circuitul agricol mari întinderi de stepă şi deşertice, dar care nu a dat rezultatele aşteptate.

toţi bărbaţii sunt puternici, toate femeile, frumoase. Că acolo tot timpul se întâmplă ceva. Voiam să mă smulg din viaţa stereotipă...

Trei nopţi am făcut pe drum până la Kabul fără să dorm. Vameşii au decis că mă drogasem. Îmi amintesc că încercam în lacrimi să-l conving pe unul din ei:

— Nu sunt drogată. Vreau doar să dorm.

Târam un geamantan greu – dulceţurile mamei, biscuiţi – şi nu m-a ajutat nici un bărbat. Şi nu erau doar bărbaţi, erau ofiţeri tineri, frumoşi, plini de vigoare. Iar eu fusesem întotdeauna curtată, băieţii mă idolatrizaseră. M-am mirat cu toată sinceritatea:

— Nu mă ajută nimeni?

S-au uitat la mine cu o privire...

Încă trei nopţi am stat în centrul de tranzit. În prima zi a venit la mine un sublocotenent:

— Dacă vrei să rămâi la Kabul, treci la noapte pe la mine...

Era gras, bine hrănit. I se spunea Balon.

M-au luat la o unitate, dactilografă. Lucram pe nişte maşini de scris vechi, de armată. În primele săptămâni mi-am făcut degetele zob, îmi sângerau. Băteam cu ele bandajate – mi se desprindeau unghiile de carne.

După vreo două săptămâni îmi bate noaptea la uşă un soldat:

— Te cheamă comandantul.

— Nu mă duc.

— Ce te omori atâta cu firea? Nu ştiai unde vii?

Dimineaţă, comandantul m-a ameninţat că mă trimite la Kandahar. Ei, şi tot felul...

Ce-i aceea Kandahar?
Muşte, duhi – *un coşmar...*

În zilele acelea mă temeam să nu mă calce vreo maşină... să nu fiu împuşcată pe la spate... să nu mă stâlcească în bătaie...

În cămin, într-o cameră vecină, locuiau două fete: una se ocupa de electricitate, i se spunea Electrina, cealaltă lucra la curăţătoria chimică – Clorina. Amândouă aveau o singură explicaţie pentru toate:

— Asta-i viaţa...

Chiar în vremea asta, în *Pravda* a fost publicat reportajul „Madonele din Afganistan”. Întoarse în ţară, fetele scriau: tuturor le plăcuse acolo, unele chiar se duseseră la comisariat să ceară să fie trimise în Afganistan. Erau invitate să vorbească în şcoli, la ore. Iar noi nu puteam trece în linişte pe lângă soldaţi, toţi râdeau: „Vagonistelor, aşa deci, sunteţi nişte eroine, nu? Vă îndepliniţi datoria internaţionalistă în aşternut!” Ce-s alea „vagoniste”? În „vagoane” (un fel de rulote) stăteau ofiţerii superiori, de la maior în sus. Fetelor cu care... li se spunea „vagoniste”. Băieţii care-şi făceau stagiul aici recunoşteau deschis: „Dacă aflu că o fată a fost în Afganistan, ea nu mai există pentru mine...” Am avut şi noi aceleaşi boli, toate fetele au făcut hepatită, malarie... Şi în noi trăgeau... Dar, dacă ne întâlnim aici, în ţară, eu nu pot să-i sar unui băiat de gât. Pentru ei, toate eram fie c..., fie ţicnite. Dacă nu te culci cu o femeie, nu te murdăreşti... „Cu cine mă culc? Cu pistolul-mitralieră...” Să-ţi mai vină după asta să-i mai zâmbeşti cuiva...

Mama mea le spune tuturor cunoscuţilor cu mândrie: „Fata mea e plecată în Afganistan”. O mare naivă! Îmi vine să-i scriu: „Mamă, taci din gură, altfel cine ştie ce-au să-ţi mai audă urechile!” Poate, când am să mă-ntorc, o să înţeleg ce se întâmplă şi o să mă detaşez, o să mi se încălzească sufletul. Acum mă simt sfâşiată pe dinăuntru,

mototolită... Ce am învăţat aici? Oare poţi aici să înveţi să fii mai bun sau mai milostiv? Sau mai vesel?

Copiii afgani fugeau după maşini:

— *Hanum*, arată!...

Uneori îţi întind şi bani. Înseamnă că cineva îi ia.

Îmi trecea uneori prin cap că n-o să mai ajung vie acasă. Acum am depăşit stadiul ăsta. Am două vise aici care alternează şi se repetă...

Primul.

Intrăm într-un dukan scump... Pe pereţi sunt covoare, pietre preţioase. Şi băieţii noştri mă vând. Li se aduce un sac de bani... Ei îi numără... iar doi *duhi* îşi înfăşoară şuviţele mele de păr pe mâini... Sună deşteptătorul... Ţip speriată şi mă trezesc. N-am reuşit niciodată să văd până la capăt ce grozăvii se mai întâmplă.

Al doilea vis.

Mergem de la Taşkent la Kabul cu un avion militar IL-65. În hublou apar munţii, şi lumina puternică se estompează. Începem să ne prăbuşim într-un hău, suntem acoperiţi de un strat de pământ afgan greu, apăsător. Scurm prin el ca o cârtiţă şi nu pot să ies la lumină. Mă sufoc. Şi sap, sap întruna...

Dacă nu mă opresc, n-am să termin niciodată de povestit. Aici în fiecare zi se întâmplă câte ceva care-ţi zguduie sufletul, ţi-l întoarce pe dos. Ieri un băiat pe care-l cunoşteam a primit o scrisoare din ţară, de la iubita lui: „Nu vreau să mai fiu prietena ta, ai mâinile murdare...” A venit fuga la mine – fiindcă eu pot să-l înţeleg.

Toţi se gândesc la locurile natale, dar vorbim puţin despre asta. Din superstiţie. Ne dorim foarte mult să ne întoarcem. Dar unde să te întorci? Şi despre asta lumea tace. Numai bancuri mai trântim:

— Băieţi, ia spuneţi, cine sunt taţii voştri?

Toţi ridică mâna.

— Tatăl meu e doctor.
— Tatăl meu e instalator.
— Tatăl meu... lucrează la circ.
Micul Vova tace.
— Vova, tu nu ştii cine e tatăl tău?
— Înainte era aviator, dar acum lucrează ca fascist în Afganistan.

Acasă îmi plăceau cărţile de război, aici îl târăsc peste tot cu mine pe Dumas. La război nu-ţi vine să vorbeşti despre război. Să citeşti despre război. Fetele se duceau să se uite la cei morţi... Spuneau că zac numai în şosete, bieţii... Eu n-am vrut să mă duc... Nu-mi place să ies în oraş, să mă duc la bazar după cumpărături... Acolo pe străzi sunt mulţi bărbaţi ologi... copii care merg în cârje cioplite grosolan... Nu pot să mă obişnuiesc cu aşa ceva... Cândva visam să devin jurnalistă, acum nu ştiu, mi-e greu să mai cred în ceva. Să mai iubesc ceva.

După ce am să mă-ntorc acasă, n-am să plec niciodată în sud. Nu mai am putere să văd munţi. Când îi văd, mi se pare că acuşi-acuşi începe tirul de mitralieră. O dată trăgeau asupra noastră, şi una dintre fete a îngenuncheat şi a început să plângă şi să se roage... Îşi făcea cruce... Sunt curioasă, pentru ce se ruga? Aici toţi avem secretele noastre, nimeni nu se deschide total. Fiecare a trăit o dezamăgire...

Eu plâng toată ziua, de fapt. O plâng pe domnişoara aceea moscovită crescută printre cărţi...

Funcţionară

— Ce am înţeles acolo? Că binele nu învinge niciodată. Că răul de pe lume nu se împuţinează. Că omul e înfricoşător. Dar că natura e frumoasă... Şi praful. Tot timpul aveam gura plină de nisip. Nu poţi să vorbeşti de atâta nisip...

Cercetam un sat... Eram împreună cu un alt băiat. El deschide la un moment dat cu piciorul o portiţă din gardul unei case şi se trezeşte într-o rafală de mitralieră. Nouă gloanţe... În clipe ca astea ura îţi întunecă minţile... I-am împuşcat pe toţi din gospodăria aia, până şi animalele de pe lângă casă. Drept e că într-un animal ţi-e mai groază să tragi. Ţi-e milă. Pe măgăruşi nu i-am lăsat pe ai noştri să-i împuşte... Ei ce vină aveau? Purtau la gât nişte amulete, precum copiii... cu numele lor scrise pe ele... Când am dat foc la holda de porumb, pe mine m-a luat aşa un sentiment neplăcut, pentru că eu sunt de la ţară. Acolo îţi aminteai din viaţa de dinainte numai ce era bun, în general, copilăria. Cum stăteam întins în iarbă printre clopoţei şi flori de muşeţel... Cum coceam la focul de tabără ştiuleţii de porumb şi-i mâncam...

În jurul nostru se desfăşura o viaţă pe care n-o înţelegeam. O viaţă străină. De aceea era mai lesne să omori acolo decât... (*Tace.*) ... decât dacă ne-am fi trezit într-un loc cunoscut. Asemănător cu al nostru... Dacă e să vorbesc drept... despre sentimentele mele... simt şi scârbă, şi mândrie că am ucis! Era aşa o căldură afară, că fierul pocnea pe acoperişurile dughenelor. Câmpul lua foc imediat, de-ai fi zis că explodează. Mirosea a grâne... Focul ridica în aer şi mirosul de grâne din copilărie...

Acolo noaptea nu vine treptat, ci cade pur şi simplu peste tine. Până acum a fost zi, şi în clipa următoare e noapte. Răsăritul e frumos... La fel şi tu, până acum ai fost băiat, şi deodată devii bărbat. Asta face din tine războiul. Plouă şi acolo, se văd stropii, dar până la pământ nu mai ajung. Te uiţi la emisiunile din ţară prin satelit, îţi aminteşti că există şi cealaltă viaţă, dar ea nu mai ajunge până la tine... Mda... despre toate astea se poate povesti... se poate scrie şi publica o grămadă... Dar se petrece ceva foarte neplăcut pentru mine... nu pot să redau esenţa...

Ce înseamnă să trăieşti alături cu războiul, să-ţi aminteşti? Înseamnă că niciodată nu eşti singur. Întotdeauna sunteţi împreună, tu şi el... Noi n-avem prea multe variante: fie uiţi şi taci, fie o iei razna şi începi să strigi în gura mare. A doua posibilitate... nu-i pică bine nimănui... Nu numai statului, dar nici celor apropiaţi, oamenilor care-ţi sunt dragi. Acum aţi venit dumneavoastră... De ce-aţi venit? Asta nu e ceva omenesc de povestit... (*Îşi aprinde nervos o ţigară.*)

Uneori îmi vine mie însumi să scriu despre tot ce-am văzut... despre tot-tot-tot... Eu sunt filolog de meserie. La spital... am văzut o dată, era unul ciung de amândouă mâinile, şi pe patul lui stătea un olog de amândouă picioarele şi scria o scrisoare mamei ciungului. Altă dată, o fetiţă afgană... a primit o bomboană de la un soldat sovietic. Dimineaţă, cei din satul ei i-au tăiat ambele mâini... Aş vrea să scriu totul cum a fost, fără nici un comentariu. Cum ploua... numai despre asta, cum ploua... Nici un fel de idee că era bine sau rău că ploua. Doar despre ploaie... Orice fel de apă acolo nu e numai apă. Bei din bidon, şi apa e aproape fierbinte. Şi amară la gust. N-ai unde să te ascunzi de soare...

Despre ce-aş mai scrie?

Despre sânge... Când am văzut prima dată sânge, mi s-a făcut îngrozitor de frig. Am îngheţat. M-a luat un frig de moarte pe arşiţa aia de patruzeci de grade... ca în cuptor...

Altă dată au adus băieţii doi prizonieri... Unul trebuia omorât, pentru că în elicopter nu era loc pentru amândoi, dar de unul aveam nevoie pe post de „limbă”. Şi tot nu puteam să mă hotărăsc: de care?

Iar la spital... Morţii şi viii se schimbau unii pe alţii... Şi deja nu-i mai deosebeam, o dată am stat de vorbă o jumătate de oră cu un mort...

Ajunge! (*Bate cu pumnul în masă. Apoi se linişteşte.*)

Mă gândeam... Visam cum o să fie prima noapte acasă. După tot ce pătimiserăm... ne întorceam cu nădejdea că acasă toţi o să ne întâmpine cu braţele deschise. Şi, deodată, descoperi că nimănui nu-i pasă de ceea ce am trăit noi. Erau în faţa blocului nişte băieţi pe care-i cunoşteam: „A, ai venit? Bine c-ai venit!” M-am dus pe urmă la şcoală, la întâlnirea cu absolvenţii din generaţia mea. Profesorii nu ne-au întrebat nici ei nimic. Discuţia mea cu directoarea şcolii a decurs cam în felul următor.

Eu:

— Trebuie să punem o placă în memoria celor care au căzut îndeplinindu-şi datoria internaţionalistă.

Ea:

— N-au fost decât nişte repetenţi şi nişte derbedei. Cum să punem pe zidul şcolii o placă în cinstea lor?

Cu alte cuvinte, ce atâtea fapte eroice aţi săvârşit voi? Că aţi pierdut războiul? Şi cui îi trebuia războiul ăsta – lui Brejnev şi generalilor lui? Fanaticilor revoluţiei mondiale?... În concluzie, dacă ar fi fost după ea, prietenii mei au murit degeaba... Şi eu aş putea să mor degeaba... În schimb, mama, când m-am întors, m-a văzut de la fereastră şi a traversat toată strada în fugă, ţopăind de bucurie. „Nu”, mi-am spus atunci, „n-are lumea decât să se răstoarne cu fundul în sus, că asta n-o să se schimbe: eroii zac în pământ. Adevăraţii eroi!”

La facultate, un profesor bătrân încerca să mă convingă:

— Aţi fost victima unei greşeli politice... Au făcut din dumneavoastră nişte complici la o crimă...

— Eu aveam optsprezece ani pe atunci. Dumneavoastră câţi aveaţi? Când nouă ne crăpa pielea de căldură pe acolo, dumneavoastră aţi tăcut, nu? Când pe noi ne aduceau în „lalelele negre” – şi atunci aţi tăcut, nu? Ascultaţi cum bubuiau salvele în cimitire şi cum cântau fanfarele militare... Când noi omoram acolo – de ce-aţi

tăcut? Acum, dintr-odată, v-a apucat limbariţa: victime fără rost... o greşeală...

Eu nu vreau să fiu victima unei greşeli politice. Şi am să mă bat pentru asta! N-are decât să se întoarcă lumea cu fundul în sus, dar asta n-are să se schimbe: eroii zac în pământ. Adevăraţii eroi! Am să scriu eu însumi cândva despre asta... (*Repetă după ce a mai stat puţin şi s-a liniştit.*) Omul e înfricoşător... Dar natura e frumoasă...

E ciudat că am ţinut minte tocmai frumuseţea. Moartea şi frumuseţea.

Soldat, grenadier

— Am avut noroc...

M-am întors acasă cu mâinile, picioarele şi ochii nevătămaţi, fără să fi suferit arsuri şi cu mintea întreagă. Noi abia acolo am înţeles că războiul nu era cel la care crezuserăm noi că mergem. Şi am hotărât: hai să luptăm, dacă tot am venit, să rămânem în viaţă, să ne întoarcem acasă, şi o să ne lămurim atunci...

Noi am fost schimbul al doilea, i-am înlocuit pe cei care intraseră primii în Afganistan. N-am avut nici o idee, am avut un ordin. Ordinele nu se discută, dacă începi să le discuţi – asta nu mai e armată. Citiţi-i pe clasicii marxism-leninismului: „Soldatul trebuie să fie ca un cartuş, gata oricând să tragă”. Am ţinut minte asta. La război oamenii merg să omoare. Eu sunt de profesie ucigaş. Asta am învăţat să fac. Dacă mi-era frică? Pe altul pot să-l omoare, pe mine, nu. Pe cel de colo l-au ucis, pe mine n-o să mă ucidă. Conştiinţa nu acceptă nici măcar posibilitatea propriei dispariţii. Eu, când am plecat acolo, nu mai eram un puştan – aveam treizeci de ani.

Acolo am simţit ce înseamnă viaţa. Anii aceia au fost pentru mine cei mai buni – vă spun sincer. Aici viaţa noastră e cenuşie, măruntă: serviciu – acasă, acasă –

serviciu. Acolo am încercat de toate, am aflat de toate. Am simţit adevărata prietenie bărbătească, am văzut lucruri exotice: cum se învolburează ceaţa dimineţii în strâmtorile munţilor, ca o perdea de fum, am văzut camioanele afgane, decorate şi cu bordul săltat, autobuze roşii în care oamenii merg laolaltă cu oi şi vaci, taxiuri galbene. Sunt în ţara aia locuri care seamănă cu un peisaj lunar, ceva fantastic, cosmic. Nu vezi decât munţii veşnici, ai zice că omul nici nu există pe acest pământ, că doar piatra trăieşte. Şi piatra aceasta trage în tine. Simţi pur şi simplu duşmănia naturii, până şi ei îi eşti străin. Eram uneori suspendaţi între viaţă şi moarte, şi, tot aşa, şi în mâinile noastre era viaţa sau moartea altcuiva. Oare există ceva mai puternic decât sentimentul acesta? Cum ne distram acolo n-o să ne mai distrăm niciodată. Cum ne iubeau acolo femeile n-o să ne mai iubească niciodată în viaţă. Apropierea morţii intensifica totul, ne învârteam permanent în jurul morţii, ca moliile în preajma lumânării. Au fost tot felul de aventuri, am impresia că am ajuns să ştiu mirosul pericolului, să-l adulmec – atunci când îţi vezi ceafa cu al treilea ochi... Ţi se deschide al treilea ochi... Am încercat de toate acolo şi am scos-o la capăt. Acolo era adevărata viaţă pentru un bărbat. Mi-e dor de ea... Sindromul Afganistanului...

Că era sau nu era o cauză dreaptă nu se gândea nimeni pe atunci. Făceam ceea ce ni se ordona. Aşa era educaţia, deprinderea. Acum, bineînţeles, totul a fost reinterpretat, filtrat de timp, de memorie, de informaţiile şi de adevărul care ne-au fost dezvăluite. Dar asta s-a întâmplat după aproape zece ani! Pe atunci exista imaginea duşmanului, pe care o cunoşteam din cărţi, de la şcoală, din filmele despre basmaci[39]. Eu văzusem filmul *Soarele alb al*

[39] Basmaci – membrii unei largi mişcări de rezistenţă anticomunistă din Asia Mijlocie sovietică, apărută după Revoluţia din Octombrie şi

deşertului[40] de vreo cinci ori. Şi iată-l acum pe duşman! Simţeai că-ţi ajunge, că te-ai săturat... Noi... toţi... aveam, sufleteşte, numai experienţa războiului sau a revoluţiei, alte exemple nu ni se dăduseră.

I-am înlocuit pe primii soldaţi, deci, şi am început să construim veseli viitoarele cazarme, cantine, cluburi ale armatei. Ni s-au dat pistoale TT-44, de pe vremea războiului mondial, politrucii umblau cu ele la brâu. Cu aşa ceva nu puteai decât să te împuşti singur – sau să le vinzi în magazinele afganilor. Umblam ca nişte partizani – care în ce avea, mare parte în pantaloni de trening şi adidaşi. Eu semănam cu bravul soldat Švejk. Era o toropeală de cincizeci de grade, şi ofiţerii voiau cravată şi uniformă completă... Exact cum spune regulamentul, de la Kabul până-n Kamceatka...

La morgă zăceau saci cu carne de om... Am avut un şoc! După jumătate de an însă... ne uitam la film... vedeam reflecţia trasoarelor trecând pe ecran... dar noi continuam să ne uităm... Jucam baschet, începeau aruncătoarele de mine... Noi aruncam o privire să vedem încotro cad minele şi jucam mai departe... Ne dădeau filme de război, despre Lenin sau despre cum îşi înşală nevasta bărbatul... El a plecat, şi ea se duce cu altul... Dar noi toţi voiam comedii... Comedii nu ne aduceau deloc... Îţi venea să iei pistolul şi să-l descarci în ecran! Ecranul erau trei sau patru cearşafuri cusute împreună sub cerul liber, iar spectatorii stăteau pe jos pe nisip. O dată pe săptămână era zi de baie şi de băut. O sticlă de votcă făcea treizeci de cecuri. Mai scumpă ca aurul! Le aduceau din ţară... După regulile vămii, orice persoană avea voie să vină cu două

---

care a fost lichidată în mare măsură la începutul anilor ’30.

[40] Film clasic al cinematografiei sovietice, regizat de Vladimir Motîl în 1970, despre instaurarea puterii bolşevice în Asia Centrală

sticle de votcă şi două de vin, iar bere în cantitate nelimitată. Aşa că verşi berea din sticle şi le umpli cu votcă. Eticheta rămâne de bere, dar, dacă guşti, alcoolul are patruzeci de grade. Un borcan cu dulceaţă adus de acasă, pe care mâna nevestei a scris cu creion chimic „coacăze negre” ori „căpşune”, are, dacă-l deschizi, tot patruzeci de grade. Aveam un câine la unitate căruia i se zicea Vermut. Umbla mereu cu ochii roşii, nu i se îngălbeneau. Beam spirtul din avioane, antigelul – lichidul pentru răcirea motoarelor de maşină. Îi preveneam pe soldaţi:

— Beţi ce vreţi, dar nu antigel!

După o zi—două de la venire chemau deja medicul.

— Ce-i?

— Unii noi s-au otrăvit cu antigel...

Fumam droguri... Efectele erau diferite... Ba te lua frica, de mergeai ca năuc, ba zbura glonţul, şi ţie ţi se părea că neapărat pe tine te caută. Dacă fumezi de noapte... încep halucinaţiile... Toată noaptea îmi vedeam familia, îmi strângeam nevasta în braţe... Unii aveau vedenii color, se uitau ca la film.... La început vindeau drogurile în dukanuri, pe urmă ni le dădeau gratis:

— Fumează, rusule! Na, fumează!...

Puradeii aleargă după tine şi ţi le vâră în mână.

Îmi vine să râd... (*Zâmbeşte, dar tot cu ochii trişti.*) Îmi amintesc nu numai lucrurile înspăimântătoare, ci şi unele haioase. Bancurile preferate...

— Tovarăşe sublocotenent, cum se scrie funcţia dumneavoastră – într-un cuvânt sau în două?

— În două, bineînţeles. Îţi dai seama fiindcă se scrie „sub masă”.

— Tovarăşe locotenent-colonel, unde săpăm?

— De la gard şi până la prânz.

Nimeni n-are chef să moară... Nu înţelege cum vine asta şi n-are chef... Îţi vin nişte gânduri parşive... Că de ce m-am dus, bunăoară, la şcoala de ofiţeri, şi nu la facultatea de construcţii? În fiecare zi îţi luai la revedere de la careva... Agăţa sfoara vreunei mine-capcană cu tocul bocancului, se auzea pocnetul detonatorului, şi, ca întotdeauna în asemenea cazuri, omul nu cădea, nu se lipea de pământ, ci întorcea uimit capul înapoi, către sursa sunetului, şi încasa zeci de schije... Sau exploda un tanc: i se deschidea fundul ca la o conservă, îi zburau şenilele, benzile... Soldatul care-l conducea încerca să iasă prin turelă, nu-i apăreau decât mâinile, mai departe nu mai putea, ardea împreună cu tancul. Pe patul celui ucis nu voia nimeni să doarmă, la cazarmă. Venea unul nou, „la schimb”, cum ziceam noi:

— Dormi aici deocamdată!... Pe patul ăsta... Tu oricum nu-l cunoşteai...

Mai des ne aminteam de cei cărora le rămăseseră copii acasă. Aveau să crească orfani, fără tată. Dar de cei care nu lăsau pe nimeni în urma lor? Eh, iubitele lor aveau să-şi găsească alţi logodnici, mamele – să nască alţi băieţi. Totul oricum avea să se repete – şi nu o dată.

La război ne plăteau incredibil de puţin: cam vreo două solde, din care una se dădea sub forma a două sute şaptezeci de cecuri, şi din ea se scădeau şi taxele, şi abonamentul la ziar, şi impozitul, şi toate cele. În timp ce un muncitor obişnuit, angajat la Salang, de exemplu, primea cam o mie cinci sute de cecuri. Comparaţi cu solda ofiţerilor. Consilierii militari primeau de cinci—zece ori mai mult. Inegalitatea ieşea la iveală la vamă... când venea lumea cu mărfurile exotice... Unii aveau câte un casetofon şi o pereche de blugi, alţii, o combină muzicală, plus cinci —şase geamantane cât o saltea – „visul ocupantului”, le

spuneam – de abia le târau soldaţii. Nu ţineau rotiţele, se turteau.

La Taşkent:

— Din Afganistan? Vrei o fetiţă?... Am o fată ca o piersicuţă, scumpule! te chemau „peştii” în câte un bordel...

— Nu, dragule, mulţumesc. Vreau acasă. La nevastă. Îmi trebuie bilet.

— Pentru bilet dă bacşiş! Ai ochelari italieneşti?

— Se găsesc.

Până să ajung la Sverdlovsk am plătit o sută de ruble şi am dat ochelarii italieneşti, un şal japonez cu sclipici şi o trusă cosmetică franţuzească. La coadă m-au învăţat:

— Ce stai? Pune patruzeci de cecuri în paşaportul de serviciu şi peste o zi eşti acasă.

Iau la cunoştinţă.

— Domnişoară, vreau un bilet până la Sverdlovsk.

— Nu mai sunt bilete. Pune-ţi ochelarii şi uită-te la panou!

Vâr patruzeci de cecuri în paşaportul de serviciu...

— Domnişoară, un bilet până la Sverdlovsk...

— Verific acum. Bine c-aţi venit la timp, văd că mai e unul.

Ajungi acasă în concediu şi nimereşti într-o cu totul altă lume, în familie. În primele zile nu auzi pe nimeni, doar îi vezi, îi atingi. Cum aş putea să vă povestesc ce înseamnă să-ţi mângâi băieţelul pe cap?... Dimineaţa în bucătărie e miros de cafea şi de clătite, nevasta te cheamă să mănânci...

Peste o lună trebuie să pleci. Unde şi de ce – ţi se pare de neînţeles. Nu te gândeşti la asta, pur şi simplu nu te poţi gândi la aşa ceva. Ştii un singur lucru: te duci pentru că trebuie. Ăsta-i serviciul. Noaptea, pe buze îţi scârţâie nisipul afgan, moale ca o pudră sau ca făina. Tocmai ai

zăcut întins în praful roşu... sau în lutul uscat... Alături mugesc vehiculele blindate de infanterie... Îţi vii în fire, sari în sus – nu, eşti încă acasă... Mâine pleci... Tata te-a rugat să tai un purcel... Înainte el tăia, iar eu nu puteam nici să mă apropii, îmi acopeream urechile ca să nu aud grohăitul. Fugeam afară din casă.

Tata:

— Dă-mi o mână de ajutor! şi-mi întindea cuţitul.

Acum spun:

— Dă-te la o parte, mă descurc... Trebuie drept în inimă, aici.

Am luat cuţitul şi l-am înfipt.

Fiecare avea singur grijă să scape acolo. Singur!

Îmi amintesc...

Nişte soldaţi stăteau o dată şi se odihneau. Undeva mai jos mergea un bătrân cu un măgăruş. Iau băieţii aruncătorul de grenade şi zvârrrrr! N-a mai rămas nimic nici din bătrân, nici din măgar.

— Ce-aveţi, oameni buni, aţi înnebunit? Ce v-au făcut moşul cu măgarul lui?

— Ieri tot aşa mergea un bătrân cu un măgăruş. Şi mergea şi un soldat. Moşul a trecut cu asinul, iar soldatul a rămas întins în nisip....

— Poate era alt moş cu alt asin...

Nu e voie să verşi prima oară sânge. Tot timpul pe urmă ai să tragi în moşul şi măgarul din ziua dinainte.

Noi am terminat de luptat. Am rămas în viaţă, ne-am întors acasă. Acum încercăm să ne lămurim...

Căpitan, artilerist

— Niciodată înainte nu mă rugam, acum mă rog... Merg la biserică, la slujbă...

Stăteam pe jos lângă coşciug şi întrebam: „Cine-i acolo? Tu eşti, fiule?” Asta repetam întruna: „Cine-i acolo?

Răspunde-mi, fiule! Mi-ai crescut mare, iar sicriul ăsta e aşa de mic!...”

A trecut timpul. Am vrut să aflu cum pierise băiatul meu. M-am dus la comisariat:

— Spuneţi-mi, vă rog, cum a murit fiul meu? Unde? Nu pot să cred că a fost omorât. Mi se pare că am îngropat o cutie de fier, iar el e viu pe undeva.

Comisarul militar s-a înfuriat şi a început chiar să strige la mine:

— Acesta e secret militar. Iar dumneavoastră umblaţi şi le spuneţi tuturor că băiatul v-a căzut în luptă. N-aveţi voie să divulgaţi nimic!

... O zi şi-o noapte m-am chinuit până să-l nasc. Când am aflat că aveam băiat mi-a trecut orice durere: nu mă muncisem degeaba. Din primele zile mi-a fost teamă pentru el, fiindcă nu mai aveam pe nimeni altcineva. Locuiam într-o baracă: în cameră aveam doar patul meu, căruciorul copilului şi două scaune. Eu eram acar la calea ferată, aveam salariu şaizeci de ruble. M-am întors de la spital şi am intrat direct în schimbul de noapte. Mă duceam la serviciu cu căruciorul după mine. Luam primusul, îmi hrăneam băiatul, el adormea, iar eu ieşeam să întâmpin trenurile. Când a mai crescut, am început să-l las singur acasă. Îi legam picioruşul de pat şi plecam. S-a făcut băiat bun.

A intrat la şcoala tehnică de construcţii de la Petrozavodsk. M-am dus o dată la el în vizită, el m-a sărutat şi a fugit imediat din cameră. Chiar m-am supărat. Pe urmă îl văd că se întoarce cu zâmbetul pe buze:

— Vin acuşi şi fetele.

— Care fete?

Dăduse de fapt fuga la fete să se laude că sosise mama la el, să vină şi ele s-o vadă.

Cine-mi făcea mie cadouri? Nimeni. Vine băiatul meu de 8 martie acasă, şi eu îl întâmpin la gară:

— Dă, băiete, să te ajut!

— E grea geanta, mămico! Ia mai bine sulul ăsta! Dar du-l cu grijă, am acolo schiţele de desen tehnic.

L-am luat, iar el mă verifică să vadă cum îl duc. Ce schiţe avea oare acolo? Acasă se dezbracă, iar eu mă reped la bucătărie, să mă uit ce fac prăjiturile. Când ridic capul, el stă lângă mine şi ţine în mână trei lalele roşii. Unde le-o fi găsit acolo în Nord? În Karelia? Le învelise într-o cârpă şi pe urmă în sulul de hârtie, ca să nu îngheţe. Iar mie nu-mi dăruia nimeni niciodată flori.

Vara s-a dus pe un şantier. S-a întors chiar înainte de ziua mea:

— Mamă, iartă-mă că nu te-am felicitat! Dar ţi-am adus...

Şi-mi arată un aviz de transfer de bani.

Citesc:

— Douăsprezece ruble şi cincizeci de copeici.

— Mamă, tu ai uitat cifrele mari. O mie două sute cincizeci de ruble...

— Eu atâţia bani n-am avut în viaţa mea şi nici nu ştiu cum se scriu.

El, foarte mulţumit:

— Acum tu ai să te odihneşti, iar eu am să lucrez. O să câştig bine. Îţi aminteşti, când eram mic, că ţi-am promis că o să cresc şi o să te duc în braţe?

E adevărat, aşa spusese. Şi a crescut de un metru nouăzeci şi şase. Mă ridica şi mă ducea pe braţe ca pe o fetiţă. Probabil de asta ne şi iubeam atât de tare unul pe altul, fiindcă nu mai aveam pe nimeni. Nu-mi pot închipui cum l-aş fi dat unei neveste. Nu cred c-aş fi suportat.

I-a venit ordinul de încorporare. El voia să intre în trupele de desant:

— Mamă, primesc voluntari în trupele de desant. Dar pe mine au zis că nu mă iau pentru că sunt prea puternic şi o să rup toate sforile. Şi mie îmi plac aşa de mult şepcile lor!...

Şi totuşi a nimerit în divizia de desant de la Vitebsk. M-am dus la el când a depus jurământul şi nici nu l-am recunoscut: se îndreptase de spate, încetase să se mai ruşineze de cât era de înalt.

— Mamă, tu de ce eşti aşa mică?

— Pentru că mi-e dor şi nu mai cresc.

Încercam să mai şi glumesc!

— Mamă, pe noi ne trimit în Afganistan, şi pe mine iarăşi nu vor să mă ia pentru că tu nu ai pe altcineva. De ce n-ai mai făcut şi-o fată?

Când au depus jurământul, erau o mulţime de părinţi. Şi aud:

— Mama lui Juravliov e aici? Mergeţi şi felicitaţi-vă băiatul!

M-am dus la el să-l felicit, dar el avea un metru nouăzeci şi şase, nu-i ajungeam la obraz.

Comandantul ordonă:

— Soldat Juravliov, aplecaţi-vă să vă sărute mama!

El s-a aplecat şi m-a sărutat, şi, în clipa aceea, cineva ne-a fotografiat. E singura poză din armată pe care o am cu el.

După jurământ a fost învoit câteva ore, şi ne-am dus în parc, ne-am aşezat pe iarbă. El şi-a scos bocancii – şi am văzut că avea picioarele roase până la sânge. Făcuseră un marş neîntrerupt de cincizeci de kilometri, şi intendenţa n-avusese să-i dea bocanci numărul patruzeci şi şase, aşa că îi dăduseră patruzeci şi patru. El nu se plânsese, dimpotrivă:

— Am fugit cu raniţa în spinare, plină de nisip. Ce crezi, al câtelea am ajuns?

— Probabil ultimul, din cauza bocancilor.

— Nu, mamă, am fost primul. Mi-am scos bocancii şi am fugit, şi n-am împrăştiat nisipul, ca alţii.

Aş fi vrut să fac ceva deosebit pentru el:

— Poate mergem şi noi la restaurant, fiule. N-am fost niciodată la restaurant împreună.

— Mamă, mai bine cumpără-mi un kilogram de dropsuri! Ăsta cadou!

Ne-am despărţit înainte să sune stingerea. El mi-a făcut cu mâna strânsă pumn, în care ţinea bomboanele.

Noi, părinţii, am fost cazaţi în perimetrul unităţii, în sala de sport, pe nişte saltele. Dar ne-am culcat abia spre dimineaţă, toată noaptea am umblat în jurul cazărmii, unde dormeau băieţii. Apoi a sunat goarna şi m-am trezit: o să-i ducă la înviorare, aşa că poate mai reuşesc să-l văd o dată, măcar de la distanţă. Au trecut însă în fugă, toţi în tricouri identice, în dungi, şi l-am pierdut, nu l-am văzut. La toaletă se duceau în formaţie, la înviorare tot în formaţie, la masă tot în formaţie. Câte unul nu aveau voie, pentru că, atunci când aflaseră că îi duc în Afganistan, unul se spânzurase la toaletă şi încă doi îşi tăiaseră venele. Aşa că acum îi păzeau.

Ne-am urcat în autobuz, şi eu eram singura printre părinţi care plângea. Parcă-mi spunea mie ceva că-l văd pentru ultima oară. Curând, mi-a scris: „Mamă, am văzut autobuzul vostru şi am fugit să te mai văd o dată”. Când şezusem cu el în parc, la radio cânta *Cum mă conducea la gară mama*. Dacă aud acum cântecul ăsta vreodată... (*Abia se ţine să nu plângă.*)

A doua scrisoare începea aşa: „Salutări din Kabul...” Am citit asta şi atâta am început să ţip, că au venit vecinii. „Unde-i legea? Unde-i protecţia mamei?” Mă dădeam cu capul de masă. „E singurul meu copil, nici măcar pe vremea ţarilor nu-l înrolau pe singurul întreţinător al

familiei. Iar acum pe el mi-l trimit la război!” Pentru prima dată de la naşterea lui mi-a părut rău că nu mă căsătorisem, că n-avea cine să mă apere. Saşa uneori mă tachina:

— Mamă, de ce nu te căsătoreşti?

— Fiindcă o să fii tu gelos.

El izbucnea în râs şi tăcea. Aveam de gând să trăim multă vreme împreună.

Au mai venit câteva scrisori, şi pe urmă tăcere, o tăcere atât de lungă, că m-am apucat şi i-am scris comandantului unităţii lui. Saşa mi-a răspuns atunci imediat: „Mamă, nu-i mai scrie comandantului, te rog! Ştii cum mi-a picat? Nu ţi-am scris pentru că m-a ciupit o viespe de mâna dreaptă. N-am vrut să rog pe altcineva, ca să nu te sperii de altă caligrafie”. Îi era milă de mine, inventa tot felul de poveşti, ca şi cum eu nu m-aş fi uitat în fiecare zi la televizor şi nu mi-aş fi dat seama imediat că fusese rănit. Acum, dacă trecea vreo zi fără să primesc scrisoare de la el, mi se tăiau genunchii. El se tot justifica: „Cum să vină scrisori în fiecare zi dacă nouă şi apă ne aduc o dată la zece zile?” Am primit şi o epistolă entuziastă: „Ura! Ura! Am însoţit o coloană de maşini de-a noastră până la graniţă. Am ajuns acolo, şi mai departe nu ne-au lăsat, dar măcar de la distanţă am aruncat şi noi o privire asupra Patriei. Nicăieri pe lume nu e mai bine”. Şi în ultima scrisoare: „Dacă rămân în viaţă după vara asta, mă întorc”.

Pe 29 august am hotărât că vara s-a terminat, i-am cumpărat costum, pantofi. Atârnă şi acum în şifonier...

Pe 30 august... înainte să plec la serviciu, mi-am scos cerceii şi inelul. Nu ştiu de ce, nu puteam să le mai port.

Pe 30 august a murit el.

Fratelui meu trebuie să-i mulţumesc că am rămas în viaţă după moartea lui Saşa. O săptămână întreagă a stat nopţile la căpătâiul meu, ca un câine. M-a păzit. Pentru că

eu aveam un singur gând în cap: să fug până la balcon şi să sar de la etajul şapte... Îmi amintesc că au adus sicriul în cameră, iar eu m-am întins peste el şi-l tot măsuram... Un metru, doi... Băiatul meu avea aproape doi metri... Îl măsuram cu mâinile, să văd dacă e pe potriva lui... Şi vorbeam ca o nebună cu coşciugul: „Cine-i acolo? Tu eşti, fiule?” L-au adus într-un sicriu sigilat: Poftim, măicuţă, luaţi-vă fiul!... Vi-l dăm înapoi... N-am putut să-l sărut pentru ultima oară, să-l mângâi. N-am văzut nici măcar cum era îmbrăcat.

Am spus că-i aleg singură locul de mormânt. Mi-au făcut două injecţii, şi m-am dus cu fratele meu. Pe aleea principală erau deja câteva morminte de „afgani”.

— Şi pe băiatul meu tot aici vreau să-l aduc. Aici o să-i fie mai vesel, cu băieţii lui.

Nu mai ştiu cine era cu noi, un fel de şef, care a clătinat din cap:

— Nu e voie să-i îngropăm laolaltă. Îi împrăştiem prin tot cimitirul.

Ah, ce rea m-am făcut! Ce rea m-am făcut atunci!... „Nu te înfuria, Sonia! Nu te înfuria, drăguţă!” mă implora fratele meu. Dar cum să fiu mai bună? La televizor vedeam Kabulul lor... Iar mie îmi venea să iau mitraliera şi să-i împuşc pe toţi, stăteam la televizor şi „trăgeam” în gând... Ei mi-l omorâseră pe Saşa. O dată au arătat o femeie bătrână afgană, probabil o mamă şi ea. Se uita parcă drept la mine... Şi m-am gândit: „Poate şi pe fiul ei l-au omorât acolo...” După asta, am încetat să mai „trag”.

Nu sunt nebună, dar eu tot îl aştept... Am auzit de un caz: mamei i-au adus sicriul, ea l-a îngropat... iar peste un an fiul i s-a întors... Aşa că îl aştept. Nu sunt nebună.

O mamă

— De la început... O să încep din momentul când totul s-a prăbuşit pentru mine. S-a făcut ţăndări...

Mergeam spre Jalalabad... Lângă drum stătea o fetiţă de vreo şapte ani... Avea o mână strivită care îi atârna, ca la o păpuşă de cârpă ruptă, într-o aţă. Ochişorii ca nişte măsline mă priveau ţintă... Încremenise de durere... Am sărit din maşină s-o iau în braţe şi s-o duc la infirmierele noastre... Ea s-a dat înapoi câţiva paşi, îngrozită, ca un pui de animal sălbatic. Se tot smucea şi ţipa, şi mânuţa i se legăna de ai fi zis că acuşi-acuşi i se desprinde... Fug şi eu şi strig după ea... O ajung din urmă, o lipesc de mine, o mângâi. Ea mă muşcă, mă zgârie, tremură toată. Ai fi zis că o prinsese o fiară turbată, nu un om. Şi mie, ca un fulger, îmi trece prin cap: nu crede că vreau s-o salvez, are impresia că vreau s-o omor... Ruşii nu sunt în stare de altceva decât să ucidă...

Pe lângă noi trec nişte soldaţi cu o targă: pe ea, o afgană bătrână; ne zâmbeşte.

Cineva întreabă:

— Unde a fost rănită?

— În inimă, răspunde sora medicală.

Şi eu, care venisem acolo cu ochii scânteind de înflăcărare – convins că pot fi şi eu de folos cuiva. Eram gata să-mi dau şi viaţa pentru asta! Cum a fugit de mine fetiţa aceea...! Cum tremura! N-am să uit...

Acolo nu visam despre război. Aici, noaptea merg la luptă. O ajung din urmă pe fetiţa asta... cu ochişorii cât măslinele...

— Oare trebuie să merg la psihiatru? i-am întrebat pe băieţi.

— De ce?

— Mă tot bat.

— Toţi ne batem.

Să nu credeţi că eram cine ştie ce supermani... Stăteam cu ţigara între buze peste trupurile celor morţi şi deschideam conservele de carne... Mâncam pepeni... Prostioare! Oameni ca toţi oamenii... Oricine ar fi putut fi în locul nostru – şi cel care ne judecă azi: „Aţi omorât acolo atâţia oameni...” Ce-mi vine să-i dau una peste bot! N-ai fost acolo... nu judeca! Niciodată n-o să puteţi fi la egalitate cu noi. Şi nimeni n-are dreptul să ne judece. Măcar să înţelegeţi... Încercaţi!... Ne-aţi lăsat de capul nostru cu războiul ăsta. Descurcaţi-vă, cu alte cuvinte, singuri! Noi suntem vinovaţi, trebuie să ne justificăm... sau să tăcem... În faţa cui să ne justificăm? Ne-au trimis, şi noi am crezut în ce ni s-a spus. Şi cu credinţa asta au pierit atâţia. Nu trebuie pus semnul egalităţii între cei care ne-au trimis şi cei care au fost acolo. Mie mi-a murit un prieten... maiorul Saşa Kraveţ... Spuneţi-i mamei lui că el e vinovat!... Spuneţi-i nevestei!... Copiilor... „Sunteţi perfect în regulă”, mi-a pus diagnosticul un medic. Cum să fim noi în regulă? Am adus atâtea înăuntrul nostru...

Acolo simţeam Patria cu totul altfel. Îi ziceam „ţară”. Când îi conduceam pe liberaţi, îi rugam:

— Închinaţi-vă ţării şi din partea noastră!

Ni se părea că avem în spate ceva mare şi puternic, care o să ne apere întotdeauna. Îmi amintesc totuşi cum ne-am întors o dată din luptă cu pierderi grele – aveam morţi, aveam răniţi grav... Seara dăm drumul la televizor, să ne mai distragem: ce se mai petrece în ţară? În Siberia s-a construit un nou gigant industrial, regina Angliei a dat o masă în cinstea înaltului oaspete... La Voronej, de plictiseală, nişte adolescenţi au violat două şcolăriţe, în Africa a fost ucis nu ştiu ce prinţ... Şi simţim dintr-odată că nimeni n-are nevoie de noi, că ţara îşi duce viaţa mai departe ca şi cum...

Primul a izbucnit Saşa Kucinski:

— Închide-l! Îl fac ciur!

După bătălie raportezi prin staţie:

— Scrieţi: „trei sute” – şase, „zero—douăzeci şi unu” – patru.

„Trei sute” sunt răniţii, „zero—douăzeci şi unu” – morţii. Te uiţi la câte un mort şi te gândeşti la maică-sa: eu ştiu că băiatul ei a murit, ea încă nu ştie. I s-a transmis oare? Mai rău e dacă a căzut în râu sau în prăpastie şi nu i-au găsit corpul. Mamei i se spune atunci: „A dispărut fără urmă”. Al cui a fost războiul ăsta? Al mamelor, ele au luptat. Şi vor lupta până la moarte. Vor avea grijă de noi, se vor ruga pentru noi. Pentru sufletele noastre. Nu tot poporul a suferit. Poporul nu ştie. I s-a spus că ne războim cu nişte „bande”. O armată regulată de o sută de mii de oameni, timp de nouă ani, şi nu e în stare să învingă nişte grupuri răzleţe de „bandiţi”? O armată înzestrată cu cea mai modernă tehnică... Să nu dea Dumnezeu să nimereşti sub focul artileriei noastre când trag asupra vreunei ţinte lansatoarele Grad sau Uragan!... Zboară stâlpii de telegraf, nu alta! Îţi vine să intri în pământ, ca o râmă... În timp ce „bandiţii” au mitraliere Maxim[41], de care noi am văzut numai în filme. Stinger[42]-ele, puştile japoneze fără recul... abia pe urmă au început să apară... Aduc ai noştri prizonieri nişte oameni slabi de le numeri coastele, istoviţi, cu mâini trudite de ţărani... Ce bandiţi mai sunt şi ăştia? Ăsta e poporul!

Acolo am înţeles noi: ei n-au nevoie de aşa ceva... Şi, dacă ei n-au nevoie, atunci noi ce nevoie avem? Treci pe

---

[41] Primul tip de mitralieră, inventat încă la sfârşitul secolului al XIX-lea. O variantă modernizată a fost folosită de armata sovietică în al Doilea Război Mondial.

[42] Rachete portabile aer-sol cu rază foarte scurtă de acţiune, de producţie americană, care pot fi lansate de la umăr.

lângă sate abandonate... Încă mai fumegă o vatră de foc, miroase a mâncare... Merge o cămilă şi-şi târăşte maţele după ea, de zici că-şi deşiră cocoaşele. Ar trebui s-o împuşti, să-i curmi chinul... şi totuşi conştiinţa ţi-e programată pentru o viaţă paşnică – nu poţi s-o omori. Nu-ţi vine dintr-odată. Altul ia şi trage în ea fără nici un scrupul. Pur şi simplu! De plăcere, de prostie. În ţară, pentru asta ai fi făcut puşcărie, dar aici ajungi erou! Te răzbuni pe bandiţi. De ce credeţi că băieţii de optişpe—nouăşpe ani omoară mai lesne decât, de pildă, cei de treizeci? Pentru că nu le e milă. După război am descoperit deodată cât de înspăimântătoare sunt basmele copilăriei. Tot timpul cineva omoară pe altcineva în ele, Baba-Iaga pur şi simplu prăjeşte oamenii în cuptor – iar copiilor nu le e frică. Arareori plâng.

Dar aş fi vrut să rămân un om normal. A venit la noi o cântăreaţă. O femeie frumoasă, cu nişte cântece pline de suflet. Iar acolo ţi-e dor de femeie, o aştepţi ca pe un prieten apropiat. A ieşit pe scenă...

— Când veneam încoace, mi s-a dat în mână o mitralieră, să trag şi eu, a zis. Şi cu câtă plăcere am tras!... A început să cânte şi la refren ne-a rugat: Haideţi, băieţi, bateţi din palme! Aplaudaţi!

Nimeni n-a aplaudat. Toţi tăceau. Şi femeia a plecat, şi-a întrerupt concertul. O superfemeie venită în vizită la nişte supermani. Dar în cazarmă băieţii ăştia văd în fiecare lună cum se golesc nouă—zece paturi... Cei care dormeau în ele sunt deja puşi la rece... la morgă... Iar pe paturi, în dormitor, numai vederi scrise pe diagonală... de la mamă, de la fetiţă: „Pleacă sănătos şi întoarce-te degrabă!...”

În războiul ăsta, cel mai important era să supravieţuieşti. Să nu explodeze vreo mină sub tine, să nu arzi în vreun transportor blindat, să nu devii ţinta vreunui lunetist. Şi, pentru câţiva – să supravieţuieşti şi să aduci câte ceva

acasă: un televizor, o geacă... un casetofon cât mai şmecher... Era un banc că, despre război, în ţară află numai proprietarii de consignaţii... după faptul că ai mărfuri noi. Mergeai iarna prin Smolenskul nostru şi vedeai fetele în haine de blană aduse din Afganistan. Era chiar o modă!

Fiecare soldat avea la gât o amuletă.

— Ce-i asta? îl întrebi.

— Mi-a dat-o mama pentru rugăciuni.

Când m-am întors, mama mi-a mărturisit:

— Tolea, tu nu ştii, dar ţi-am făcut farmece, de-aia eşti întreg şi nevătămat.

Plecam în câte un raid: puneai un bilet în partea de sus a îmbrăcăminţii, încă unul, în cea de jos. Dacă explodează ceva sub tine, rămâne măcar o parte: cea inferioară sau cea superioară. Sau purtau băieţii brăţări pe care erau gravate numele de familie, grupa de sânge, Rh-ul şi numărul personal al ofiţerului. Niciodată nu spuneau „am plecat” – numai „m-au trimis”. Şi nu pronunţau cuvântul „ultimul”.

— Hai să intrăm pentru ultima dată!...

— Ce-ai, ai căpiat? Nu există cuvântul ăsta... „a patra, a cincea oară” spui... Aici nimeni nu foloseşte altceva.

Războiul are nişte legi viclene: dacă te fotografiezi înainte să pleci în misiune de luptă, înseamnă că ai să mori, dacă te bărbiereşti – iar ai să mori. Primii mureau cei care soseau cu obsesia să devină eroi, cei cu ochi senini. Am întâlnit pe unul care era aşa: „Eu am să fiu erou!” A murit din mers. În timpul unei operaţiuni, unde stăm întinşi, acolo, iertaţi-mi exprimarea, ne facem şi nevoile. E o vorbă soldăţească: mai bine să te tăvăleşti în propriul rahat decât să te transforme în rahat vreo mină. Ne-am inventat şi propriul jargon: „bord” însemna „avion”, „antigloanţă” era vesta antiglonţ, „verdeaţa” erau

tufişurile şi hăţişurile de prin zonele pietroase, „elicul” era „elicopterul”, „năzări” vedeai de la droguri, „ai ţopăit pe mină”, adică „a explodat o mină sub tine”, „schimbătorii” erau cei care plecau acasă. Atâtea cuvinte noi am născocit, că se poate scrie un întreg dicţionar „afgan”. Iar de murit, mureau cel mai mult în primele şi în ultimele luni ale stagiului. În primele – din cauza curiozităţii, în ultimele – pentru că ţi se dezactivează centrii de conservare, te cuprinde o stare de amorţeală, noaptea nu mai pricepi: unde sunt, ce sunt, de ce? Mie mi se întâmplă aşa ceva? „Schimbătorii” nu dorm câte o lună jumătate, două. Au propriul sistem de numărare: „pe patruzeci şi trei martie” sau „cincizeci şi şase februarie” înseamnă că urmează să fie schimbaţi la sfârşitul lui martie sau la sfârşitul lui februarie. Aştepţi cu toată fiinţa. Meniul de la cantină: peşte roşu – şprot în sos tomat, peşte alb – şprot în ulei – te enervează, rondurile de flori din mijlocul garnizoanei te enervează, bancurile de care până nu demult râdeai în hohote nu-ţi mai plac. Ţi se pare ciudat că încă mai deunăzi le găseai amuzante. Ce-i aşa de amuzant?

Vine un ofiţer în ţară în delegaţie. Intră la frizerie. Fata îl aşază în scaun:

— Care mai e situaţia în Afganistan?

— Intră încet-încet în normal...

După câteva minute:

— Care mai e situaţia în Afganistan?

— Intră încet-încet în normal...

Mai trece ceva timp, şi iar:

— Care mai e situaţia în Afganistan?

— Intră încet-încet în normal...

Se tunde ofiţerul, pleacă. La frizerie toţi rămân uluiţi:

— De ce l-ai chinuit atâta?

— Cum îl întreb despre Afganistan, cum i se face părul măciucă – şi mi-e mai uşor să-l tund...

Îmi plac bancurile. Îmi plac tot felul de prostioare. Mi-e groază să stau să mă gândesc serios.

În bancul cu pilotul sovietic pe care l-au doborât deasupra Vietnamului puteţi să schimbaţi Vietnam cu Afganistan... Agenţii CIA îi arată piesele avionului doborât: Ia zi, asta ce piesă e? Asta... şi asta... Pilotul tace. Îl bat, el tace în continuare. Pe urmă are loc un schimb de prizonieri, el se întoarce în unitatea lui şi e întrebat: „Cum a fost în prizonierat? Greu?" El răspunde: „Nu, în general n-a fost foarte greu, dar trebuie să învăţaţi din ce e făcut avionul. Te omoară în bătaie pentru asta".

Mă trage aţa nu înapoi la război, ci la oamenii de acolo. Aştepţi cu nerăbdare să pleci, dar în ultima zi îţi pare rău, ai impresia că ai vrea să le iei tuturor adresa. Tuturor!

Floricel... Aşa îi spuneam lui Valerka Şirokov, era un băiat delicat, graţios. Odată auzi că începe să cânte careva: „Are obrajii ca nişte floricele..." Dar el avea un caracter de fier, nu spunea o vorbă în plus. La noi în unitate era un „elveţian", strângea de toate, cumpăra, făcea schimb. Valerka s-a pus în faţa lui, a scos din portofel două sute de cecuri, i le-a arătat şi, în aceeaşi clipă, sub ochii ăstuia, încremenit, le-a rupt în bucăţele. Pe urmă a ieşit în tăcere.

Saşa Rudik... Am întâmpinat Anul Nou cu el, în timpul unui raid. Am construit o piramidă din pistoale automate – ăsta era bradul – şi de ele am agăţat grenade pe post de cadouri. Iar pe camionul lansatorului Grad soldaţii au scris cu pastă de dinţi: „La mulţi ani!!!" – cine ştie de ce, cu trei semne de exclamare. Saşa desena frumos. Am adus acasă un cearşaf cu un peisaj pictat de el: un câine, o fetiţă şi nişte arţari. Munţii nu voia să-i deseneze, acolo ne săturaserăm de munţi. Dac-ai fi întrebat pe oricare: „De ce ţi-e dor?", ţi-ar fi zis: „Vreau în pădure... să mă scald în râu... să beau o cană mare de lapte..." La Taşkent, într-un restaurant, vine chelneriţa:

— Dragilor, vreţi lapte?

— Câte două pahare de apă plată. Lapte bem mâine. Abia am venit...

Toată lumea îşi aducea din ţară câte un geamantan de dulceţuri şi o măturică de mesteacăn pentru baie. Acolo se vând mături din eucalipt – o nebunie! Dar nu, toţi îşi aduceau de-ale noastre, de mesteacăn...

Saşik Laşciuk... Era băiat curat. Scria deseori acasă. „Ai mei sunt mai bătrâiori. Nu ştiu că am ajuns aici. Îi păcălesc că m-au trimis în Mongolia.” A venit cu chitara, a plecat cu chitara. Erau acolo tot felul de oameni. Să nu vă închipuiţi că eram toţi la fel! Pentru că la început n-au spus nimic despre noi, pe urmă au început să ne imagineze pe toţi nişte eroi, iar acum ne înjosesc, vor să ne uite cu totul. Erau şi din cei care puteau să se arunce peste mină şi să-şi scape chiar şi camarazi pe care nu-i cunoşteau, şi din cei în stare să vină la tine şi să te implore: „Vă rog frumos, vă spăl hainele, numai nu mă trimiteţi în misiune de luptă!”

Trec camioanele, şi pe chipie scrie cu litere mari: Kostroma, Dubna, Leningrad, Naberejnîe Celnî... Sau „Vreau la Alma-Ata!” Leningrădeanul găsea un alt leningrădean, cel din Kostroma îşi găsea şi el concitadinul... Se îmbrăţişau ca nişte fraţi. Şi aici în ţară suntem ca fraţii. Pe cine altcineva din generaţia tânără poţi să-l întâlneşti mergând pe stradă în cârje şi cu medalia nouă pe piept? Numai pe noi. Camarazii... Ai noştri... Ne îmbrăţişăm, câteodată ne aşezăm doar pe-o bancă şi fumăm câte-o ţigară, dar zici că am stat de vorbă o zi întreagă. Toţi suntem distrofici... Acolo asta era nepotrivirea dintre înălţime şi greutate... aici e nepotrivirea dintre emoţii şi capacitatea de a le exprima, de a le lăsa să se reverse în cuvinte, în fapte. Suntem toţi distrofici în viaţa asta.

Mergem deja de la aeroport spre hotel. Primele ore acasă. Toţi suntem tăcuţi, am amuţit. La un moment dat, tuturor parcă ne cedează nervii şi îi strigăm şoferului într-un glas:

— Pe mijloc! Pe mijloc! Ţine mijlocul drumului!

Şi dă-i râs pe urmă! Fericiţi – doar suntem deja în ţară! Putem, de fapt, să mergem şi pe margine... şi pe mijloc... peste tot... Simţi că ameţeşti numai la gândul ăsta...

După câteva zile ne-am dat seama:

— Băieţi! Noi suntem toţi cocoşaţi.

Nu mai puteam să mergem drepţi, ne dezvăţaserăm. Eu jumătate de an m-am legat de pat noaptea ca să-mi îndrept spinarea.

Întâlnire la Casa Armatei. Întrebări: „Povestiţi-ne despre romantismul serviciului militar în Afganistan”, „Dumneavoastră personal aţi omorât pe cineva?” Mai ales fetelor le plac întrebările astea „sângeroase”. Îşi aţâţă nervii. Ne întreabă: „Aţi fi putut să nu vă duceţi în Afganistan?” Eu? Eu... La noi unul singur a refuzat – comandantul de baterie, maiorul Bondarenko:

— Merg oriunde să-mi apăr Patria, dar în Afganistan nu mă duc.

Imediat a fost judecat pentru lipsă de onoare ofiţerească şi dispreţuit pentru laşitate! Ei, cum sună aşa ceva pentru orgoliul bărbătesc? Ce să faci, să-ţi pui ştreangul de gât, pistolul la tâmplă? A fost imediat degradat, i-au luat, cum spunem noi, tresele: din maior a devenit căpitan. Şi a fost trimis în batalionul de pedeapsă. Să treci prin aşa ceva? L-au dat afară din partid. Şi prin asta? L-au dat afară din armată. Şi prin asta? E mai rău decât să ajungi la război. Patruzeci şi cinci de ani... şi, din ei, treizeci şi cinci în armată: liceul militar, Academia Militară... Ce să facă un om ca ăsta în viaţa civilă? S-o ia de la zero?

— Ce te pricepi să faci? e întrebat un ofiţer.

— Ştiu să comand o companie. Ştiu să comand un pluton şi un batalion.

— Şi ce mai ştii?

— Ştiu să sap.

— Şi mai ce?

— Ştiu să nu sap...

La vamă mi-au demagnetizat casetele pe care aveam înregistrat un concert al lui Rozenbaum[43].

— Fraţilor, dar sunt nişte cântece super!

— Avem – îmi arată cei de acolo – o listă cu care cântece se pot lua şi care nu.

Am ajuns la Smolensk: de la ferestrele tuturor căminelor studenţeşti răsună Rozenbaum...

Iar în ziua de azi, dacă trebuie să-i sperie pe „racheţi”, la noi vine miliţia:

— Haideţi, băieţi, daţi-ne o mână de ajutor!

Sau să împrăştie vreo manifestaţie neautorizată:

— Să-i chemăm pe „afgani”!

Adică, „afganii” sunt obişnuiţi cu aşa ceva, ei n-au nici o jenă: pumni tari, capete seci. Toţi se tem de noi. Nimeni nu ne iubeşte.

Dacă vă doare mâna, dumneavoastră n-o tăiaţi, nu-i aşa? Aveţi grijă de ea ca să se vindece. O trataţi.

Noi de ce ne adunăm? Ne salvăm împreună... Dar acasă fiecare se întoarce singur...

Maior, responsabil cu propaganda pe lângă un regiment de artilerie

— În fiecare noapte... am unul şi acelaşi vis, o iau de fiecare dată de la capăt. Toată lumea trage, trag şi eu. Toţi fug, fug şi eu. Cad şi mă trezesc.

Mă aflu pe un pat de spital... Mă trezesc... Dau să mă smulg cu o săritură de sub pătură, ca să ies pe hol să

[43] Aleksandr Rozenbaum (născut în 1951) – popular bard şi actor rus.

fumez. Şi atunci îmi amintesc: n-am picioare... Atunci revin la realitate...

Nu vreau s-aud de nici o greşeală politică! Nu vreau să ştiu! Dacă a fost o greşeală, atunci daţi-mi picioarele înapoi!... (*Aruncă, deznădăjduit, cârjele.*)

— Iertaţi-mă!... Iertaţi-mă!

(*Stă o vreme în tăcere, încremenit.*)

Dumneavoastră? Aţi scos vreodată din buzunarul vreunui soldat ucis scrisori netrimise: „Draga mea...”, „Dragii mei...”, „Iubita mea...”? Aţi văzut vreodată un soldat străpuns în acelaşi timp de o puşcă cu cremene şi de un pistol automat chinezesc?

Noi am fost trimişi acolo, am îndeplinit un ordin. În armată trebuie mai întâi să îndeplineşti ordinul şi abia apoi poţi să te plângi de el. Ţi s-a spus: „Înainte!”, mergi înainte. Dacă nu – dă încoace carnetul de partid! Dă încoace gradul! Ai depus jurământ? Ai depus. E prea târziu să mai bei apă minerală după ce ţi-au cedat rinichii. „Nu noi v-am trimis acolo.” Dar cine?

Am avut acolo un prieten. Când plecam la luptă, el îşi lua întotdeauna rămas-bun de la mine. Când veneam, mă îmbrăţişa – că eram viu! Aşa prieten n-o să am aici niciodată...

În oraş ies rar. Încă mi-e ruşine...

V-aţi pus vreodată sau aţi văzut măcar de aproape ce proteze avem? Mergi cu ele şi ţi-e frică să nu-ţi rupi gâtul. Se spune că, în alte ţări, purtătorii de proteze fac schi iarna, joacă tenis, dansează. Cumpăraţi din astea, pe bani grei, în locul truselor cosmetice franţuzeşti!... În loc de zahăr din Cuba... în loc de portocale din Maroc şi de mobilă italiană...

Eu am douăzeci şi doi de ani, am toată viaţa înainte. Trebuie să-mi caut o nevastă. Am avut o iubită şi i-am

spus „te urăsc” ca s-o fac să plece. Îi era milă, iar eu voiam să mă iubească.

Noaptea visez la casa părintească,
La tufele din marginea pădurii.
De treizeci, de o sută de ori astăzi
Îmi cânţi tu, draga mea pasăre sură!

Dintre cântecele noastre... ăsta îmi plăcea cel mai mult... Dar uneori nu-ţi mai vine să trăieşti nici măcar o zi...

Visez totuşi, chiar şi acum: măcar cu coada ochiului să mai arunc o privire la peticul acela de pământ. La pustiul acela biblic... Pe toţi ne trage aţa acolo... Ne trage aţa ca atunci când stai pe buza prăpastiei sau sus, deasupra unei ape. Adâncul te atrage atât de tare, că ţi se învârteşte capul...

Războiul s-a încheiat... Acum toţi se străduiesc să uite de noi, să ne dosească undeva cât mai ascuns... Să ne dea la o parte. Aşa a fost şi în războiul din Finlanda[44]... Câte cărţi s-au scris despre Marele Război pentru Apărarea Patriei! Şi nici una despre războiul din Finlanda... Nimănui nu-i place să-şi amintească de un război pierdut. Iar peste zece ani o să mă obişnuiesc şi eu şi n-o să-mi mai pese.

Dacă am omorât acolo? Am omorât! Păi ce vreţi, să fi rămas acolo nişte îngeraşi? Vă aşteptaţi să ne întoarcem îngeri...

Locotenent-major, comandant al unui pluton de genişti

— Fusesem trimis în Orientul Îndepărtat...

[44] Război purtat de Uniunea Sovietică în iarna 1939-1940 cu Finlanda, de la care avea pretenţii teritoriale. În ciuda rezultatului final favorabil URSS, forţele Armatei Roşii au înaintat o bună bucată de vreme extrem de greu şi cu pierderi disproporţionat de mari, încât războiul a fost considerat, ca şi conflictul din Afganistan, o greşeală tactică.

Şi m-au chemat la comandantul unităţii. Telefonistul de serviciu mi-a adus o telegramă: „Locotenentul-major Ivanov să fie trimis la statul-major pentru a analiza chestiunea transferului în interes de serviciu în regiunea militară Turkestan”. Data şi ora. Mă aşteptam să mă trimită în Cuba, pentru că, atunci când mi s-a făcut examenul medical, a fost vorba de o ţară cu climă caldă.

Am fost întrebat:

— N-aveţi nimic împotrivă să fiţi trimis în delegaţie peste hotare?

— Nu, n-am nici o obiecţie.

— Veţi merge în Afganistan.

— Am înţeles.

— Ştiţi că acolo oamenii sunt împuşcaţi, mor...

— Ştiu...

Ce viaţă aveau genieştii în ţară? Săpau cu lopata, sfărâmau cu târnăcopul... Voiam şi noi să folosim ceea ce învăţaserăm la şcoală. În război întotdeauna e nevoie de genişti. M-am dus în Afganistan ca să învăţ să lupt.

Dintre toţi cei care au fost chemaţi, unul singur a refuzat. De trei ori l-au chemat:

— N-aveţi nimic împotrivă dacă vă trimitem peste hotare?

— Am.

Nu l-am invidiat. A primit imediat mustrare, cinstea lui de ofiţer e acum pătată şi n-o să mai avanseze niciodată în carieră. A refuzat din cauza stării de sănătate, avea ori ulcer, ori gastrită. Dar nimeni n-a luat asta în considerare: indiferent de cum e clima, caldă sau nu, odată ce i-au propus, ar fi trebuit să se ducă. Deja se făceau listele.

De la Habarovsk am făcut şase zile cu trenul până la Moscova. Am traversat toată Rusia, am trecut fluviile Siberiei, am mers pe malul Baikalului. După o zi şi o noapte, însoţitoarea de vagon nu mai avea ceai, a treia zi i

s-a stricat fierbătorul. M-au întâmpinat nişte rude. Au lăcrimat. Dar, dacă trebuie să pleci, trebuie.

... Deschidem turela – cerul e albastru-albastru, la noi numai deasupra râurilor se mai vede aşa ceva. Zgomot, ţipete, dar toate de la ai noştri. Care îşi întâlneşte „schimbul", care, prietenii, care aşteaptă un pachet de la rudele din ţară. Toţi sunt bronzaţi, veseli. Deja nu-ţi mai vine să crezi că undeva sunt minus treizeci şi cinci de grade, de-ţi îngheaţă blindajul. Pe primul afgan l-am văzut la centrul de tranzit, printr-un gard de sârmă ghimpată. N-am simţit nimic altceva decât curiozitate. Un om obişnuit.

Am primit la Bagram documentele pentru funcţia de comandant al unui pluton de ingineri de drumuri dintr-un batalion de geniu...

Ne sculam dimineaţa devreme şi plecam ca la slujbă: tancul cu dragor de mine, un grup de lunetişti, un câine căutător de mine şi două vehicule blindate de infanterie, pentru acoperire. Primii kilometri mergeam pe blindaj. De acolo se văd bine urmele: drumul e prăfos, ţărâna e ca o pudră, ca zăpada. Şi o pasăre dacă se aşază lasă semn. Dacă ieri a trecut un tanc, trebuie să fii cu ochii în patru: în urma şenilei, *duhii* pot să îngroape mine. Desenează cu degetul amprenta de şenilă, şi urmele proprii le şterg cu un sac ori cu turbanul. Drumul se învârtea pe lângă două sate moarte, în care nu mai era picior de om, numai pământ ars. Excelent adăpost! Întotdeauna trebuie să fii în gardă! Când satele au rămas în urmă, coborâm de pe blindaj. Acum câinele fuge înainte, se repede când colo, când dincolo, şi după el merg geniştii cu detectorul. Merg şi împung pământul. Aici deja numai Dumnezeu te mai apără, rămâi tu cu intuiţia ta, cu simţurile, cu experienţa ta. Vezi o crenguţă ruptă, un fragment de ceva metalic, care ieri nu era acolo, dincolo o piatră. Îşi lasă şi ei nişte semne, ca să nu le explodeze nici lor sub picioare.

Un fragment de ceva metalic, apoi încă unul... un şurub... zac, aparent rătăcite, în praf... Dar sub pământ dai, de fapt, de baterii... de un fir care duce la bombă sau la cutia cu trotil... Mina antitanc nu simte omul... Explodează numai la o greutate de două sute cincizeci – trei sute de kilograme... După prima explozie... am rămas singur pe tanc, locul meu fusese lângă gura tunului, m-a apărat turela, pe ceilalţi suflul i-a măturat. M-am pipăit imediat să văd: am capul pe umeri? Mâinile, picioarele îmi sunt întregi? Sunt. Atunci mergem mai departe.

În faţă încă o explozie... O autoşeniletă uşoară blindată dăduse peste o mină puternică... şi se rupsese în două, despicătura avea vreo trei metri lungime şi era înaltă de un stat de om. Vehiculul transporta mine, vreo două sute, către un aruncător... mine care acum zăceau în tufişuri, pe marginea drumului... azvârlite care încotro... Înăuntru fuseseră cinci soldaţi şi un locotenent-major, stătusem cu el de câteva ori seara la o ţigară, discutaserăm. Nici unul nu mai era în viaţă.

Ne ajutau foarte mult câinii, erau ca nişte oameni. Talentaţi sau nu, cu sau fără intuiţie. Santinela adoarme, dar câinele nu. Eu ţineam mult la Ars. Se gudura pe lângă soldaţii noştri, dar la cei afgani lătra. Ăştia aveau o uniformă mai verde decât a noastră, a noastră era mai gălbuie. Dar el cum i-o fi deosebit? Simţea minele de la câţiva paşi... şi se proptea în labe, cu coada ca un burlan: nu te apropia! Minele-capcană sunt diverse... Cele mai periculoase sunt cele artizanale, care nu se repetă, n-ai cum să găseşti la ele vreo regularitate... vreo lege a tehnicii! Vezi, de pildă, un ceainic ruginit, dar el e plin cu explozibil... În casetofoane, în ceasuri... în cutii de conserve... Pe cei care mergeau fără genişti îi numeam „condamnaţi”. Pe drumuri sunt mine, pe poteci în munţi

sunt mine, în case la fel... Geniştii merg primii, ca nişte cercetaşi.

Stăteam o dată într-o tranşee... Fusese deja deminată şi acum pierdeam timpul de două zile... Şi, când sar o dată de sus în ea – explozie! Nu mi-am pierdut cunoştinţa... M-am uitat la cer... Era luminos... Geniştii, în caz de explozie, au întotdeauna această primă reacţie, să se uite la cer, să vadă, n-au păţit nimic la ochi? Pe patul armei purtam un garou, cu el m-au şi legat. Mai sus de genunchi... Iar eu ştiam deja: acolo unde pun garoul, acolo mai târziu o să şi taie – la patru—cinci centimetri deasupra rănii.

— Unde pui garoul? îi strig soldatului.

— V-a smuls piciorul până la genunchi, tovarăşe locotenent-major.

Încă cincisprezece kilometri m-au mai târât până la batalionul sanitar. O oră şi jumătate. Acolo mi-au spălat rana, mi-au făcut o doză puternică de novocainã. În prima zi mi-au tăiat piciorul – fierăstrăul zumzăia ca o drujbă. Mi-am pierdut cunoştinţa. A doua zi m-au operat la ochi. În timpul exploziei, flacăra îmi linsese faţa. Pot să spun că mi-au „remaiat” ochii, am avut douăzeci şi două de cusături. Îmi scoteau câte două—trei fragmente pe zi, ca să nu mi se desfacă globul ocular. Veneau lângă mine, luminau cu lanterna din dreapta şi din stânga: am senzaţia de lumină, retina e la locul ei?

Lumina lanternei era roşie... Ar fi trebuit să fie cea mai intensă culoare...

Aş putea să scriu o poveste întreagă despre cum un ofiţer se transformă într-un individ casnic. Acum asamblez fasunguri, prize... O sută de bucăţi pe zi. Nituiesc cabluri. De care? Roşii, negre, albe – nu ştiu... Nu văd... Sunt aproape orb. Nu de tot, dar mai mult ghicesc, mai mult dibuiesc decât văd. Împletesc plase, lipesc cutii. Înainte mi

se părea că numai nebunii ar face aşa ceva. Treisprezece plase pe zi... Deja îmi fac norma...

Geniştii aveau şanse mici să se întoarcă acasă teferi – să se întoarcă pur şi simplu, mai ales cei din companiile de minare sau deminare. Ori eşti rănit, ori eşti mort. Când plecam într-o operaţiune, nu dădeam mâna de rămas-bun, era semn rău. În ziua exploziei, noul comandant al companiei îmi strânsese însă mâna. O făcuse din toată inima, nu-l prevenise încă nimeni. Şi am păţit-o... Vrei să crezi, bine, nu vrei, iarăşi bine. Umbla o vorbă: dacă singur ai cerut să pleci în Afganistan, n-ai s-o sfârşeşti bine, dacă te-au trimis – e treabă de serviciu, deci s-ar putea să ai noroc. Să te întorci.

Ce visez acum? Un lung câmp minat... iar eu redactez un formular: ce număr de mine, alături de schiţa tehnică şi de punctele de reper după care le poţi găsi. Şi formularul acesta îl pierd, le pierdeam deseori... Sau iei formularul, vezi un reper – un copac, dar copacul a ars... ori un morman de pietre, care a fost deja împrăştiat de o explozie... Nimeni nu venea să le verifice. Se temeau. Puteau să sară în aer din cauza propriilor mine. Şi în vis văd cum, pe lângă câmpul meu de mine, aleargă copii... Ei nu ştiu că sunt mine! Trebuie să le strig: „Sunt mine! Nu vă duceţi!” Trebuie să-i previn. Şi fug. Am din nou amândouă picioarele... Şi văd...

Dar asta numai noaptea, numai în vis...

Locotenent-major, genist

— Nu reuşesc să trăiesc ca toţi ceilalţi... Nu-mi iese...

Poate sună stupid... Cu războiul ăsta... Dar eu sunt o persoană romantică, mi se pare că n-am trăit încă de-adevăratelea şi nu trăiesc, tot timpul visez că într-o zi o să-mi trăiesc viaţa autentică. Mi-o inventez, mi-o închipui. În

ziua când am ajuns acolo, m-a chemat directorul spitalului: „Ce v-a făcut să veniţi aici?” Nu înţelegea... De, bărbat...

A trebuit să-i povestesc toată viaţa mea... Unui străin, unui necunoscut... militar... Ca la piaţă... Ăsta a fost lucrul cel mai chinuitor, cel mai umilitor pentru mine acolo... faptul că nu exista nimic secret, nimic intim, totul era tras cu forţa la suprafaţă. Aţi văzut filmul *Bespredel*[45]? Despre viaţa deţinuţilor politici dintr-o colonie de muncă. Şi noi trăiam după aceleaşi legi. Aceeaşi sârmă ghimpată, acelaşi petic de pământ.

Anturajul meu era format din chelneriţe şi bucătărese. Discuţiile se învârteau în jurul rublelor, al cecurilor, al cărnii cu os sau fără, al salamului crud-uscat, al fursecurilor bulgăreşti. Pentru mine însă, prezenţa noastră aici era un sacrificiu de sine, datoria femeii de a-i apăra pe băieţii noştri, de a-i salva! Îmi imaginam totul în mod nobil şi elevat. Luptătorii sângerează, iar eu îmi donez sângele. La centrul de tranzit din Taşkent mi-am dat deja seama că nu merg unde trebuie. M-am suit în avion şi am început să plâng, nu mă puteam opri. Şi acolo era acelaşi lucru ca şi aici, acelaşi lucru de care fugisem, căruia voiam să-i întorc spatele. La centrul de tranzit – votcă la discreţie. „Şi azi visăm la iarba de lângă pistă... La iarba verde-verde ca smaraldul...” Parcă aş fi plecat în cosmos.... Aici, în ţară, fiecare are propria casă, propria cetate. Acolo... Eram patru fete în cameră. Fata care lucra ca bucătăreasă aducea carne de la cantină şi o vâra sub pat...

— Spală podeaua! îmi spunea.

— Am spălat-o ieri, azi e rândul tău...

— Dac-o speli, îţi dau o sută de ruble...

Eu tac.

— Îţi dau carne.

---

[45] În traducere aproximativă, *Fără limită*, film rusesc din 1990.

Tac în continuare. Ea ia o găleată de apă şi mi-o varsă pe pat.

— Ha-ha-ha!... râd toate.

Altă fată. Chelneriţă. Înjura de mama focului şi era îndrăgostită de Ţvetaeva. După ce i se termină schimbul se aşază şi-şi face o pasienţă:

— O să fie... n-o să fie... o să fie... n-o să fie...

— Ce-o să fie?

— Dragostea, ce altceva?

Au fost şi nunţi acolo... Nunţi adevărate! Şi dragoste. Dar rar. Dragostea exista până la Taşkent; de acolo, el o lua la stânga, ea, la dreapta. Ca în cântec: „Ea a luat-o în cealaltă parte”.

Taniei TAB (era înaltă şi solidă) îi plăcea să stea şi să discute până seara târziu. Spirt bea numai curat.

— Cum poţi?

— Ei na! Votca e slabă, nu mă ameţeşte.

Adusese cu ea cinci sau şase sute de vederi cu actori de cinema. Costau bani grei în dughenele afgane, şi ea se mândrea: „Nu-mi pare rău să dau banii pentru artă”.

Pe Verocika Harkova o ţin minte stând jos în faţa oglinzii, cu gura deschisă şi limba scoasă. Se temea să nu facă febră tifoidă. Cineva îi spusese că trebuie în fiecare dimineaţă să se verifice în oglindă: când ai febră tifoidă, pe limbă îţi rămân urmele incisivilor.

Pe mine nu mă considerau de-a lor. Eram, cică, o proastă care ducea eprubetele cu microbi. Lucram ca medic bacteriolog într-un spital de infecţioşi. Aveam tot timpul pe limbă acelaşi lucru: „tifos”, „hepatită”, „paratifos”. Răniţii nu ajungeau imediat la spital. Cinci—zece ore, uneori şi câte o zi şi o noapte sau chiar două zăceau pe nisip, prin munţi. Rănile li se umpleau de microbi, făceau infecţii. Rănitul e la reanimare, şi când colo, descoperi că a făcut febră tifoidă.

Mureau în tăcere. O singură dată am văzut un ofiţer izbucnind în plâns. Un moldovean. A venit chirurgul la el, tot moldovean, şi l-a întrebat în româneşte:

— Nene, ce vă supără? Ce vă doare?

Şi ofiţerul a început să suspine:

— Salvaţi-mă! Trebuie să trăiesc. Am nevastă şi o fetiţă pe care le iubesc ca pe ochii din cap. Trebuie să mă întorc...

Ar fi murit în tăcere, dar îl apucase plânsul pentru că auzise limba maternă.

La morgă nu puteam să mă duc... Acolo se aducea carne de om frecată cu pământ. Şi sub patul fetelor era tot carne... Puneau tigăile pe masă: *Ruba! Ruba!* – în afgană asta înseamnă „înainte”. O căldură... Îţi curgea sudoarea în tigăi... Eu îi vedeam numai pe răniţi şi aveam treabă numai cu microbii... Doar nu mă duc să vând microbi... În magazinul militar, cu cecuri se puteau cumpăra caramele. Visul meu! „Afganistan, ce minunăţie!” cântau acolo un cântec. Eu mă temeam de tot, dacă e să spun sincer... Nu sunt curajoasă... Am ajuns acolo şi nici măcar nu deosebeam tresele pe epoleţi, gradele. Vorbeam cu toată lumea cu „dumneavoastră”. Nu-mi amintesc cine, dar, o dată, cineva mi-a dat de la bucătăria spitalului două ouă proaspete. Pentru că medicii erau mai mult flămânzi. Mâncau piure de cartofi şi carne congelată care zăcuseră cine ştie cât prin depozitele armatei, în nişte rezerve foarte vechi... Erau ca nişte bucăţi de lemn... fără gust, fără miros... Am luat deci cele două ouă şi le-am învelit într-un şerveţel: le mănânc acasă cu ceapă, m-am gândit. Toată ziua mi-am închipuit cum o să iau cina. Când, aduc ai noştri un băiat tânăr pe brancardă, îl evacuau la Taşkent. Ce era sub cearşaf nu se vedea, doar capul frumos i se legăna pe pernă. A ridicat ochii spre mine:

— Mi-e foame.

Era chiar înainte de prânz, nu aduseseră încă mâncarea. Dar el trebuia să plece, şi n-aveau să-l mai hrănească decât după ce ajungea la Taşkent.

— Ia!

Şi i-am dat cele două ouă.

Pe urmă m-am întors şi am plecat, nu l-am mai întrebat: avea oare mâini? I le-am pus pe pernă. Nu le-am spart, nu l-am hrănit. Dacă n-o fi avut mâini?

Altă dată am mers două ore în maşină alături de cadavre... Patru leşuri în jurul meu... zăceau în treninguri...

Când m-am întors acasă... nu puteam să ascult muzică, să vorbesc cu cineva pe stradă, în troleibuz. Aş fi închis uşa la cameră să rămân numai eu cu televizorul. Cu o zi înainte să plec înapoi în ţară s-a împuşcat medicul-şef al spitalului nostru, Iuri Efimovici Jibkov... De ce? Ce se petrecea în sufletul lui? Unii poate n-au înţeles... dar eu... Eu înţeleg, ba chiar ştiu. Acolo era întotdeauna aproape... întunericul acela... Am transcris ceva în Afganistan de la un ofiţer: „Străinul care nimereşte din întâmplare în Afganistan şi iese de acolo teafăr şi nevătămat şi cu capul pe umeri înseamnă că se află sub ocrotirea providenţei...” Asta spunea un francez, Fourier. În ţara aia trebuia să rămâi teafăr nu numai fizic... Omul e o fiinţă complicată pe dinăuntru... E ca o prăjitură cu mai multe straturi, cum spuneau fetele mele... Abia spre sfârşitul războiului am început să filosofăm niţel. Înainte să plecăm acasă...

Mă întâlnesc pe stradă cu un băiat tânăr... şi simt ceva apropiat: „Să fie «afgan»?” Dar nu-l strig, ca să nu mă fac de râs. Nu sunt curajoasă, v-am spus... am o fire moale... Mă speriam când mă pomeneam cu gândul că aş putea să mă prefac într-o fiinţă agresivă, nemiloasă. Omul e o fiinţă dependentă... Nici măcar nu-şi dă seama până la capăt în ce măsură depinde de propriile sale fapte, de ceea ce i s-a întâmplat. Se teme... Pregăteam băieţandri pentru

externare... Şi ei se ascundeau prin poduri, în subsolul spitalului, nu voiau să se întoarcă la unitate. Îi prindeam, îi scoteam cu de-a sila... La centrul de tranzit, nişte fete tinere mă învăţaseră cui să-i pasez o sticlă de votcă mai bună ca să nimeresc într-un loc călduţ... Mă învăţaseră ele pe mine... Aveau optsprezece—douăzeci de ani, iar eu, patruzeci şi cinci.

La vamă, când mă întorceam, m-au silit să mă dezbrac aproape de tot, până la sutien.

— Ce sunteţi?

— Medic bacteriolog.

— Documentele! Mi le iau vameşii. Deschideţi geamantanele pentru inspecţie!

Adusesem cu mine un palton vechi, o pătură, o cuvertură, nişte agrafe, furculiţe... Tot ce luasem de acasă. Ei le-au scos pe toate pe masă:

— Nu sunteţi întreagă la minte? Probabil scrieţi şi versuri, nu?

Aici nu mai pot. Aici e mai groaznic decât acolo. Acolo, când ne întorceam din ţară, fiecare cu ce adusese, ne aşezam toţi la o singură masă. Înălţam şi al treilea toast, fără vorbe, pentru cei căzuţi. Stăteam la masă, şi şoarecii se plimbau printre noi, ne intrau în pantofi. La ora patru se auzea un fel de bocet... Prima dată am sărit ca arsă: „Fetelor, lupii!” Fetele râdeau: „Mola citeşte rugăciunea”. Acasă, multă, multă vreme m-am trezit la ora patru dimineaţa.

Aş fi vrut să continui... Am cerut să fiu trimisă în Nicaragua... Undeva unde e război. Aici... aici nu mă pricep să trăiesc...

Medic bacteriolog

— Eu l-am ales prima...

Am văzut un băiat înalt şi frumos... „Fetelor”, le spun, „al meu e”. M-am dus la el şi l-am invitat la damen vals – când fetele îi invită pe băieţi. Mi-am invitat de fapt soarta...

Îmi doream foarte tare un băieţel. Şi ne-am înţeles: dacă ni se naşte o fetiţă, îi pun eu numele, şi anume Olecika. Dacă avem un băieţel, îi pune el, Artiom sau Denis. S-a născut Olecika.

— Dar o să avem şi un fiu, nu?

— O să avem. Doar să mai crească Olecika.

I-aş fi făcut şi un băiat.

— Liubocika, să nu te sperii, că-ţi piere laptele...

Îi dădeam încă să sugă fetiţei.

— Mă trimit în Afganistan...

— De ce pe tine? Ai un copil mic...

— Dacă nu pe mine, pică măgăreaţa pe altul. Partidul a dat ordin, şi Comsomolul a răspuns: Prezent!

El era foarte devotat armatei. „Ordinele”, spunea, „nu se discută”. În familia lor, mama lui avea un caracter foarte puternic, şi el se obişnuise să asculte, să se supună. În armată îi venea uşor.

Cum m-am despărţit de el? Bărbaţii fumau. Mama tăcea. Eu plângeam: cui îi foloseşte războiul ăsta? Fetiţa noastră dormea în pătuţ.

Am dat pe stradă de o smintită, o femeie săracă cu duhul pe care o vedeam des în orăşelul nostru militar – în piaţă sau la vreun magazin. Oamenii spuneau că fusese violată de tânără şi că de atunci nu-şi mai recunoştea nici mama. Şi o văd că se opreşte lângă mine:

— O să-ţi aducă bărbatul într-o cutie, a zis râzând şi a fugit.

Eu nu ştiam ce o să se întâmple, dar ştiam că o să se întâmple ceva.

L-am aşteptat ca la Simonov: „Să m-aştepţi şi-am să mă-ntorc”[46]... Uneori îi compuneam scrisori şi de câte trei—patru ori pe zi şi i le trimiteam. Mi se părea că, atunci când mă gândesc la el, când mi-e dor de el, îl apăr. Iar el îmi scria că acolo, la război, fiecare îşi face treaba. Îşi îndeplineşte ordinul. Şi fiecare cu soarta lui. Nu-ţi face griji şi aşteaptă-mă!

Când mergeam în vizită la părinţii lui, nimeni nu pomenea de Afganistan. Nici o vorbă. Nici mama, nici tatăl. Nu făcuseră vreo înţelegere anume, dar toţi se temeau să discute pe tema asta.

... Într-o zi o îmbrăcasem pe Olecika s-o duc la grădiniţă. Am sărutat-o şi dau să deschid uşa. Când, în prag stăteau nişte militari, şi unul avea în mână geamantanul soţului meu – nu prea mare, maroniu, eu i-l pregătisem. Cu mine s-a petrecut atunci ceva... Dacă-i las să intre, au să-mi aducă răul în casă, am simţit... Dacă nu-i las, totul o să rămână aşa cum e. Ei trăgeau de uşă, voiau să intre, eu o trăgeam înapoi – nu voiam să-i las.

— E rănit?

Mai aveam nădejdea asta, că e rănit.

Comisarul a intrat primul:

— Liudmila Iosifovna, trebuie să vă transmit cu mare mâhnire că soţul dumneavoastră...

N-am avut lacrimi. Am ţipat. L-am văzut pe un prieten de-al lui şi m-am repezit la el:

— Tolik, dacă-mi spui tu, te cred. De ce taci?

El îl împinge spre mine pe un sublocotenent care stătea lângă sicriu:

— Spune-i!...

---

[46] Titlul unei poezii celebre a scriitorului Konstantin Simonov (1915-1979) din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, devenită simbolul soţiei credincioase; citat după Konstantin Simonov, *Poezii*, traducere de Mihu Dragomir, Editura Tineretului, Bucureşti, 1961, p. 85.

Iar acela tremură ca scuturat de friguri şi tace şi el.

Se apropie de mine nişte femei, mă sărută.

— Linişteşte-te! Sună la rude!

M-am aşezat pe scaun şi am turuit toate adresele şi telefoanele, zeci de adrese şi de numere pe care de obicei nu le ţineam minte. Am verificat pe urmă în agendă – le spusesem exact.

Noi avem o garsonieră mică, aşa că sicriul l-au dus la clubul unităţii militare. Eu îl strângeam în braţe şi strigam:

— Pentru ce? Ce rău ai făcut tu cuiva vreodată?

Când mi-am mai venit în fire, m-am uitat la cutia aceea: „O să-ţi aducă bărbatul într-o cutie...” Şi iar m-am pus pe ţipat:

— Nu cred că soţul meu e aici. Dovediţi-mi că e aici! N-are nici măcar vizor. Ce mi-aţi adus? Pe cine mi-aţi adus?

L-au chemat pe prietenul lui.

— Tolik, am spus, jură-te că înăuntru e soţul meu!

— Mă jur pe fetiţa mea că înăuntru e soţul tău. A murit imediat, nu s-a chinuit. Altceva nu-ţi mai spun.

Lui i s-a împlinit dorinţa: „Dacă tot o fi să mor, măcar să nu mă chinui”. Dar noi am rămas...

Pe perete avem un portret mare al lui:

— Dă-mi-l pe tati! mă roagă fetiţa. Vreau să mă joc cu el.

Înconjoară portretul cu jucării şi discută cu el. Noaptea o pun la culcare:

— Dar unde au tras în tati? De ce l-au ales tocmai pe tati al nostru?

O duc la grădiniţă. Seara, când trebuie s-o iau acasă, încep urletele.

— Nu plec până nu vine tati după mine! Unde-i tati?

Nu ştiu ce să-i răspund. Cum să-i explic? Eu însămi nu am decât douăzeci şi unu de ani.... Vara asta am dus-o la mama la ţară. Poate acolo o să-l uite... N-am putere să plâng în fiecare zi... în fiecare minut. Văd cum merg pe

stradă soţul, soţia şi copilul şi mă bufneşte plânsul. Sufletul îmi strigă, corpul. Înainte îmi plăcea să dorm goală vara, acum nu mai dorm niciodată aşa. Îmi amintesc de toate... de iubire... Iertaţi-mi sinceritatea!... Numai în dumneavoastră pot să am încredere. Într-o străină. În cei apropiaţi e greu. „Dacă te-ai ridica din mormânt măcar pentru o clipă!... Să vezi ce ţi-a crescut fetiţa! Pentru tine, războiul acesta de neînţeles s-a terminat”, îi spun noaptea. „Dar pentru mine, nu. Iar pentru fetiţa noastră? Copiii noştri sunt cei mai nefericiţi, pentru că ei vor da socoteală pentru toate. Mă auzi?...”

Cui îi strig? Cine mă aude?

O soţie

— Cândva visam... să nasc un băiat... Să-mi fac singură un bărbat pe care să-l iubesc şi care să mă iubească şi el...

De soţ mă despărţisem. A plecat, m-a părăsit pentru una mai tânără, care i-a născut imediat ce a terminat şcoala. L-am iubit, probabil, de aceea n-am mai avut pe altcineva. Nici n-am căutat.

Pe Andrei l-am crescut împreună cu mama – două femei – iar el era băiat. Mă sculam încetişor şi-l urmăream din scara blocului: cu cine se duce, ce fel de amici are?

— Mamă, se întorcea el acasă, eu sunt deja om în toată firea, iar tu mă tot străjuieşti.

Era micuţ, ca o fată. Bălai, fragil, mi s-a născut la opt luni, a stat în incubator. Generaţia noastră n-a putut să aibă copii prea sănătoşi, pentru că noi am crescut în timpul războiului – sub bombardamente, sub împuşcături, în foamete... în frică... El se juca tot timpul cu fetele, fetele îl acceptau pentru că nu se bătea. Îi plăceau pisicile, le lega fundiţe.

— Cumpără-mi un porcuşor de Guineea, mămico, are blăniţa caldă de zici că-i udă.

I-am luat un porcuşor. Şi un acvariu, şi peşti. Când mergeam la piaţă: „Cumpără-mi o găinuşă vie!... o găinuşă!”

Acum mă gândesc: oare chiar să fi tras el acolo? Băiatul meu aşa de blând... Nu era el pentru război. Îl iubeam foarte mult, îl alintam...

M-am dus la el la Aşhabad, în compania de instrucţie:

— Andriuşa, vreau să merg să vorbesc cu comandantul tău. Tu eşti singurul meu fiu... Aici e graniţa aproape...

— Să nu cumva să te duci, mamă! O să râdă toţi de mine că sunt un fătălău. Şi aşa îmi spun că sunt „zvelt şi subţirel, tras ca prin inel”.

— Cum te simţi aici?

— Avem un locotenent bun, se poartă cu noi ca de la egal la egal. Dar căpitanul se mai întâmplă să te şi plesnească peste faţă.

— Poftim? Eu şi bunica nu te-am bătut niciodată, nici măcar când erai mic.

— Aici e o viaţă bărbătească, mamă. Tu şi bunica mai bine nu vorbiţi prea mult...

Numai când a fost el mic a fost al meu. Îi făceam băiţă, pentru că ieşea din băltoace negru ca un drăcuşor, îl înveleam într-un cearşaf curat şi-l luam în braţe. Credeam că n-o să mi-l ia nimeni, niciodată. Că n-o să-l dau nimănui. Dar pe urmă mi l-au luat cu de-a sila...

După ce a terminat opt clase, eu însămi l-am convins să facă liceul de construcţii. Mă gândeam că o să-i fie mai uşor în armată cu specialitatea asta. Şi, după ce îşi termina stagiul militar, s-ar fi dus la facultate. El voia să se facă pădurar. Întotdeauna s-a simţit bine în pădure. Păsările le cunoştea după glas, îmi arăta plantele care sunt în jur. Îmi amintea de tatăl lui, care era din Siberia şi iubea natura atât de tare, încât nu mă lăsa să cosesc iarba din curte. Să crească totul de-a valma! Lui Andriuşa îi plăceau

uniforma pădurarilor, chipiul: „Mamă, seamănă cu un chipiu militar!”

Şi atunci mă întreb: oare chiar a putut el să tragă acolo?

Ne scria deseori din Aşhabad. Una dintre scrisori am învăţat-o pe de rost, am ţinut-o de o mie de ori în mână:

„Dragă mamă şi dragă bunică! Sunt deja de trei luni în armată. Lucrurile merg bine aici. Deocamdată mă descurc cu sarcinile pe care le primesc şi nu mi s-au făcut observaţii. Nu demult compania noastră a fost la un centru de instrucţie pe teren, la optzeci de kilometri de Aşhabad, în munţi. Acolo s-au făcut timp de două săptămâni pregătire pentru teren muntos, exerciţii tactice şi de tragere. Eu şi încă trei soldaţi n-am fost în tabără cu toţi ceilalţi, am rămas la unitate. Ne-au lăsat aici pentru că, de trei săptămâni, noi lucrăm la o fabrică de mobilă, construim o secţie. Fabrica o să facă mese pentru compania noastră. Noi muncim acolo ca zidari – punem cărămizile şi zugrăvim.

Mamă, mă întrebi de scrisoarea ta, da, am primit-o. Am primit de asemenea pachetul de la voi şi cele zece ruble pe care mi le-aţi trimis. De banii ăştia am mâncat de mai multe ori cu un amic la bufet şi am cumpărat bomboane...”

Mă consolam cu speranţa: dacă se ocupă de zugrăvit, înseamnă că e nevoie de el acolo în construcţii. N-are decât să le construiască şi case de vacanţă la ofiţeri, şi garaje private, numai să nu-l trimită în vreo misiune. Pe urmă ne-a scris că lucra la un general undeva în afara oraşului...

Era în ’81... Umblau zvonuri... Dar că în Afganistan e măcel, că băieţii noştri sunt carne de tun ştia foarte puţină lume. La televizor vedeam înfrăţirea dintre soldaţii sovietici şi cei afgani, flori pe transportoarele noastre blindate, vedeam ţărani care sărutau pământul primit... Un

singur lucru m-a speriat... Când am fost la el la Aşhabad, am întâlnit o femeie... Mai întâi, la hotel mi-au spus:

— Nu sunt locuri.

— O să înnoptez atunci pe podea. Am venit de departe la fiul meu care e soldat. Şi nu plec nicăieri.

— Bun, atunci o să vă dăm un loc într-o cameră cu patru paturi. Mai e deja acolo o mamă, tot aşa, îşi vizitează fiul.

De la femeia aceasta am aflat prima oară că se pregăteşte un nou contingent pentru Afganistan şi că ea a venit cu bani mulţi ca să-şi scape băiatul. A plecat mulţumită, şi la despărţire mi-a zis complice: „Să nu fii fraieră şi naivă!” Când i-am povestit mamei, ei i-au dat lacrimile:

— De ce nu le-ai căzut la picioare? De ce nu i-ai rugat? Măcar să-ţi fi scos cerceii şi să li-i fi dat!

Cerceii mei ieftini erau lucrul cel mai de preţ de la noi din casă. Nu sunt cu diamante, nu! Dar mamei, care toată viaţa a trăit mai mult decât modest, i se păreau o comoară. Doamne! Ce fac cu noi? Dacă nu pleca el, ar fi plecat altul. Iar acela avea şi el o mamă...

Faptul că nimerise într-un batalion de desant aerian în drum spre Afganistan a fost o surpriză şi pentru el. Îl copleşise o mândrie copilărească, şi nu ascundea asta.

Eu sunt femeie şi sunt un om fundamental civil. Poate că nu pricep eu ceva. Dar să-mi explice şi mie cineva de ce fiul meu făcea lucrări de zidărie şi zugrăveală în timp ce trebuia să se pregătească de luptă? Şefii lor ştiau foarte bine unde-i trimit. În ziare apăreau fotografii ale mujahedinilor... Erau bărbaţi de treizeci—patruzeci de ani... care luptau pe pământul lor... aveau alături familia, copiii... Şi cum, spuneţi-mi şi mie, se face că el a nimerit într-un batalion de desant aerian cu numai o săptămână înainte să plece în Afganistan? Chiar şi eu ştiu ce înseamnă trupe de desant, ştiu de ce băieţi zdraveni e

nevoie acolo. Şi că trebuie să aibă pregătire specială. După aceea comandantul centrului de instrucţie mi-a spus că, vezi Doamne, fiul dumneavoastră a avut rezultate excepţionale în pregătirea politică şi de luptă. Şi când a apucat el să aibă asemenea rezultate? Unde? La fabrica de mobilă? În timp ce construia casa de odihnă a generalului? Cui mi-am încredinţat eu băiatul? Pe mâna cui l-am dat? Nici măcar soldat n-au făcut din el...

Din Afganistan n-am primit decât o singură scrisoare: „Nu vă îngrijoraţi, aici totul e frumos şi liniştit. Sunt multe flori care nu există la noi, copacii înfloresc, păsările cântă. Şi e mult peşte". Trai pe vătrai, de unde război! El încerca să ne aline, să nu cumva să ne vină în cap să facem demersuri ca să-l luăm de acolo. Erau băieţi care nu primiseră botezul focului, aproape nişte copii. Îi aruncau în toiul luptei, iar lor asta li se părea o mare cinste. Fiindcă aşa îi educaserăm.

A murit chiar în prima lună... băiatul meu... sânge din sângele meu... Cum o fi zăcut el acolo? N-am să aflu niciodată.

L-au adus după zece zile. În toate aceste zece zile, tot pierdeam ceva în vis şi nu-l mai puteam găsi. În toate aceste zece zile ceainicul a şuierat întruna la bucătărie. Puneam ceai la fiert, şi el începea să cânte pe mai multe glasuri. Mie îmi plac florile de interior, am multe pe pervazuri, pe dulap, pe rafturile cu cărţi. În fiecare dimineaţă, când le udam, scăpam ghivecele. Îmi alunecau printre degete şi se spărgeau. În toată casa stăruia un miros de pământ jilav...

... Într-o zi, lângă casă s-au oprit nişte maşini: două GAZ-uri militare şi o ambulanţă. Mi-am dat seama instantaneu că vin la noi, acasă la mine. M-am dus singură la uşă, înainte să sune, şi am deschis-o:

— Nu-mi spuneţi! Nu-mi spuneţi nimic! Vă urăsc! Daţi-mi doar trupul băiatului meu!... O să-l îngrop eu aşa cum vreau... Singură. N-am nevoie de nici un onor militar...

Scrieţi! Tipăriţi adevărul! Tot adevărul! Deja nu mă mai tem de nimic... Ajunge, toată viaţa mi-a fost frică...

O mamă

— Adevărul? Tot adevărul n-o să vi-l povestească decât un om disperat. Doar un om absolut disperat o să vă povestească totul...

Nimeni nu ştie adevărul. Afară de noi... Adevărul e prea cumplit, n-o să iasă la iveală. Nimeni n-o să vrea să fie primul să-l spună, nimeni n-o să rişte. Cine o să vorbească despre cum transportau droguri în sicrie? Haine de blană... în locul morţilor... Cine o să vă arate şiragul de urechi omeneşti uscate? Aţi auzit deja sau vă spun ceva nou? Trofee de luptă... Le ţineau în cutii de chibrituri... Se răsuceau ca nişte foiţe... Nu se poate aşa ceva? Nu-i prea plăcut să auziţi aşa ceva despre vajnicii soldaţi sovietici, nu? Deci se poate totuşi. Şi chiar s-a întâmplat! Şi ăsta este tot un adevăr de care nu te poţi ascunde, care nu poate fi mânjit cu vreo vopsea aurie ieftină. Dumneavoastră ce credeaţi, că e de ajuns să ridicăm monumente şi gata? Să împărţim medalii...

Eu nu m-am dus acolo să omor, eram un om normal. Ni s-a împuiat capul că duşmanii sunt nişte bandiţi, că noi vom fi eroi, că ne vor mulţumi. Ţin minte până azi pancartele: „Ostaşi, să întărim hotarul de sud al ţării!”, „Să facem cinste Uniunii!”, „Înfloreşte, patrie a leninismului!”, „Trăiască Partidul Comunist al Uniunii Sovietice!” Dar când m-am întors de acolo... Acolo tot timpul a fost un fel de oglindă mică, aici era cea mare. M-am privit şi nu m-am recunoscut. Se uita la mine cineva... cu alţi ochi, cu altă faţă. Chiar şi pe dinafară m-am schimbat...

Fusesem detaşat cu slujba în Cehoslovacia. Şi aud un zvon că mă trimit în Afganistan.

— De ce pe mine?

— Pentru că eşti burlac.

M-am pregătit ca pentru o delegaţie. Ce să iau cu mine? Nimeni nu ştia. Încă n-aveam „afgani”. Cineva m-a sfătuit să-mi iau nişte cizme de cauciuc, dar în doi ani nu le-am folosit niciodată. Le-am lăsat la Kabul. De la Taşkent am stat în avion pe nişte cutii cu cartuşe. Am aterizat la Şindand. Miliţia lor, Sarandoy, avea automate de-ale noastre de pe vremea Marelui Război de Apărare a Patriei, soldaţii noştri şi ai lor erau murdari, ponosiţi, parcă abia ieşiţi din tranşee. Un contrast puternic cu ceea ce mă obişnuisem să văd în Cehoslovacia. Îi încărcau pe răniţi, unul dintre ei avea o schijă în burtă. „Ăsta n-o mai duce mult, o să moară pe drum”, am auzit de la piloţii de elicoptere care îi aduseseră de la posturile de barieră din munţi. M-a năucit calmul cu care vorbeau despre moarte.

Ăsta e, poate, lucrul cel mai de neînţeles acolo – atitudinea faţă de moarte. Din nou, dacă e vorba de tot adevărul... E imposibil... Ceea ce aici e de neconceput acolo e o realitate cotidiană. A omorî e un gest înfricoşător şi neplăcut. Dar foarte curând începi să crezi că e înfricoşător şi neplăcut să omori de aproape, dar că în grup, în masă e palpitant, uneori – eu am văzut aşa ceva – chiar vesel. La vreme de pace, armele stau stivuite piramidal, fiecare piramidă e sub cheie, iar depozitul de armament e păzit cu alarmă sonoră. Dar aici ai arma tot timpul cu tine, te obişnuieşti cu ea. Seara, soldaţii trăgeau din pat cu pistolul în becuri: ţi-era lene să te scoli, să stingi lumina. Îndobitociţi de căldură, descărcau automatul în văzduh, la întâmplare... Înconjurăm o caravană, afganii se împotrivesc, încep să ţăcăne mitralierele. Ordin: caravana să fie distrusă... Trecem la îndeplinirea ordinului... Peste

tot pluteşte răgetul crâncen al cămilelor rănite... Oare pentru asta am primit noi decoraţii din partea poporului afgan recunoscător?

Războiul e război, trebuie să ucizi. Ce, ne-au dat armamentul de luptă ca să ne jucăm ca pionierii la orele de educaţie militară? Ca să reparăm cumva cu el tractoare şi semănători? Ei ne omorau pe noi, noi, pe ei. Îi omoram unde puteam, unde voiam. Dar ăsta nu e războiul pe care îl cunoaştem din cărţi şi din filme: linia frontului, zona neutră, linia întâi... E un război al kirizelor... Kirizele sunt căi subterane săpate cândva pentru irigaţii... Oamenii ies din ele pe neaşteptate, zi şi noapte, ca nişte stafii... Cu pistolul automat în mână, cu piatra. Nu e exclus ca, mai deunăzi, cu acelaşi *duh* să te fi târguit în vreo dugheană, dar acum el se află dincolo de hotarele bunăvoinţei tale. Tocmai ţi-a omorât prietenul... În locul lui... zace... nu un om... o jumătate de om... Ultimele lui cuvinte: „Nu-i scrieţi despre asta mamei, vă implor, să nu afle nimic!...” Iar tu, şuravi[47], tu, om sovietic, te afli şi tu acum dincolo de hotarele bunăvoinţei *duhului*. Artileria ta i-a făcut kişlakul una cu pământul, şi el n-a mai găsit aproape nimic nici din mamă, nici din soţie, nici din copii. Şi, dacă-i cazi în mână, te va face chiseliţă – carne tocată. Armele moderne ne amplifică fărădelegile. Cu cuţitul puteai să omori un om, doi... Cu o bombă omori zeci... Dar eu sunt militar, profesia mea este să ucid. Cum spune povestea? Sunt robul lămpii fermecate a lui Aladin... La fel şi eu – sunt un rob al Ministerului Apărării. Unde mi se ordonă, acolo trag. Profesia mea este să trag.

Şi totuşi nu m-am dus acolo ca să omor, nu-mi doream aşa ceva. Cum s-a întâmplat? De ce poporul afgan ne-a luat drept altceva decât ce eram de fapt? Copiii lor stăteau în galoşi de cauciuc pe piciorul gol, pe ger, şi camarazii

[47] Transcrierea pronunţiei cuvântului „sovietic” în limba persană.

noştri le împărţeau raţiile lor de drum. Am văzut cu ochii mei. Un ţânc jerpelit vine în fugă lângă TAB, dar nu cere nimic, spre deosebire de ceilalţi, se uită numai. Aveam douăzeci de afgani în buzunar, i-am dat. A îngenuncheat în nisip şi nu s-a mai ridicat de acolo până când nu ne-am urcat în TAB şi n-am luat-o din loc. În paralel, altă scenă... Patrulele noastre le luau banii puştanilor care vindeau apă. Ce bani erau ăia? Câţiva gologani. Nu, nici măcar ca turist nu vreau să mă duc acolo. Nu m-aş duce în viaţa mea. V-am spus: adevărul e prea înspăimântător, n-o să fie dat în vileag. Nu foloseşte nimănui. Nici dumneavoastră, care aţi rămas aici, nici nouă, care am fost acolo. Şi fiţi atentă că dumneavoastră sunteţi mai mulţi! Copiii noştri o să crească şi o să ascundă faptul că taţii lor au luptat în Afganistan.

Am întâlnit şi din cei care mint: am fost, pasămite, în Afganistan, unitatea noastră era staţionată în localitatea cutare, eu am fost acolo şi acolo...

— Unde ai făcut armata?

— La Kabul...

— În ce unitate?

— La forţele speciale...

La Kolîma[48], din barăcile unde erau ţinuţi nebunii se auzeau strigăte: „Eu sunt Stalin! Eu sunt Stalin!” Astăzi, băieţi tineri perfect normali proclamă: „Am fost în Afganistan”. Ţicniţi... La azil cu ei!

Îmi amintesc un... Beau un păhărel. Stau liniştit. Îmi place să ascult cântecele „afganilor”. Dar singur. A fost... paginile acestea... Chiar dacă sunt mânjite, n-ai unde să te ascunzi de ele... Se adună tinerii... Sunt înrăiţi şi minţiţi. Le e greu să se regăsească, să redobândească nişte valori

[48] Lagăr stalinist în estul Siberiei, vestit pentru condiţiile extrem de aspre de muncă şi de trai. A fost locul de detenţie al multor deţinuţi politici.

morale. Unul dintre ei mi-a mărturisit: „Dac-aş şti că nu păţesc nimic, aş putea să omor un om. Pur şi simplu. Fără motiv. Nu mi-ar fi milă”. A fost Afganistanul, acum nu mai este. Doar n-ai să te rogi şi să te căieşti toată viaţa... Eu vreau să mă căsătoresc... să am un băiat... Cu cât mai repede o să tăcem din gură, cu atât mai bine pentru toată lumea. Cine are nevoie de adevărul ăsta? Micul burghez! Ca să ne scuipe în suflet: „Ah, nemernicilor, aţi omorât şi aţi tâlhărit acolo şi aici vreţi înlesniri, da?” Şi noi vom ieşi singurii vinovaţi. De tot ce am trăit noi îl doare-n cot. Să păstrăm asta măcar pentru noi înşine.

De ce s-au întâmplat toate? De ce?

La Moscova, la gară, m-am dus la toaletă. Când mă uit: toaletă privată. Pe scaun stă un flăcău şi face nişte socoteli. Deasupra capului îi atârnă un anunţ: „Pentru copiii până la şapte ani, pentru veteranii Marelui Război pentru Apărarea Patriei şi pentru soldaţii internaţionalişti – intrarea gratis”.

M-au apucat pandaliile:

— Tu ai inventat asta?

El de colo, mândru:

— Da, eu. Arată actele şi treci!

— Taică-meu a făcut tot războiul, iar eu doi ani am înghiţit ţărâna altora ca să mă piş la tine pe gratis?

N-am simţit niciodată în Afganistan aşa o ură faţă de cineva cum am simţit faţă de flăcăul ăla. S-a hotărât el să ne răsplătească...

Locotenent-major, şef de serviciu contabilitate

— Am fost în ţară în concediu... M-am dus la baia publică... Pe paturi, oamenii gemeau de plăcere, mie mi se părea că sunt gemete de răniţi...

Acasă mi-era dor de prietenii din Afganistan, iar la Kabul, după numai câteva zile, visam deja să fiu acasă. Eu sunt

de fel din Simferopol. Am terminat conservatorul. Oamenii fericiţi nu vin încoace. Aici toate femeile sunt singuratice, neîmplinite sufleteşte. Încercaţi să trăiţi cu o sută douăzeci de ruble pe lună – ăsta era salariul meu – când vrei să te şi îmbraci, să faci şi ceva interesant în concediu. Unii ne întrebau: aţi venit să vă găsiţi logodnici? Ei şi ce? E adevărat... Ei da, aşa e. Eu am treizeci şi doi de ani şi sunt singură...

Aici am aflat că minele cele mai groaznice sunt „italiencele”. De pe urma lor, ce rămâne din om se poate aduna într-o căldare. La un moment dat a venit la mine un băiat şi-mi tot povestea la nesfîrşit... Aveam impresia că n-o să se mai oprească în veci. M-am speriat. Atunci el face: „Iertaţi-mă, am plecat...” Un băiat pe care nu-l cunoşteam. E firesc. A văzut o femeie şi a simţit nevoia să vorbească. Sub ochii lui, din alţi soldaţi rămăsese... o jumătate de cizmă... după un tir de aruncătoare de mine... Îi ştia... Aveam impresia că n-o să se mai oprească din povestit. La cine s-o fi dus mai departe?

La noi sunt două cămine de fete: unuia îi zice „Casa pisicilor”, acolo locuiesc cele care sunt deja de doi—trei ani în Afganistan, celălalt e „Margareta”, aici sunt fetele noi, oarecum curate încă: mă iubeşte, nu mă iubeşte. Sâmbăta fac baie soldaţii, duminica, fetele. La baia ofiţerilor femeile nu au voie, pentru că sunt murdare... Şi apoi aceiaşi ofiţeri vin la noi... pentru exact acelaşi lucru... Bat noaptea la uşă cu sticla de vin. În portofele au fotografii cu copiii, cu nevestele, ni le arată. E firesc...

Când începe bombardamentul aruncătoarelor de mine... proiectilele zboară prin aer şi scot un şuierat... parcă ţi se rupe ceva înăuntru... te doare... Doi soldaţi şi un câine au ieşit în misiune. Câinele s-a întors, ei nu... (*Tace.*) Când începe tirul... Noi fugim să ne ascundem prin crăpături în stâncă, iar copiii afgani ţopăie pe acoperişuri de bucurie. Îl

aduc pe unul de-ai noştri, mort... şi copiii râd, bat din palme. Noi le împărţim cadouri în sate: făină, saltele, jucării de pluş... ursuleţi, iepuraşi... şi ei ţopăie... (*Tace*.) Când începe tirul... ei sunt fericiţi...

Prima întrebare când ajung în ţară: te-ai măritat? Ce înlesniri aveţi? Singura noastră înlesnire (pentru funcţionari): dacă te omoară, familia primeşte o mie de ruble. Când se aduce marfă la magazinul militar, bărbaţii se reped în faţă: „Dumneavoastră cine sunteţi? Nouă ne trebuie să le cumpărăm nevestelor de acasă”. Şi pe urmă noaptea ne bat la uşă... Aşa e aici... E firesc... Ai noştri îşi îndeplinesc „datoria internaţionalistă” şi fac bani. Avem lista de preţuri: un borcan de lapte praf – cincizeci de afgani, un chipiu militar – patru sute... o oglindă de vehicul – o mie, o roată de camion KamAZ – optişpe—douăzeci de mii, un pistol Makarov – treizeci de mii, un Kalaşnikov – o sută de mii, o maşină de gunoi din orăşelul militar (în funcţie de ce fel de gunoi, dacă are în el conserve metalice şi câte) – de la şapte sute la două mii de afgani... E firesc... Dintre femei, cel mai bine o duc cele care se culcă în mod regulat cu plutonierii. Pentru că cine e mai sus de plutonier? Numai plutonierul-major. În timp ce, la posturile de pândă din munţi, băieţii noştri sunt bolnavi de scorbut... pentru că se hrănesc cu varză putredă...

Surorile medicale îmi povesteau că în salonul ologilor se vorbeşte despre orice, dar nu despre viitor. Aici nimănui nu-i place să vorbească despre viitor. Nici despre iubire nu se vorbeşte. Probabil e groaznic să mori fericit. Mai groaznic decât să mori pur şi simplu. Iar mie mi-e milă de mama.

Printre cei morţi se strecoară o pisică... Caută ceva de mâncare, se teme. Băieţii noştri stau întinşi... de zici că-s vii... Pisica probabil nu-şi dă seama dacă-s vii sau morţi.

Opriţi-mă dumneavoastră!... Altfel o să vă povestesc la nesfârşit... Dar eu n-am omorât pe nimeni.

Funcţionară

— Uneori cad aşa pe gînduri... Ce-ar fi fost dacă n-aş fi nimerit la război?

Aş fi fost fericit... N-aş fi fost niciodată dezamăgit de mine însumi şi n-aş fi aflat despre mine nimic din ceea ce e mai bine să nu ştiu. Cum spunea Zarathustra: nu numai tu priveşti îndelung abisul, ci şi el îţi scrutează străfundurile sufletului[49]...

Eram în anul doi la facultatea de radiotehnică, dar mă trăgea aţa spre muzică, spre cărţile de artă. Era o lume pe care mi-o simţeam mai apropiată. Am început să oscilez şi, în acest timp, mi-a venit ordinul de chemare. Eu sunt un om fără voinţă, încerc să nu mă amestec în socotelile sorţii. Dacă te amesteci, oricum pierzi, dar aşa, orice s-ar întâmpla, nu tu eşti vinovat. Bineînţeles, nu eram gata pentru armată. M-a luat prin surprindere... întru totul prin surprindere....

Nu ne spunea nimeni direct în faţă, dar era limpede: mergem în Afganistan. N-am vrut să mă amestec în socotelile sorţii... Ne-au pus în formaţie pe terenul de paradă, ne-au citit ordinul că vom deveni soldaţi internaţionalişti... Totul a fost receptat cu foarte mult calm, nimeni n-ar fi putut spune: „Mie mi-e frică! Nu vreau!” Mergem să ne îndeplinim datoria internaţionalistă, totul e perfect ordonat şi pus la punct. Numai că la centrul de tranzit din Gardez a început caruselul... „Veteranii” au confiscat tot ce era mai de valoare – bocanci, bluze, berete. Şi pe urmă totul costa bani: o beretă – zece cecuri, un set de insigne, din care membrul trupelor de desant

[49] Vezi aforismul 146 din Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine şi de rău*, traducere de Francisc Grünberg, Teora, Bucureşti, 1998, p. 40.

trebuie să aibă cinci – insigna Gărzii, insigna de „fruntaş al Forţelor Aeriene”, insigna de paraşutist, insigna cu numărul clasei de pregătire şi – noi îi spuneam „alergătorul” – insigna de soldat-sportiv – acest set valora douăzeci şi cinci de cecuri. Ne luau cămăşile de paradă şi le schimbau pe droguri în magazinele afganilor. Veneau la tine câţiva „veterani”: „Unde ţi-e raniţa?” Scotoceau în ea, îşi luau ce le plăcea şi gata. La companie au confiscat de la toţi îmbrăcămintea nouă şi au pus alta veche în loc. Te chemau la magazie: „La ce-ţi trebuie aici lucruri noi? Uite, băieţii ăştia se întorc în ţară”. Acasă scriam: cât de frumos e cerul în Mongolia, mâncăm bine, soarele străluceşte. Iar aici era deja război...

Am ieşit pentru prima oară din cazarmă într-un sat afgan... Comandantul de batalion ne-a învăţat cum să ne purtăm cu populaţia locală:

— Toţi afganii, indiferent de vârstă, sunt „bacea”. Aţi priceput? Restul vă arăt.

Pe drum întâlnim un bătrân. Ordin:

— Opriţi maşina! Inspectaţi!

Comandantul se apropie de el, îi smulge turbanul de pe cap, îl caută în barbă:

— Bine, du-te, bacea!

Nu mă aşteptasem la aşa ceva.

În sat le aruncam copiilor pilaf de hrişcă în brichete. Ei fugeau, li se părea că azvârlim grenade.

Prima ieşire în misiune a fost pentru a însoţi o coloană... Mă simţeam emoţionat pe dinăuntru, curios: războiul era la doi paşi! În mâini şi la centură aveam arme, grenade, aşa cum înainte nu văzusem decât pe pancarte. Când ne-am apropiat de zona de „verdeaţă”... Eu, fiind controlor de spaţiu aerian, priveam foarte atent prin cătare... Văd la un moment dat un turban...

— Serioga, îi strig tunarului, văd un turban. Ce să fac?

— Trage!

— Aşa pur şi simplu?

— Dar tu ce credeai?

Şi trage.

— Îl văd încă. Un turban alb. Ce să fac?

— Trage!!

Am consumat jumătate din armament. Trăgeam cu tunul, cu mitraliera.

— Unde-ai văzut tu turban alb? Ăla e nămete.

— Serioga, „nămetele” ăsta fuge... E un troian cu pistol automat...

Am sărit de pe tanc şi am tras cu mitralierele.

A omorî sau nu – nu aşa se punea problema. Nouă tot timpul ne era foame şi somn, tot timpul aveam o singură dorinţă – să se termine cât mai repede. Să nu mai tragem, să nu mai mergem pe jos... Dar cum credeţi că e să mergi pe blindajul încins de soare? Să tragi în piept nisipul uscat, înţepător... Gloanţele ne şuieră pe deasupra capului, iar noi dormim... A omorî sau a nu omorî – asta e o problemă care s-a pus după război, psihologia războiului ca atare e mai simplă. Acolo n-ai voie să vezi în duşman un om ca şi tine. Altfel n-ai putea să-l ucizi. Înconjurăm, de pildă, un sat inamic... Stăm aşa o zi şi o noapte, şi încă o zi... Te sălbăticeşti de arşiţă, de oboseală... Şi devenim mai nemiloşi decât „verzii”... Ăia erau totuşi de-ai lor, crescuseră în asemenea sate. Dar noi nu stăteam pe gânduri... Era o viaţă străină... Ne era mai uşor să aruncăm grenada...

O dată ne întorceam din misiune – aveam şapte răniţi cu noi, doi suferiseră contuzii. Satele din lungul drumului păreau moarte: dintre locuitori, care fugise în munţi, care stătea ascuns în dosul zidurilor de pământ. Deodată ne sare în faţă o afgană bătrână, plânge, strigă, se repede cu pumnii în blindaj. Ai noştri îi omorâseră fiul. Ne blestemă...

Ne-a stârnit tuturor acelaşi sentiment: ce tot răcneşte baba asta şi ameninţă? – la o parte din drum! N-am omorât-o, dar am fi putut-o omorî. Am împins-o în praf şi am plecat mai departe, cu tot cu cei şapte răniţi ai noştri...

Ştiam puţine... Eram soldaţi, luptam... Viaţa noastră era despărţită de a afganilor, ei n-aveau voie să intre în perimetrul unităţii. Noi nu ştiam decât că vor să ne omoare. Şi toţi voiam să trăim. Eu recunoşteam că aş fi putut fi rănit, îmi doream chiar să fiu uşor rănit ca să mai stau întins, să dorm pe săturate. Dar să moară nu voia nimeni. Când trei soldaţi de-ai noştri au intrat într-un dukan, au împuşcat toată familia proprietarului şi au furat tot ce s-a putut, a început ancheta. La început, unitatea noastră a refuzat: nu fuseseră, adică, băieţi de la noi. Ni s-au adus atunci gloanţele drept dovadă, scoase din trupurile celor ucişi. Atunci au început să întrebe: cine era vinovatul? Au identificat trei persoane, un ofiţer, un plutonier-major şi un soldat de rând. Dar îmi amintesc că, atunci când în companie s-a făcut percheziţie, când au căutat banii şi lucrurile furate, ne-am simţit înjosiţi: cum adică, din cauza unor amărâţi de afgani împuşcaţi, ne percheziţionează pe noi? S-a organizat un tribunal, şi doi dintre inculpaţi au fost condamnaţi la moarte prin împuşcare – plutonierul-major şi soldatul. Tuturor le era milă de ei. Mureau dintr-o prostie. Noi numeam asta „prostie”, nu infracţiune. Familia ucisă a proprietarului afgan parcă nici n-ar fi existat. Totul era pus la punct în război, aranjat – eram noi şi ei. Prieten şi duşman. Abia acum m-am apucat să mă gândesc la toate astea, după ce stereotipurile au început să se risipească... Şi doar niciodată nu citisem *Mumu*[50] de Turgheniev fără să plâng!

[50] Povestire în care eroul principal, un ţăran, este umilit de mai multe ori de stăpâna pe care o slujeşte.

La război se petrece ceva cu omul, e acelaşi şi totuşi nu mai e. Oare pe noi ne-a învăţat cineva: să nu ucizi? La şcoală, la facultate veneau veterani de război şi ne povesteau cum îi omorâseră pe alţii. Toţi aveau medalii prinse pe uniformele de paradă. N-am auzit niciodată că la război n-ar fi voie să ucizi. Îi judecăm numai pe cei care ucid în vreme de pace, ăia sunt criminali, dar la război asta se numeşte altfel: „datoria faţă de Patrie”, „cauza sfântă”, „apărarea ţării”. Ni se spunea că repetăm faptele de vitejie ale soldaţilor din Marele Război pentru Apărarea Patriei. Cum aş fi putut să mă îndoiesc? Toată viaţa ni s-a vârât în cap: noi suntem cei mai buni. Dacă suntem cei mai buni, atunci la ce-mi trebuie să mai gândesc, oricum tot ce facem e corect. Pe urmă am reflectat mult la asta... Mi-am tot căutat un partener de discuţie... Prietenii îmi spuneau: „Tu ori ţi-ai ieşit din minţi, ori vrei să-ţi ieşi”. Iar eu... am fost crescut de mama, o femeie puternică, dominatoare... Niciodată n-am vrut să mă amestec în socotelile sorţii...

La centrul de instrucţie, cercetaşii din forţele speciale povesteau întâmplări palpitante – crâncene şi în acelaşi timp frumoase. Voiam pe atunci să fiu şi eu puternic ca ei, să nu mă tem de nimic. Trăiesc probabil cu un complex de inferioritate: îmi plac mult muzica şi cărţile, dar aş vrea în acelaşi timp să mă năpustesc într-un sat afgan, să le iau gâtul la toţi şi pe urmă să mă fălesc cu asta ca şi cum ar fi fost floare la ureche. Îmi amintesc însă şi altceva... cum am simţit o spaimă teribilă... Mergeam cu tancurile... şi *duhii* au început să tragă asupra noastră. Am oprit. Ordin: „În poziţie de apărare!” Am început să sărim de pe tancuri. Eu m-am ridicat în picioare, şi în locul meu a venit altul... Şi o grenadă l-a nimerit în plin... Am simţit că zbor de pe tanc lat pe pământ... Dar coboram încet prin aer, ca în desenele animate... Bucăţile din corpul celuilalt cădeau mai repede ca mine... Nu ştiu de ce, dar eu mă prăbuşeam

mai încet... Toate astea mi s-au întipărit în minte, asta mi se pare ciudat. Probabil şi moartea ţi-o poţi ţine minte astfel, o poţi urmări. E curios. Am căzut... şi m-am târât ca o caracatiţă într-un şanţ. Am rămas întins şi mi-am ridicat mâna rănită. Pe urmă s-a dovedit că fusesem rănit uşor, dar atunci am ţinut-o aşa fără să mă mişc...

Nu, n-am reuşit să devin un om puternic... care să dea buzna într-un sat afgan şi să ia cuiva gâtul... După un an am ajuns la spital. Pentru distrofie. În pluton m-am nimerit singurul „tinerel” pe lângă zece „veterani”. Dormeam câte trei ore pe noapte. Spălam vasele pentru toţi, pregăteam lemnele, făceam curăţenie, aduceam apă. Erau vreo douăzeci de metri până la râu... Mă duc într-o dimineaţă şi simt că nu trebuie să merg mai departe, e o mină acolo! Dar m-am temut că o să mă ia din nou băieţii la poceală. O să se trezească şi o să vadă că nu e apă, că n-au cu ce să se spele... Aşa că m-am dus, şi mina a explodat sub mine. Slavă Domnului că era o mină mică, de iluminare: racheta s-a înălţat, a luminat în jur... Eu am căzut, am stat aşa o vreme... apoi m-am târât mai departe... Măcar o căldare de apă să iau. Nici măcar pe dinţi n-au să aibă cu ce să se spele... Nici n-o să stea la discuţii, iar o să mă ia la bătaie. În decurs de un an, dintr-un băiat normal devenisem distrofic, nu puteam să traversez salonul fără ajutorul unei infirmiere, mă treceau toate transpiraţiile. După ce m-am întors la unitate, au început din nou să mă bată. M-au bătut atât de rău că mi-au zdrobit un picior, a trebuit să fac operaţie. La spital m-a vizitat comandantul de batalion:

— Cine te-a bătut?

Mă băteau noaptea, dar ştiam oricum cine. Numai că nu puteam să recunosc, aş fi devenit turnător. Era o lege care nu putea fi încălcată.

— Ce taci? Zi cine, îl trimit pe ticălos la tribunal!

Am tăcut. Puterea din afară era neputincioasă în faţa puterii dinăuntrul vieţii soldatului. Exact aceste legi interioare mi-au şi hotărât soarta. Cei care încercau să li se împotrivească erau mereu înfrânţi până la urmă. Văzusem. Eu nu mă amestecam în socotelile sorţii... La sfârşitul stagiului am încercat eu însumi să bat pe unul, dar nu mi-a ieşit... Priceperea de a te purta ca un adevărat „veteran” nu ţine de om, ţi-o dictează instinctul de turmă. La început eşti bătut, apoi trebuie tu să baţi. Am ascuns de ceilalţi „liberaţi” faptul că nu eram în stare să bat pe altul. M-ar fi dispreţuit – şi cei care băteau, şi cei pe care îi băteau. După ce m-am întors acasă, m-am dus la comisariat, şi acolo tocmai aduseseră un sicriu de zinc... locotenentul nostru major... În certificatul de înmormântare scria: „Căzut pe câmpul de luptă în timp ce-şi îndeplinea datoria internaţionalistă”. Şi în clipa aceea mi-am amintit de el cum se îmbăta, pornea pe coridor şi le muta fălcile din loc soldaţilor de serviciu. Aşa se distra el o dată pe săptămână... N-aveai cum să te ascunzi, îţi culegeai dinţii de pe jos... Omenescul din om e doar o fărâmă – asta am înţeles la război. Dacă i-e foame, omul devine nemilos, dacă i-e rău, la fel. Deci cât mai rămâne om în el? O singură dată m-am dus la cimitir... Pe pietrele mortuare scrie „a murit ca un erou”, „a dat dovadă de curaj şi bărbăţie”, „şi-a îndeplinit datoria de ostaş”. Au fost, bineînţeles, şi eroi, dacă e să luăm cuvântul „erou” în sens strict, au fost, de pildă, oameni care, în condiţii de luptă, şi-au acoperit un prieten, şi-au dus comandantul rănit la loc sigur... Dar eu ştiu şi cum la noi în unitate unul s-a otrăvit cu droguri, pe altul l-a împuşcat santinela când se furişa în magazia de alimente... Toţi intram acolo pe furiş. Visul nostru era să bem lapte condensat cu biscuiţi. Dar dumneavoastră n-o să scrieţi despre asta... Nimeni n-o să

vă spună ce zace sub pământ, ce adevăr. Viii cu medaliile, morţii cu legendele – şi tuturor le e bine aşa.

Războiul e ca viaţa de aici... Totul e identic, doar moarte e mai multă acolo... Slavă Domnului, eu am acum o altă lume, care a înlocuit războiul. Lumea cărţilor, a muzicii – asta m-a salvat. Nu acolo, ci aici am început să mă lămuresc: unde am fost, ce s-a petrecut cu mine şi în mine. Dar la asta mă gândesc singur, nu mă duc la cluburile „afganilor”. Nu-mi pot închipui să fiu invitat în vreo şcoală şi să povestesc despre război, despre cum din omul încă incomplet format care eram m-am transformat într-un ucigaş – şi încă în ceva pe deasupra, ceva care nu voia decât să mănânce şi să doarmă. Îi urăsc pe „afgani”. Cluburile lor seamănă cu armata, au aceleaşi scheme: nu ne plac rockerii, haideţi, băieţi, să mergem să le învineţim mutra! Să le muiem oasele poponarilor! E o parte din viaţa mea de care vreau să mă despart, nu cu care să mă unesc. Societatea noastră e lipsită de milă... Trăieşte după nişte legi necruţătoare... Înainte nu vedeam asta.

O dată, la spital, am furat mai mult fenazepam... Se foloseşte în tratamentul celor cu minţile duse... Doza normală e de o tabletă sau două... Unii au înghiţit câte zece, alţii – douăzeci... Pe urmă, la trei noaptea, unii s-au dus la bucătărie să spele vasele. Care erau curate. Alţii şedeau şi jucau cărţi, posomorâţi... Al treilea îşi făcea nevoile pe pernă... Complet absurd! Când i-a văzut, sora medicală a luat-o la fugă îngrozită şi l-a chemat pe soldatul de planton.

Aşa mi-a rămas mie în minte războiul acesta. Pe de o parte, complet absurd... (*Tace.*) Pe de alta – toţi am făcut acolo lucruri după care nu mai ai cum să ajungi în rai...

Soldat, controlor de spaţiu aerian

— Am născut gemeni, doi băieţi... Dar el a fost singurul care a supravieţuit...

Până la optsprezece ani, la majorat, când a venit ordinul de încorporare, noi doi am fost înregistraţi pentru consult periodic la Institutul pentru Ocrotirea Mamei şi Copilului... Oare asemenea soldaţi trebuiau trimişi în Afganistan? Drept îmi reproşa o vecină: „N-ai putut să strângi două mii de ruble şi să dai mită?” Altul a dat şi şi-a scăpat fiul. Şi pe al meu l-au trimis în locul lui. Iar eu nu înţelegeam că băiatul meu trebuie salvat cu bani, încercam să-l salvez cu sufletul.

M-am dus la el când a depus jurământul şi l-am văzut: nu era pregătit de război, părea pierdut. Noi doi fuseserăm întotdeauna sinceri unul cu celălalt:

— Tu nu eşti pregătit, Kolea. O să fac cerere să nu te trimită.

— Mamă, nu te apuca să umbli pe la mărimi, nu te înjosi! Îţi închipui c-o să impresioneze pe cineva faptul că eu nu sunt pregătit? Cine crezi că dă importanţă aici unor asemenea lucruri?

Am reuşit totuşi să obţin o audienţă la comandantul de batalion. L-am rugat:

— Am un singur fiu... Dacă se întâmplă ceva, n-am să mai pot trăi. Iar el nu e pregătit încă. Îl văd: nu este.

El mi-a răspuns cu înţelegere:

— Mergeţi şi vorbiţi la comisariatul dumneavoastră! Dacă ei îmi dau hârtie la mână, îl trimit undeva în ţară.

Avionul cu care m-am întors a sosit noaptea, şi la nouă dimineaţa eram deja la poarta comisariatului. Comisar era la noi tovarăşul Goreacev. Stă pe scaun şi vorbeşte la telefon. Eu am rămas în picioare.

— Ce doriţi?

Îi povestesc. Iar sună telefonul. El răspunde, şi mie îmi zice:

— Nu scriu nici un fel de hârtie.

Îl implor, îngenunchez în faţa lui. Sunt gata să-i sărut mâinile.

— E singurul meu copil...

Nici măcar nu s-a ridicat de la birou.

Plec şi tot îl rog:

— Notaţi-vă numele meu de familie!...

Am totuşi o speranţă, cât de mică: poate se mai gândeşte, poate răsfoieşte totuşi dosarul fiului meu, doar nu e de piatră.

Trec patru luni. Unitatea lor face nişte cursuri intensive de pregătire de trei luni, şi pe urmă băiatul îmi scrie deja din Afganistan. Patru luni... o vară numai...

Într-o dimineaţă plecam la muncă... Cobor pe scară şi îi văd venindu-mi în întâmpinare... Trei bărbaţi în uniformă militară şi o femeie. Bărbaţii merg înainte, şi fiecare îşi duce chipiul pe mâna stângă puţin îndoită. Am priceput, nu ştiu de unde, că ăsta e semn de doliu... Am luat-o atunci la fugă, dar nu în jos, ci înapoi, în sus. Iar ei probabil şi-au dat seama că eu eram mama. Au venit după mine... Eu am intrat în lift şi am luat-o în jos... Voiam să ies pe stradă, s-o şterg undeva! Să scap! Să nu aud nimic. Nimic. Până am ajuns eu la etajul unu, până când a oprit liftul, până au urcat oameni, ei stăteau deja acolo şi mă aşteptau. Am apăsat pe buton şi am luat-o iar în sus... La etajul meu. Îi aud cum intră în casă... şi mă ascund în dormitor. Ei, după mine... cu chipiele pe braţ...

Unul era comisarul Goreacev... Cu ce puteri mai aveam m-am repezit la el ca o pisică sălbatică şi i-am strigat:

— Sunteţi mânjit de sângele fiului meu! Sunteţi mânjit de sângele fiului meu!

E drept că a tăcut. Îmi venea chiar să-l lovesc. A tăcut. Pe urmă nu-mi mai amintesc nimic...

Am stat departe de oameni vreun an de zile. Singură-cuc, ca o leproasă. N-aveam dreptate, desigur: oamenii nu sunt vinovaţi. Dar atunci mi se părea că toţi sunt de vină pentru moartea fiului meu: şi vânzătoarea de la brutărie, pe care o cunoşteam, şi taximetristul pe care nu-l cunoşteam, şi comisarul Goreacev – toţi erau vinovaţi. Mă trăgea aţa nu către oamenii aceştia obişnuiţi, ci către cei asemenea mie. Ne-am cunoscut la cimitir, lângă morminte. Seara, după serviciu, una dintre mame venea în fugă de la autobuz, pe alta o găseam deja lângă piatra ei de mormânt, plângând, alta vopsea gărduleţul... Şi vorbeam despre un singur lucru... copiii. Povesteam despre ei ca şi cum ar fi fost încă vii. Ţin minte discuţiile astea pe de rost:

— Am ieşit pe balcon şi văd doi ofiţeri şi un doctor că intră în scară. Mă uit pe vizor: încotro se duc? S-au oprit pe palierul nostru. Se întorc spre dreapta... La vecini? Şi ei au băiatul în armată... Aud soneria... deschid uşa: „Ce-i, mi-a murit băiatul?” „Curaj, măicuţă!...”

— Mie mi-au zis dintr-odată: „Măicuţă, sicriul e în scară. Unde să-l punem?” Eu tocmai voiam să plec la serviciu, cu soţul... Făceam omletă pe aragaz. Pusesem ceainicul.

— Mi l-au luat, l-au tuns la piele. Şi după cinci luni mi l-au adus în coşciug.

— Şi pe al meu tot după cinci...

— Pe al meu după nouă...

L-am întrebat pe cel care venise cu sicriul: „E cineva înăuntru?” „Am văzut eu cum l-au pus înăuntru. E acolo.” Mă uit lung, lung la el, şi el pleacă până la urmă capul: „E ceva...”

— Dar mirosea? Că al nostru mirosea...

— Şi al nostru. Au căzut chiar şi nişte viermişori albi din el...

— Al meu nu mirosea deloc. Numai a lemn proaspăt. Scândurile nu se uscaseră...

— Dacă elicopterul a ars, pe ei îi culeg bucăţi. Găsesc o mână, un picior... Îi recunosc după ceasuri... După şosete...

— La noi a stat sicriul o oră întreagă în curtea interioară. Băiatul meu avea doi metri înălţime, era în trupele de desant. Au adus un sarcofag – un sicriu de lemn – şi pe al doilea, de zinc... N-ai unde să te învârteşti cu ele în scara noastră... Şapte bărbaţi abia l-au ridicat...

— Pe al meu a durat optsprezece zile până mi l-au adus... Le strâng mai întâi să fie un avion întreg... o „lalea neagră”... La început s-a oprit în Ural... pe urmă la Leningrad... şi abia la sfârşit la Minsk...

— Mie nu mi-au dat înapoi nici un capăt de aţă. Un singur obiect, cât de mic, să am şi eu amintire... Al meu fuma, măcar să-mi fi rămas bricheta lui...

— Bine că nu se poate deschide sicriul!... Aşa măcar nu ştim ce-au făcut din băieţii noştri. Eu îl văd mereu viu în faţa ochilor. Întreg şi nevătămat.

Stăm aşa şi vorbim până la apusul soarelui. Ne simţim bine, pentru că ne amintim de copii.

Cât o să mai trăim? Cu durerea aceasta în suflet n-ai cum să supravieţuieşti mult. Şi cu atâtea supărări.

La consiliul raional ne-au promis:

— O să vă dăm un apartament nou. Alegeţi-vă orice bloc vreţi din raionul nostru!

Am găsit: un bloc de cărămidă, nu de prefabricate, mai nou, mai spaţios şi nu foarte departe de cimitir. Ajungeam fără să trebuiască să schimb autobuzele. Îi spun adresa:

— Ei na, nu sunteţi sănătoasă la cap? Ăla e bloc construit special pentru membrii Comitetului Central, pentru elita de partid.

— Deci sângele fiului meu e aşa de ieftin?

Secretarul comitetului de partid de la facultatea noastră e un om de calitate, cinstit. Nu ştiu cum a ajuns el la Comitetul Central, s-a dus să ceară pentru mine. Mi-a spus numai:

— Să fi auzit ce mi-au zis! Ea e copleşită de durere, cică, dar tu ce treabă ai? Mai că nu m-au dat afară din partid.

Trebuia să mă duc singură. Mie oare ce mi-ar fi răspuns?

Azi merg la băiatul meu... O să mă întâlnesc cu prietenele. Bărbaţii luptă la război, iar femeile, după... Noi după război avem de luptat...

O mamă

— Am fost un prost... Optişpe ani... Ce ştiam eu? (*Fredonează.*)

De la Tambov la Viena
Şi Ekaterinoslav,
Uniforma militară
Pe femei le face praf...

Cântec de husari... Îmi plăcea de mine în uniformă militară, îmi stă bine. Un bărbat în uniformă militară place întotdeauna femeilor. Aşa a fost acum o sută, acum două sute de ani, aşa e şi astăzi.

Când arătau scene de război la televizor, eu stăteam lipit de ecran. Mă entuziasmau împuşcăturile, moartea, da, mă entuziasmau. Simţeam un soi de exaltare. Am ajuns la război şi primele luni mi-am dorit să văd cu ochii mei o crimă şi să-i pot scrie prietenului meu despre asta. Eram un prost... Optişpe ani...

Jurământul militar spune aşa:

„... Sunt întotdeauna gata, la ordinul guvernului sovietic, să-mi apăr patria – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste – şi, ca soldat al Forţelor Armate ale URSS, jur să

o apăr cu curaj, cu pricepere, cu demnitate şi cu cinste, fără să-mi precupeţesc sângele şi chiar viaţa până la victoria finală asupra duşmanului...”

Afganistanul mi s-a părut raiul pe pământ... Înainte văzusem aşa ceva numai în emisiunea *Clubul cinecălătorilor*... la televizor... Case de chirpici, păsări necunoscute. Ghirlande de munţi. Nu văzusem niciodată munţi până atunci. Sau cămile... Am văzut cum cresc portocalele... Că minele sunt atârnate în copaci pe post de portocale (dacă antena se agaţă de o creangă, mina explodează) am aflat mai târziu. Când se stârneşte vântul, nu mai vezi nimic la distanţă de un braţ, e întuneric, o pâclă groasă. Când aduc pilaful, în ceaun e jumătate nisip... După câteva ceasuri iese soarele, se văd vârfurile munţilor. O rafală de mitralieră sau o grenadă trasă cu aruncătorul, pocnetul unei puşti cu lunetă, şi doi de-ai noştri nu mai sunt. Stăm o vreme, tragem şi noi, plecăm mai departe. Şi iar – soare, munţi. Sclipirea de o clipă a unui şerpişor care dispare în nisip. Ca solzii de peşte... (*Cade pe gânduri.*) De obicei vorbesc prost. Nu articulez bine cuvintele. Azi mă străduiesc... La şcoală n-am fost printre cei mai buni, la război n-am fost printre eroi. Am fost un băiat obişnuit de la oraş. Am crescut într-o curte de bloc, părinţii n-aveau când să se ocupe de educaţia noastră. Mi-am făcut-o la şcoală şi în curtea blocului. Nu ştiu cum să răspund la întrebările dumneavoastră. Nu mă pricep... Eu sunt un om obişnuit, n-am stat niciodată să mă gândesc la lucruri măreţe. Ţin minte ceva... Chiar dacă ţiuie gloanţele pe lângă tine, tot nu-ţi poţi închipui ce înseamnă moartea. Zace omul întins pe nisip, şi tu îl chemi... Încă nu ţi-ai dat seama că moartea... uite-o, aşa arată... Am fost rănit la picior, nu prea grav... Şi mi-am spus: „Am impresia că sunt rănit”. M-am gândit cu mirare. Cu detaşare. Piciorul mă durea, dar încă nu-mi venea să

cred că mi se întâmplase şi mie. Eram încă nou, încă voiam să mai trag. Băieţii au luat un cuţit şi mi-au tăiat carâmbul bocancului – fusese străpunsă o venă. Mi-au pus garoul. Mă durea, dar nu puteam să arăt că mă doare, aş fi simţit că-mi pierd respectul faţă de mine însumi ca bărbat. Am răbdat. Am fugit de la un tanc la altul vreo sută de metri – eram ţintă uşoară. Se trăgea în toate părţile, pietrele se făceau fărâme în jur, dar eu nu puteam să spun că nu vreau să fug sau să mă târăsc. Mi-aş fi pierdut stima de sine... Mi-am făcut cruce – şi m-am dus... şchiopătând... În bocanci aveam sânge, peste tot numai sânge. Lupta a mai durat mai bine de un ceas. Plecaserăm din cazarmă la patru dimineaţa, iar bătălia s-a sfârşit pe la patru după-amiaza, şi în timpul ăsta noi n-am pus nimic în gură. Aveam mâinile pline de sângele meu, dar nu mă deranja, am mâncat pâine albă cu ele. Apoi mi s-a comunicat că prietenul meu se prăpădise la spital, îl nimerise un glonţ în cap. Mi-am închipuit că, dacă murise, peste câteva zile, la apelul de seară, cineva va răspunde poate pentru el: „Daşko Igor a căzut pe câmpul de luptă îndeplinindu-şi datoria internaţionalistă”. Era un om tăcut, ca şi mine, nu vreun erou, nu se vâra el primul, dar, oricum, n-ar fi trebuit ca ceilalţi să-l uite imediat, să-l şteargă de pe listă pur şi simplu. Şi totuşi nimeni, afară de mine, nu-l mai ţinea deja minte... Am decis să-mi iau rămas-bun de la el... Zăcea în sicriu... L-am privit multă vreme, intens, ca să mi-l pot aminti...

La Taşkent... la case nu erau bilete. Seara ne-am înţeles în tren cu însoţitorii de vagoane: le-am dat câte cincizeci de ruble, ne-am urcat şi am plecat. Eram numai patru oameni în vagon şi însoţitorul, şi fiecare însoţitor a primit câte o sută de ruble. Făceau băieţii afaceri! Dar nouă nici că ne păsa! Râdeam din orice, fără motiv, ceva ne clocotea în piept: „Suntem vii! Trăim!”

Acasă am deschis uşa... Am luat căldarea şi m-am dus după apă prin curte. Prin curtea mea!

Decoraţia militară – o medalie – mi-au înmânat-o la facultate. Pe urmă a apărut şi un articol în ziar: „Răsplata şi-a găsit eroul”. Mi s-a părut caraghios, era ca şi cum m-ar fi căutat pionierii cercetaşi şi ar fi trecut patruzeci de ani până să mă găsească. Şi eu n-am spus că plecaserăm acolo pentru a face ca şi deasupra Afganistanului să se aprindă zarea roşie a revoluţiei. Dar ei aşa au scris...

Înainte de armată îmi plăcuse vânătoarea... Avusesem un vis: să-mi închei stagiul, să plec în Siberia şi să mă fac acolo vânător. Eram un prost... Optişpe ani... Acum? Am fost cu un prieten la vânătoare, el a împuşcat o gâscă sălbatică, şi am văzut amândoi pasărea rănită. Am fugit după ea... Prietenul meu continua să tragă, dar eu fugeam ca s-o prind vie. Nu voiam să mai omor...

Am fost... băiat... Ce pricepeam eu? Am citit multe cărţi de război, foarte frumos scrise. Eu n-am ce să povestesc...

(*Mă pregătesc deja să plec. Pe neaşteptate, gazda mea deschide frigiderul, ia o sticlă de votcă, îşi toarnă jumătate de pahar şi o dă pe gât*.)

Futu-i mama ei de viaţă! De război! Nevastă-mea mi-a spus: „Eşti un fascist!” şi a plecat. A luat şi fetiţa. Tot ce v-am înşirat aici e o aiureală. Basme! Eu nu sunt mare cunoscător al femeilor şi al lumii ăsteia... La război mă gândeam: „Mă întorc acasă şi mă însor”. Am venit şi m-am însurat. (*Îşi mai toarnă votcă.*) Votca... Cărţile şi votca... Aici e ascunsă taina sufletului rus, aici să căutaţi temelia patriotismului rus. Noi credem în cuvinte, în înfloriturile astea pe hârtie... „Eşti un fascist!” şi a plecat. Blestemate fie mumiile alea din Kremlin! Au avut ele nevoie de revoluţia mondială... Eu am o singură viaţă... Una singură! Îmi amintesc de ochii unui câine care stătea lângă un soldat ucis... Eeeeh! Lua-le-ar naiba de mumii! Ieri am

avut un vis... Oamenii treceau cu viteza unui proiectil şi acţionau ca nişte proiectile. Cădeau bombe... Nu ştiu ce fel de bombe erau – toţi oamenii muriseră, dar autobuzul şi lucrurile erau întregi... Perfect întregi! Eeeh... O iubesc! O iubesc... N-am cunoscut alte femei... Mă doare-n cot de război... Eroi? Eroii sunt şi ei oameni ca toţi ceilalţi: mincinoşi, lacomi şi băutori. Nu mai inventaţi eroi! Nu mai scorniţi!... Scrieţi mai bine despre iubire! A ce miroase războiul? Eeeh... A crimă, nu a moarte. Moartea miroase altfel... (*Îşi mai toarnă votcă.*) Nu pot să ofer votcă unei doamne, iar vin – fir-ar! – nu am, pentru că nu obişnuiesc. Pentru dragoste! Afganii nu se temeau de moarte... Dacă oamenii nu se tem de moarte, de ce să-i mai omori? Ce rost are? Băieţi din Reazan, din mai ştiu eu ce fund de Siberie... Hotărâserăm noi aşa că, dacă ei n-au în casă toalete şi hârtie igienică (se ştergeau cu pietricele), sunt mai prejos. Toate astea ni le închipuiam ca să ne fie mai uşor să-i omorâm...

Ei i-am povestit toate astea... Cine ştie, poate degeaba... Da, bineînţeles, degeaba... Ar fi trebuit să fac pe eroul... Iar eu i-am povestit că a omorî un om e la fel de simplu ca a împuşca o raţă la vânătoare. Iei în cătare, ţinteşti şi apeşi pe trăgaci. La început, când trăgeam, închideam ochii, pe urmă am început să mă uit. Ah, m-am îmbătat deja... Pot... Eeee... Să vă spun... Voiam tot timpul o femeie... Dar nu se poate prevedea, futu-i!... La război nu poţi să prevezi cum ai să te porţi... Dacă m-aş fi întors erou, nevasta nu m-ar fi părăsit. Războiul l-am pierdut, ţara s-a destrămat. Pentru ce să-i mai respecte femeile pe bărbaţi? Drace! M-am îmbătat... Pardon, doamnă scriitoare! Aţi vrut adevărul? Poftim adevărul!... E uşor să mori, e greu să trăieşti. Adică, în sensul că... Cum să... Vezi un soldat ucis, şi din buzunar îi iese un teanc de cecuri... Strânsese să-şi facă o viaţă, o viaţă bună, comodă. Am fost

un prost... un prost... Iar războiul... E multă frumuseţe şi în el... Focul e frumos... Arde un sat – oamenii au fugit toţi şi au dezlegat toate animalele, le-au dat drumul... Pe urmă se întorc, nu mai au case... Din ruinele de chirpici ies la lumină animalele, şi oamenii le îmbrăţişează, plâng, le strigă pe nume: „Trăieşti! Eşti viu!” (*Încearcă să pună paharul pe masă, dar acesta cade*.) Stai drept! Stai drept, futu-ţi p... mă-tii! Pardon, madam... Beau, vedeţi şi dumneavoastră – beau. Şi am să beau până am să uit... războiul... nevasta... Sunt dintre cei care beau şi nu le ajunge niciodată... Aşa că a plecat femeia... Cinci ani a răbdat... Îi aduceam flori, aveam în fiecare buzunar câte un buchet de ghiocei. Primii! Sunt beat... Eeee... Sicriele erau făcute cu crăpături, ca lăzile de fructe... La cazarmă... pe perete era un afiş despre prietenia de nezdruncinat dintre poporul sovietic şi cel afgan... Aşa! Cine ştie, poate se întoarce nevastă-mea, nu?... Atunci n-o să mai beau... (*Ia sticla în mâini*.) Cărţile şi votca... Astea-s două taine ale ruşilor... Citesc mult în ultima vreme. Când trăieşti fără iubire, ai mult timp liber. La televizor nu mă uit... Vorbărie goală! Scrieţi, madam!... Scrieţi! De ce scriu femeile despre război, unde-s bărbaţii? Ce p... mă-sii! Trebuie să cunoşti războiul... E o cunoaştere care nu vine din cărţi, nu din ce am văzut, care exista în mine încă dinainte. Cine ştie de unde...

Cât despre iubire, nu înţeleg nimic din ea, pentru mine femeia e mai greu de înţeles ca războiul. Nu-i nimic mai cumplit ca iubirea...

Soldat, tanchist

— Cine v-a spus că oamenii nu iubesc războiul? Cine v-a spus aşa ceva?...

Eu n-am plecat singur în Afganistan... M-am dus cu câinele meu, Ceara... Dacă-i strigai: „La pământ!”, cădea

ca fulgerat. „Închide ochii!” – el îşi acoperea ochii şi botul cu labele. Dacă eram prost-dispus, supărat, se aşeza alături şi plângea. În primele zile am fost pur şi simplu paralizat de emoţie că ajunsesem acolo. Eu am fost foarte bolnav din copilărie, nu m-au luat în armată. Dar cum vine asta? Bărbat, şi să nu faci armata? E ruşine. O să râdă toată lumea. Armata e şcoala vieţii, acolo devii bărbat. Aşa că am ajuns în armată. Am început să scriu cereri să fiu trimis în Afganistan.

— Acolo în două zile dai ortul popii, mă speriau unii.

— Nu, trebuie să mă duc.

Voiam să demonstrez că sunt şi eu la fel ca ceilalţi.

Le-am ascuns părinţilor unde mă aflam. De la doisprezece ani aveam o inflamaţie a ganglionilor limfatici, şi binînţeles că ai mei ar fi chemat o armată de doctori. Le-am scris că sunt trimis în Republica Democrată Germană. Le-am comunicat doar numărul serviciului de poştă, i-am minţit că era o unitate secretă, că nu pot să le spun numele oraşului.

Mi-am luat cu mine câinele şi chitara. La serviciul special m-au întrebat:

— Cum ai ajuns aici?

— Uite-aşa...

Le povestesc câte cereri am scris.

— Nu se poate să fi reuşit tu singur. Eşti nebun?

Nu fumasem niciodată înainte. Dar atunci am simţit nevoia să fumez.

Am văzut primii soldaţi morţi: picioarele retezate până la vintre, o gaură în cap... M-am dat deoparte şi am căzut... Ei, da... Erou! În jur numai nisip. Nu creşte nimic, doar iarbă ţepoasă de care pasc cămilele. La început îmi aminteam de casă, de mama, pe urmă gândul mi-a fost numai la apă. Cincizeci de grade afară, încât ţi se lipeşte pielea de pistolul automat. Umblam cu mâinile roşii, arse.

Amintirea cea mai dragă mi-era... o inundaţie... Cum, în ţară, ne luam bilet de voie şi mergeam să mâncăm îngheţată cu frişcă până ne amorţea gâtul. Mirosul de ars de după luptă... Se tot spune: „Sufletul! Sufletul!” Dar, la război, sufletul e ceva abstract, acolo omul trece într-o altă stare. Visele sunt grele... Tot timpul mă trezeam de un hohot sălbatic de râs. Uneori auzeam chiar cum cineva mă strigă pe nume... Deschideam ochii şi-mi aminteam: e război! Sunt la război! E dimineaţă... Băieţii se spală, se rad... Bancuri, poante şi farse: să-i torni cuiva apă în pantaloni... Dacă suntem în marş, somnul e scurt – două—trei ore, cel mai bine e să nimereşti corvezile seara, pentru că dimineaţa e somnul cel mai adânc. Schimbul de dimineaţă mai trebuie să fiarbă şi ceaiul. Când plecam în misiune pe jos, mâncarea o găteam la focul de tabără. Raţie de drum aveam două conserve de câte două sute de grame de pilaf cu carne, o cutiuţă cu pateu, pâine uscată sau lipii, două pacheţele de zahăr (ca în tren) şi două plicuri de ceai. Arareori ne dădeau conserve de carne, una la mai mulţi. Dacă mă împrieteneam cu cineva, încălzeam pilaful pentru amândoi în gamela lui, iar în a mea fierbeam ceaiul.

Noaptea, cineva a furat pistolul-mitralieră al unui soldat ucis... L-au descoperit: unul de-ai noştri. Îl vânduse într-o dugheană pentru optişpe mii de afgani. Ne-a arătat ce cumpărase: două casetofoane, nişte blugi... L-am fi omorât noi înşine, l-am fi făcut bucăţi, dar îl puseseră sub strajă. La tribunal a stat tăcut. Plângea. În ziare se scria despre „faptele de arme”, noi ne revoltam. Dar iată o enigmă: m-am întors acasă, au trecut doi ani, şi azi citesc ziarul, caut să găsesc vreun articol despre „faptele de arme” – şi-l cred.

Acolo mi se părea că o să mă întorc acasă şi o să-mi schimb cu totul viaţa. O s-o fac altfel. Mulţi se întorc,

divorţează, se însoară din nou, pleacă să trăiască în altă parte, care în Siberia, la construcţia de conducte de ţiţei, care la pompieri. Undeva unde există riscuri. După Afganistan deja nu te mai poţi mulţumi cu simpla existenţă pe post de viaţă. Am văzut acolo băieţi arşi... La început sunt galbeni, numai ochii le strălucesc, iar când pielea li se jupoaie, devin rozalii... Şi căţăratul în munţi? Aveam aşa: pistolul-mitralieră, ăsta se înţelege de la sine, echipamentul complet – vreo zece kilograme de cartuşe, nu ştiu câte kilograme de grenade, plus câte o mină de om, adică încă vreo zece kilograme – vesta antiglonţ, raţia de mâncare – într-un cuvânt, atârnă pe tine, pe toate părţile, vreo patruzeci de kilograme, dacă nu mai mult. Sub ochii mei, omul se făcea fleaşcă de sudoare, de-ai fi zis că îl plouase cu găleata. Am văzut coaja portocalie de pe faţa încremenită a celui ucis... Nu ştiu de ce, dar portocalie... Am văzut prietenia, laşitatea... josnicia... Dar dumneavoastră, vă rog, nu daţi cu barda... Trebuie scris cu grijă... Acum sunt multe... e multă calomnie. Dar de ce nimeni nu şi-a depus atunci carnetul de partid? Nimeni nu şi-a tras un glonţ în tâmplă cât am fost noi acolo. Iar dumneavoastră? Ce-aţi făcut dumneavoastră, o scriitoare cunoscută, când noi eram acolo? (*Vrea să încheie discuţia, dar apoi se răzgândeşte.*) Scriaţi o carte... Da? Şi vă uitaţi la televizor...

Când m-am întors... mama m-a dezbrăcat ca pe un copilaş şi m-a pipăit peste tot: „Eşti întreg, drăguţule”. Pe dinafară sunt întreg şi nevătămat, dar pe dinăuntru ard. Nimic nu-mi place: soarele strălucitor nu-i bun, un cântec vesel nu-i bun, râsul cuiva nici el nu-i bun. Mă temeam să rămân acasă singur, dormeam cu ochii întredeschişi. În camera mea cărţile, fotografiile, casetofonul, chitara erau aceleaşi. Numai eu cel de atunci... nu mai sunt... Nu pot să mă plimb prin parc – mă tot uit peste umăr. În cafenea,

chelnerul se pune în spatele meu: „Ce doriţi?”, iar mie îmi vine să sar de pe scaun şi s-o iau la fugă, într-atât nu suport să stea cineva înapoia mea. Când văd vreo lepădătură, nu mă pot gândi decât să-i trimit un glonţ în ceafă. Acolo puteam să mă duc la oricare şi să-l tai ca pe-o găină... Şi războiul ar fi şters orice. De fapt, trebuia să faci lucruri exact opuse celor care se fac pe timp de pace. Iar aici trebuie să uiţi de toate deprinderile căpătate la război. Eu sunt un foarte bun trăgător, arunc grenadele cu foarte mare precizie. Cui îi trebuie aşa ceva aici? Acolo ni se părea că avem ce apăra. Ne apăram Patria, viaţa. Dar aici, prietenul nu poate să-ţi împrumute nici cinci ruble – nu-l lasă nevasta. Ce prieten mai e şi ăsta?

Şi mi-am dat seama că acasă nimeni nu are nevoie de noi, de ceea ce am trăit noi acolo. E ceva în plus, nepotrivit. Şi noi suntem în plus şi nepotriviţi. Imediat după ce m-am întors, am lucrat ca mecanic la un service auto şi ca instructor în Comitetul Raional de comsomol. Dar am plecat. Peste tot e o mizerie. Oamenii sunt interesaţi numai să câştige cât mai mult, să-şi facă vile, să-şi ia maşini, să dea tunuri. Nimănui nu-i pasă de noi. Dacă noi înşine nu ne-am apăra drepturile, ne-ar trece pe toţi sub tăcere, aşa cum au făcut la vremea lor cu Vietnamul, cu Egiptul... Acolo toţi îi uram împreună pe *duhi*. Acum pe cine să urăsc ca să pot să am şi eu prieteni?

Am fost la comisariat, am cerut să fiu trimis undeva într-un „punct fierbinte”... Dar şi acolo din ăştia ca mine sunt cu duiumul – cu creierii suciţi de război.

Dimineaţa te trezeşti şi te bucuri dacă nu-ţi aminteşti ce ai visat. Nu povestesc nimănui despre visele mele, dar ele se repetă... Sunt aceleaşi...

De pildă, se face că dorm şi văd o mare de oameni... Chiar lângă casa noastră... Mă uit în jur, mă simt înghesuit, dar, nu ştiu de ce, nu pot să mă ridic. Şi abia atunci îmi

dau seama că zac într-un sicriu... Un sicriu de lemn, fără înveliş de zinc. Îmi amintesc asta foarte bine... Şi sunt viu, în mod sigur, sunt viu, dar zac în coşciug. Se deschid porţile, toată lumea iese pe stradă, şi sunt scos şi eu din curte. E puzderie de oameni, toţi au întipărită durerea pe chip şi un fel de entuziasm ascuns... pe care nu-l înţeleg... Ce s-a întâmplat? De ce sunt în sicriu? Dintr-odată, procesiunea se opreşte, şi aud cum cineva spune: „Daţi-mi un ciocan!” Acum îmi trece prin cap că e un vis... Cineva repetă: „Daţi-mi un ciocan!”... Parcă sunt aievea şi în vis în acelaşi timp... Şi a treia oară: „Daţi-mi un ciocan!” Aud pocnetul capacului care se închide, ciocanul care bate, simt cum un cui îmi intră în deget. Încep să dau cu capul în capac, cu picioarele. Lovesc o dată, şi capacul se desprinde, cade. Oamenii se uită la mine – eu mă ridic, mă scol în capul oaselor. Îmi vine să strig: Mă doare, de ce mă bateţi în cuie, n-am cum să respir acolo. Ei plâng, dar nu spun nimic. Toţi sunt parcă muţi... Pe chip li se citeşte o ardoare, un entuziasm ascuns... nevăzut... Dar eu îl văd... îl ghicesc... Şi nu ştiu cum să vorbesc cu ei în aşa fel încât să mă audă. Mi se pare că strig, dar buzele îmi sunt strânse, nu le pot dezlipi. Şi atunci mă întind la loc în coşciug. Stau şi mă gândesc: ei vor să mor, poate că am murit cu adevărat şi trebuie să tac. Şi cineva spune iar: „Daţi-mi un ciocan!”...

Soldat, transmisionist

Ziua a treia

„Să nu alergaţi la cei ce cheamă morţii, pe la vrăjitori să nu umblaţi”

„La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul...

Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte. Şi a fost seară şi a fost dimineaţă: ziua întâi.

Şi a zis Dumnezeu: «Să fie o tărie prin mijlocul apelor şi să despartă ape de ape!»

Tăria a numit-o Dumnezeu cer. Şi a fost seară şi a fost dimineaţă: ziua a doua.

Şi a zis Dumnezeu: «Să se adune apele cele de sub cer la un loc şi să se arate uscatul!» Şi a fost aşa.

Pământul a dat din sine verdeaţă: iarbă, care face sământă, după felul şi după asemănarea ei, şi pomi roditori, cu sământă, după fel, pe pământ.

Şi a fost seară şi a fost dimineaţă: ziua a treia.”

Ce caut în Sfânta Scriptură? Întrebări sau răspunsuri? Ce întrebări şi ce răspunsuri? Cât omenesc e în om? Unora li se pare că mult, altora, puţin. De sub stratul subţire de cultură iese îndată la iveală fiara. Deci cât?

Ar putea să mă ajute el, eroul meu principal... Dar tace de multă vreme...

Pe neaşteptate, într-o seară – un apel:

— Totul a fost o prostie? Da? Asta e concluzia? Înţelegi ce înseamnă asta pentru mine? Pentru noi? Când am plecat încolo, eram un tânăr cetăţean sovietic ca toţi ceilalţi. Patria nu ne va trăda niciodată! Nu ne va minţi! Nu poţi nebunului a-i opri nebunia lui[51]*... Unii spun că am ieşit din purgatoriu, alţii – că dintr-o groapă de gunoi. Usca-li-s-ar amândurora gurile! Eu vreau să trăiesc! Vreau să iubesc! În curând o să am un băiat... Am să-i pun numele*

[51] Citat din *Cuvântul* aşa-numitului Daniil Zatocinik (secolul al XII-lea sau al XIII-lea), text în limba rusă veche, cu caracter complex, presărat cu aforisme culese din diverse surse.

Alioşka – numele prietenului meu mort. Pe urmă o să am şi o fetiţă, vreau şi o fetiţă, s-o cheme Alionka...

Noi n-am fost laşi! Nu v-am minţit! Gata, ajunge! Asta e ultima oară când sun... Pentru mine, istoria aceasta s-a încheiat. Ies din ea... N-am de gînd să mă-mpuşc şi nici să m-arunc de la balcon. Vreau să trăiesc! Să iubesc! Am supravieţuit pentru a doua oară! Prima dată acolo, la război, a doua oară aici. Gata! Adio!

Şi închide.

Dar eu stau încă multă vreme de vorbă cu el... Îl ascult...

Autoarea

— Puneţi tăbliţe deasupra mormintelor, ciopliţi în piatră că totul a fost degeaba! Ciopliţi în piatră, să se ştie în vecii vecilor...

Noi încă mai muream acolo, şi aici începuseră deja să ne judece. Răniţii erau aduşi în ţară şi descărcaţi în spate în aeroporturi, ca să nu-i observe lumea. Să nu ştie... Nici unul dintre voi nu şi-a pus întrebarea: De ce, după stagiul militar făcut în vremuri de pace, băieţi tineri se întorc cu ordinul Steaua Roşie şi cu medalii Pentru Vitejie şi Pentru Merite în Luptă. De ce avioanele aduc sicrie şi invalizi. Nimeni nu s-a gândit la lucrurile astea... Eu n-am auzit... Am auzit altele... În ’86 am venit în concediu şi am fost întrebat: Voi ce faceţi acolo, vă prăjiţi la soare, prindeţi peşte, câştigaţi bani? Ziarele tăceau sau minţeau. Televiziunea la fel. Noi am fost ocupanţi, se spune acum. Dacă am fost ocupanţi, de ce i-am hrănit pe afgani, le-am împărţit medicamente? Intrăm în kişlak, şi ei se bucură când ne văd... Plecăm – iar se bucură... N-am înţeles, de ce se bucurau tot timpul?

Merge la un moment dat un autobuz... Femeile şi copiii stau căţăraţi chiar şi pe acoperiş. Îl oprim: inspecţie! Se aude un foc uscat de pistol, şi soldatul meu cade cu faţa în

nisip... Îl întoarcem pe spate: glonţul îi nimerise în inimă... Eram gata să-i rad pe toţi cu grenadele... Am făcut percheziţie, dar n-am găsit pistolul şi nici un alt fel de armă. Coşuri cu fructe, ceainice de aramă de vânzare. Numai femei în tot autobuzul şi puradei ţigănoşi. Iar soldatul meu a căzut cu faţa în nisip...

Atârnaţi tăbliţe deasupra mormintelor, ciopliţi în piatră că totul a fost degeaba!

Altă dată mergeam ca de obicei, pe jos... Pentru câteva minute mi-am pierdut darul vorbirii... din pricina unei presimţiri... Am vrut să strig: „Stai!”, dar n-am putut. Am mers în continuare şi... Explozie! O vreme... o secundă... mi-am pierdut cunoştinţa, pe urmă am văzut deodată că sunt pe fundul unui crater de obuz. Am ieşit târâş. Nu simţeam nici o durere... numai că n-am avut putere decât să mă târăsc, toţi mă ocoleau în fugă... Vreo patru sute de metri cât m-am târât, toţi mă ocoleau în fugă... Şi pe urmă cineva a spus: „Hai să stăm puţin!” Suntem deja în siguranţă”. Am vrut să mă aşez ca toată lumea şi... abia atunci am observat că n-am picioare... Am smucit automatul spre mine – gata, mă împuşc! Mi l-au smuls din mâini... Cineva a spus: „Maiorul a rămas fără picioare... Mi-e milă de el...” Cum am auzit cuvântul „milă”, durerea mi-a inundat tot corpul... O durere atât de cumplită, că am început să urlu...

Am până azi obiceiul să merg numai pe mijlocul drumului. Pe asfalt. Pe potecă în pădure nu mă duc. Pe iarbă mă tem să merg... Lângă casa noastră e o iarbă moale primăvara, dar mie tot mi-e frică.

La spital, cei care nu aveau ambele picioare au cerut să fie puşi într-un salon special. Ne-am strâns patru oameni... Lângă fiecare pat era câte o pereche de proteze, în total opt picioare de lemn... Pe 24 februarie, de Ziua Armatei URSS, o învăţătoare a adus la noi nişte şcolăriţe cu flori. Să

ne felicite. Fetele stăteau şi plângeau. Două zile după aceea, nici unul dintre noi nu s-a atins de mâncare. Tăceam toţi.

A venit la careva o rudă, ne-a servit cu tort:

— Totul a fost degeaba, băieţi! Degeaba! Dar nu-i nimic: o să vă dea pensie, o să vă uitaţi toată ziua la televizor.

— Du-te naibii!

Toţi am aruncat cu cârjele după el.

Pe unul, pe urmă, l-am scos din ştreang la toaletă... Îşi înconjurase gâtul cu un cearşaf, voise să se spânzure de mânerul ferestrei... Primise o scrisoare de la iubita lui: „Ştii ce, «afganii» nu mai sunt la modă...” Iar el nu mai avea picioare...

Atârnaţi tăbliţe deasupra mormintelor, ciopliţi în piatră că totul a fost degeaba! Spuneţi-le asta şi morţilor!...

Maior, comandant de companie de puşcaşi vânători de munte

— M-am întors de acolo cu sentimentul că vreau să stau multă vreme în faţa oglinzii... şi să mă pieptăn...

Voiam să am un copil. Să spăl scutece, să aud plâns de bebeluş. Dar medicii nu-mi dădeau voie: „Inima dumneavoastră nu va rezista la o asemenea solicitare”. Nu i-am ascultat... Mi-am născut fetiţa greu... Am făcut cezariană, pentru că aveam un început de atac de inimă. „Dar nimeni n-o să priceapă”, am primit la spital scrisoarea unei prietene, „că noi ne-am întors de acolo bolnave. O să spună: ei, asta nu-i rană!...”

Şi nimeni n-o să creadă, probabil, cum a început totul pentru mine... În primăvara lui ’82... Eram studentă la fără frecvenţă (anul trei la filologie) şi am fost chemată la comisariatul militar:

— E nevoie de surori medicale în Afganistan. Ce părere aveţi? O să primiţi acolo un salariu şi jumătate. Plus cecuri.

— Dar n-am terminat facultatea.

După ce absolvisem şcoala tehnică medicală lucrasem ca soră, dar visam la o nouă profesie – voiam să mă fac profesoară. Unii îşi găsesc chemarea din prima, dar eu prima dată mă înşelasem.

— Sunteţi comsomolistă?

— Da.

— Gândiţi-vă!

— Vreau să-mi continui studiile.

— Vă sfătuim să vă gândiţi. Dacă nu, o să sunăm la facultate să spunem ce fel de comsomolistă sunteţi. Patria vă cere...

În avionul Taşkent—Kabul, lângă mine stătea o fată care se întorcea din concediu:

— Ţi-ai luat fierul de călcat? Nu? Sau o plită electrică?

— Merg la război.

— A, am înţeles, încă o fraieră romantică. Ai citit prea multe cărţi de război...

— Nu-mi plac cărţile de război.

— Atunci de ce vii?

Acest blestemat „de ce” avea să mă urmărească acolo pe tot parcursul celor doi ani.

Şi, într-adevăr – de ce?

Aşa-numitul „centru de tranzit” reprezenta un şir lung de corturi. La „Cantină” se dădeau pilaf de hrişcă şi vitamine.

— Eşti fată frumoasă. De ce ai venit încoace? m-a întrebat un ofiţer mai în vârstă.

M-a bufnit plânsul.

— Cine te-a supărat?

— Dumneavoastră m-aţi supărat.

— Eu?!

— Azi sunteţi al cincilea care mă întreabă de ce sunt aici.

De la Kabul la Kunduz am mers cu avionul, de la Kunduz la Faisalabad, cu elicopterul. Cu oricine aş fi vorbit de

Faisalabad, îmi spunea: Doamne fereşte! Acolo se trage, mor oameni, cu alte cuvinte – adio! Am privit Afganistanul de sus, e o ţară mare şi frumoasă: munţi, ca la noi, râuri montane, ca la noi (fusesem în Caucaz), spaţii largi deschise, ca la noi. Mi-a plăcut mult!

La Faisalabad am lucrat ca soră medicală în sala de operaţii. Ăsta era domeniul meu. Mi se spunea în glumă: „Doar ce te-ai dat jos de pe patul pliant şi eşti deja la muncă”. Prima operaţie – o rană la artera subclaviculară a unei afgane bătrâne. Unde sunt clemele vasculare? N-aveam cleme de ajuns. Ţineam cu degetele. Ne trebuia material de sutură... Luam o bobină de mătase, încă una, şi amândouă se făceau praf. Stătuseră probabil în magazii încă de la ultimul război, din ’41.

Dar pe afgană am reuşit s-o salvăm. Seara am trecut cu chirurgul pe la salon. Voiam să vedem cum se simte pacienta. Zăcea întinsă cu ochii deschişi, ne-a văzut... şi-a mişcat buzele... Am crezut că vrea să spună ceva. Să ne mulţumească. Dar ea voia să ne scuipe... Pe atunci nu înţelegeam că aveau dreptul să ne urască. Nu ştiu de ce, dar aşteptam de la ei dragoste. Şi am rămas încremenită: noi îi salvăm viaţa, şi ea...

Răniţii erau aduşi cu elicopterul. Cum auzeam vuietul elicei, fugeam.

Coloana de mercur a termometrului înţepenită la patruzeci de grade... Patruzeci de grade peste zero! Se întâmpla să fie şi cincizeci... În sala de operaţii e imposibil să respiri. Abia apuc să le şterg chirurgilor sudoarea cu şervetul, pentru că stau aplecaţi peste răni deschise. Prin tubul perfuziei, vârât pe sub mască, unul dintre medicii „nesterili” le dă să bea. N-avem suficient sânge artificial. Cheamă un soldat, care se întinde imediat pe masă şi donează sânge. Doi chirurgi... două mese de operaţie... şi eu o singură soră medicală... Asistenţi erau nişte terapeuţi

care habar n-aveau de ce înseamnă să fii steril. Mă agit între cele două mese. Deodată, deasupra uneia se stinge becul. Cineva ia şi îl răsuceşte cu mănuşi sterile.

— Ieşi de-aici!

— Ce te-a apucat?

— Ieşi!

Pe masă zace întins un om... Are cutia toracică deschisă...

— Ieşi!!!

Stăm şi câte o zi şi o noapte la masa de operaţii, chiar şi câte două. Ba sunt aduşi răniţi după vreo luptă, ba încep pe neaşteptate cei care se vătămă singuri – se împuşcă în genunchi sau îşi zdrobesc degetele de la mână. O baltă de sânge... Nu ne ajungea vata...

Cei care se hotărau să-şi facă rău singuri erau dispreţuiţi. Chiar şi noi, personalul medical, îi certam. Eu mă răsteam la ei:

— Băieţii mor, şi tu vrei la mămica? S-a rănit la genunchi... Şi-a prins degetul... Sperai că o să te trimită înapoi în ţară? În locul tău, îmi puneam pistolul la tâmplă.

Jur că aşa le vorbeam! Pe atunci mi se părea nişte laşi demni de dispreţ, abia acum înţeleg că era poate şi o formă de protest, şi faptul că nu voiau să omoare. Dar abia acum încep să pricep.

În ’84... când m-am întors acasă... un băiat pe care-l cunoşteam m-a întrebat şovăielnic:

— Tu ce crezi: trebuia să intrăm în Afganistan?

M-am revoltat:

— Dacă n-am fi noi, acum ar fi acolo americanii. Noi suntem internaţionalişti.

Ca şi cum asta ar fi dovedit ceva.

E uimitor cât de puţin am gândit acolo. Îi vedeam pe băieţii noştri schilodiţi, arşi. Îi vedeam şi ne deprindeam să urâm. Nu fuseserăm învăţaţi să gândim. Când urcam în

elicopter... mi se punea un nod în gât de atâta frumuseţe! Pustiul are farmecul lui, nisipul nu e mort, se mişcă, e viu. Munţii se desfăşurau la orizont acoperiţi de maci roşii sau de nişte flori pe care nu le ştiam... Dar eu deja nu-i mai puteam admira. Nu cu toată inima. Îmi plăcea mai mult luna mai, arsă de soare, atunci mă uitam la pământul pustiu şi uscat cu un sentiment de satisfacţie răzbunătoare: aşa vă trebuie! Din cauza voastră murim noi aici, ne chinuim. Îi uram!

Nu-mi amintesc zilele... Îmi amintesc rănile... Răni de proiectil, răni de la explozia minelor... Elicopterele veneau fără oprire. Îi duceau pe răniţi pe tărgi... Zăceau acoperiţi cu cearşafuri, şi pe albul acela vedeai lăţindu-se pete roşii...

Mă gândesc... mă întreb... De ce-mi amintesc numai lucrurile groaznice? Au existat doar şi prietenie, şi ajutor reciproc... A existat şi eroism. Oare mă împiedică afgana aceea bătrână? Mă distrage... Noi am salvat-o, şi ea voia să ne scuipe în obraz. Pe urmă am aflat... Fusese adusă dintr-un kişlak prin care trecuseră trupele noastre speciale... Nu rămăsese nimeni viu, numai ea. Din tot satul. Iar dacă e s-o spunem de la bun început, din satul acesta se trăsese în două elicoptere ale noastre, care fuseseră doborâte. Pe piloţii arşi îi străpunseseră cu furcile... Şi, dacă e să spun totul până la sfârşit, la sfârşitul sfârşitului... Nu stăteam noi să ne gândim care fusese primul. Ne era milă numai de ai noştri...

Au trimis în misiune de luptă un medic. Când s-a întors prima dată, a plâns:

— Toată viaţa am fost învăţat să vindec, iar astăzi am ucis... Pentru ce?

După o lună îşi analiza trăirile cu calm:

— Tragi şi intri într-o stare de exaltare: na de-aici!

Noaptea ne atacau şobolanii... Înveleam paturile cu un polog de tifon. Muştele erau mari cât o linguriţă, dar ne-am obişnuit şi cu ele. Nu există animal mai puţin mofturos ca omul. Nu există!

Fetele uscau scorpioni ca suvenire. Graşi, mari, zăceau pe ace de siguranţă sau atârnau pe fire, ca nişte broşe. Iar eu mă ocupam cu „ţesutul”. Luam de la piloţi suspantele paraşutelor şi extrăgeam fire din ele, pe care pe urmă le sterilizam şi cu care coseam rănile. Din concediu am adus un geamantan de ace, de cleme, de material de sutură! Am adus fierul de călcat, ca să nu trebuiască, iarna, să usuc pe mine halatul ud. Şi o plită electrică.

Noaptea toată lumea din salon făcea mingiuţe de vată, spăla şi usca şervetele de tifon. Trăiam ca într-o familie. Presimţeam deja că, atunci când ne vom întoarce, vom fi o generaţie pierdută – oameni în plus, inutili. Când au început să apară femeile de serviciu, bibliotecarele, recepţionerele de hotel, mai întâi nu ne-am dumirit: pentru ce e nevoie de o femeie de serviciu la două—trei saloane sau de o bibliotecară la douăzeci de cărţi jerpelite? Pentru ce era nevoie de mii de femei în războiul ăsta? Pentru ce? Ei, înţelegeţi... Nu ştiu cum să vă explic în cuvinte decente... în limba literară... Ca să vorbesc mai simplu, pentru un singur lucru... Ca bărbaţii să nu se sălbăticească de tot... Noi înşine ne feream de femeile astea, deşi nu erau cu nimic vinovate în faţa noastră.

Iar eu m-am îndrăgostit acolo... Am avut un iubit... Trăieşte şi acum... Dar pe soţ l-am minţit când m-am măritat, i-am spus că cel pe care îl iubisem fusese ucis. N-a fost... Noi am ucis dragostea care ne lega...

— Dar ai întâlnit vreodată un *duh* viu? am fost întrebată acasă. Avea o mutră de bandit şi cuţitul între dinţi, nu?

— Am întâlnit. Un bărbat tânăr, frumos. Terminase Institutul Politehnic din Moscova.

Fratele meu mai mic îşi imagina ceva à la *Hagi-Murad* de Tolstoi.

— Dar de ce munceaţi câte două—trei zile la rând, fără oprire? Puteaţi să lucraţi opt ore şi pe urmă să vă duceţi să vă odihniţi.

— Cum adică?! Nu înţelegeţi?!

Ei nu înţeleg... Iar eu ştiu că nicăieri n-o să fie nevoie de mine cum a fost acolo. Mă duc la serviciu, citesc cărţi, spăl. Ascult muzică. Dar sensul vieţii pe care l-am simţit acolo aici nu există. Aici totul e de două ori mai puţin intens... În şoaptă...

Soră medicală

— Am născut doi fii, doi băieţi dragi inimii mele...

Au crescut: unul mare, al doilea mic. Cel mai mare, Saşa, merge în armată, cel mic, Iura, e în clasa a şasea.

— Saşa, unde eşti repartizat?

— Unde îmi porunceşte Patria, acolo mă duc.

Îi spun celui mic:

— Ia uite, Iura, ce frate ai!

Sosise o scrisoare de la o unitate militară. Iura vine cu ea la mine în fugă:

— Îl trimit pe Saşa la război?

— La război oamenii se omoară unul pe altul, iubitule.

— Mamă, tu nu înţelegi! O să se întoarcă, ai să vezi, cu medalia Pentru Vitejie.

Seara se joacă în curtea blocului cu prietenii – se luptă cu *duhii*.

— Ta-ta... Ta-ta... Ta-ta...

Se întoarce acasă:

— Ce crezi, mamă, războiul o să se termine mai repede decât împlinesc eu optsprezece ani?

— Eu aşa aş vrea.

— Saşa al nostru are noroc – o să fie erou. Mai bine mă năşteai pe mine primul, şi pe el, după aceea.

... Ne-au adus geamantanul lui Saşa – un slip albastru, periuţa de dinţi, o bucată de săpun folosit şi o săpunieră. Şi certificatul de identificare.

— Fiul dumneavoastră a murit la spital.

Mi se roteşte în cap un disc de patefon... Cuvintele lui: „Unde îmi porunceşte Patria, acolo mă duc”...

Au adus sicriul şi apoi l-au scos pe uşă ca şi cum n-ar fi fost nimic în el.

Când erau mici, îl strigam pe cel mare: Saşa! – şi veneau în fugă amândoi. Strigam: Iura! – răspundeau şi unul, şi altul.

Toată noaptea am stat şi l-am chemat:

— Saşa!

Sicriul tăcea, era greu, de zinc. Am ridicat dimineaţă ochii şi l-am văzut pe cel mic.

— Iurocika, unde-ai fost?

— Mamă, când strigi aşa, îmi vine să fug la capătul pământului.

Se ascundea la vecini. A fugit de la cimitir, abia l-am găsit.

Ne-au adus decoraţiile lui Saşa: două ordine şi medalia Pentru Vitejie.

— Iura, ia uite ce medalie!

— Văd, mamă, dar Saşa nu vede...

De trei ani nu mai trăieşte băiatul meu, dar nu mi-a apărut în vis nici o singură dată. Îmi pun pantalonii lui sub pernă, tricoul:

— Vino să te văd în vis, dragule! Vino să te mai văd!

Nu vine. Cu ce i-am greşit oare?

De la fereastra casei noastre se văd clădirea şi curtea şcolii unde se joacă puştimea – se luptă cu *duhii*. Aud toată ziua:

— Ta-ta... Ta-ta... Ta-ta...

Stau noaptea în pat şi mă rog:

— Arată-mi-te în vis, dragul meu! Vino să te mai văd!

O dată am visat sicriul... În dreptul capului e o ferestruică destul de mare... Mă aplec să-l sărut... Dar cine zace înăuntru? Nu e fiul meu... E cineva negru la faţă... Un tânăr afgan, dar asemănător cu Saşa... La început mă năpădeşte gândul: el mi-a omorât băiatul... Pe urmă îmi dau seama: dar şi el e mort. Şi pe el l-a omorât cineva. Mă aplec şi-l sărut prin ferestruică... Mă trezesc îngrozită: Unde sunt? Ce-i cu mine?

Cine a fost pe aici... Cu ce veste...

O mamă

— Doi ani... Sunt sătul până-n gât... Să uit... ca pe un vis urât! N-am fost acolo! N-am fost!

Şi totuşi am fost...

Am terminat Academia Militară... După ce mi-am luat concediul cuvenit, în vara lui ’86 am venit la Moscova şi, aşa cum mi se indica în înştiinţare, m-am prezentat la sediul unei foarte importante instituţii militare. Nu mi-a fost chiar atât de uşor să-l găsesc. Am intrat în biroul de permise şi am format un număr de trei cifre:

— Bună ziua! Colonelul Sazonov, mi s-a răspuns la celălalt capăt al firului.

— Vă salut, tovarăşe colonel! Am venit şi sunt la dispoziţia dumneavoastră. Mă aflu în biroul de permise.

— A, ştiu, ştiu... Cunoaşteţi deja unde veţi fi trimis?

— În Republica Democrată Afganistan. Din informaţiile preliminare pe care le deţin, în oraşul Kabul.

— E o veste neaşteptată pentru dumneavoastră?

— Nicidecum, tovarăşe colonel.

De cinci ani de zile ne spuneau întruna: o să ajungeţi toţi acolo. Aşa că, fără să mint câtuşi de puţin, aş fi putut să-i

răspund cinstit colonelului: „Aştept ziua asta de cinci ani bătuţi pe muchie”. Greşeşte cine îşi închipuie plecarea unui ofiţer în Afganistan ca pe o împachetare grăbită a geamantanului după un telefon inopinat, o despărţire bărbătească, fără prea multe vorbe, de soţie şi copii şi urcarea într-un avion cu motoarele pornite, în ceaţa zorilor. Plecarea la război a trecut prin toate formalităţile birocratice necesare: pe lângă ordin, pistolul automat, raţia de drum, e nevoie de avize, de caracterizări – „înţelege în mod corect politica partidului şi a guvernului” – de paşapoarte de serviciu, vize, atestate şi instrucţiuni, de avize de vaccinare, de declaraţii vamale şi bilete de avion. Şi abia după aceea te poţi urca în avion şi, în timp ce te desprinzi de pământ, vei auzi strigătul căpitanului ameţit de băutură: „Înainte! La mine!”

Ziarele anunţau: „Situaţia politico-militară din Republica Democrată Afganistan continuă să rămână complicată şi contradictorie”. Militarii afirmau că retragerea primelor şase regimente ale forţelor sovietice trebuie considerată numai o mişcare de propagandă. Despre retragerea tuturor trupelor nici nu putea fi vorba. „Noi apucăm să ne facem stagiul” – nici unul din cei care mergeau în acelaşi avion cu mine n-avea vreo îndoială. „Înainte! La mine!” striga deja prin somn căpitanul beat.

Aşadar, sunt membru al trupelor de desant. Mi s-a explicat fără întârziere că armata se împarte în două categorii: trupele de desant şi solanţii. N-am reuşit niciodată să stabilesc etimologia cuvântului „solanţi”. Mulţi soldaţi, subofiţeri şi o parte dintre ofiţeri îşi fac tatuaje pe braţe. Acestea nu se remarcă printr-o mare varietate, cel mai adesea e vorba de un avion IL-76 şi, sub el, de o paraşută deschisă. Sunt şi variante. Am întâlnit, bunăoară, un peisaj liric: nori, păsări, un paraşutist sub voalură şi o inscripţie înduioşătoare: „Iubiţi cerul!” Din codul nescris al

trupelor de desant: „Un paraşutist îngenunchează numai în două cazuri: înaintea trupului neînsufleţit al unui prieten şi ca să bea apă din izvor”.

A început deci războiul meu...

— Alinierea! Drepţi! Vă ordon să executaţi marş pe următorul traseu: punctul de dislocare permanentă – Comitetul Judeţean de Partid Bagram – kişlakul Şevani. Viteza pe traseu – după tancul din capul coloanei. Distanţa în funcţie de viteză. Parole: eu – „Freza”, ceilalţi – după numerele de bord ale tancurilor. Automatele nu se lasă din mână. Liber!

Ritualul obişnuit dinaintea plecării detaşamentului nostru de agitaţie.

Sar pe BDRM-ul[52] meu, un vehicul nu prea mare, blindat, agil. Auzisem de la consilierii noştri cum fusese poreclit – *bali—bali*. *Bali* în afgană înseamnă „da”. Când afganii verifică microfonul, pe lângă obişnuitul nostru „un—doi, un—doi”, spun şi *bali—bali*. Mie, ca traducător, mi se pare interesant tot ce e legat de limbă.

— „Salto”! „Salto”! Aici „Freza”! Am plecat!

În spatele unui gard scund de piatră sunt două căsuţe de cărămidă, vopsite pe afară cu var. O tăbliţă roşie: Comitetul Judeţean de Partid. În cerdac ne aşteaptă tovarăşul Lagman, îmbrăcat în uniforma sovietică de bumbac.

— *Salam aleikum*, *rafik* Lagman!

— *Salam aleikum! Cetour asti! Hud asti! Geor asti! Hair hairiat asti?* turuie el dintr-o suflare setul tradiţional de saluturi afgane, care înseamnă toate că interlocutorul se interesează de sănătatea dumneavoastră.

Nu e nevoie să răspunzi la ele, poţi pur şi simplu să le repeţi.

---

[52] Vehicul blindat amfibiu de recunoaştere şi patrulare, produs în perioada sovietică.

Comandantul nu pierde ocazia de a strecura şi expresia lui preferată:

— *Cetour asti? Hub asti?* În Afganistan numai prostii.

Auzind vorbele de neînţeles, tovarăşul Lagman mă priveşte nedumerit.

— E un proverb naţional rusesc, îl lămuresc eu.

Suntem invitaţi în cabinet. Pe o tavă ni se aduce ceai în nişte ceainice metalice. Ceaiul la afgani este un atribut obligatoriu al ospitalităţii. Fără el nu poate începe munca, nu se poate purta nici o discuţie de serviciu, a-l refuza e ca şi cum n-ai întinde mâna când te întâlneşti cu cineva.

În kişlak suntem întâmpinaţi de starosti şi de copii, veşnic nespălaţi (cei mici de tot nu sunt spălaţi niciodată, căci, potrivit şaria, stratul de murdărie protejează de nenorociri) şi îmbrăcaţi în ce se nimereşte. Îndată ce află că vorbesc persană[53], fiecare sătean consideră necesar să se convingă de cunoştinţele mele. Urmează negreşit întrebarea: cât e ceasul? Răspund, fapt care stârneşte un entuziasm de nedescris (a răspuns, înseamnă că ştie într-adevăr, nu se preface).

— Eşti musulman?

— Musulman, spun eu în glumă, ca să scap mai repede.

Au nevoie de dovezi.

— Ştii şahada?

Şahada este o formulă specială, a cărei rostire dovedeşte că eşti musulman.

— *lā ’ilāha ’illā-llāh, muh.ammadur-rasūlu-llāh*, declam eu. Nu există alt Dumnezeu afară de Allah, şi Mahomed este prorocul lui.

---

[53] Una din cele două limbi oficiale ale Afganistanului este o variantă a limbii persane (numită local dari). Cealaltă este paştu, care face parte tot din ramura iraniană a limbilor indo-europene, dar diferă mult de dari.

— *Dost*! *Dost* („prieten”)! gânguresc sătenii, întinzând în semn de recunoaştere braţele slăbănoage.

Au să mă mai roage nu o dată să repet cuvintele acestea, îşi vor aduce prietenii şi vor şopti vrăjiţi: „Ştie şahada”.

Din instalaţia de sonorizare, pe care ţăranii înşişi au numit-o „Alla Pugaciova”, răsună deja melodii populare afgane. Soldaţii atârnă pe tancuri materiale de agitaţie vizuală: steaguri, pancarte, lozinci, şi despăturesc un ecran – în scurt timp va fi proiectat un film. Medicii instalează măsuţe şi aşază pe ele cutiile cu medicamente.

Se inaugurează mitingul. În faţă iese mola într-o haină lungă albă şi turban tot alb şi citeşte o sură din Coran. La final, i se adresează lui Allah cu rugămintea de a-i păzi pe toţi dreptcredincioşii de răul universal. Îndoind mâinile de la cot, ridică palmele către cer. Toată lumea – inclusiv noi – repetă mişcările după el. După mola, ia cuvântul tovarăşul Lagman. Care vorbeşte foarte mult. Este una dintre trăsăturile specifice afganilor. Oricare dintre ei poate să ţină un discurs – şi le şi place. În lingvistică există noţiunea de „încărcătură emoţională”. Ei bine, la afgani, vorbirea nu este doar încărcată, ci inundată de metafore, epitete şi comparaţii. Ofiţerii afgani mi-au comunicat nu o dată mirarea lor că instructorii politici de la noi predau după notiţe. La şedinţele de partid, la adunări, la consfătuirile cu activul i-am auzit pe vorbitorii noştri citind aceleaşi hârtiuţe, cu acelaşi limbaj: „să fim un exemplu permanent”, „să prefacem în realitate”, „alături de succese, există şi unele scăderi” şi chiar „unii tovarăşi nu înţeleg”. La vremea sosirii mele în Afganistan, asemenea întâlniri deveniseră de multă vreme o obişnuinţă anostă, oamenii se strângeau ca să fie consultaţi de medici sau ca să primească un săculeţ cu făină. Dispăruseră ovaţiile şi strigătele prietenoase *zaido bod!* – „trăiască!” – cu pumnii

ridicaţi, care însoţeau orice cuvântare pe vremea când poporul credea încă în lucrurile de care încercam să-l convingem – în piscurile strălucitoare ale Revoluţiei din Aprilie[54]. În viitorul luminos comunist.

Norodul nu ascultă, sunt curioşi doar ce film vor vedea. Dăm, ca întotdeauna, desene animate în engleză şi două filme documentare în persană şi paştu. Localnicilor le plac filmele artistice indiene, unde oamenii se încaieră şi se împuşcă des.

După proiecţie urmează împărţirea cadourilor. Am adus saci cu făină şi jucării pentru copii. Le dăm starostelui din kişlak să le distribuie săracilor şi familiilor celor pieriţi în război. Jurându-se în văzul satului că totul va fi aşa cum trebuie, starostele şi fiul lui încep să care sacii către casă.

— Ce crezi, o să le împartă? se neliniştеşte comandantul de detaşament.

— Nu cred. Localnicii au venit şi ne-au avertizat că umblă cu mâţa în sac. Mâine totul va fi de vânzare în dughene.

Ordin:

— Toată lumea primeşte câte o decoraţie. Pregătiţi-vă de plecare!

— 112 gata de plecare... 305 gata... 307 gata...

Afganii ne însoţesc cu o ploaie de pietre. Una mă nimereşte pe mine. „Din partea poporului afgan recunoscător”, spun.

Ne întoarcem la unitate prin Kabul. Vitrinele câtorva dughene sunt împodobite cu inscripţii în rusă: „Cea mai ieftină votcă”, „Mărfuri diverse la preţuri pentru toate buzunarele”, „Magazinul La Fârtat pentru prietenii ruşi”.

[54] Evenimentele – asemănătoare mai degrabă cu o lovitură de stat militară decât cu o revoluţie – care au dus la instalarea, pe 27 aprilie 1978, a unui guvern marxist prosovietic în Afganistan. Rezistenţa populaţiei la politicile de forţă ale acestui guvern a determinat URSS să-şi trimită aici contingentul limitat de forţe armate.

Comercianţii ne invită în ruseşte: „bluze”, „blugi prespălaţi”, „serviciu de masă de şase persoane”, „adidaşi cu arici”, „rochie de lurex în dungi”. Pe tejghele – lapte de-al nostru condensat, mazăre, termosuri sovietice, fierbătoare, saltele, pături...

Sunt de multă vreme acasă... Visez Kabulul... Pe pantele munţilor stau spânzurate căsuţe de chirpici. Se întunecă, şi înăuntru se aprind focurile. De departe ai zice că ai în faţă un somptuos zgârie-nori. Dacă n-aş fi fost acolo, nu mi-aş fi dat seama imediat că nu-i decât o iluzie optică...

M-am întors şi după un an am părăsit armata. N-aţi văzut cum luceşte baioneta în lumina lunii? Nu? Nu mai puteam să văd aşa ceva...

Am plecat din armată şi am intrat la facultatea de jurnalism. Vreau să scriu... Citesc acum ce scriu alţii...

— Ştii şahada?

— *lā ’ilāha ’illā-llāh, muh.ammadur*.

— *Dost! Dost!*

Soldaţi flămânzi... distrofici, cu corpul acoperit de furuncule. Avitaminoze. Şi dughenele afgane pline de mâncare rusească. Pupilele rotitoare ale muribundului pe care l-a ajuns o schijă rătăcită...

Ofiţerul nostru lângă trupul unui afgan spânzurat. Zâmbeşte.

Ce să fac eu cu toate astea? Am fost acolo... am văzut, dar nimeni nu scrie despre aşa ceva... E o mare iluzie optică... Dacă nu e scris e ca şi cum nici n-ar exista, nu? Deci a fost sau n-a fost?

Locotenent-major, traducător în armată

— Îmi amintesc puţine lucruri separate. Private. Numai ale mele.

În avion eram vreo două sute de oameni. Două sute de bărbaţi. Omul amestecat în masă, în grup, în turmă şi omul

singur sunt două lucruri diferite. Stăteam şi mă gândeam la ce-am să văd acolo... ce-am să aflu... Războiul e o lume nouă...

Din poveţele comandantului:

— La urcarea pe munte, dacă alunecaţi, nu strigaţi! Lăsaţi-vă să căderi în tăcere, ca piatra! Numai aşa vă puteţi proteja camarazii.

Când priveşti de pe vreo stâncă, soarele e atât de aproape, încât ţi se pare că poţi să-l prinzi cu mâna. Să-l atingi.

Înainte de armată citisem cartea lui Aleksandr Fersman *Amintiri despre piatră*. Îmi amintesc că mă uimiseră anumite expresii: viaţa pietrei, memoria pietrei, glasul pietrei... Corpul pietrei... Numele pietrei... Nu înţelegeam cum se poate vorbi despre piatră ca despre un obiect însufleţit. Dar aici am descoperit că la piatră te poţi uita îndelung, aşa cum priveşti în apă sau în foc.

Din învăţăturile sergentului:

— Când tragi într-un animal sălbatic trebuie să-l devansezi puţin, altfel glonţul nu-l ajunge. La fel şi cu omul...

— Rămâne în viaţă cel care trage primul. Primul, futu-i mama mă-sii! Aţi înţeles? Dacă aţi înţeles, o să vă întoarceţi acasă şi o să aveţi oricâte femei vreţi!

Mi-a fost frică? Mi-a fost. Geniştii se tem în primele cinci minute. Piloţii de elicopter – cât timp fug până la maşina lor zburătoare. La noi, la infanterie, te temi până când se trage primul foc...

Mergem pe munte... de dimineaţă şi până seara târziu... Suntem atât de obosiţi că ţi se face rău, îţi vine să verşi. Mai întâi îţi simţi picioarele grele ca plumbul, pe urmă braţele. Încep să-ţi tremure mâinile din încheieturi.

Unul cade:

— Nu mai pot! Nu mă mai ridic de aici!

Trei se înfig în el şi-l târăsc.

— Lăsaţi-mă, băieţi! Împuşcaţi-mă!

— Te-am împuşca noi, jigodie! Dar ai o mamă acasă...

— Împuşcaţi-mă!

Apă! Apă! Ne chinuie setea. Deja la jumătatea drumului toţi au bidoanele goale. Limba îţi iese din gură, îţi atârnă, n-o mai poţi vârî la loc. Dumnezeu ştie cum, reuşim să mai şi fumăm. Urcăm până la stratul de zăpadă, căutăm apa topită – bem din băltoace, râcâim gheaţa cu dinţii. Nimeni nu-şi mai aminteşte de tabletele de clor. Ce ampulă cu permanganat de potasiu[55]? Te târăşti şi lingi omătul... Mitraliera ţăcăne în spatele tău, şi tu bei din băltoacă... Înghiţi lacom, mai să te îneci, să nu cumva să te împuşte şi tu să nu te fi săturat... Un mort zace cu capul în apă, ai zice că bea.

Acum mă simt ca un observator din afară... Mă uit la ce-a fost... Cum eram pe atunci? Dar nu v-am răspuns la întrebarea principală: cum am ajuns în Afganistan? Am cerut eu însumi să fiu trimis acolo pentru a sprijini voinţa revoluţionară a poporului afgan. Pe vremea aceea se arăta la televizor, se vorbea la radio, în ziare se scria despre revoluţie... Steaua roşie strălucea în est! Trebuie să-i sprijinim, să le dăm o mână de ajutor frăţească... M-am pregătit dinainte, am făcut sport, am învăţat karate... Nu-i simplu să loveşti pentru prima oară pe cineva în faţă, să-i spargi nasul. E nevoie să depăşeşti o anumită rezistenţă interioară – şi trosc!

Primul mort pe care l-am văzut... Un băieţel afgan de vreo şapte ani... Zăcea întins, cu braţele desfăcute, ca în somn. Şi alături, burta întoarsă pe dos a unui cal deja înţepenit... Am supravieţuit, probabil, pentru că citisem o grămadă de cărţi de război.

---

[55] Dezinfectant puternic.

Îmi amintesc de cântecele noastre „afgane”. Te grăbeşti în drum spre muncă şi odată te trezeşti că începi să mormăi:

Ia zi, de ce, de dragul cui şi-au dat soldaţii noştri viaţa?
De ce ieşit-au la atac sub ploile de gloanţe?

Priveşti în jur – măcar de nu te-ar fi auzit careva! În mod sigur ar spune că ai ieşit de la balamuc sau că te-ai întors de acolo cu minţile vraişte.

(*Cântă*.)

Afganistan – ţinut frumos şi-abraş.
Du-te şi mori acolo, brav ostaş!

Timp de doi ani după ce m-am întors, în vise, mă îngropam singur... Uneori mă trezeam îngrozit: n-aveam cu ce să mă împuşc!

Prietenii mei se interesau: Ai primit decoraţii? Ai fost rănit? Ai tras? Am încercat să le vorbesc despre ceea ce trăisem, n-am observat nici un interes. Am dat în patima beţiei... Beam singur... Fiecare al treilea toast era pentru cei căzuţi... Pentru Iurka... Şi doar aş fi putut să-l salvez... să-l opresc... Am stat amândoi într-un spital din Kabul... Eu aveam o zgârietură la umăr şi o contuzie, el rămăsese fără un picior... Erau mulţi acolo care zăceau lipsiţi de picioare, de mâini. Fumau, făceau bancuri. Acolo erau în regulă. Dar nu voiau să se întoarcă acasă, se rugau până în ultima clipă să nu-i trimită. În ţară începea cu totul altă viaţă. În ziua plecării, Iurka şi-a tăiat venele în toaleta aeroportului...

Eu încercam să-l conving (seara jucam cu el şah):

— Iurka, nu te descuraja! Nu-l ştii pe Aleksei Meresiev? Ai citit *Povestea unui om adevărat*[56]?

— Mă aşteaptă o fată aşa de frumoasă...

Uneori îi urăsc pe oamenii de pe stradă... Noroc că la vamă îţi iau armele, grenadele... Noi ne-am terminat treaba, acum putem să nu mai fim băgaţi în seamă, nu? Şi pe Iurka să nu şi-l mai amintească nimeni, nu-i aşa?

Noaptea mă trezesc şi nu-mi dau seama: sunt aici sau acolo? Aici trăiesc ca un observator din afară... Am nevastă, copil. Îi îmbrăţişez, îi sărut şi nu simt nimic. Înainte îmi plăceau porumbeii, îmi plăcea dimineaţa. Aş da orice să regăsesc bucuria de a trăi...

Soldat, puşcaş

— Fie-mea vine de la şcoală şi zice:

— Mamă, nimeni nu mă crede că tu ai fost în Afganistan.

— De ce?

O întreabă:

— Cine a trimis-o pe maică-ta acolo?

Iar eu încă nu m-am obişnuit cu viaţa pe timp de pace... Încă o savurez... Nu m-am obişnuit să nu se tragă, să nu bombardeze, să poţi să dai drumul la robinet şi să bei un pahar cu apă care nu duhneşte a clor. Acolo pâinea era cu clor, chiflele, macaroanele, terciul, carnea, compotul erau cu clor. Sunt de doi ani acasă. Îmi amintesc cum mi-am regăsit fetiţa, dar altceva nu mi-a rămas în minte, e atât de mărunt, de insignifiant în comparaţie cu ceea ce am trăit acolo. Am cumpărat o masă nouă în bucătărie, un televizor... Ce altceva s-a mai întâmplat aici? Nimic. Fiica

[56] Povestire a scriitorului Boris Polevoi (1908-1981) bazată pe povestea de viaţă a pilotului Aleksei Maresiev (1916-2001; Polevoi i-a schimbat numele în Meresiev), care, rămas fără picioare în cursul unei misiuni de luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a continuat să piloteze cu proteze. A primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

mea creşte... Îi scria în Afganistan comandantului unităţii mele: „Trimiteţi-mi-o mai repede pe mama înapoi, mi-e foarte dor de ea!...” Cu excepţia ei, după experienţa de acolo, nimic nu mi se mai pare interesant.

În Afganistan râurile sunt incredibil de albastre... Apă albastră! Niciodată nu mi-am închipuit că apa poate avea o asemenea culoare, ca a cerului. Macii roşii cresc cum creşte la noi muşeţelul, sunt covoare de maci la poalele munţilor. Cămilele înalte şi mândre se uită la toată lumea ca nişte bătrâni înţelepţi. Un măgar care trăgea la piaţă o teleagă cu portocale a fost aruncat în aer de o mină antipersonal, şi să-l vezi cum zăcea la pământ şi plângea de durere... Sora noastră medicală l-a bandajat...

Fii blestemat, Afganistan!

Nu mai pot trăi în linişte de când m-am întors. Ca toată lumea. Când am venit... la început, vecinele şi prietenele voiau tot timpul să treacă pe la mine:

— Valia, venim doar câteva minute. Povesteşte-ne, ce veselă au acolo? Ce covoare? E adevărat că sunt haine câte vrei şi videouri? Casetofoane, playere... Ce-ai adus? Nu vrei să vinzi nimic?

Sicrie au adus de acolo mai multe decât casetofoane. Dar de ele nu-şi mai aduce nimeni aminte.

Fii blestemat, Afganistan!

Fiica mea creşte... Stăm într-o garsonieră amărâtă. Acolo ne promiteau: când o să vă întoarceţi acasă, o să fiţi răsplătiţi pentru tot ce-aţi făcut. M-am dus la consiliul raional, mi-au primit hârtiile.

— Sunteţi rănită?

— Nu, m-am întors întreagă.

Întreagă pe deasupra, dar ce e pe dinăuntru nu se vede.

— Ei, atunci trăiţi şi dumneavoastră ca toată lumea! Nu noi v-am trimis acolo.

La rând la zahăr:

— Au adus de acolo de toate şi mai vor şi aici tot felul de drepturi...

Am avut şase coşciuge deodată: maiorul Iaşenko, un locotenent şi câţiva soldaţi... Zăceau înveliţi în cearşafuri albe... Capetele nu li se vedeau, de fapt, nu mai erau... Niciodată n-aş fi crezut că bărbaţii pot să urle aşa, să plângă în hohote... Mi-au rămas fotografiile lor... Pe locul unde au pierit au fost instalate nişte obeliscuri făcute din schijele mai mari ale bombelor, cu numele lor de familie scrijelite pe pietre. *Duhii* le-au azvârlit în prăpastie. Au ciuruit monumentele de gloanţe, le-au aruncat în aer, ca să nu rămână nici urmă de noi...

Fii blestemat, Afganistan!

Fata mea a crescut fără mine. Doi ani a stat la o şcoală cu internat. Când am venit, învăţătoarea mi s-a plâns că avea numai note de cinci şi şase. Cum să stau eu de vorbă cu ea? A crescut deja mare.

— Mamă, ce-aţi făcut acolo?

— Femeile îi ajutau pe bărbaţi. Am cunoscut o femeie care i-a spus unui bărbat: „Ai să trăieşti”. Şi el a trăit. „Ai să mergi.” Şi a mers. Înainte de asta, i-a luat scrisoarea pe care el i-o scrisese nevestei: „Cine are nevoie de mine fără picioare? Uitaţi-mă!” Ea i-a spus: „Scrie aşa: «Draga mea soţie şi dragii mei Allocika şi Alioşka...»„

Cum am ajuns acolo? M-a chemat comandantul: „Trebuie!” Iar noi am fost educaţi în spiritul acestui cuvânt, aşa suntem deprinşi. La centrul de tranzit, pe o saltea goală, plângea o fetişcană:

— Am acasă de toate: un apartament cu patru camere, logodnic, părinţi care mă iubesc.

— Şi de ce ai venit?

— Mi s-a spus că aici e greu. Trebuia!

N-am adus nimic de acolo, doar amintiri.

Fii blestemat, Afganistan!

Războiul acesta n-o să se termine niciodată pentru mine... Ieri, fie-mea s-a întors de la nişte prieteni:

— Mamă, când le-am spus că ai fost în Afganistan, o fată, nu ştiu de ce, a început să râdă...

Ce să-i răspund?

Sublocotenent, şef în serviciile secrete

— Moartea e un lucru cumplit, dar există lucruri şi mai cumplite... Nu-mi spuneţi mie că suntem victime, că totul a fost o greşeală. Nu pronunţaţi aceste cuvinte în prezenţa mea! Nu vă permit.

Am luptat cu pricepere, am luptat cu curaj. Pentru ce vă luaţi de noi? Eu am sărutat steagul ca pe o femeie. Cu sufletul fremătând. Aşa am fost noi educaţi, că a săruta steagul e lucru sfânt. Ne iubim Patria şi credem în ea. Ei da... (*Bate nervos darabana cu degetele pe masă.*) Încă de acolo... Când îmi bubuie vreo ţeavă de eşapament sub geam, mă năpădeşte o frică animalică... Dacă aud trosnetul sticlei care se sparge... în cap mi se face dintr-odată pustiu, e ca un gol care răsună. Zbârnâitul telefonului la apelurile interurbane e ca şi cum s-ar trage pe undeva... Nu vreau să fac toate astea să dispară, să-mi arunc la gunoi nopţile fără somn. Chinurile. Nu pot să uit fiorul rece care-mi trecea pe şira spinării pe o arşiţă de cincizeci de grade...

Mergeam cu camionul şi urlam cântece din toţi bojocii. Strigam după fete, le agăţam, din camion toate păreau frumoase. Eram veseli. Mai dădeam şi peste laşi:

— Eu refuz... Mai bine la pârnaie decât la război.

— Ia de-aicea!

Mâncau bătaie, ceilalţi râdeau de ei. Unii chiar fugeau din unitate.

Pe primul soldat pe care l-am văzut mort l-am scos prin chepengul lunetei. A spus: „Vreau să trăiesc...” şi a murit.

Ei da... După luptă nu te poţi uita la nimic frumos. La munţi, la trecătoarea înecată în ceaţă liliachie... la vreo pasăre viu colorată... Îţi vine să tragi în orice! Şi tragi... Tragi în sus, în văzduh!... Sau amuţeşti cu totul, devii blând, duios. Era un băiat pe care-l cunoşteam, i-a luat multă vreme să moară. Zăcea ca un copil care abia a învăţat să vorbească, numea şi descria tot ce vedea în jur: „Munţi... copac... pasăre... cer...” Aşa a făcut până la sfârşit...

Un miliţian tânăr de la ei, din Sarandoy:

— Dacă mor, pe mine Allah o să mă ia la el în cer. Tu unde-ai să ajungi?

Unde-am să ajung?!

Am ajuns la spital la Taşkent. A venit tata la mine:

— Dacă ai fost rănit, poţi să rămâi în ţară.

— Cum să rămân, dacă prietenii mei sunt acolo?

El e comunist, dar atunci mergea la biserică, punea lumânări.

— De ce faci asta, tată?

— Trebuie să-mi pun şi eu credinţa în ceva. La cine altcineva să mă rog să te întorci din război?

Alături de mine zăcea un băiat tânăr. A venit la el mama lui din Duşanbe, i-a adus fructe, coniac:

— Vreau să-mi rămână băiatul acasă. La cine să mă duc?

— Hai, măicuţă, mai bine să bem coniacul în sănătatea noastră!

— Vreau să-mi rămână băiatul acasă...

I-am băut coniacul, o ladă întreagă. În ultima zi auzim: unul din salonul nostru a fost găsit cu ulcer, îl repartizează în batalionul medico-sanitar. O lichea! Ne-am şters chipul lui din memorie.

Pentru mine lucrurile sunt albe sau negre. Nu există gri. Nici un fel de semitonuri.

Nu ne venea să credem că undeva plouă toată ziua, mocăneşte, că deasupra apei bâzâie ţânţarii. Acolo nu erau decât munţi arşi de soare, rugoşi... şi nisip încins, înţepător... Ei da... Şi pe el, ca pe un cearşaf întins, zac camarazii noştri... cu bărbăţia tăiată... Şi un bilet: femeile voastre n-o să le nască niciodată fii...

Şi dumneavoastră spuneţi: să uit?!

Ne întorceam: care cu un casetofon japonez, care scrâşnind din brichete muzicale, care doar în uniforma decolorată de atâta spălat şi cu bagajul gol.

Am luptat cu pricepere, am luptat cu curaj. Am fost decoraţi cu ordine... Se spune că noi, „afganii", suntem uşor de recunoscut şi fără decoraţii, după ochi:

— Flăcău, tu eşti venit din Afganistan?

Cu toate că umblu într-un palton sovietic, în ghete de-ale noastre...

Soldat, transmisionist

— Şi dacă trăieşte?

Poate e încă în viaţă fetiţa mea, dar cine ştie pe unde, departe... Oricum m-aş bucura, oriunde ar fi, numai să trăiască. Aşa mă gândesc. Şi aşa de mult îmi doresc asta, foarte mult! Am avut un vis... că a venit acasă... A luat un scaun şi s-a aşezat în mijlocul camerei... Ea are părul lung, foarte frumos, şi i se răsfirase pe umeri. L-a dat aşa la o parte cu mâna şi a spus: „Mamă, ce mă tot chemi atâta, ştii doar că nu pot să vin la tine. Am aici un soţ, doi copii... Am familie".

Iar eu, încă în vis, mi-am amintit deodată: după înmormântare – trecuse, probabil, vreo lună – mi-a venit aşa în cap: şi dacă nu e moartă, ci au furat-o? Asta a fost consolarea mea. Înainte, mergeam câteodată cu ea pe stradă, şi băieţii întorceau capul... Era înaltă, îi curgeau

pletele pe umeri... Şi iată că am primit o confirmare că bănuiala mea fusese corectă. Trăieşte pe undeva...

Sunt medic, toată viaţa am considerat că am o meserie sacră. Mi-a plăcut foarte mult, de asta am atras-o şi pe fiica mea în ea. Acum îmi blestem hotărârea. Dacă n-ar fi avut profesia asta, ar fi rămas acasă şi ar fi trăit. Acum suntem numai eu şi soţul meu, nu mai avem pe nimeni. E pustiu, groaznic de pustiu. Ne aşezăm seara, ne uităm la televizor... Stăm, tăcem, uneori nu scoatem o vorbă ore întregi. Numai când începe vreun cântec, pe mine mă bufneşte plânsul, iar soţul meu suspină şi pleacă din sufragerie. Nici nu vă închipuiţi ce am aici, în piept... Dimineaţa trebuie să merg la muncă şi eu nu mă pot ridica din pat. Atâta durere! Câteodată mă gândesc că nu mă mai scol şi nu mă mai duc. O să rămân aşa, întinsă... O să aştept până mă ia cineva şi mă duce la ea. Până mă cheamă...

Am tendinţa să-mi imaginez uşor, aşa că sunt tot timpul cu ea, în visele mele nu se repetă niciodată nimic. Şi de citit citesc împreună cu ea... E drept că acum citesc cărţi despre plante, despre animale, despre stele. Despre oameni nu-mi place să citesc, despre ce fac ei... A venit primăvara... Credeam şi eu că natura are să m-ajute. Am plecat afară din oraş... Înfloreau violetele, pe ramurile copacilor ieşiseră frunzuliţe tinere. Iar eu am început să ţip... Aşa m-au influenţat pe mine frumuseţea naturii şi bucuria a tot ce e viu... Am început să mă tem de trecerea timpului, pentru că timpul mi-o ia pe Sveta, amintirea ei. Dispar amănuntele... cuvintele... ce spunea, cum zâmbea... Am cules firele ei de păr de pe costum şi le-am pus într-o cutiuţă. Soţul m-a întrebat:

— Ce faci?

— Las’ să fie! Ea nu mai este.

Stau uneori acasă, mă gândesc şi câteodată aud limpede: „Mamă, nu plânge!” Mă uit în jur – nimeni. Îmi amintesc mai departe. Iat-o întinsă... Groapa e săpată, pământul e deja gata s-o primească. Iar eu stau în faţa ei în genunchi: „Fetiţa mea iubită! Copila mea dragă! Cum s-a putut întâmpla aşa ceva? Unde eşti? Unde-ai plecat?” Ea e cu mine încă, deşi zace în sicriu. Dar curând va fi în pământ.

Ţin minte ziua... S-a întors de la muncă şi mi-a spus:

— M-a chemat azi medicul-şef.

Şi a tăcut.

— Şi ce?

Încă înainte să-i aud răspunsul simţisem că nu era a bună.

— La spitalul nostru a venit cerere să trimitem un om în Afganistan.

— Şi?

— E nevoie exact de o soră la chirurgie.

Ea era soră medicală la chirurgie cardiologică.

— Şi?

Uitasem toate cuvintele, repetam unul şi acelaşi lucru.

— Am fost de acord.

— Şi?

— Cineva trebuie oricum să meargă. Şi eu vreau să mă duc acolo unde e greu.

Deja ştia toată lumea, ştiam şi eu, că e război, că e vărsare de sânge. Am început să plâng, dar n-am putut să-i spun „nu”. Ea m-ar fi privit cu severitate:

— Mamă, cum rămâne cu jurământul lui Hipocrat?

Timp de câteva luni şi-a pregătit documentele. Mi-a adus şi mi-a arătat caracterizarea: „Înţelege în mod corect politica partidului şi a guvernului”. Dar mie tot nu-mi venea să cred.

Vorbesc despre ea... şi simt o uşurare. Ca şi cum ar fi aici... Mâine am s-o îngrop... deocamdată e cu mine... Dar dacă trăieşte totuşi pe undeva? Aş vrea doar să ştiu: cum mai e acum? Are părul tot lung? Ba chiar, ce fel de bluză poartă? Orice mă interesează...

Sufletul mi s-a închis de tot... Nu vreau să mai văd oameni, îmi place să fiu singură... Atunci stau de vorbă cu ea, cu Svetocika mea... E de ajuns să intre cineva, că totul se năruie. Nu vreau să las pe nimeni în lumea asta. Vine în vizită mama mea, din sat, dar nici măcar ei nu vreau să-i împărtăşesc nimic. O singură dată a trecut pe la mine o femeie... o ştiam de la serviciu... Pe ea n-am lăsat-o să plece, am stat împreună până noaptea... Soţul ei îşi făcea griji deja că se închide metroul... I se întorsese fiul din Afganistan... ca un copilaş: „Mămico, vreau să coc prăjituri cu tine... Mami, merg şi eu cu tine la spălătorie...” Se temea de bărbaţi, era prieten numai cu fetele. Ea s-a repezit la medic, doctorul i-a spus: „Aveţi răbdare, o să-i treacă!” Acum oamenii ca ea îmi sunt mai apropiaţi, mai dragi. Cu femeia asta aş putea să fiu prietenă. Dar n-a mai venit, se uita la portretul Svetocikăi şi plângea tot timpul...

Altceva am vrut să-mi amintesc... Ce voiam să-mi amintesc? A! Cum a venit pentru prima oară în concediu... Nu, şi despre cum am condus-o noi, cum a plecat... Au venit la gară prietenii ei de la şcoală, colegii de muncă. Un chirurg mai în vârstă s-a aplecat şi i-a sărutat mâinile: „Aşa mânuţe nu mai găsesc eu”.

Pe urmă a venit în concediu. Slăbuţă, mărunţică. Trei zile a dormit. Se scula, mânca şi dormea. Iar se scula, mânca şi dormea.

— Cum ţi-e acolo, Svetocika?

— Mi-e bine, mamă. Mi-e bine.

Stă, tace şi zâmbeşte încet ca pentru sine.

— Svetocika, ce-i cu mâinile tale?

Nu i-am recunoscut mâinile, se făcuseră de parcă ar fi avut cincizeci de ani.

— E mult de lucru acolo, mamă. Cum să mă mai gândesc la mâinile mele? Închipuie-ţi: ne pregătim de operaţie, ne spălăm pe mâini cu acid formic. Medicul vine la mine şi-mi spune: „Ce faceţi, nu vă e milă de rinichii dumneavoastră?” El se gândeşte la rinichii lui... iar alături oamenii mor... Dar nu-ţi face griji! Sunt mulţumită, acolo e nevoie de mine.

A plecat cu trei zile mai devreme:

— Iartă-mă, mamă, la noi în batalionul medico-sanitar au rămas numai două surori. Medici sunt destui, dar surori sunt puţine. Fetele sunt excedate. Cum să nu mă duc?

A rugat-o pe bunica – o iubea foarte mult – care făcea curând nouăzeci de ani: „Să nu mori! Aşteaptă-mă!” Ne duseserăm la casa de la ţară. Bunica stătea lângă o tufă mare de trandafiri, şi Svetocika a rugat-o: „Numai să nu mori! Aşteaptă-mă!” A luat bunica şi i-a tăiat toţi trandafirii. Cu buchetul ăsta a şi plecat.

Trebuia s-o scol la cinci dimineaţa. O trezesc, şi ea: „Mamă, tot n-am apucat să mă satur de somn. Mi se pare că deja n-o să-mi mai ajungă niciodată somnul”. În taxi a deschis geanta şi a oftat: „Am uitat cheia de la apartament. Dacă mă întorc, şi voi nu sunteţi acasă?” I-am găsit-o pe urmă într-o fustă veche. Am vrut să i-o trimit într-un pachet, ca să nu-şi facă griji, să aibă cheile de acasă.

Şi dacă totuşi trăieşte? Umblă pe undeva, zâmbeşte... se bucură de flori... Îi plăceau trandafirii... Merg acum la bunica – ea trăieşte încă, pentru că Sveta a rugat-o: „Să nu mori! Aşteaptă-mă!” Are mereu pe masă un buchet de trandafiri... Îi taie de cu seară... Şi două ceşti cu ceai...

— De ce nu dormi?

— Beau ceai cu Svetlanka.

(Întotdeauna i-a zis „Svetlanka”.)

Iar eu o văd în vis şi-mi spun, în somn: mă duc la ea şi-o sărut, dacă e caldă, înseamnă că e vie. Mă duc, o sărut – e caldă. Deci e vie!

Şi dacă locuieşte undeva în altă parte? Într-un alt loc...

La cimitir mă aşez într-o zi pe mormântul ei. Vin doi militari, şi unul se opreşte:

— Ah! Sveta noastră! Fii atent!... Mă observă şi pe mine. Sunteţi mama ei?

Mă reped la el:

— Aţi cunoscut-o pe Svetocika?

El se adresează tovarăşului:

— A rămas fără amândouă picioarele în timpul unui bombardament. Şi pe urmă a murit.

Atunci eu am ţipat din toate puterile. El s-a speriat.

— N-aţi ştiut nimic? Iertaţi-mă! Iertaţi-mă!

A luat-o la fugă.

Nu l-am mai văzut de atunci. Şi nici nu l-am căutat.

Stau lângă mormânt şi vine o mamă cu copii. Aud:

— Ce fel de mamă mai e şi asta? Cum a putut să-şi lase singura fată la război în asemenea vremuri? (Pe piatra de mormânt e scris: „unicei fiice”.) Să-şi jertfească fata?

Cum îndrăzneşte, cum poate spune aşa ceva?! Fiica mea a depus un jurământ, era o soră medicală căreia chirurgii îi sărutau mâinile. S-a dus acolo să salveze oameni, să-i salveze pe fiii altor mame.

Oameni buni, strig în sufletul meu, nu vă întoarceţi faţa de la mine! Staţi puţin cu mine la mormânt! Nu mă lăsaţi singură!...

O mamă

— Afganistan, fi-ţi-ar numele de râs! Afganistan... Prietenul meu ia ziarul şi citeşte: „Soldaţii sovietici

prizonieri au fost eliberaţi... Au dat un interviu jurnaliştilor occidentali...” – şi începe să înjure.

— Ce-ai, mă?

— Pe toţi i-aş pune la zid. Cu mâna mea i-aş împuşca.

— N-ai văzut destul sânge? Nu ţi-a ajuns?

— De trădători nu mi-e milă. Noi rămâneam fără mâini şi fără picioare, iar ei admirau zgârie-norii din New York... Vorbeau la *Vocea Americii*...

Iar acolo mi-era prieten... Cântam: „Şi-un colţ de pâine, şi aia-mpărţeam”. (*Tace.*)

— Urăsc! Urăsc!

— Pe cine?

— Ce-i aşa de greu de înţeles? Mi-am pierdut prietenul – aici, nu la război... (*Îşi alege cuvintele.*) Nu mai am pe nimeni... N-am alţi prieteni... S-au împrăştiat toţi, stau prin vizuinile lor. Fac bani.

Afganistan, fi-ţi-ar numele de râs! Mai bine aş fi murit acolo! Ar fi pus pe zidul şcolii o plăcuţă memorială... ar fi făcut din mine un erou... Trupele noastre intraseră în Afganistan, dar eu nu ştiam nimic. Nu mă interesa. Pe vremea aia mă îndrăgostisem pentru prima oară, eram cu minţile duse... Iar acum mă tem să ating vreo femeie, chiar şi când mă înghesui dimineaţa în troleibuzul aglomerat... Înţelegeţi? Nu-mi iese deloc cu femeile... Prietena mi-a plecat, m-a părăsit... Iubita mea... Doi ani am trăit cu ea... În ziua aia am ars un ceainic... Ardea, iar eu stăteam şi mă uitam la el cum se înnegreşte – mi se mai întâmplă. Mă retrag complet, mă detaşez de realitate. Ea se întoarce de la serviciu şi simte mirosul:

— Ce-ai ars?

— Ceainicul.

— Al treilea deja...

— Dar tu ştii cum miroase sângele? După două—trei ore miroase ca nişte subsuori năduşite. Foarte nasol... Mirosul focului e mai plăcut...

Ea a încuiat uşa cu cheia şi a plecat. Şi de un an nu s-a mai întors. Am început să mă tem de ele... Femeile sunt cu totul alt fel de oameni. Cu totul alt fel. De asta şi ajung nefericite cu noi. Te ascultă, dau din cap că da, dar nu pricep nimic.

— Ce bună dimineaţa? Iar ai ţipat! Iar ai ţipat toată noaptea, plângea ea a doua zi.

Nu i-am spus totul... Nu i-am povestit despre entuziasmul piloţilor de elicoptere care bombardau satele afgane. Se lăudau băieţii: Ce frumos e când arde kişlakul!... Mai ales noaptea... Altă dată zace un rănit, soldat de-al nostru. E pe moarte şi îşi strigă mama sau iubita. Alături zace un *duh* rănit – îi strângeam şi pe ei – şi-şi cheamă şi el mama sau iubita. Se aude când un nume afgan, când unul rusesc...

— Ce bună dimineaţa? Iar ai ţipat! Mi-e frică de tine...

Ea nu ştie... Nu ştie cum a pierit locotenentul nostru... Am văzut apă, am oprit vehiculele:

— Opriţi! Toată lumea stă pe loc! a strigat locotenentul şi a arătat spre un fel de sul murdar care se zărea lângă pârâu. E o mină?!

Au luat-o înainte genieştii: au ridicat „mina”, care a început să scâncească. Un copil. Afganistan, fi-ţi-ar numele de râs!

— Ce să facem cu el? Să-l lăsăm, să-l luăm cu noi?

Nimeni nu l-a silit, locotenentul nostru singur a spus:

— Nu se poate să-l lăsăm. O să moară de foame. Îl duc în kişlak, e la doi paşi.

I-am aşteptat o oră, şi cu maşina n-ar fi trebuit să facă mai mult de douăzeci de minute dus-întors.

Zăceau în nisip... Locotenentul şi şoferul. În mijlocul satului... Femeile îi omorâseră cu săpăligile...

— Ce bună dimineaţa? Iar ai ţipat! Pe urmă te-ai năpustit asupra mea, mi-ai răsucit mâinile.

Uneori nu-mi amintesc numele meu de familie, adresa unde locuiesc şi ce s-a întâmplat cu mine. Pe urmă îmi vin în fire... şi încep parcă să trăiesc din nou. Dar şovăitor... Ies din casă – şi-mi trece imediat prin cap: am închis uşa cu cheia sau nu, am oprit gazul sau nu? Mă întind în pat, mă ridic şi verific: mi-am pus ceasul să sune pentru a doua zi sau nu? Dimineaţa mă duc la muncă, mă întâlnesc cu vecinii: i-am salutat sau nu?

Zice Kipling:

Estul rămâne Est, Vestul Vest, şi niciodată nu se întâlnesc
Cât timp pământ şi cer vor sta în faţa jilţului dumnezeiesc.
Dar nu există Est sau Vest, sau Rasă, sau Hotare,
Când doi vajnici bărbaţi se-nfruntă faţă-n faţă.

Ţin minte... Ea mă iubea. Plângea: „Ai ieşit din iad. Am să te salvez...” Iar eu ieşisem dintr-o groapă de gunoi... Când am plecat în Afganistan, femeile purtau rochii lungi, când m-am întors, toate erau în rochii scurte. Necunoscute. Am rugat-o să îmbrace ceva lung. Ea a râs, pe urmă s-a supărat. A început să mă urască. (*Închide ochii şi repetă versurile*.)

Dar nu există Est sau Vest, sau Rasă, sau Hotare,
Când doi vajnici bărbaţi se-nfruntă faţă-n faţă.

Despre ce vorbeam? A! Despre rochiile lungi ale iubitei mele... Sunt şi acum atârnate în şifonier, nu şi le-a luat. Iar eu îi scriu versuri.

Afganistan, fi-ţi-ar numele de râs! Îmi place să stau de vorbă cu mine însumi...

Sergent, cercetaş

— Toată viaţa am fost militar... Despre alt fel de viaţă ştiam numai din povestiri...

Militarii de profesie au o psihologie aparte: nu contează că un război e drept sau nedrept. Acolo unde eşti trimis, războiul e drept, e necesar. Când ne-au trimis acolo, şi acest război a fost drept. Noi aşa consideram, eu însumi stăteam în mijlocul soldaţilor şi le vorbeam despre apărarea graniţelor de sud, îi prelucram. Aveam învăţământ politic de două ori pe săptămână. Credeţi că aş fi putut să spun cumva: „Am îndoieli”? Armata nu rabdă gândirea liberă. Eşti pus în formaţie, şi de azi înainte nu mai acţionezi decât conform ordinelor. De dimineaţă până seara.

Ordin:

— Deşteptarea! În picioare!

Ne sculăm.

Ordin:

— Încolonarea pentru înviorare! La stânga, fuga marş!

Facem înviorarea.

Ordin:

— Rupeţi rândurile, liber în pădure! Cinci minute la lizieră!

Ne împrăştiem.

Ordin:

— Încolonaaaarea!

N-am văzut niciodată ca în vreo cazarmă să atârne portretul... cui, de exemplu? Să zicem, al lui Ţiolkovski sau al lui Lev Tolstoi. Niciodată. Sunt portretele lui Nikolai Gastello, Aleksandr Matrosov... Eroi din Marele Război pentru Apărarea Patriei... O dată, eram încă tânăr

locotenent, mi-am atârnat în cameră portretul lui Romain Rolland (l-am tăiat dintr-o revistă). Intră la noi comandantul de unitate:

— Cine-i ăsta?

— Romain Rolland, scriitor francez, tovarăşe colonel.

— Ia numaidecât de-acolo pe franţuz! Ce, n-avem destui eroi de-ai noştri?

— Tovarăşe colonel...

— Stânga-mprejur la magazie şi să te-ntorci de-acolo cu Karl Marx!

— Dar şi Karl Marx e neamţ!

— Nici o vorbă! Două zile de arest!

Ce legătură avea Karl Marx? Eu însumi stăteam în mijlocul soldaţilor şi le spuneam: La ce e bun strungul ăsta? E de import. La ce e bună maşina asta de marcă străină? Pe drumurile noastre o să se facă praf. Cele mai bune din lume sunt produsele noastre: strungurile noastre, maşinile noastre, oamenii noştri. Şi abia acum am început să mă întreb: de ce strungul cel mai bun din lume n-ar putea să fie în Japonia, cei mai buni ciorapi, în Franţa, cele mai bune fete – în Taiwan? Şi am deja cincizeci de ani...

... Visez că am omorât un om. S-a pus în genunchi... în patru labe, fără să ridice capul. Nu-i vedeam faţa, toţi aveau aceeaşi faţă... L-am împuşcat foarte calm, i-am văzut sângele ţâşnind cu tot atâta calm. Am ţipat abia când m-am trezit şi mi-am amintit visul...

Aici s-a scris deja despre o greşeală politică, războiul acesta a fost numit „o aventură brejnevistă”, „o fărădelege”, dar noi acolo a trebuit să luptăm şi să murim. Şi să-i omorâm pe alţii. Aici scriau, acolo mureau. Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi! Ce apăram noi acolo? Revoluţia? Nu, nu mai credeam în asta, mă simţeam deja sfâşiat pe dinăuntru. Dar mă convingeam singur că ne apărăm orăşelele militare, îi apărăm pe oamenii noştri.

Ard câmpurile de orez... Le-au aprins trasoarele... Trosnesc şi ard repede... Arşiţa înlesneşte războiul... Ţăranii fug, culeg ce mai pot de pe pământ, lucruri arse. N-am văzut niciodată copii afgani plângând. Scânceau numai. Sunt uşurei de tot, micuţi, nici nu-ţi dai seama câţi ani au. Poartă nişte pantalonaşi largi, de sub care le ies picioarele ca nişte beţe.

Tot timpul aveai sentimentul că cineva vrea să te omoare. Un plumb nenorocit... Până azi nu-mi dau seama dacă te poţi obişnui cu aşa ceva. Iar pepenii verzi şi galbeni sunt acolo mari cât un taburet. Dacă-i împungi cu baioneta, crapă. Să mori e foarte simplu. Să omori e mai greu. Despre morţi nu se vorbea. Astea erau regulile jocului, ca să spun aşa... Te pregăteşti de un raid şi pe fundul geamantanului ai o scrisoare către nevastă. De adio. Eu îi scrisesem: „Înveleşte-mi pistolul în ceva şi dă-i-l băiatului!”

Începe lupta, şi casetofonul se aude în continuare. Au uitat băieţii să-l închidă... Glasul lui Vladimir Vîsoţki:

În Africa cea galbenă,
În partea ei centrală,
S-a întâmplat un ghinion
Ieşit din socoteală.
Un elefant, neinformat,
Anticipă potopul!
De fapt, s-a-ndrăgostit Girafa
De mica Antilopă.

Şi *duhii* îl ascultau pe Vîsoţki. Mulţi dintre ei studiaseră la noi, terminaseră facultăţi în URSS. Aveau diplome sovietice. Noaptea, în încercuire, auzeam şi de la ei:

Amicul mi-a plecat la Magadan,
Jos pălăria, jos pălăria!
A plecat singur, n-a înfundat

Nici puşcăria, nici puşcăria![57]

În munţi, ei se uitau la filmele noastre: despre Kotovski[58], despre Kovpak[59]. De la noi învăţau cum să lupte... cum să poarte un război de partizani...

Din buzunarele băieţilor noştri ucişi scoteam scrisori. Fotografii. Tania din Cernigov... Maşenka din Pskov... poze făcute în studiouri foto de provincie, toate la fel. Şi pe ele, cuvinte naive: „Te aştept cu dor în piept”, „Du-te cu bine şi întoarce-te degrabă!” Stăteau la mine pe masă ca un pachet de cărţi. Chipuri de fete simple din toată Rusia...

Nu pot să mă întorc în lumea normală. Să trăiesc... să trăiesc pur şi simplu... Simt că n-am aer aici. Adrenalina îmi răscoleşte sângele. Îmi trebuie emoţii intense, dispreţul faţă de viaţă. Am început să bolesc... Medicii mi-au pus diagnostic îngustarea vaselor de sânge. Dar eu am diagnosticul meu... „afgan”... Am nevoie de ritm, de ritmul acela când eşti gata să sari la bătaie. Să rişti, să aperi. Vreau şi acum să mă întorc acolo, dar nu ştiu cum m-aş simţi... De multe ori mă năpădesc imaginile... Viziuni... Vehicule arse, distruse pe drumuri. Tancuri, TAB-uri... Oare asta e tot ce a rămas din noi?

M-am dus la cimitir... Am vrut să ocolesc mormintele „afganilor”, dar m-a văzut mama cuiva:

---

[57] Magadanul este principalul oraş al regiunii Kolîma (vezi şi nota 1 de la p. 207), şi apariţia lui se leagă de lagărele de muncă din preajmă.

[58] Om politic şi comandant militar sovietic (1881-1925), erou al Războiului Civil rus, cu o viaţă aventuroasă.

[59] Comandant militar sovietic (1887-1967), erou al Marelui Război pentru Apărarea Patriei, unul din organizatorii mişcării de partizani din Ucraina.

— Pleacă de-aici, comandante! Eşti om cărunt, dar ai rămas în viaţă. Fiul meu e în pământ. Nu începuse nici măcar să se bărbierească.

Nu demult a murit un prieten al meu care luptase în Etiopia. Şi-a distrus acolo rinichii, în seceta aia. Tot ce ştia a dispărut odată cu el. Iar un alt camarad îmi povestea cum a ajuns în Vietnam. Am întâlnit şi din cei care au fost trimişi în Angola, în Egipt, în Ungaria în 56, în Cehoslovacia în ’68... Discutăm între noi... Toţi sunt acum la ţară, îşi cultivă grădinile. Pescuiesc. Şi eu sunt pensionat deja, pe caz de invaliditate. În spitalul din Kabul mi-au scos un plămân... Acum şi al doilea a început să dea rateuri... Am nevoie de ritm! De misiune! Am auzit că lângă Hmelniţki e un spital unde sunt cei care au fost abandonaţi de rude sau care n-au vrut ei înşişi să se întoarcă acasă. Mi-a scris un flăcău de acolo: „Zac aici fără mâini şi fără picioare... Mă trezesc dimineaţa şi nu ştiu ce sunt, om sau animal? Câteodată îmi vine să miaun sau să latru. Strâng din dinţi... „ Vreau să mă duc la el. Îmi caut ceva de făcut.

Am nevoie de ritm, un ritm în care să mă iau la bătaie. Dar nu ştiu cu cine să mă bat. Deja nu mai pot să mă duc în mijlocul flăcăilor mei şi să fac agitaţie: noi suntem cei mai buni, cei mai drepţi. Susţin însă în continuare că aşa voiam să fim. Numai că nu ne-a ieşit. De ce – asta e altă poveste... De ce iarăşi nu ne-a ieşit...

Maior, comandant de batalion

— În faţa Patriei noi suntem curaţi...

Eu mi-am îndeplinit cu cinste datoria de soldat. Orice aţi ţipa dumneavoastră acum... Oricât aţi suci-o şi aţi învârti-o... Şi cum rămâne cu lucruri precum dragostea de Patrie, sentimentul datoriei? „Patria” pentru dumneavoastră e o vorbă goală? O vorbă în vânt? Noi suntem curaţi...

Ce-am cucerit noi acolo, ce-am adus? „Cargo 200” – sicriele cu camarazii noştri. Ce-am căpătat de acolo? Boli – de la hepatită la holeră – răni, invaliditǎţi. Eu n-am de ce să mă căiesc. Am ajutat poporul afgan prieten. Sunt convins! Cei care au fost acolo cu mine sunt tot oameni sinceri, cinstiţi. Erau siguri că veniseră pe pământul acela cu binele, că nu sunt nişte „soldaţi din greşeală” într-un „război din greşeală”. Dar azi sunt unii care vor să vadă în noi nişte fraieri naivi, carne de tun. De ce? Cu ce scop? Caută adevărul? Nu uitaţi pilda biblică! Ţineţi minte cum Iisus, la întrebările lui Pilat, a spus:

— Eu spre aceasta M-am născut şi pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie pentru adevăr.

Şi Pilat l-a întrebat:

— Ce este adevărul?

Întrebarea a rămas fără răspuns...

Eu am adevărul meu... Al meu propriu! În credinţa noastră, poate naivă, noi am fost curaţi la suflet. Aveam impresia că, dacă noua putere dă oamenilor pământ, toţi ar trebui să-l ia cu bucurie. Când colo... ţăranul nu-l vrea! Pasămite, cine eşti tu să împarţi pământul, când el îi aparţine lui Allah? Allah este cel care măsoară şi împarte. Nouă ni se părea că, dacă o să construim staţiuni de maşini şi tractoare, dacă o să le dăm tractoare, combine, cositoare, toată viaţa lor se va schimba. Şi când colo... ei distrug SMT-urile! Aruncă în aer tractoarele ca pe tancuri. Nouă ni se părea că, în veacul zborurilor în cosmos, e de-a dreptul caraghios să te mai gândeşti la Dumnezeu. E stupid! Am trimis în cosmos un afgan... Cu alte cuvinte, ia uitaţi-vă, el a ajuns acolo unde se află Allahul vostru! Şi când colo... religia islamului e neatinsă de civilizaţie... Oare poţi să te lupţi cu veşnicia? Ei, dar câte nu ni se păreau nouă acolo! Şi totuşi aşa a fost... Aşa a fost... Şi asta este o perioadă aparte în viaţa noastră... Eu o păstrez

în suflet, nu vreau s-o distrug. Şi n-am să-i las nici pe alţii s-o împroaşte cu noroi. Noi ne acopeream unul pe altul în luptă. Încercaţi dumneavoastră să vă puneţi în calea glonţului! Aşa ceva nu se uită. Sau, când mă întorceam... Am vrut să vin acasă să le fac o surpriză alor mei, dar mi s-a făcut frică pentru mama. Am sunat:

— Mamă, sunt în viaţă, sunt la aeroport.

Şi acolo, la celălalt capăt al firului, am auzit receptorul căzând.

Cine v-a spus că am pierdut războiul? Noi aici l-am pierdut, în ţară. Şi cât de frumos ne-am întors!... Arşi, pârliţi... după ce văzuserăm şi trăiserăm atâtea... Iar aici nu ni s-a dat nimic. Nici drepturi, nici de muncă. În fiecare dimineaţă, la obelisc (pe locul unde va fi un monument închinat soldaţilor internaţionalişti), cineva atârnă o pancartă: „Construiţi-l lângă sediul statului-major, nu în centrul oraşului!...” Iar vărul meu, care are optişpe ani, nu vrea să meargă în armată: „Să îndeplinesc ordinele prosteşti sau criminale ale altcuiva? Să devin un ucigaş?” La decoraţiile mele militare se uită chiorâş... Păi mie, la anii lui, mi se oprea inima în piept când bunicul îmbrăca tunica de paradă cu ordinele şi medaliile pe piept. Cât timp am luptat noi acolo, lumea s-a schimbat...

Ce e adevărul?

În blocul nostru de cinci etaje locuieşte o bătrână. A fost medic. Are şaptezeci şi cinci de ani. După toate articolele, dezvăluirile, cuvântările din ultima vreme... după toate adevărurile care s-au prăbuşit asupra noastră, biata femeie şi-a pierdut minţile... Stinge televizorul când vorbeşte Gorbaciov. Deschide fereastra la etajul unu, unde stă ea, şi strigă: „Trăiască Stalin!”, „Trăiască socialismul şi comunismul – viitorul luminos al omenirii!” O văd în fiecare dimineaţă... Toată lumea o lasă în pace, nu face rău

nimănui... Uneori mi se pare că semăn puţin cu ea... Semăn, fir-ar al naibii!

Dar în faţa Patriei noi suntem curaţi...

Soldat, artilerist

— Aud soneria... Mă reped în prag – nimeni. Ţipasem – crezusem că-mi venise băiatul...

După două zile îmi bat la uşă nişte militari.

— Ce-i, a murit băiatul meu? mi-am dat seama imediat.

— Da, a murit.

S-a lăsat o tăcere mare. Am îngenuncheat pe hol în faţa oglinzii:

— Doamne! Doamne! Dumnezeul meu!

Pe masă rămăsese o scrisoare neterminată:

„Dragul meu băiat!

Ţi-am citit scrisoarea şi m-am bucurat. N-ai mai avut deja nici o greşeală de gramatică. Doar două sintactice, ca şi data trecută: «după părerea mea» e o expresie incidentă, iar construcţia «într-atât, încât» e o consecutivă. În propoziţia «M-am bucurat într-atât, încât am uitat de oboseală» e nevoie de o virgulă înainte de «încât». Şi în a doua propoziţie, «După părerea mea, o să fiţi mândri de mine», e nevoie de o virgulă. Nu te supăra pe mama!

În Afganistan e foarte cald, fiule. Ai grijă să nu răceşti! Tu mai mereu eşti răcit...”

La cimitir toţi tăceau, a fost multă lume, dar toţi tăceau. Eu stăteam cu o şurubelniţă în mână, nu mi-au putut-o lua.

— Lăsaţi-mă să deschid sicriul!... Lăsaţi-mă să-mi văd băiatul!...

Voiam să deschid sicriul de zinc cu şurubelniţa.

Soţul meu a încercat să-şi ia zilele: „Nu vreau să mai trăiesc. Iartă-mă, măicuţă, dar nu vreau să mai trăiesc”. L-am pisat la cap:

— Trebuie să-i punem băiatului o piatră funerară, să aşternem o placă peste mormânt. Cum au şi ceilalţi.

El nu putea să doarmă. Îmi tot spunea:

— Cum mă întind în pat, vine băiatul. Mă sărută, mă îmbrăţişează.

Am păstrat o franzelă timp de patruzeci de zile, după obiceiul vechi... După trei săptămâni a crăpat în bucăţele. Înseamnă că familia se duce de râpă...

Am atârnat prin casă toate fotografiile lui. Mie mi-era mai uşor aşa, dar soţului meu îi venea greu:

— Dă-l jos! Se tot uită la mine.

I-am făcut o piatră funerară frumoasă, din marmură scumpă. Toţi banii pe care i-i strânseserăm pentru nuntă s-au dus pe ea. Am pus o placă roşie peste mormânt şi am sădit flori roşii. Dalii. Soţul meu a vopsit gărduleţul:

— Am făcut tot. N-are băiatul de ce să se supere.

Dimineaţă m-a condus la muncă, şi-a luat la revedere. Când vin din schimb – el atârna de o frânghie în bucătărie, chiar în dreptul fotografiei băiatului, preferata mea.

— Doamne! Doamne! Dumnezeul meu!

Spuneţi-mi dumneavoastră – sunt eroi sau nu? Pentru ce trebuie să îndur atâta durere? Ce poate să mă ajute să trec prin necazul ăsta? Uneori mă gândesc: sunt eroi! Nu e singurul care zace acolo în pământ... Sunt zeci... zeci de rânduri în cimitirul oraşului... La fiecare sărbătoare se trag salve de doliu, se ţin cuvântări solemne... lumea aduce flori. Se organizează adunări pentru primirea în organizaţia de pionieri... Câteodată blestem guvernul, partidul... conducerea noastră... Deşi sunt comunistă. Dar vreau să ştiu şi eu – pentru ce? Pentru ce fiul meu a fost învelit în zinc? Pe mine mă blestem... Eu sunt profesoară de literatură rusă. Eu însămi l-am învăţat: „Datoria e datorie, fiule. Trebuie îndeplinită”. Îi blestem pe toţi, iar dimineaţa fug la mormânt şi-i cer iertare:

— Iartă-mă, dragul meu, că ţi-am vorbit aşa! Iartă-mă!

O mamă

— Am primit răvaş: „Nu te îngrijora dacă nu vin scrisori! Scrie-mi pe adresa veche!” Trec două luni de tăcere. Nu-mi închipuiam că e în Afganistan. Îmi pregăteam geamantanul să mă duc după el acolo unde fusese trimis în ultimul timp...

Scria că face plajă, că pescuieşte. Mi-a trimis o fotografie călare pe un măgar, cu genunchii pe nisip. Nu mi-a trecut nimic prin cap până când nu s-a întors prima oară în permisie. Atunci a recunoscut că venea de la război... Că-i murise prietenul... Înainte se juca puţin cu fata, nu avea sentimente de tată prea intense, poate pentru că era foarte mică. Acum a venit şi stătea ore întregi să se uite la ea, cu nişte ochi aşa de trişti, că mie mi se făcea groază. Dimineaţa se trezea şi o ducea la grădiniţă. Îi plăcea s-o pună pe umeri şi s-o care aşa. Locuiam pe atunci la Kostroma, un oraş frumos. Seara o lua el singur. Mergeam la teatru, la cinematograf, dar cel mai mult avea chef să stea acasă. Să se uite la televizor, să discute.

În dragoste a devenit lacom, dacă plecam la muncă sau găteam la bucătărie, îi părea rău şi după timpul acesta: „Mai stai cu mine! Azi se poate şi fără chifteluţe. Cere un concediu cât timp sunt eu aici!” În ziua când trebuia să plece, special a întârziat la avion ca să mai stăm două zile împreună.

În ultima noapte... a fost atât de bine, că pe mine m-a apucat plânsul. Eu plângeam, el tăcea, nu făcea decât să se uite la mine. Pe urmă îmi zice:

— Tamarka, dacă ai să ai pe altul, să nu uiţi asta!

Eu zic:

— Ai înnebunit? Pe tine n-o să te omoare niciodată! Te iubesc atât de mult, că pe tine n-o să te omoare niciodată.

A râs.

Nu mai voia copii:

— Am să mă întorc... şi atunci ai să naşti... Ce să faci singură cu ei?

M-am învăţat să aştept. Dar, dacă vedeam vreo dubiţă de înmormântări, mi se făcea rău, îmi venea să ţip, să plâng. Ajungeam în fugă acasă. Dacă am fi avut o icoană, aş fi îngenuncheat şi m-aş fi rugat: „Salvaţi-mi-l! Salvaţi-mi-l!”

În ziua aceea m-am dus la film... Mă uitam la ecran şi nu vedeam nimic. Simţeam o nelinişte de neînţeles: mă aşteaptă cineva undeva, trebuie să merg undeva – abia am rezistat până la capătul proiecţiei. Probabil în vremea asta se ducea lupta...

Încă o săptămână n-am ştiut nimic. Am primit chiar două scrisori de-ale lui. De obicei mă bucuram, le sărutam, dar acum m-am înfuriat: cât să te mai aştept?

În a noua zi, la ora nouă dimineaţa, a venit o telegramă, mi-a vârât-o poştaşul pur şi simplu sub uşă. Era de la părinţii lui: „Vino! A murit Petea”. Am început să urlu, am trezit copilul. Ce să fac? Încotro să mă duc? N-aveam bani. Chiar în ziua aceea trebuia să primesc atestatul lui. Ţin minte că am învelit fetiţa într-o pătură roşie şi am ieşit în drum – autobuzele încă nu mergeau. Am oprit un taxi.

— La aeroport! îi spun taximetristului.

— Merg în parc.

Şi închide uşa.

— Mi-a murit bărbatul în Afganistan...

Iese în tăcere din maşină, mă ajută să urc. Trecem pe la o prietenă, o rog să-mi împrumute nişte bani. La aeroport nu erau bilete până la Moscova, iar mie mi-era groază să scot telegrama din geantă şi să le-o arăt. Dacă e o minciună? O greşeală? Dacă... Cel mai important e să nu rosteşti aşa ceva cu voce tare... Plângeam, toată lumea se

uita la mine. M-au urcat, spre Moscova, într-un avion utilitar pentru agricultură. Noaptea am ajuns la Minsk. Trebuia să ajung şi mai departe, la Starîe Doroghi. Taximetriştii nu voiau să meargă, e distanţă mare – o sută cincizeci de kilometri. Îi rog. Îi implor. Unul s-a învoit: „Dă-mi cincizeci de ruble şi te duc”. I-am dat tot ce-mi rămăsese.

La ora două noaptea sosesc la casa socrilor. Toţi plângeau.

— Nu cumva nu-i adevărat?

— E adevărat, Tamara. E adevărat.

Dimineaţă mergem la comisariatul militar. Primim un răspuns ca la armată: „Când îl aduc, vă înştiinţăm”. Mai aşteptăm două zile. Sunăm la Minsk: „Veniţi şi luaţi-l singuri!” Ne ducem, şi la comisariatul regional ni se spune: „A fost trimis din greşeală la Baranovici”. Asta însemna încă o sută de kilometri, autobuzul nostru n-avea suficientă benzină. La aeroportul din Baranovici nu găsim pe nimeni din conducere, ziua de muncă s-a încheiat. În gheretă stătea doar paznicul:

— Am venit...

— Uitaţi acolo – ne arată cu mâna – e un sicriu. Uitaţi-vă! Dacă e al dumneavoastră, luaţi-l!

Pe câmp era un sicriu murdar, pe care stătea scris cu cretă: „Locotenent-major Dovnar”. Am rupt scândura în locul unde avea o ferestruică: faţa îi era întreagă, dar el tăcea, nebărbierit şi nespălat, iar sicriul era mic. Şi mirosea. Un miros insuportabil. N-am putut să mă aplec să-l sărut... Aşa mi-au înapoiat soţul...

Am îngenuncheat în faţa a ceea ce fusese cândva tot ce aveam mai scump pe lume. Mai iubit...

A fost primul sicriu din satul Iazîl, raionul Starîe Doroghi, regiunea Minsk. Oamenii se uitau îngroziţi. Nimeni nu pricepea ce se petrece. Am adus-o pe fetiţa noastră să-şi

ia rămas-bun, avea opt ani şi jumătate. A început să ţipe: „Tati e negru!... Mi-e frică... Tati e negru...” Au coborât coşciugul în mormânt. N-apucaseră să ridice ştergarele cu care îl lăsaseră în jos, când, deodată, se pornesc un tunet şi o răpăială grozavă. Ca un pietriş cădea ploaia pe liliacul înflorit, trosnea sub picioare. Însăşi natura se împotrivea. Multă vreme n-am putut să plec din casa lui, pentru că aici îi era sufletul... părinţii... lucrurile: masa, ghiozdanul de şcoală, bicicleta... Mă agăţam de tot ce puteam. Îi luam lucrurile în braţe... Toată lumea tăcea în casă. Mi se părea că mama lui mă urăşte: eu trăiesc, iar el nu mai este, eu am să mă mărit, iar fiul ei n-are să mai fie niciodată. E o femeie bună, dar în zilele acelea îşi ieşise din minţi. O privire grea-grea... Acum îmi spune: „Tamara, mărită-te!” Dar atunci mă temeam să dau ochii cu ea. Tatăl lui mai că n-a luat-o razna: „Ce băiat au băgat în mormânt! L-au omorât!” Eu şi maică-sa îl convingeam că Petea fusese decorat... Afganistanul e necesar... apărarea hotarelor de sud... El nu ne asculta: „Nemernicii! Ticăloşii!”

Cel mai rău a fost pe urmă. Cel mai groaznic... să mă obişnuiesc cu gândul că nu mai trebuie să aştept, că n-am pe cine să aştept... Dar multă vreme am aşteptat... Ne-am mutat cu locuinţa. Dimineaţa mă trezeam toată năduşită de groază: „Vine Petea, iar eu şi Oleska locuim la altă adresă”. Nu puteam nicicum să înţeleg că sunt singură şi voi fi singură. De trei ori pe zi mă uitam la cutia poştală... Nu mi se întorceau decât propriile mele scrisori, pe care el nu mai apucase să le ridice, cu ştampila: „Destinatarul lipseşte”. Au început să nu-mi mai placă sărbătorile. Nu m-am mai dus în vizite. Îmi aminteam perioada noastră cea mai frumoasă... de la început...

În prima zi dansaserăm. În a doua – ne plimbaserăm prin parc. În a treia zi după ce ne cunoscuserăm el mi-a propus să ne căsătorim. Eu aveam logodnic, depuseserăm deja

cererea de căsătorie. I-am povestit. El a plecat şi-mi trimitea scrisori cu litere mari, pe toată pagina: „Aaaaaa! Auuuuu!” În ianuarie a promis că vine şi ne punem pirostriile. Dar eu nu voiam să mă mărit în ianuarie. Voiam nunta primăvara! La Palatul Căsătoriilor. Cu muzică, flori...

Am făcut-o iarna, în satul meu. A fost veselie mare. De Bobotează, când se ghiceşte, am avut un vis. I-am povestit mamei a doua zi:

— Mamă, am visat un băiat frumos. Stătea pe un pod şi mă chema. Era îmbrăcat într-o uniformă frumoasă. Dar, când m-am apropiat de el, a început să se depărteze tot mai tare şi pe urmă a dispărut de tot.

— Nu te mărita cu un militar, că ai să rămâi singură! mi-a prezis mama.

El a venit pentru două zile.

— Hai la casa de căsătorii! mi-a zis din prag.

La consiliul sătesc s-au uitat la noi:

— De ce să mai aşteptaţi două luni? Duceţi-vă să luaţi coniac!

Peste o oră eram soţ şi soţie. Pe stradă se pornise viscolul.

— Cu ce taxi vrei să-ţi duci mireasa?

— Imediat!

Ridică mâna şi opreşte un tractor.

Ani de zile am visat cum ne întâlnim. Mergem cu tractorul. Tractoristul semnalizează, iar noi ne sărutăm. De opt ani a murit... Opt... Îl visez adesea şi în vis îl rog tot timpul: „Mai însoară-te o dată cu mine!” El mă tot respinge: „Nu, nu!” Mi-e milă de el nu numai pentru că a fost soţul meu. Dar ce bărbat! Ce bărbat frumos! Avea un trup zdravăn, puternic. Pe stradă după el întorceau capul, nu după mine. Îmi pare rău că n-am făcut un băiat cu el. Şi doar aş fi putut... L-am rugat. El se temea...

A venit a doua oară în permisie... N-a trimis telegramă, nu m-a prevenit. Apartamentul era încuiat. Era ziua unei prietene, mă dusesem acolo. El a deschis uşa: muzică tare, râsete... S-a aşezat pe un taburet şi a izbucnit în plâns... În fiecare zi mă întâmpina: „Când merg la tine la serviciu, îmi tremură genunchii. Ca la întâlnire”. Îmi amintesc cum ne-am dus o dată pe malul râului, am stat la plajă, am făcut baie în râu. Ne-am aşezat pe mal şi am aprins un foc de tabără:

— Să ştii că tare n-aş vrea să mor pentru o patrie străină.

Iar noaptea:

— Tamarka, nu te mai căsători cu altcineva!

— De ce vorbeşti aşa?

— Pentru că te iubesc foarte tare. Şi nu-mi pot imagina că ai să fii cu altul...

Zilele au trecut ca vântul. Am început să simt un soi de frică... Un fel de spaimă... O lăsam chiar pe fetiţă prin vecini ca să fim mai mult timp doar noi doi. Era nu chiar o presimţire, dar ca o umbră... Plutea o umbră... El mai avea jumătate de an. Deja i se pregătea mutarea în ţară.

Uneori mi se pare că trăiesc de multă, multă vreme, deşi amintirile îmi sunt aceleaşi. Le-am învăţat pe de rost.

Fetiţa mea era mică, şi o dată vine de la grădiniţă:

— Astăzi am vorbit despre taţii noştri. Eu am spus că tata e militar.

— De ce?

— Pentru că nu m-au întrebat dacă trăieşte sau nu. M-au întrebat numai ce e.

A crescut. Când mă supăr pe ea din cine ştie ce motiv, mă sfătuieşte:

— Mami, mărită-te!...

— Ce fel de tată ai vrea tu?

— L-aş vrea pe tata...

— Iar dacă nu pe el, atunci cum?

— Să-i semene...

Aveam douăzeci şi patru de ani când am rămas văduvă. În primele luni, dacă s-ar fi apropiat de mine vreun bărbat, m-aş fi măritat imediat cu el. Simţeam că înnebunesc! Nu ştiam cum să scap. În jur viaţa mergea ca înainte: care îşi făcea casă la ţară, care îşi cumpăra maşină, care îşi lua apartament – îi trebuiau covor, aragaz roşu la bucătărie... un tapet frumos... Viaţa obişnuită a altora... Iar eu? Eram ca peştele pe uscat... Noaptea mă sufocam de plâns... Mobilă abia acum am început să mai cumpăr. Nu eram în stare să fac o plăcintă, să îmbrac o rochie frumoasă. Oare în casa mea poate să fie sărbătoare? În ’41 şi ’45 toţi sufereau, toată ţara. Fiecare pierduse pe câte cineva. Şi ştia pentru ce pierduse. Femeile boceau în cor. La şcoala de bucătari, unde lucrez eu, sunt cam o sută de angajaţi. Doar bărbatul meu a murit în războiul acesta, despre care alţii au citit numai în ziare. Când am auzit prima oară la televizor că Afganistanul e o ruşine pentru naţiune, mi-a venit să sparg ecranul. În ziua aia mi-am îngropat bărbatul a doua oară...

Cinci ani de zile l-am iubit viu şi deja de opt îl iubesc mort. Poate nu sunt întreagă la minte. Dar îl iubesc.

O soţie

— Ne-au dus la Samarkand...

Erau acolo două corturi: într-unul am lăsat tot ce aveam din viaţa civilă – care fusese mai isteţ apucase pe drum să-şi vândă geaca, puloverul, să cumpere pe urmă vin; în al doilea se împărţea echipament militar folosit – cămăşi din ’45, bocanci impermeabili din înlocuitor de piele, obiele. Dacă i-ai arăta bocancii ăştia unui negru obişnuit cu căldura, l-ar lua cu ameţeală. În ţările africane din lumea a treia, soldaţii au ghete uşoare, geci, pantaloni, chipie; iar noi în formaţie, cu cântec, pe o arşiţă de patruzeci de

grade – ne fierbeau picioarele. În prima săptămână am descărcat sticle la fabrica de frigidere. Am cărat lăzi cu limonadă la baza comercială. Ne trimiteau acasă la ofiţeri, unuia i-am căptuşit casa cu cărămidă. Vreo două săptămâni am făcut acoperişul cocinei: pui trei foi de ardezie şi două le vinzi pentru o sticlă de tărie. Vindeam şi scânduri: o rublă metrul. Înainte de jurământ am fost duşi de două ori la poligon, prima dată ne-au dat câte nouă cartuşe, a doua oară am aruncat fiecare câte o grenadă.

Într-o zi ne-au aliniat pe teren şi ne-au citit ordinul: sunteţi trimişi în Republica Democrată Afganistan pentru îndeplinirea datoriei internaţionaliste. Cine nu doreşte să meargă – doi paşi înainte. Trei oameni au păşit în faţă. Comandantul unităţii i-a împins la loc în formaţie cu un genunchi în fund, pasămite, verificam doar spiritul de luptă. Raţie pentru două zile, cureaua de piele – şi la drum! Aşa a fost atunci... Eu nu m-am supărat. Pentru mine era singura posibilitate de a pleca peste hotare. Ei, şi... într-adevăr... sigur... visam să aduc un casetofon, un diplomat de piele. Până atunci în viaţa mea nu se întâmplase nimic interesant. Trăiam în plictiseală. Am zburat cu un IL-76 uriaş. Prima dată... Mergeam prima dată cu avionul! Am văzut munţii prin hublou, deşertul nepopulat. Noi eram din Pskov, la noi erau pajişti şi păduri. Am aterizat la Şindand. Îmi amintesc data şi luna – 19 decembrie 1980...

Mie mi-au zis:

— Un metru optzeci... La compania de cercetaşi. Au nevoie acolo...

De la Şindand ne-am dus la Herāt. Şi acolo era şantier, se construia un poligon. Am săpat pământul, am cărat pietre pentru temelie. Eu am pus ardezie pe acoperişuri, am făcut tâmplărie. Câţiva nici măcar n-au tras până la prima luptă. Tot timpul ne era foame. La bucătărie erau

două butoaie de cincizeci de litri: unul pentru felul întâi – varză cu apă şi cu nişte rămăşiţe de carne, al doilea pentru felul doi – piure de fulgi sau pilaf fără ulei. La patru oameni ni se dădea câte o conservă de scrumbie; pe etichetă era scris: produs în 1956, termen de valabilitate optsprezece luni. Într-un an şi jumătate, o singură dată mi-a dispărut foamea, când am fost rănit. Altfel, tot timpul umbli şi te gândeşti: de unde să mai faci rost, să mai şterpeleşti ceva de mâncare? Ne furişam în livezile afganilor, ei trăgeau după noi. Se mai întâmpla să dăm peste mine. Dar atâta aveam poftă de un măr, de o pară, de un fruct oarecare! Îi rugam pe părinţi să ne trimită sare de lămâie, ne puneau în scrisori. O dizolvam în apă şi o beam. Era acrişoară, ne ardea stomacurile.

Înainte de prima luptă... ne-au pus imnul Uniunii Sovietice. Ne-a vorbit locţiitorul politic. Am ţinut minte că imperialismul mondial nu doarme, iar acasă toată lumea ne aşteaptă ca pe nişte eroi.

Cum aveam să omor nu-mi puteam închipui. Înainte de armată practicasem ciclismul, mă antrenasem, făcusem nişte muşchi de speriat, nimeni nu se atingea de mine. Nici măcar nu luasem vreodată parte la bătăi, cu cuţite, cu sânge. Acum mergeam pe TAB-uri. Înainte de asta, de la Şindand la Herāt ne duseseră cu autobuzul, şi încă o dată ieşisem din garnizoană pe un camion ZIL. Acum stăteam pe blindaj, cu arma în mână, cu mânecile sumecate până la coate... Aveam un sentiment nou, necunoscut, un sentiment de putere, de forţă şi de siguranţă. Satele au devenit dintr-odată joase, canalele de irigaţii, mărunte, copacii, rari. După jumătate de oră m-am liniştit într-atât, încât mă simţeam ca un turist. Cercetam curios cu privirea ţara aceasta străină – exotică! Alţi copaci, alte păsări, alte flori... Am văzut pentru prima dată ciulini. Şi am uitat de război.

Am trecut un canal peste un pod de pământ, care, spre marea mea mirare, a ţinut câteva tone de metal. Şi, deodată, o explozie – în TAB-ul din fruntea coloanei aruncaseră cu lansatorul de grenade de la mică distanţă, drept din faţă. Deja câţiva băieţi de-ai noştri – îi ştiam – sunt duşi pe braţe... Unul n-are cap... ca o ţintă de carton... Mâinile li se bălăbănesc... Mintea nu mi s-a putut conecta imediat la lumea aceasta nouă şi înspăimântătoare... Ordin: întoarceţi aruncătoarele de mine – „albăstrele” le spuneam noi, trăgeau o sută douăzeci de mine pe minut, îndreptaţi-le spre sat, de acolo s-a tras, lansaţi în fiecare curte câteva mine! După luptă, pe ai noştri i-am culeş pe bucăţi, i-am dezlipit de pe blindaje. N-aveau medalioane de identificare, am întins o prelată – şi la groapa comună... Găseşte acum al cui e piciorul, a cui, bucata de craniu... Nu se dădeau medalioane, ca să nu cadă pe mâini străine. Numele întreg, adresa... ca în cântec: „Adresă n-avem – bloc sau stradă, adresa ni-i URSS...” Uite-aşa a fost!

Ne-am întors în tăcere. Eram oameni obişnuiţi, nedeprinşi să omoare. La unitate ne-am liniştit, am mâncat, am curăţat armele. Atunci am început să vorbim.

— Baţi un „cui”? ne propuneau „veteranii”.

— Nu vreau.

Nu voiam să fumez iarbă, mă temeam că pe urmă n-am să mă mai pot dezvăţa. Cu drogurile te obişnuieşti repede, e nevoie de multă voinţă ca să te laşi. Mai târziu toţi am început să tragem, altfel crăpai acolo, te lăsau nervii. Dacă s-ar fi împărţit votcă soldaţilor, ca în al doilea război... Dar nu era voie... Legea prohibiţiei. Şi totuşi trebuia să ne destindem cumva, să uităm de noi. Ne presărau iarbă în pilaf, în terci... Ni se făceau ochii cât farfuriile... Vedeam noaptea ca pisicile şi ne simţeam uşori ca liliacul în zbor.

Cercetaşii nu omoară în luptă, ci din apropiere. Nu cu pistolul automat, ci cu cuţitul sau cu baioneta, ca să nu facă zgomot, să nu se audă. Am învăţat repede, m-am deprins. Primul om pe care l-am omorât? De aproape? Ţin minte... Ne apropiaserăm de un sat, şi am observat prin binoclul pentru vedere pe timp de noapte: lângă un copac lumina un felinar mic şi se vedea o carabină, iar un om săpa ceva din pământ. I-am dat tovarăşului pistolul automat, m-am apropiat la un salt distanţă şi am sărit, l-am doborât. Ca să nu ţipe, i-am vârât turbanul în gură. Nu luaserăm cuţitele cu noi, erau greu de cărat. Aveam un briceag cu care deschideam conservele. Un briceag obişnuit... Omul zăcea deja la pământ... L-am smucit de barbă şi i-am tăiat gâtul. După primul... ca după prima femeie... am fost zguduit... Dar mi-a trecut repede. Eu sunt totuşi om de la ţară, am tăiat găini, capre... Uite-aşa a fost!

Am fost cercetaş-şef şi ieşeam de obicei noaptea. Pândeam din spatele copacilor, cu cuţitul în mână... Îi vezi că vin... În faţă merge patrula, pe ăsta trebuie să-l mătrăşeşti. Îi lichidam pe rând... Vine şi rândul meu... Când ajunge în dreptul tău, îl laşi să treacă puţin înainte şi-i sari în spate, cel mai important e să-l apuci cu mâna stângă de cap şi să-i tragi gâtul în sus, ca să nu ţipe. Cu dreapta îi înfigi cuţitul în spinare... sub ficaţi... şi îl străpungi până în partea cealaltă... Mai târziu am avut un trofeu de luptă... un cuţit japonez, lung de treizeci şi unu de centimetri. Intra uşor în corpul omului. Duşmanul se zbate puţin şi cade, nu scoate un sunet. Te obişnuieşti. Partea psihologică nu e aşa de grea ca partea tehnică – să nimereşti drept în inimă... Învăţaserăm karate, să răsucim mâinile, să legăm... să găsim punctele slabe – nasul, urechile, deasupra pleoapei – şi să lovim precis. Trebuie să ştii unde să împungi cu cuţitul... Dăm buzna într-o curte,

de pildă, în spatele gardului de pământ: doi rămân la poartă, doi intră în curte, iar ceilalţi cercetează locuinţa. Ce ne place luăm, bineînţeles...

O dată... m-au lăsat nervii... Căutam un sat. De obicei deschizi uşa şi, înainte să intri, arunci o grenadă, ca să nu dai cu nasul într-o salvă de mitralieră. De ce să rişti? Cu grenada e mai sigur. Arunc grenada şi intru: înăuntru zac nişte femei, doi băieţandri mai măricei şi un copil de ţâţă, într-un fel de cutie... în loc de cărucior...

Acum, când îmi amintesc... nu mi-e bine....

Voiam să fiu un om bun, dar la război aşa ceva nu se poate. M-am întors acasă. Sunt orb, un glonţ mi-a smuls retina de pe amândoi ochii. Mi-a intrat în tâmpla stângă şi mi-a ieşit prin dreapta. Deosebesc doar întunericul şi umbrele. Nu mi-a reuşit să fiu om bun. Adesea îmi vine să sar la gâtul cuiva. Îi ştiu eu... pe cei la gâtul cărora ar fi trebuit să sar... pe cei... cărora le pare rău de pietrele de pe mormintele camarazilor noştri... care nu vor să ne dea nouă, invalizilor, apartamente: „Nu eu v-am trimis acolo...” Pe care îi doare în cot de noi... Noi muream acolo, iar ei vedeau războiul la televizor. Pentru ei a fost un spectacol. Un spectacol! Îşi provocau senzaţii tari.

M-am învăţat să trăiesc fără ochi... Merg singur prin oraş – singur în metrou, singur pe trecerile de pietoni. Singur gătesc, nevastă-mea se minunează: fac mâncare mai bună ca a ei. Nu mi-am văzut niciodată femeia, nu ştiu cum arată. Ce culoare are la păr, cum îi sunt nasul, buzele... Simt cu mâinile, cu corpul... Corpul meu vede. Ştiu ce fel de băiat am... L-am înfăşat când era mic, l-am şters. Acum îl duc pe umeri. Uneori mi se pare că nici nu e nevoie de ochi. Atunci când se întâmplă ceva foarte important, când vă e foarte bine, închideţi ochii, nu? Ochii sunt necesari pictorului, pentru că asta e meseria lui. Eu percep lumea... O simt... Pentru mine cuvântul înseamnă mai mult decât

pentru dumneavoastră, cei care vedeţi. Cuvântul şi linia. Sunetele. Pentru mulţi sunt un om care şi-a trăit deja traiul: vezi Doamne, mi-am încheiat stagiul. Ca Iuri Gagarin după ce a zburat în cosmos. Dar nu, pentru mine, lucrurile cele mai importante abia mă aşteaptă. Ştiu asta. Nu trebuie să acorzi corpului o importanţă mai mare decât bicicletei, de pildă, iar eu am fost ciclist, am participat la curse. Corpul este un instrument, un strung la care lucrăm, atât. Eu pot să fiu fericit şi liber şi fără vedere... Mi-am dat seama de asta... Câţi dintre văzători nu sunt de fapt orbi!... Dacă aş fi avut ochi, aş fi fost mai orb ca acum. Aş vrea să mă curăţ de toate. De toată mizeria aceasta pe care au turnat-o în noi, de amintiri... Nici nu ştiţi cât de groaznic e noaptea! Totul năvăleşte din nou... Sar iarăşi cu cuţitul la gâtul omului... Calculez repede unde să-l înfig... Omul e moale, ţin minte că trupul i-e moale... Uite-aşa a fost! Uite-aşa...

Noaptea mi-e groază pentru că văd... În vis nu sunt orb...

Soldat, cercetaş

— Nu vă uitaţi că sunt mică de statură şi fragilă... Am fost şi eu acolo... de acolo sunt...

Cu fiecare an mi-e tot mai greu să răspund la întrebarea: „Dacă nu eşti soldat, de ce te-ai dus în Afganistan?” Aveam douăzeci şi şapte de ani... Toate prietenele mele se măritaseră, eu nu. Am avut un an un iubit, pe urmă el s-a însurat cu alta. „Dă-l naibii de război! Şterge-ţi-l din memorie, să nu ştie şi să nu bănuiască nimeni că am fost acolo!” îmi scrie o prietenă. Nu, nu vreau să-mi şterg din memorie ce-a fost, dar aş vrea să mă lămuresc...

Eram încă acolo când am început să ne dăm seama că fuseserăm minţiţi. Întrebare: de ce am fost aşa lesne de minţit? Pentru că noi înşine dorim asta... Nu ştiu cum e mai corect: „dorim” sau „ne dorim”... Petrec multă vreme

singură, curând o să mă dezvăţ să vorbesc. O să amuţesc de tot. Dumneavoastră pot să vă mărturisesc... De un bărbat aş ascunde asta, dar unei femei pot să-i spun... Am rămas mască atunci când am văzut câte femei mergeau la războiul ăsta. Frumoase şi mai puţin frumoase, tinere şi trecute de prima tinereţe. Şi vesele, şi rele. Brutărese, bucătărese, chelneriţe... femei de serviciu... Bineînţeles, fiecare avea un interes practic – voiau să câştige bani, poate să-şi aranjeze şi viaţa privată. Toate erau nemăritate sau despărţite. În căutarea fericirii, a destinului. Acolo era fericirea... Şi unele se îndrăgosteau de-adevăratelea... Au fost şi nunţi. Tamara Solovei... soră medicală... I-au adus pe targă un pilot de elicopter, negru tot, ars. Şi peste două luni m-a chemat la nuntă – se căsătoreau. Le-am întrebat pe fetele cu care stăteam în cameră: Eu ce să fac, dacă sunt în doliu? Prietenul meu a murit, trebuie să-i scriu mamei lui, plâng de două zile. Cum să mă duc la nuntă? „Mâine poate şi pe logodnicul ei îl omoară, dar măcar o să aibă cine să-l bocească”, îmi răspund fetele. Cu alte cuvinte, n-are rost să te gîndeşti dacă să mergi sau nu, caută-i mai bine un cadou. Toată lumea aducea acelaşi cadou – câte un plic cu cecuri. Echipajul mirelui a venit cu o canistră de spirt. Au şi cântat, au şi dansat, au şi toastat. Au strigat şi „Să se sărute mirii!” Fericirea e peste tot aceeaşi... mai ales fericirea femeiască... Au fost tot felul... dar în minte mi-a rămas ce era frumos... Într-o seară, comandantul de batalion a intrat la mine în cameră: „Nu te teme! Nu-mi trebuie nimic. Stai pur şi simplu, vreau doar să mă uit la tine”.

Dar am avut credinţă! Da, o credinţă puternică! E atât de frumos să crezi în ceva! E minunat! Sentimentul că eşti minţit... şi credinţa... cumva se împăcau înăuntrul nostru... Poate că nu eram în stare de fapt să-mi imaginez un război

care să nu semene cu Marele Război pentru Apărarea Patriei. Din copilărie mi-a plăcut să mă uit la filme de război. Aşa îl vedeam... aşa îmi închipuiam în minte... Nişte scene... Cum să se descurce un spital militar fără femei? Fără mâini de femeie? Când acolo zac soldaţi arşi... sfâşiaţi... Pur şi simplu ca să pui o mână pe rană, să transmiţi o anumită încărcătură emoţională. Asta înseamnă mila! Lucrul inimii femeieşti! Dar dumneavoastră mă credeţi? Ne credeţi? Că nu toate acolo au fost prostituate şi „cechiste”? Au fost mai multe fete cinstite. Vă spun ca de la femeie la femeie... Cu bărbaţii e mai bine să nu discuţi pe tema asta. Îţi râd în nas... La noul meu loc de muncă (am venit şi mi-am dat demisia de la cel dinainte), nimeni nu ştie că am fost la război. La Kabul... Nu demult ne-am certat pe tema Afganistanului: ce fel de război a fost, de ce – şi inginerul nostru şef mă întrerupe: „Ei, ce înţelegeţi dumneavoastră, femeie tânără, din problemele militare?... Asta e treabă de bărbaţi...” (*Râde.*) Am întâlnit la război mulţi băieţi care abia aşteptau să ia parte la operaţiuni periculoase. Mureau fără să stea pe gânduri. Am observat mult acolo comportamentul masculin. Mă uitam pe furiş... Eram curioasă... Adică... ce au în cap, ce fel de microb e ăsta? Se bat tot timpul... Am văzut cum îşi riscau viaţa, cum omorau. Şi cum până în ziua de azi consideră că sunt cumva speciali pentru că au ucis. S-au împărtăşit din ceva de care alţii nu au avut parte. O fi vreo boală? Există în mod sigur un microb. Un virus... molipsitor...

Acasă, totul s-a schimbat la o sută optzeci de grade... printre cei apropiaţi... Am plecat dintr-o ţară care avea nevoie de acest război şi ne-am întors într-una care nu mai avea. Socialismul se destrăma la noi, cui îi mai ardea să-l construiască peste şapte mări? Nimeni nu-i mai cita deja pe Lenin şi Marx. Nu-şi mai amintea de revoluţia mondială.

Eroii erau acum alţii: fermierii, oamenii de afaceri... Idealurile se schimbaseră: casa mea e fortăreaţa mea... În timp ce noi fuseserăm educaţi cu Pavel Korceaghin... cu Maresiev... Lângă foc cântam: „Mai întâi la Patrie mi-e gândul/Şi apoi la mine”. Curând o să râdă toţi de noi. O să fim buni de speriat copiii. Mi-e necaz nu pentru că nu ne-au dat ceva ce meritam... că n-am primit destule medalii... Ci pentru că ne-au dat la o parte ca şi cum nici n-am fi existat. Am nimerit în malaxor...

O jumătate de an după aceea n-am putut să dorm noaptea. Când adormeam, visam numai cadavre şi bombardamente. Săream din somn înnebunită de groază. Închideam ochii, şi imaginile se repetau. M-am programat la neuropatologie. Doctorul m-a ascultat şi s-a mirat: „Cum aşa, aţi văzut atât de multe cadavre?” Ah, ce mi-ar fi plăcut să-i dau una peste mutra aia tânără! Abia m-am ţinut... mi-am spus că nu merită... Aş fi putut să-i spun şi vreo două de mamă! Am învăţat la război. După asta nu m-am mai dus la nici un medic. Am intrat în depresie... Dimineaţa nu-mi venea să mă ridic din pat, să mă spăl, să mă pieptăn. Făceam totul în silă, trebuia să mă forţez. Mă duc la serviciu... stau de vorbă cu cineva... Dacă mă întrebi seara, nu mai ţin minte nimic. Îmi piere tot mai mult dorinţa de a trăi. Muzică nu mai pot să ascult, nu mai pot să citesc poezie. Iar înainte îmi plăcea aşa de mult, din asta trăiam. Nu mai chem pe nimeni la mine şi nici eu nu mă mai duc. N-am unde să mă ascund – problema asta blestemată cu locuinţa! Stau într-un apartament la comun... Ce-am câştigat din război? M-am îmbrăcat puţin... am cumpărat nişte mobilă italiană... Dar am rămas singură... În viaţa de acolo n-am găsit nimic, iar în viaţa asta m-am pierdut. Nici cu ea nu mă împac. Simt oricum nevoia să cred în ceva. Mi-au luat... mi-au furat... Nu numai banii pe care-i aveam la bancă mi-au dispărut (de

inflaţie), mai rău – mi-a fost confiscat trecutul. Nu mai am trecut... Nu mai am credinţă... Din ce să trăiesc?

Vi se pare că suntem prea aspri? Dar bănuiţi măcar cât de nemiloşi sunteţi dumneavoastră? Pe noi nu ne întreabă nimeni nimic şi nu ne ascultă. Dar despre noi scriu mulţi...

Nu-mi daţi numele! Puteţi să consideraţi că deja nu mai exist.

Funcţionară

— Mă grăbesc la cimitir ca la un rendez-vous...

În primele nopţi rămâneam acolo... Nu mi-era teamă... Am ajuns să cunosc foarte bine zborul păsărilor şi foşnetul ierbii. Primăvara aştept prima floare care iese din pământ. Am sădit ghiocei... ca să primesc mai repede un salut de la băiat. De acolo ies ei până la mine... de la el...

Stau la el până seara, până la căderea nopţii. Uneori încep să ţip şi nu mă aud până nu văd că se ridică păsările. Un val de ciori. Se rotesc, bat din aripi deasupra mea – abia atunci îmi vin în fire şi mă opresc. De patru ani mă duc în fiecare zi. Fie dimineaţa, fie seara. Doar unsprezece zile n-am fost, când am făcut un microinfarct, n-am avut voie să mă ridic din pat. Dar m-am sculat până la urmă, am ajuns încet-încet până la toaletă... Ei, înseamnă că ajung şi până la băiat, mi-am zis, iar dacă am să cad, măcar cad pe mormântul lui. Am fugit în halatul de spital...

Înainte de asta am avut un vis. Îmi apare Valera:

— Mamă, nu veni mâine la cimitir! Nu-i nevoie.

M-am dus: era linişte, atâta linişte, încât el parcă n-ar fi fost acolo. Inima mea simţea că nu e. Pe piatra de mormânt, pe gărduleţ stăteau nişte ciori – nu plecau de-acolo, nu se ascundeau de mine ca de obicei. Mă ridic de pe băncuţă, iar ele îmi zboară în întâmpinare, mă liniştesc. Nu mă lasă să plec. Ce mai e şi asta? Ce vor să-mi spună?

Şi, dintr-odată, păsările s-au potolit, s-au ridicat în copaci. Atunci am simţit că mă trage aţa spre mormânt, sufletul mi s-a liniştit, mi-a trecut tulburarea. Se întorsese spiritul lui. „Mulţumesc, păsărelelor, că m-aţi îndrumat, nu m-aţi lăsat să plec! S-a întors băiatul meu...” Printre oameni nu mă simt bine, umblu zăbăucă. Tot timpul mi se spune ceva, mă pisălogeşte cineva... Mă încurcă... Acolo mi-e bine. Mi-e bine numai cu băiatul meu. Sunt fie cu el, fie la muncă. Acolo, la mormânt... s-ar putea spune că locuieşte fiul meu... Am calculat cam pe unde-i vine capul... Mă aşez alături şi-i povestesc tot... cum mi-a fost dimineaţa, ziua... Îmi amintesc împreună cu el... Mă uit la portret... Mă uit lung, pătrunzător... El fie îmi zâmbeşte uşor, fie, dacă e nemulţumit de ceva, se încruntă. Aşa trăim noi doi. Dacă îmi cumpăr o rochie nouă, o fac numai ca să mă vadă el în ea... Înainte îngenunchea în faţa mea: „Mămico! Eşti atât de frumoasă!” Acum eu îngenunchez în faţa lui... Deschid portiţa şi mă las în genunchi:

— Bună dimineaţa, dragul meu!... Bună seara, dragul meu!...

Sunt tot timpul cu el. Am vrut să iau un băieţel de la casa de copii... să găsesc unul la fel, ochios. Dar am inima bolnavă. N-ar mai rezista. Mă îndemn cu munca, mă adâncesc în ea ca într-un tunel întunecat. Dacă aş avea timp să stau în bucătărie şi să mă uit pe fereastră, aş lua-o razna. Nu mă pot salva decât chinurile. De patru ani de zile n-am mai fost la nici un film. Am vândut televizorul color şi cu banii i-am făcut băiatului monument funerar. Nici aparatul de radio nu l-am pornit niciodată. De îndată ce a murit Valera, totul s-a schimbat la mine: faţa, ochii, chiar şi mâinile.

Aşa a fost şi când m-am măritat. Un vârtej! Soţul meu era aviator, înalt, frumos. Umbla în geacă de piele, cu cizme îmblănite. Ca un urs. El să fie soţul meu? Ah, fetele

o să rămână cu gura căscată! Intru în magazin – of, de ce industria noastră nu produce papuci de casă cu toc? Eu eram atât de scundă pe lângă el! Cum aşteptam să se îmbolnăvească, să tuşească, să-i curgă nasul! Atunci rămânea acasă toată ziua, şi eu puteam să-l îngrijesc. Îmi doream nebuneşte un băiat. Şi să fie leit taică-său. Aceiaşi ochi, aceleaşi urechi, acelaşi nas. Ai fi zis că m-a ascultat cineva acolo sus – fiindcă băiatul mi-a ieşit aidoma lui, bucăţică ruptă. Nu-mi venea să cred că am aceşti doi bărbaţi excepţionali doar pentru mine. Nu-mi venea să cred! Îmi plăcea gospodăria, să spăl, să calc. Îmi plăcea atât de mult totul, că nu striveam nici un păianjen, nici o muscă, nici o vaca-domnului, tuturor, dacă le prindeam în casă, le dădeam drumul pe geam. N-au decât să trăiască toate, să se iubească una pe alta – eu sunt atât de fericită! Când intru, sun la uşă şi aprind lumina pe hol, să mă vadă el bucuroasă:

— Lerunka (în copilărie îi spuneam Lerunka), eu sunt. Mi-e dor de tine!

Fugeam de la magazin sau de la serviciu acasă.

Mi-am iubit băiatul fără margini, şi acum îl mai iubesc. Mi-au adus fotografii de la înmormântare.... Nu le-am luat... Încă nu-mi venea să cred.... Eu sunt un câine credincios, din cei care mor pe mormântul stăpânului. Şi în prietenie am fost întotdeauna fidelă. Îmi curgea laptele de la piept, iar eu mă înţelesesem cu o prietenă să ne întâlnim, trebuia să-i dau o carte. Am stat o oră şi jumătate în ger, am aşteptat-o, n-a venit. Omul nu poate pur şi simplu să nu vină, odată ce-a promis, ceva s-a întâmplat. Am dat o fugă acasă la ea, ea dormea. Nu putea înţelege de ce plâng. O iubeam şi eu, i-am dăruit rochia mea preferată – una albastră. Aşa sunt eu. În viaţă am intrat încet, cu sfială. Unii sunt mai curajoşi. Eu nu credeam că pot fi iubită. Mi se spunea că sunt frumoasă şi

nu credeam. Am mers prin viaţă puţin întârziată. Dar, dacă ţineam minte ceva, dacă învăţam ceva, atunci era pentru totdeauna. Şi totul făceam cu bucurie. Când a zburat Iuri Gagarin în cosmos, am ieşit cu Lerunka în stradă. Îmi venea să iubesc pe toată lumea în clipa aceea... Să-i îmbrăţişez pe toţi...

Strigam de fericire...

Îmi iubeam băiatul la nebunie. La nebunie. Şi el mă iubea la fel. Mormântul lui mă atrage, mă cheamă, de parcă mă strigă el.

Îl întreba lumea:

— Ai vreo prietenă?

El răspundea:

— Am, şi arăta carnetul meu de student, unde aveam cozi lungi până la şale.

Îi plăcea să danseze vals. M-a invitat la primul lui vals la petrecerea de absolvire de la şcoală, iar eu nu ştiam că el se pricepea să danseze, că învăţase. Ne-am rotit pe ring.

Seara împleteam lângă fereastră, îl aşteptam. Aud paşi... Nu, nu e el. Iar paşi... Ai lui! Nu mă înşelam niciodată. Ne aşezăm unul în faţa altuia şi stăm de vorbă până la patru dimineaţa! Despre ce? Ei, despre ce vorbesc oamenii când se simt bine împreună. Despre orice – lucruri serioase şi prostioare. Şi râdem în hohote. El îmi cântă din gură, interpretează la pian.

Arunc o privire la ceas:

— Valera, hai la culcare!

— Hai, mămicule, să mai stăm!

Îmi spunea „mămicule”, „mămicuţa mea cea scumpă”.

— Ei, mămicuţule, fiul tău a intrat la Academia Militară din Smolensk. Te bucuri?!

S-a aşezat la pian:

Domnilor ofiţeri – prinţi cu sânge albastru!

Nu-s probabil eu primul, dar nici cel de pe urmă...

Tatăl meu a fost ofiţer de carieră, a murit apărând Leningradul. Bunicul a fost şi el ofiţer. Pe băiatul meu însăşi natura l-a făcut militar: avea statură, forţă, maniere. Husar să fi fost! Mănuşi albe... jocuri de cărţi, preferans... „Viţa mea cazonă”, mă bucuram eu. Măcar dacă ni s-ar fi arătat ceva din ceruri... vreun semn...

Toţi îl imitau. Îl copiam şi eu, mama lui. Mă aşezam la fel ca el la pian, puţin într-o parte. Uneori începeam să merg ca el. Mai ales după moartea lui. Vreau să fie mereu prezent în mine... să continue să trăiască...

— Ei, mămicuţa mea scumpă, fiul tău pleacă din ţară.

— Unde?

Tace.

— Unde pleci, dragul meu?

— Cum adică unde? Deja se ştie unde. Mămicule scump, la muncă. O să începem cu bucătăria... O să vină nişte prieteni la mine...

Am bănuit instantaneu:

— În Afganistan?

— Acolo...

Şi a făcut aşa o faţă, adică nu te apropia – a coborât o cortină de fier.

A dat buzna la noi Kolka Romanov, prietenul lui. Mi-a povestit totul, ca un clopoţel: încă din anul trei făcuseră cerere să fie trimişi în Afganistan. Multă vreme fuseseră refuzaţi.

Primul toast: cine nu riscă, nu bea şampanie. Toată seara, Valera al meu a cântat romanţele mele preferate...

Domnilor ofiţeri – prinţi cu sânge albastru!
Nu-s probabil eu primul, dar nici cel de pe urmă...

Rămăseseră patru săptămâni. Dimineaţa înainte de muncă intru în camera lui, mă aşez şi-l ascult cum doarme. Şi de dormit dormea frumos.

Ce ne-a mai bătut soarta la uşă, ce ne-a mai şoptit! Visam că sunt pe o cruce neagră într-o rochie lungă şi neagră... şi că un înger mă poartă pe o cruce... Abia mă ţin... Mă hotărăsc să mă uit unde cad... în mare sau pe uscat? Şi văd dedesubt o groapă adâncă, plină de soare...

L-am aşteptat în permisie. Multă vreme nu mi-a scris. La muncă, primesc un telefon:

— Mămicule scump, am sosit. Nu întârzia! Supa e gata.

Am ţipat:

— Băiatul meu scump şi drag! Nu vii de la Taşkent? Eşti deja acasă! În frigider e o oală cu ciorba ta preferată!

— Aha! Am văzut oala, dar n-am ridicat capacul.

— Dar tu ce supă ai făcut?

— Un vis idiot[60]. Vino acasă! Ies să te aştept la autobuz.

Încărunţise complet. N-a recunoscut că nu era în permisie, ci că se externase din spital: „S-o văd pe mama două zile”. Se rostogolise pe jos, mugise de durere. Hepatită, malarie – toate se legaseră de el. O avertizase pe soră:

— Ce-ai văzut nu e pentru maică-mea. Du-te şi găseşte-ţi de lucru!

Intram iar la el în cameră înainte de a pleca la muncă, să-l văd cum doarme. Deschidea ochii:

— Ce-i, mămico?

— De ce nu dormi? E încă devreme.

— Am avut un vis urât.

---

[60] Redare aproximativă a expresiei folosite de Ostap Bender în *Viţelul de aur* de Ilf şi Petrov atunci când reuşeşte să obţină jumătatea de milion multvisată de la milionarul Koreiko: „Mi s-au împlinit visurile idioate!” (vezi traducerea lui I. Flavius şi M. Leicand, RAO, Bucureşti, 1977, p. 326). Expresia a devenit monedă curentă în limba rusă.

— Dragul meu, dacă e urât, întoarce-te pe partea cealaltă şi o să ai unul frumos. Şi nu trebuie să povesteşti visele urâte, ca să nu se împlinească.

L-am condus până la Moscova. Erau nişte zile însorite de mai. Înflorea calcea-calului.

— Cum e acolo, fiule?

— Afganistanul, mămico, e ceea ce în mod normal n-avem voie să facem.

Se uita numai la mine, la nimeni altcineva. A întins mâinile şi s-a frecat cu fruntea de ele:

— Nu vreau să mai plec în gaura aia! Nu vreau! S-a urnit din loc şi s-a uitat înapoi. Asta-i tot, mamă.

Niciodată nu-mi spusese „mamă”, numai „mămicule”. Era o zi frumoasă, însorită. Înflorea calcea-calului... Funcţionara de la aeroport se uita la noi şi plângea...

Pe 7 iulie mă trezesc scăldată în lacrimi... Am stat cu ochii ţintă în tavan, cu privirea sticloasă. El m-a trezit... ca şi cum ar fi venit să-şi ia rămas-bun... S-a făcut ora opt. Trebuia să mă pregătesc să plec la serviciu. Mă fâţâiam cu rochia din baie în dormitor, dintr-un dormitor într-altul... Nu ştiu de ce, n-am putut să-mi pun o rochie deschisă la culoare. Mă luase ameţeala... Nu vedeam nimic. Totul îmi plutea în faţa ochilor... Spre prânz m-am liniştit, pe la mijlocul zilei...

Pe 7 iulie.... Şapte ţigări în buzunar şi şapte chibrituri. Şapte fotografii făcute cu aparatul. Şapte scrisori pentru mine. Şi şapte pentru logodnica lui. Cartea deschisă la pagina a şaptea... Kobo Abe, *Containerele morţii*...

A avut trei—patru secunde să se salveze... Au zburat cu vehiculul în prăpastie...

— Băieţi, salvaţi-vă pielea! Mie mi-a venit sorocul!

N-a putut să sară primul... să-şi lase prietenii... N-a putut...

„Vă scrie locţiitorul politic al comandantului de regiment, maiorul Sinelnikov S.R.

Îndeplinindu-mi datoria de ostaş, consider necesar să vă înştiinţez că locotenentul-major Volovici Valeri Ghennadievici a pierit astăzi la ora zece şi patruzeci şi cinci de minute...”

Deja ştie tot oraşul... La Casa Armatei atârnă o pânză de crep negru şi fotografia lui, avionul cu sicriul e gata să aterizeze. Numai mie nu mi se spune nimic... Nimeni nu se hotărăşte... La serviciu la mine toţi umblă cu ochii plânşi...

— Ce s-a întâmplat?

Îmi distrag atenţia cu diferite pretexte. O prietenă bagă capul pe uşă. Apoi medicul nostru, în halat alb. Eu parcă atunci mă trezesc:

— Oameni buni! Ce este, v-aţi pierdut minţile? Bărbaţi ca el nu pier! Nu!

Am început să izbesc cu pumnul în masă. Am fugit apoi la fereastră, să bat cu pumnul în geam.

Mi-au făcut o injecţie.

— Oameni buni! V-aţi ieşit din minţi? Aţi căpiat?

Încă o injecţie. Nu-şi făceau deloc efectul. Zic oamenii că strigam:

— Vreau să-l văd. Duceţi-mă la el!

— Duceţi-o, altfel nu rezistă!

Un sicriu lung, nerindeluit... Şi, scris cu vopsea galbenă, cu litere mari: „Volovici”. L-am ridicat. Voiam să-l iau cu mine. Mi-a plesnit vezica urinară...

Îmi trebuie un loc la cimitir... Un loc uscat. Fără umezeală! Cincizeci de ruble? Îi dau, îi dau! Numai să fie un loc bun... uscat... Îmi dau seama, undeva, înăuntrul meu, că e o grozăvie, dar nu pot să spun... Un loc fără umezeală... Dacă e nevoie, dau tot! În primele nopţi nu m-am depărtat de el... am rămas acolo... Mă duceau înapoi,

eu mă întorceam... Se cosea fânul... În oraş şi la cimitir mirosea a fân...

Dimineaţă mă întâlnesc cu un soldat tânăr:

— Bună dimineaţă, măicuţă! Fiul dumneavoastră mi-a fost comandant. Pot să vă povestesc totul.

— Ah, băiete, stai puţin!

Am ajuns acasă. S-a aşezat în fotoliul lui Valera. A început şi s-a răzgândit:

— Nu pot, măicuţă...

Când vin la el, mă închin, şi când plec mă închin. Sunt acasă numai atunci când am musafiri. Mă simt bine cu băiatul meu. Nici pe ger nu îngheţ acolo. Acolo îi scriu scrisori, am un munte de scrisori neexpediate. Cui să le trimit? Mă întorc noaptea: ard felinarele, maşinile trec cu farurile aprinse. Eu merg pe jos. Simt în mine aşa o forţă, că nu mă tem nici de om, nici de animal.

În urechi îmi răsună vorbele lui: „Nu vreau să mai plec în gaura aia! Nu vreau!” Cine răspunde pentru aşa ceva? Cineva trebuie să răspundă... Vreau să trăiesc mult, mă străduiesc. Să trăiesc ca să fiu cu el... Lucrul cel mai fără apărare al omului e mormântul lui. Numele lui. Am să-mi apăr întotdeauna băiatul... Vin la el camarazi de-ai lui... Un prieten se târa în genunchi la mormânt: „Valera, sunt mânjit de sânge... Cu mâinile astea am ucis. Eram tot timpul în lupte. Sunt plin de sânge... Valera, nu ştiu acum ce-i mai bine – să pier sau să trăiesc? Nu mai ştiu...” Vreau să înţeleg cine răspunde pentru toate astea. De ce nu li se spune pe nume?

Cum cânta:

Domnilor ofiţeri – prinţi cu sânge albastru!
Nu-s probabil eu primul, dar nici cel de pe urmă...

Am fost la biserică, am stat de vorbă cu părintele.

— Mi-a murit băiatul în război. Un băiat neobişnuit, îl iubeam ca pe ochii din cap. Cum să mă port acum cu el? Care sunt obiceiurile noastre tradiţionale? Le-am uitat. Aş vrea să le ştiu.

— Era botezat?

— Părinte, aş vrea foarte mult să pot spune că era botezat, dar nu era. Eu am fost soţie de ofiţer. Am trăit în Kamceatka, tot timpul printre zăpezi... Aici la noi zăpada e albă, acolo era albastră şi verde, irizată. Nu strălucea şi nu-ţi lua ochii. Aerul era curat... Sunetul se auzea până departe... Mă înţelegeţi, părinte?

— Măicuţă Viktoria, nu-i bine că n-a fost botezat. Rugăciunile noastre n-o să ajungă până la el.

Am izbucnit atunci:

— Păi atunci îl botez chiar acum! Cu iubirea mea, cu chinurile mele. Îl botez cu suferinţa mea...

Părintele mi-a luat mâna tremurândă:

— Nu vă pierdeţi aşa cu firea, măicuţă Viktoria! Cât de des vă duceţi la el?

— În fiecare zi. Cum altfel? Dacă ar fi trăit, ne-am fi văzut în fiecare zi.

— Măicuţă, nu e voie să-l deranjezi după ora cinci seara. Merge şi el să se odihnească.

— Eu sunt la muncă până la cinci, apoi mai fac câte ceva să mai câştig bani. I-am pus piatră nouă... două mii cinci sute de ruble... Trebuie să-mi plătesc datoriile.

— Ascultă-mă, măicuţă Viktoria, vino neapărat la sfârşit de săptămână şi chiar în fiecare zi la slujba de la prânz – la douăsprezece ziua. Atunci o să te audă.

Daţi-mi suferinţă, cea mai cumplită, cea mai de nesuportat, numai să ajungă la el rugăciunile mele! Dragostea mea...

O mamă

— La noi totul se petrece ca prin minune... Totul există datorită credinţei... Credinţa în minuni!

Ne urcă în avion: „Fuga! Fuga!” Şi alături... cam la câteva zeci de metri de noi... îl aduc de subsuori pe pilot, beat mort, trebuie să-l împingă în cabină. Sfinte Sisoe! Nu-i nimic... Avionul se ridică şi zboară. Dedesubt sunt munţi, vârfuri ascuţite. Dac-am cădea pe ele... ca pe nişte pumnale... Sfinte Sisoe! Te trec toate năduşelile... Am aterizat cu bine, exact la timp. Ordin: „Ieşirea din avion! Alinierea!” Trece pilotul, crăcănat, cu nasul pe sus – treaz acum. Nu-i nimic... Ce-i asta? Ce e, dacă nu o minune? Aşa se săvârşesc la noi faptele de vitejie, aşa se fac eroii. Dar, când începem să ne căim, la fel, n-avem nici o cumpătare – ne sfâşiem cămaşa de pe noi! Plângem cu lacrimi amare. Totul e la maximum! Până la fund! Ca la beţie. M-am întors... şi mi-am poruncit: Dai totul naibii! Îl dai naibii! Ei ne transformă în nişte oameni nesănătoşi la cap, în infractori, în drogaţi. Dar eu m-am întors... şi am o viaţă normală, de om normal... Sfinte Sisoe! Nu-i nimic... Am băut vin, am iubit femei, am dăruit flori. M-am însurat, mi s-a născut primul băiat... Uitaţi, stau în faţa dumneavoastră – vi se pare că semăn cu un nebun? Cu un monstru? Mi-am făcut stagiul la forţele speciale... La noi toţi băieţii erau foarte buni, mulţi de la ţară. Din Siberia. Sunt mai sănătoşi acolo, mai rezistenţi. Unul singur s-a nimerit cu o păsărică... Îi plăcea să spargă cu vergeaua armei timpanele *duhilor* prizonieri. Sfinte Sisoe! Unul... Unul singur... (*Tace*.)

Oricât ar fi de ciudat, viaţa merge mai departe... Poetul-veteran Boris Sluţki zice undeva: „Când ne-am întors din război, am înţeles că nimeni n-avea nevoie de noi”. Eu am în mine toate elementele din tabelul lui Mendeleev... Până astăzi mă chinuie malaria... Şi pentru ce? Nimeni nu ne-a aşteptat... În vreme ce acolo ne strigau altceva: o să

puneţi în mişcare perestroika, o să scuturaţi creierii osificaţi. Aiurea! Ne-am întors... Şi nu ne-au lăsat nicăieri... Ne-au pisat din prima zi: „Mergeţi şi învăţaţi, băieţi! Faceţi-vă familie!” Sfinte Sisoe! Nu-i nimic... În jur numai speculanţi, mafioţi, indiferenţă, iar pe noi nu ne lasă să ne apucăm de nici o treabă serioasă... Îmi explica mie un şmecher: „Ce ştiţi voi să faceţi? Numai să trageţi... Şi mai ce? Că Patria se apără numai cu pistolul? Că dreptatea se instaurează numai cu mitraliera?” Buuuun... Nu suntem eroi... Sfinte Sisoe! Poate, peste treizeci de ani, am să-i spun eu însumi băiatului meu: „Fiule, nu totul a fost aşa eroic cum scrie în cărţi, a fost şi destulă mizerie”. Am să-i spun eu singur... Dar asta peste treizeci de ani... Acum rana e proaspătă, abia a început să se închidă, să se acopere de coajă... (*Începe să se plimbe prin cameră.*)

Am avut acolo un moment... (*Se opreşte.*) Vă interesează? Mi-a trecut prin cap care mi-ar fi ultima dorinţă... şi s-a dovedit foarte simplă: o cană cu apă şi o ţigară. Sfinte Sisoe! Nu voiam să mor, nu mă gândeam că am să mor... Dar aproape mi-am pierdut cunoştinţa din cauza hemoragiei... Mintea mi s-a estompat... M-a readus la realitate un ţipăt... Valerka Lobaci, instructorul nostru sanitar... mă plesnea peste faţă şi striga disperat: „Să nu te prind că mori! Să nu te prind că mori!” (*Se aşază brusc.*)

Şi pentru mine e interesant să-mi aduc aminte... Sfinte Sisoe! Nu-i nimic... Nopţile, până în ziua de azi, car pe munţi echipamentul: pistolul automat, două seturi de luptă – adică nouă sute de cartuşe, plus patru grenade, fumigene, făclii luminoase, pistolul de semnalizare, casca, vesta antiglonţ, lopata Lineman, pantalonii vătuiţi, cortul impermeabil, raţia de mâncare pe trei zile (nouă conserve destul de grele şi trei pachete mari cu pâine prăjită). Vreo cincizeci de kilograme. În picioare aveam bocanci impermeabili cu obiele, în care ne încălţaseră înainte să ne

expedieze din ţară. Mi-am copt picioarele până am luat de la un *duh* omorât o pereche de adidaşi canadieni... Dă naibii totul! Dă-l naibii! La război totul se schimbă, chiar şi câinii. Sunt flămânzi... sunt altfel... Se uită la tine ca la o halcă de carne. Omul nu se simte niciodată hrană pentru alte animale, ei, dar eu aici m-am simţit. Zăceam rănit... Noroc că m-au găsit repede băieţii... (*Tace*.) Of, de ce-aţi venit? De ce am fost de acord?... Am răscolit lucrurile astea... Pentru ce? Pentru cine? Bunicul meu a luptat în Marele Război pentru Apărarea Patriei... Îi povestesc cum am pierdut zece camarazi într-o bătălie. Zece sicrie... zece saci de plastic... Şi el îmi răspunde: „Tu n-ai văzut război adevărat. La noi, după bătălie nu se mai întorceau o sută sau două de oameni. Îi puneam în groapa comună numai în bluze sau în lenjerie şi îi acopeream cu ţărână”. La naiba! Închei... Sfinte Sisoe! Nu-i nimic... Beam votcă Moskovskaia, în popor îi zice *kalenval*. Trei ruble şaizeci şi două de copeici sticla...

Au trecut patru ani... Un singur lucru nu s-a schimbat – moartea, faptul că mi-au murit prieteni acolo, tot restul s-a schimbat...

Nu demult am fost la dentist... Toţi ne-am întors cu scorbut, cu parodontoză. Cât clor am înghiţit acolo! Mi-a scos un dinte, pe urmă încă unul... Şi, de durere (anestezia n-a prins), am început dintr-odată să vorbesc... Nu mă mai puteam opri... Doctoriţa se uita la mine aproape cu scârbă, îi vedeam pe faţă tot ce simţea. Pasămite, are gura plină de sânge, şi el tot vorbeşte. Şi mi-am dat seama că exact aşa gândeşte toată lumea despre noi: au gura plină de sânge, şi ei tot mai vorbesc...

Sergent, membru al forţelor speciale

IN MEMORIAM

TATARCENKO, IGOR LEONIDOVICI (1961-1981)

În timpul îndeplinirii unei misiuni de luptă, credincios jurământului militar şi dând dovadă de tenacitate şi bărbăţie, a căzut la datorie în Afganistan.

Dragul nostru Igoriok, ai încetat din viaţă fără s-o fi cunoscut.

Mama şi tata

LADUTKO, ALEKSANDR VIKTOROVICI (1964-1984)

A căzut în luptă în timpul îndeplinirii datoriei internaţionaliste.

Ţi-ai împlinit cu cinste înalta datorie.
Nu te-ai cruţat, copile, nu te-ai oprit din cale,
Căzut-ai pe pământul afgan, cu vitejie,
Pentru un cer mai paşnic deasupra ţării tale.

Fiului iubit, din partea mamei

BARTAŞEVICI, IURI FRANŢEVICI (1967-1986)

A căzut eroic în timpul îndeplinirii datoriei internaţionaliste. Îl ţinem minte, îl iubim, îl plângem.

Rudele

BOBKOV, LEONID IVANOVICI (1964-1984)

A căzut în luptă în timpul îndeplinirii datoriei internaţionaliste.

Luna s-a ascuns, iar soarele s-a stins fără tine, fiu iubit.

Mama şi tata

ZILFIGAROV, OLEG NIKOLAEVICI (1964-1984)

A căzut la datorie credincios jurământului de ostaş.

Nu s-au împlinit dorinţele, nu s-au împlinit visurile, prea devreme ţi s-au închis ochii, Olejek, fiu drag, frate scump, durerea despărţirii de tine nu se poate spune.

Mama, tata, fraţii şi surorile

KOZLOV, ANDREI IVANOVICI (1961-1982)
A căzut la datorie în Afganistan. Unicului şi multiubitului fiu.
Mama

BOGUŞ, VIKTOR KONSTANTINOVICI (1960-1980)
A căzut la datorie apărându-şi Patria.
S-a pustiit Pământul fără tine...
Mama

Procesul Soldaţilor de zinc (istoria în documente)

Nu de mult, un grup de mame de soldaţi internaţionalişti căzuţi în Afganistan a dat-o în judecată pe scriitoarea Svetlana Aleksievici, autoarea cărţii *Soldaţii de zinc*. Plângerea lor va fi examinată de Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk.

Motivele acţionării în judecată au fost spectacolul *Soldaţii de zinc*, pus în scenă la Teatrul Belarus Ianka Kupala, şi publicarea unor fragmente din carte în ziarul *Komsomolskaia pravda*. Spectacolul a fost înregistrat de televiziunea naţională şi difuzat pentru toţi locuitorii ţării. Mamele care în toţi aceşti ani şi-au purtat suferinţa necurmată s-au simţit jignite de faptul că fiii lor au fost prezentaţi exclusiv ca nişte ucigaşi robotizaţi, fără suflet, ca nişte bandiţi violenţi şi dependenţi de droguri...

L. Grigoriev, Vecernii Minsk, 12 iunie 1992

„La tribunal pentru *Soldaţii de zinc*” – aşa se numea scurta informare publicată pe 22 iunie în ziarul *Na straje Okteabrea* şi în câteva alte organe de presă. „După apariţia cărţii ei”, susţinea articolul, „scriitoarei Svetlana Aleksievici i-a fost declarat un adevărat război: autoarea este acuzată că a distorsionat şi a falsificat povestirile «afganilor»şi ale mamelor acestora. Şi iată şi cel mai recent atac, care s-a produs după prezentarea pe scena Teatrului Belarus Ianka Kupala şi pe micul ecran a spectacolului cu acelaşi nume. Tribunalul din Raionul Central al oraşului va trebui să examineze o plângere depusă de un grup de mame de soldaţi internaţionalişti căzuţi în Afganistan. Data procesului nu a fost stabilită încă. Spectacolul a fost retras din repertoriu...»

Am sunat la Tribunalul Raionului Central al capitalei cu rugămintea de a primi un comentariu pe marginea acestei informaţii, dar acolo ea a stârnit uimire. Secretarul S. Kulgan ne-a spus că tribunalul nu a înregistrat o asemenea plângere...

După cum ne-a lămurit V. Strelski, autorul însemnării din ziarul *Na straje Okteabrea*, informaţia a fost preluată de el din ziarul moscovit *Krasnaia zvezda*.

Cirvonnaia zmena, 14 iulie 1992

Pe 20 ianuarie, ziarul *Sovetskaia Belorussia* anunţa: „La Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk a început procesul intentat scriitoarei Svetlana Aleksievici...”

Iar cu o zi înainte, pe 19 ianuarie, ziarul *Vecernii Minsk* publica o însemnare pe această temă sub titlul „Un scriitor la tribunal”. Indic în mod intenţionat datele acestor articole, pentru că lucrurile stau în felul următor...

La Tribunalul Popular al Raionului Central din capitala belarusă am aflat că dosarul este instrumentat de judecătoarea Gorodniceva.

Doamna judecător nu mi-a permis s-o înregistrez pe casetă. A refuzat categoric orice fel de explicaţii, făcând trimitere la faptul că „nu trebuie să înveninăm atmosfera”. Mi-a arătat totuşi dosarul cazului Aleksievici, care fusese deschis pe data de... 20 ianuarie. Este, aşadar, evident: materialele pentru presă despre faptul că procesul a fost pus pe rol (!) erau pregătite încă înainte ca judecătoarea să deschidă dosarul...

Leonid Sviridov, Sobesednik, nr. 6/1993

La Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk s-au primit două plângeri. Un fost „afgan”, astăzi invalid, susţine că S. Aleksievici a scris neadevăruri despre războiul cu pricina şi despre el însuşi – l-a defăimat. Din acest motiv, pretinde ca scriitoarea să-şi ceară scuze în public şi să-i plătească suma de cincizeci de mii de ruble drept daune morale. Pe de altă parte, mama unui ofiţer căzut în Afganistan a intrat în conflict cu scriitoarea în chestiunea patriotismului sovietic şi a rolului acestuia în educarea tinerei generaţii.

Cu ambii reclamanţi Svetlana Aleksievici s-a întâlnit cu câţiva ani în urmă, în timp ce lucra la cunoscuta sa carte *Soldaţii de zinc*. Astăzi, amândoi afirmă că atunci au vorbit „altfel”, iar dacă au vorbit „aşa” cum spune cartea, acum s-au răzgândit.

Câteva nuanţe interesante. Învinuind-o pe scriitoare de distorsionarea faptelor, soldatul reclamant se referă la un text publicat în presă în 1989. Cu toate că acolo nu apare numele lui de familie, ci cu totul altul. Mama reclamantă intră într-un labirint de probleme politice şi psihologice, din care n-o mai poate scoate nici un regiment de experţi. Cu toate acestea, ambele plângeri au fost admise de judecătoare. Înfăţişările încă nu au început, dar în prezent este în desfăşurare interogatoriul prejudicial al scriitoarei...

Anatoli Kozlovici, Literaturnaia gazeta, 10 februarie 1993

Cunoscuta scriitoare belarusă Svetlana Aleksievici, care ne-a amintit la vremea ei că *Războiul nu are chip de femeie*, a fost dată în judecată. S-a dovedit că nisipul Afganistanului scrâşneşte încă în inimile câtorva cititori revoltaţi, care nu i-au iertat autoarei *Soldaţii de zinc*, povestire documentară ce înfăţişează războiul din Afganistan aşa cum cei mai mulţi dintre noi nu-l cunoaştem. Scriitoarea este acuzată de denaturarea faptelor, de folosirea selectivă a materialului pe care i l-au furnizat participanţii la război, văduvele şi mamele soldaţilor căzuţi la datorie. Şi, mai general, de defăimare, lipsă de patriotism şi discreditare a valorilor. Deocamdată nu este clar dacă dosarului i se va da curs sau dacă, solicitând anumite daune morale, reclamanţii vor renunţa la proces. Dar este un semnal caracteristic. Vedem din nou înălţându-se umbra maiorului Cervonopiski[61], care, la Congresul Deputaţilor Poporului, îl învăţa pe Andrei Saharov cum trebuie evaluat războiul din Afganistan...

Fiodor Mihailov, Kurantî, 3 februarie 1993

Din plângerea înaintată de Leaşenko Oleg Sergheevici, fost soldat, grenadier

Pe 6 octombrie 1989, în articolul „Ne întoarcem de acolo...”, publicat în ziarul *Litaratura i mastaţtva*, au fost tipărite fragmente din cartea documentară a Svetlanei

[61] Serghii Cervonopiski (născut în 1957), veteran ucrainean al războiului din Afganistan, reformat în 1982 în urma amputării ambelor picioare. Este un important om politic din Ucraina şi preşedintele Asociaţiei Naţionale a Veteranilor din Afganistan. În 1989 l-a criticat pe celebrul fizician şi disident Andrei Saharov la primul Congres al Deputaţilor Poporului în legătură cu un incident din cursul războiului.

Aleksievici *Soldaţii de zinc*. Unul dintre monologuri este semnat cu numele meu (numele de familie indicat este altul).

În monolog este prezentată relatarea mea despre războiul din Afganistan şi despre şederea mea în Afganistan, despre relaţiile dintre oameni în timpul războiului, după război ş.a.m.d.

Aleksievici mi-a distorsionat complet spusele, a completat propoziţiile pe care eu nu le-am terminat, iar dacă le-am terminat, le-am înţeles altfel, a tras singură concluzii pe care eu nu le trăsesem.

O serie de afirmaţii făcute de S. Aleksievici în numele meu mă jignesc şi îmi lezează onoarea şi demnitatea personală.

E vorba de următoarele fraze:

1. „La centrul de instruire din Vitebsk nu era un secret că ne pregăteau pentru Afganistan.

Unul a recunoscut că se teme – cică acolo o să ne împuşte pe toţi. Am început să-l dispreţuiesc. Chiar înainte de plecare, încă unul a refuzat să meargă...

L-am crezut nesănătos la cap.

Noi ne duceam acolo să facem o revoluţie.”

2. „După două—trei săptămâni, din cel care ai fost nu mai rămâne nimic, doar numele. Tu nu mai eşti tu, eşti deja alt om. Şi acest alt om nu se mai sperie la vederea unui camarad mort, ci se gândeşte liniştit sau cu ciudă cum va trebui să-l târască de pe stânci sau să-l care în spate, pe arşiţă, cale de câţiva kilometri.

Îi e deja familiară exaltarea – şi a lui, şi a altora – la vederea unui mort: nu eu am murit! Asta este schimbarea... aproape cu toţi.”

3. „Am fost învăţat să trag unde mi se spune. Şi trăgeam, n-aveam milă de nimeni. Puteam să omor şi un copil... Fiecare voia să se întoarcă acasă. Fiecare se lupta

să supravieţuiască. N-aveai timp să gândeşti. Mă obişnuisem cu moartea altora, dar de a mea mă temeam.”

4. „Numai să nu scrieţi despre frăţia noastră în Afganistan! Pentru că ea nu există. Eu nu cred în aşa ceva. La război ne unea frica. Fuseserăm toţi minţiţi în acelaşi fel... Aici ne uneşte faptul că nu avem de nici unele. Avem aceleaşi probleme: pensiile, locuinţele, medicamentele, garniturile de mobilă. Dacă le rezolvăm, şi cluburile noastre o să dispară.

Dacă eu îmi fac rost de un apartament, dacă dau din coate să mi-l procur, mă zbat, dacă obţin nişte mobilă, un frigider, o maşină de spălat, un video japonez – gata! Iar tineretul nu e atras de noi. Nu ne înţelege. Teoretic ar trebui să fim la fel cu combatanţii din al Doilea Război Mondial, dar aceia îşi apărau Patria, pe când noi? Noi am jucat rolul nemţilor, după cum mi-a spus o dată un băiat.

Iar noi suntem furioşi pe ei. Cine n-a fost acolo cu mine, n-a văzut, n-a trăit, n-a simţit – acela nu înseamnă nimic pentru mine.”

Toate aceste afirmaţii îmi lezează profund demnitatea personală, pentru că eu nu am spus aşa ceva, nu cred în ele şi consider că aceste afirmaţii îmi pătează onoarea de bărbat, de om, de soldat...

20 ianuarie 1993 fără semnătură

Din stenograma discuţiei prejudiciale

Judecător: T. Gorodniceva, avocaţi: T. Vlasova, V. Luşkinov, reclamant: O. Leaşenko, pârâtă: S. Aleksievici

Judecător T. Gorodniceva:

— Reclamant, afirmaţi că scriitoarea a denaturat faptele comunicate de dumneavoastră?

O. Leaşenko:

— Da.

Judecător T. Gorodniceva:

— Pârâtă, vă rog să daţi explicaţii în această chestiune.

S. Aleksievici:

— Oleg, aş vrea să-ţi amintesc cum îmi povesteai şi plângeai atunci când ne-am întâlnit şi cum nu credeai că adevărul tău va putea fi cândva publicat. M-ai rugat să fac eu asta... şi eu am scris. Şi acum? Te laşi din nou minţit şi folosit de alţii. A doua oară... Dar atunci mi-ai spus clar că n-ai să mai laşi pe nimeni să te mintă, nu?

O. Leaşenko:

— Dacă aţi fi în locul meu: am o pensie amărâtă, doi copii mici, n-am de lucru... Soţia a fost nu demult şi ea dată afară din cauza reducerilor de personal. Cum să trăiesc? Din ce? Iar dumneavoastră primiţi onorarii, aveţi cărţi publicate în străinătate. Şi noi rezultă că suntem nişte criminali, nişte bătăuşi.

Avocat T. Vlasova:

— Protestez! Asupra clientului meu se exercită o presiune psihologică. Tatăl meu a fost aviator, general, a murit şi el în Afganistan. Acolo a fost o cauză sfântă. Soldaţii îşi onorau jurământul militar, îşi apărau Patria...

Judecător T. Gorodniceva:

— Ce solicită reclamantul?

O. Leaşenko:

— Ca scriitoarea să-mi ceară scuze în public şi să mi se plătească daune morale...

Judecător T. Gorodniceva:

— Solicitaţi numai retractarea afirmaţiilor publicate?

O. Leaşenko:

— Pentru lezarea onoarei mele de soldat cer ca S. Aleksievici să-mi plătească cincizeci de mii de ruble.

S. Aleksievici:

— Oleg, nu pot să cred că acestea sunt cuvintele tale. Vorbeşti cu gura altora... Eu te ţin minte altfel... Şi ai preţuit prea ieftin faţa ta arsă, ochiul pierdut... Doar că nu

pe mine trebuie să mă dai în judecată. M-ai confundat cu Ministerul Apărării şi cu Biroul Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice...

Avocat T. Vlasova:

— Protestez! Este o presiune psihologică...

S. Aleksievici:

— Când ne-am întâlnit noi doi, Oleg, erai un om cinstit, m-am temut pentru tine. M-am temut că ai fi putut avea neplăceri cu KGB-ul, pentru că toţi eraţi pe atunci siliţi să semnaţi o hârtie că nu veţi divulga secretul militar. Şi ţi-am schimbat numele de familie. L-am schimbat ca să te apăr, şi acum trebuie să mă apăr eu însămi de tine! Pentru că acolo nu e dat numele tău de familie, e mai degrabă un personaj colectiv... Iar pretenţiile tale sunt neîntemeiate...

O. Leaşenko:

— Nu, sunt cuvintele mele. Eu am vorbit atunci... Acolo e şi ceea ce mă rănea... Şi... toate sunt vorbele mele...

Din plângerea Ekaterinei Nikiticina Platiţina, mama maiorului Aleksandr Platiţin, căzut la datorie

Pe 6 octombrie 1989, în articolul „Ne întoarcem de acolo...”, publicat în ziarul *Litaratura i mastaţtv*a, au fost tipărite fragmente din cartea documentară a Svetlanei Aleksievici *Soldaţii de zinc*. Unul dintre monologuri – al mamei maiorului A. Platiţin – este semnat cu numele meu.

Acest monolog este inclus integral în cartea S. Aleksievici *Soldaţii de zinc*.

În monologul tipărit în ziar şi în carte este distorsionată relatarea pe care am făcut-o despre fiul meu. În ciuda faptului că este vorba de o carte documentară, S. Aleksievici a adăugat anumite fapte de la ea, a lăsat deoparte secvenţe din ceea ce i-am povestit, a tras singură anumite concluzii şi a semnat monologul cu numele meu.

Articolul îmi lezează profund onoarea şi demnitatea personală...

fără semnătură şi fără dată

Din stenograma discuţiei prejudiciale

Judecător: T. Gorodniceva, avocaţi: T. Vlasova, V. Luşkinov, reclamantă: E. Platiţina, pârâtă: S. Aleksievici

Judecător T. Gorodniceva:

— Vă ascultăm, Ekaterina Nikiticina...

E. Platiţina:

— Imaginea fiului meu care mi-a rămas în minte nu corespunde sub nici o formă cu imaginea care se desprinde din carte.

Judecător T. Gorodniceva:

— Aţi putea să ne lămuriţi unde, în ce loc şi cum au fost denaturate faptele?

E. Platiţina (ia cartea în mână):

— Aici nimic nu este aşa cum am spus eu. Fiul meu n-a fost aşa. Şi-a iubit Patria. (*Plânge.*)

Judecător T. Gorodniceva:

— Vă rog să vă liniştiţi şi să ne numiţi faptele.

E. Platiţina (citeşte din carte):

„După ce a plecat în Afganistan (când a venit în permisie) parcă s-a făcut şi mai duios. Îi plăcea mult acasă. Dar erau şi momente când stătea şi tăcea numai, nu vedea pe nimeni. Noaptea sărea din pat şi umbla prin cameră. O dată m-am trezit de un ţipăt: «Explozii, explozii!» Altă dată aud, tot noaptea, un plânset. Cine ar putea să plângă la noi? Copii mici n-avem. Deschid uşa la el în cameră şi-l văd: şi-a luat capul în mâini şi plânge...”

Băiatul meu era ofiţer. Ofiţer pe câmpul de luptă. Iar aici e înfăţişat ca un plângăcios. Oare era nevoie ca autoarea să scrie despre aşa ceva?

Judecător T. Gorodniceva:

— Mie însămi îmi vine să plâng. Şi nu o dată am plâns când am citit acestă carte şi povestirea dumneavoastră. Dar ce anume de aici vă lezează onoarea şi demnitatea?

E. Platiţina:

— Dumneavoastră spuneţi că eu trebuie să urăsc statul, partidul... Dar eu mă mândresc cu fiul meu! A căzut pe câmpul de luptă, ofiţer fiind. Toţi camarazii îl iubeau. Iubesc statul în care trăiam atunci – URSS, pentru că fiul meu pentru el a pierit. Iar pe dumneavoastră vă urăsc! N-am nevoie de adevărul dumneavoastră oribil! N-avem nevoie de el! Înţelegeţi?!

S. Aleksievici:

— Aş fi putut să vă ascult. Am fi putut să stăm de vorbă. Dar de ce trebuia să vorbim despre asta la tribunal? Nu pot să înţeleg...

În conformitate cu scenariul sovietic tradiţional, S. Aleksievici este anatemizată într-o manieră concertată ca agent al CIA, slugă a imperialismului mondial, care, pasămite, îşi ponegreşte măreaţa Patrie şi pe fiii ei eroi pentru două Mercedesuri şi câteva „pomeni” în dolari...

Primul proces s-a încheiat fără rezultat, pentru că reclamanţii – fostul soldat O. Leaşenko şi E.N. Platiţina, mama unui ofiţer căzut în Afganistan – nu s-au prezentat la dezbaterile judiciare. Dar după jumătate de an au fost înaintate două noi plângeri: din partea lui I.S. Galovneva, mama locotenentului-major Iu. Galovnev, căzut în Afganistan, preşedinta Clubului belarus al mamelor de soldaţi internaţionalişti căzuţi la datorie, şi din partea lui Taras Keţmur, fost soldat, astăzi preşedintele Clubului soldaţilor internaţionalişti din Minsk...

Prava celoveka, nr. 3/1993

Pe 14 septembrie, la Minsk a avut loc un proces la care în faţa instanţei a compărut scriitoarea Svetlana Aleksievici.

Şi aici începe partea cea mai interesantă. „Plângerea lui I.S. Galovneva, mama unui «afgan» căzut pe câmpul de luptă, a fost înaintată fără dată”, ne-a spus avocatul lui Aleksievici, Vasili Luşkinov. „Nouă ea ne-a fost prezentată în copie, fără nici o semnătură şi, fireşte, nedatată. Asta însă n-a împiedicat-o pe judecătoarea Tatiana Gorodniceva să dea curs acţiunii în temeiul articolului 7 al Codului Civil. Este de mirare şi faptul că acţiunea însăşi nu era formulată procesual la momentul procesului, adică fusese deja înregistrată la tribunal, deşi decizia de intentare a procesului nu fusese încă emisă.”

Şi totuşi, procesul a avut loc... instrumentat de un om care, practic, a văzut dosarul abia la proces. Despre faptul că T. Gorodniceva a fost înlocuită de judecătorul I. Jdanovici Svetlana Aleksievici şi avocatul ei au aflat abia cu zece minute înainte de începerea sesiunii.

„E, mai degrabă, o chestiune morală decât juridică”, a reacţionat Vasili Luşkinov.

Poate că da. Dar la masa reclamanţilor a apărut pe neaşteptate încă un erou al cărţii Svetlanei Aleksievici – Taras Keţmur, iar plângerea lui se afla în faţa judecătorului I. Jdanovici fără semnătură şi, se înţelege, fără ca acţiunea să fi fost intentată...

Avocatul pârâtei a atras atenţia curţii asupra acestei absurdităţi şi a formulat un protest. Şedinţa tribunalului a fost amânată...

Oleg Bloţki, Literaturnaia gazeta, 6 octombrie 1993

Din stenograma şedinţei judecătoreşti din 29 noiembrie 1993

Judecător: I.N. Jdanovici, asesori populari: T.V. Borisevici, T.S. Soroko, reclamanţi: I.S. Galovneva, T.M. Keţmur, pârâtă: S.A. Aleksievici

Din reclamaţia Innei Sergheevna Galovneva, mama locotenentului-major Iu. Galovnev, căzut la datorie

În ziarul *Komsomolskaia pravda* din 15.02.1990 au fost publicate fragmente din povestirea documentară a S. Aleksievici *Soldaţii de zinc*, sub titlul „Monologurile celor care au trecut prin Afganistan”.

În monologul publicat sub numele meu există o serie de inexactităţi şi de denaturări ale faptelor comunicate de mine S. Aleksievici, ca şi minciuni făţişe şi născociri, adică prezentarea anumitor împrejurări aparent după relatările mele, dar pe care eu nu le-am descris şi n-aş fi putut să le descriu. Interpretarea liberă a afirmaţiilor mele, ca şi o seamă de născociri evidente, care sunt puse în gura mea, îmi lezează onoarea şi demnitatea personală, cu atât mai mult cu cât aceasta este o povestire documentară. Eu consider că autorul-documentarist trebuie să redea exact informaţiile primite, să lucreze cu înregistrările discuţiilor şi să obţină aprobarea celor intervievaţi pentru textele publicate.

Astfel, Aleksievici scrie în articol: „Nu e frumos pentru o mamă să recunoască aşa ceva... dar pe el îl iubeam mai mult decât pe oricine altcineva pe lume. Mai mult decât pe soţul meu, mai mult decât pe băiatul cel mic...” (E vorba de fiul meu mort Iura.) Citatul acesta este inventat (nu corespunde celor spuse de mine). Aşa-zisa dezvăluire a unei presupuse diferenţe în iubirea faţă de cei doi fii mi-a generat conflicte în familie şi, consider eu, mi-a lezat demnitatea.

Mai departe: „În clasa întâi, ştia pe de rost nu basme, nu poezii pentru copii, ci pagini întregi din *Aşa s-a călit oţelul*

de N. Ostrovski”. Din cele spuse aici rezultă că fiul meu ar fi fost educat într-o familie de fanatici. Eu i-am relatat însă S. Aleksievici că, deja la 7-8 ani, Iura citea cărţi serioase, inclusiv *Aşa s-a călit oţelul*.

Aleksievici a distorsionat şi presupusa mea relatare despre împrejurările în care fiul meu a fost trimis în Afganistan. Ea indică anumite cuvinte pe care le-ar fi rostit el: „Am să mă duc în Afganistan ca să le dovedesc că în viaţă există lucruri mai înalte, că nu oricui îi ajunge ca să fie fericit un frigider plin cu carne”. În realitate nu s-a întâmplat nimic de acest fel. Afirmaţiile lui Aleksievici ne discreditează pe mine şi pe fiul meu. Ca orice om normal, patriot şi romantic, a cerut el însuşi să fie trimis în Afganistan.

Nu i-am spus lui Aleksievici nici cuvintele pe care ea pretinde că le-am rostit când am bănuit intenţia fiului meu de a cere să fie transferat în Afganistan: „O să te omoare acolo nu pentru Patrie, ci pentru nu se ştie ce... Oare poate Patria să trimită la pieire...”. Eu însămi l-am trimis acolo! Eu însămi!

Citatul prezentat îmi lezează onoarea şi demnitatea, înfăţişându-mă ca pe un om cu două feţe, cu dublă morală.

Cearta dintre cei doi fii ai mei este reprezentată în mod greşit. Aleksievici scrie astfel: „Tu, Ghena, citeşti prea puţin. Nu te-am văzut niciodată cu o carte în mână. Numai cu chitara...”

Cearta aceasta era legată de un singur lucru: de alegerea profesiei fiului mezin. Chitara nu avea nimic de a face cu ea.

Cuvintele lui Aleksievici mă jignesc prin faptul că subliniază presupusa mea lipsă de iubire faţă de fiul mai mic. Eu nu i-am spus aşa ceva.

Consider că, decizând să prezinte anumite evenimente legate de războiul din Afganistan nu numai ca pe o

greşeală politică, ci şi ca pe o vină a întregului popor, în mod tendenţios, ba, în parte, pur şi simplu inventând anumite elemente care, pasămite, ar fi făcut parte din interviu, scopul ei a fost să înfăţişeze poporul nostru – pe soldaţii care au fost în Afganistan şi pe rudele lor – ca pe nişte oameni fără principii, fără milă, indiferenţi la suferinţa altuia.

Pentru a-i uşura munca, i-am arătat S. Aleksievici jurnalul fiului meu, dar acesta nu a ajutat-o să prezinte situaţia în mod cu adevărat documentar.

Solicit ca Aleksievici să-şi ceară scuze pentru denaturarea materialului autentic furnizat de mine şi pentru lezarea onoarea şi demnităţii mele în ziarul *Komsomolskaia pravda*.

fără semnătură şi dată

Din plângerea reclamantului Taras Keţmur, fost soldat

În textul primei reclamaţii împotriva lezării onoarei şi demnităţii mele personale nu am indicat pretenţiile concrete pe care le aveam faţă de S. Aleksievici după publicarea fragmentelor din *Komsomolskaia pravda* (15.02.1990). Prin prezenta completez şi confirm plângerea anterioară: tot ceea ce a fost prezentat de S. Aleksievici în articolul de ziar şi în cartea *Soldaţii de zinc* este o invenţie şi nu a avut loc în realitate, întrucât eu nu m-am întâlnit cu ea şi nu i-am spus absolut nimic.

În articolul din 15 februarie 1990 din *Komsomolskaia pravda* am putut citi următoarele:

„M-am dus în Afganistan cu câinele meu, Ceara... Dacă-i strigai: «La pământ!», cădea ca fulgerat. Dacă eram prost-dispus, supărat, se aşeza alături şi plângea. În primele zile am fost pur şi simplu paralizat de emoţie că ajunsesem acolo.”

„Vă rog, lăsaţi lucrurile astea în pace! Sunt o mulţime de deştepţi astăzi la noi. Dar de ce nimeni nu şi-a depus atunci carnetul de partid? Nimeni nu şi-a tras un glonţ în tâmplă cât am fost noi acolo...”

„Acolo am văzut cum oamenii scot din pământ cu sapa bucăţi de metal şi oase omeneşti... Am văzut coaja portocalie, ca gheaţa, de pe faţa încremenită a celui ucis... Nu ştiu de ce, dar portocalie...”

„În camera mea cărţile, fotografiile, casetofonul, chitara erau aceleaşi. Numai eu cel de atunci... nu mai sunt... Nu pot să mă plimb prin parc – mă tot uit peste umăr. În cafenea, chelnerul se pune în spatele meu: «Ce doriţi?», iar mie îmi vine să sar de pe scaun şi s-o iau la fugă, întrat ât nu suport să stea cineva înapoia mea. Când văd vreo lepădătură, nu mă pot gândi decât să-i trimit un glonţ în ceafă.”

„La război trebuia să faci lucruri exact opuse celor care se fac pe timp de pace. Iar aici trebuie să uiţi de toate deprinderile căpătate la război.”

„Eu sunt un foarte bun trăgător, arunc grenadele cu foarte mare precizie, şi la ce-mi foloseşte? M-am dus la comisariat, am cerut să fiu trimis înapoi, dar nu m-au luat. Războiul se va termina curând, se vor întoarce de acolo şi alţii ca mine. Vom fi mai mulţi.”

Practic acelaşi text l-am citit şi în cartea *Soldaţii de zinc*, cu mici corecturi literare – apar acelaşi câine, aceleaşi gânduri pe care eu le-aş fi rostit cu voce tare.

Afirm încă o dată că totul este o invenţie, semnată cu numele meu...

Date fiind cele de mai sus, solicit onoratului tribunal să-mi apere onoarea pătată de soldat şi de cetăţean.

fără semnătură şi fără dată

Din cuvântul I.S. Galovneva

Am trăit multă vreme în străinătate, soţul meu a fost detaşat în interes de serviciu. Ne-am întors în Patrie în toamna lui ’86. Eram fericită că, în sfârşit, suntem acasă. Dar bucuria ne-a fost însoţită de tristeţe: fiul meu a căzut pe câmpul de luptă.

O lună de zile am zăcut ca moartă. Nu voiam să aud pe nimeni. Totul a fost închis, stins în casa mea. N-am deschis nimănui uşa. Aleksievici a fost primul om care mi-a trecut pragul. Spunea că vrea să scrie adevărul despre războiul din Afganistan, şi am crezut-o. A venit, iar a doua zi eu trebuia să mă internez şi nu ştiam dacă mă mai întorc din spital sau nu. Nu voiam să trăiesc, fără băiatul meu nu voiam să trăiesc. Când a venit, Aleksievici mi-a spus că scrie o carte documentară. Ce-i aceea o carte documentară? Ar trebui să fie jurnalele, scrisorile celor care au fost acolo. Eu aşa înţeleg. Aşa că i-am dat jurnalul fiului meu, pe care el îl ţinuse acolo: „Dacă vreţi să scrieţi adevărul”, i-am spus, „poftim, adevărul e în jurnalul băiatului”.

Pe urmă am stat de vorbă. Eu i-am povestit viaţa mea, pentru că-mi era greu, mă târam în genunchi între patru pereţi. Nu voiam să trăiesc. Aleksievici avea un dictafon, a înregistrat tot. Dar nu mi-a spus că va tipări acest text. Eu i-am povestit pur şi simplu, dar de publicat trebuia să publice jurnalul fiului meu. Doar e vorba de o povestire documentară. I-am dat jurnalul, soţul meu l-a copiat special pentru ea.

Mi-a mai spus şi că are de gând să plece în Afganistan. Ea a fost în delegaţie, dar fiul meu acolo şi-a pierdut viaţa. Ce ştie ea despre război?

Eu am crezut-o, i-am aşteptat cartea. Am aşteptat adevărul: pentru ce a fost ucis băiatul meu? I-am scris lui Gorbaciov: Spuneţi-mi, vă rog, pentru ce a murit fiul meu într-o ţară străină? Toţi tăceau...

Iată ce scria Iura în jurnal: „1 ianuarie 1986. A trecut deja jumătate de termen, şi mi-a mai rămas atât de puţin! Şi iar flacăra, şi iar uitarea, şi un nou drum atât de lung – şi aşa la nesfârşit, până ce se va împlini voia predestinării. Şi memoria, care te şfichiuieşte cu biciul celor deja trăite, care irupe în viaţă prin mijlocirea coşmarurilor, şi stafiile altei lumi, ale altor vremuri şi veacuri, care te atrag prin asemănarea lor, dar care sunt totuşi altele, necunoscând zile trecute. Şi nu te poţi opri, nu-ţi poţi trage sufletul, nu poţi schimba ceea ce a fost predeterminat o dată. Înaintea celui care cedează se cască golul şi întunecimea, căci, dacă te-ai oprit o clipă să-ţi tragi sufletul, nu te mai poţi ridica de la pământ. Şi, ostenit, copleşit de deznădejde şi de durere, dai glas către cerurile pustii: ce e acolo, când cercul se va fi închis, şi drumul se va fi sfârşit, şi noua lume va străluci în toată măreţia ei? De ce răspundem noi pentru ei? Lor nu le e dat să se înalţe până pe piscurile scânteietoare, şi, oricât le-ar fi de lung drumul, zilele le sunt totuşi numărate. Dar noi ne distrugem vieţile, fără a cunoaşte tihna şi fericirea, hălăduim osteniţi şi sfârşiţi, atotputernici şi lipsiţi de drepturi, demoni şi îngeri ai acestei lumi...”

Aleksievici n-a tipărit aşa ceva, adevărul fiului meu. Alt adevăr nu există, adevărul este în mâinile celor care au fost acolo. Nu ştiu de ce, ea a ales să scrie despre viaţa mea. Într-un limbaj simplu, copilăresc. Ce fel de literatură e asta? O cărticică dezgustătoare...

Tovarăşi, eu mi-am crescut copiii cu cinste şi cu dreptate. Aleksievici scrie că fiul meu era îndrăgostit de romanul lui Nikolai Ostrovski *Aşa s-a călit oţelul*. La vremea aceea, cartea se citea la şcoală, ca şi *Tânăra gardă* de Fadeev. Toate aceste titluri se citeau, făceau parte din programa şcolară. Iar ea subliniază faptul că fiul meu le citea, că ştia anumite fragmente pe de rost. Pentru

ce avea nevoie să scrie despre asta? Vrea să-l prezinte ca pe un individ anormal, ca pe un fanatic. Sau scrie că el regreta că se făcuse militar. Fiul meu a crescut în poligoane, a păşit pe urmele tatălui său. În familia noastră, bunicii, toţi fraţii soţului meu şi verii lui sunt în armată. O dinastie cazonă. Iar în Afganistan fiul meu s-a dus pentru că era un om cinstit. Depusese jurământul militar. Dacă a fost nevoie, s-a dus. Eu am crescut doi băieţi minunaţi. I s-a ordonat, el s-a supus, era ofiţer. Iar Aleksievici vrea să demonstreze că sunt mama unui criminal. Că fiul meu a omorât oameni în Afganistan. Ce rezultă de aici? Că eu l-am trimis acolo? Eu i-am pus armele în mâini? Noi, mamele, suntem vinovate că acolo se purta un război? Că acolo soldaţii omorau, jefuiau, se drogau?

Şi cartea aceasta este publicată peste hotare. În Germania, în Franţa... Cu ce drept face Aleksievici negoţ cu fiii noştri căzuţi la datorie? Îşi câştigă faimă şi bani? Cine e ea să-şi permită aşa ceva? Dacă e povestirea mea, eu am relatat-o, eu am trăit toate astea, ce amestec are aici Aleksievici?... Ea a stat doar de vorbă, ne-a înregistrat relatările, noi i-am împărtăşit durerea noastră...

Aleksievici mi-a scris numele incorect: eu sunt Inna, iar la ea apar Nina Galovneva. Fiul meu a avut gradul de locotenent-major, nu de sublocotenent. Noi ne-am pierdut copiii, iar ea îşi face un renume pe spinarea noastră...

Din răspunsurile la întrebări

Avocatul S. Aleksievici – V. Luşnikov:

— Spuneţi-ne, Inna Sergheevna, Aleksievici a înregistrat relatarea dumneavoastră cu dictafonul?

I. Galovneva:

— Mi-a cerut voie să pornească, într-adevăr, casetofonul. I-am permis.

V. Luşnikov:

— Şi aţi rugat-o să vă arate după aceea ce anume va prelua din înregistrare şi va folosi în carte?

I. Galovneva:

— M-am gândit că va tipări jurnalul fiului meu. Am spus deja cum înţeleg eu literatura documentară – ca jurnale şi scrisori. Iar dacă e să fie publicată relatarea mea, atunci cuvânt cu cuvânt, exact cum am vorbit.

V. Luşnikov:

— De ce nu i-aţi intentat proces S. Aleksievici imediat după ce a apărut fragmentul din carte în *Komsomolskaia pravda*, ci v-aţi hotărât după trei ani şi jumătate?

I. Galovneva:

— Nu ştiam că va tipări această carte peste hotare. Că va răspândi asemenea calomnii... Eu mi-am educat cinstit copiii, să-şi iubească patria. Toată viaţa am trăit în corturi şi barăci, aveam doi băieţi şi două geamantane. Aşa am trăit... Iar ea scrie că fiii noştri sunt nişte ucigaşi. Eu am fost la Ministerul Apărării şi le-am înapoiat ordinul primit de fiul meu... Nu vreau să fiu mama unui ucigaş. Am returnat ordinul statului... Dar de fiul meu sunt mândră !

Apărătorul public al S. Aleksievici, E. Novikov, preşedintele Ligii Belaruse pentru Drepturile Omului:

— Vreau să înregistrez aici un protest. Vă rog să-l consemnaţi în procesul-verbal. Cei din sală o jignesc în mod constant pe Svetlana Aleksievici. O ameninţă că o omoară... Îi promit chiar că o fac bucăţele... (*Se întoarce către mamele aşezate în sală cu portrete de mari dimensiuni ale propriilor fii, pe care sunt înfipte ordinele şi medaliile acestora.*) Credeţi-mă, am tot respectul faţă de durerea dumneavoastră...

Judecător I. Jdanovici:

— Eu nu am auzit nimic. Nici un fel de jignire.

E. Novikov:

— Toată lumea a auzit, în afară de domnul judecător...

Glasuri din sală

— Noi suntem mame. Vrem să spunem că... Au distrus vieţile copiilor noştri. Şi acum sunt unii care fac bani de pe urma acestui fapt. Noi am venit să-i apărăm, ca să se poată odihni în pace...

— Cum aţi putut? Cum aţi îndrăznit să împroşcaţi cu noroi mormintele fiilor noştri? Ei şi-au îndeplinit până la capăt datoria faţă de Patrie. Acum vreţi să fie uitaţi... În toată ţara au fost înfiinţate sute de muzee şcolare, de colţuri memoriale. Şi eu am dus la şcoală mantaua băiatului meu, caietele lui de elev. Copiii noştri sunt nişte eroi! Despre eroii sovietici trebuie scrise cărţi frumoase, nu e nevoie să facem din ei carne de tun. Văduvim tineretul de istoria noastră glorioasă...

— URSS a reprezentat o mare putere şi pentru mulţi a fost ca un spin în coastă. Nu trebuie să povestesc eu acum unde şi cine a plănuit destrămarea ţării noastre, inclusiv prin intermediul unor trădători bine plătiţi de Occident...

— Ba ei au omorât acolo... Au bombardat...

— Dar tu ai fost în armată? N-ai fost... Ai stat cu fundul pe băncile facultăţii, în timp ce copiii noştri mureau pe câmpul de luptă.

— Mamele nu trebuie întrebate dacă fiii lor au ucis sau nu. Ele ţin minte un singur lucru: că ei au fost ucişi...

— În fiecare dimineaţă îmi văd băiatul, dar nu-mi vine nici până azi să cred că e acasă. Când era în Afganistan, îmi spuneam că, dacă primesc într-o zi un sicriu, am două variante: pe stradă, la miting, sau la biserică. Generaţia mea eu o numesc „generaţia executanţilor”. Războiul din Afganistan este culmea tragediei noastre. De ce se poate face orice cu noi?

— Filistinii îi învinuiesc acum de toate pe băieţandrii ăştia de optişpe ani... Asta aţi făcut dumneavoastră! Ei

trebuie separaţi de război... Războiul a fost criminal şi a fost deja condamnat, dar copiii trebuie apăraţi...

— Eu sunt profesoară de literatură rusă. Mulţi ani la rând le-am repetat elevilor mei cuvintele lui Karl Marx: „Moartea eroilor seamănă cu apusul soarelui, nu cu moartea unei broaşte care plesneşte de înfumurare”. Cartea dumneavoastră ce-i învaţă?

— Ajunge cu eroismele, „afganilor”!

— Fii blestemată! Fiţi cu toţii blestemaţi!

Judecător I. Jdanovici:

— Încetaţi gălăgia! Încetaţi cu scandalul! Aici e sală de tribunal, nu piaţă... (*În sală e un vacarm de nedescris.*) Pauză cincisprezece minute...

(*După pauză, în sală ordinea este păzită de miliţieni.*)

Din cuvântul lui T.M. Keţmur

Eu nu m-am pregătit să ţin un discurs, n-am nici o hârtiuţă la mine, o să vorbesc într-un limbaj obişnuit. Cum am cunoscut-o pe preavestita scriitoare... de nivel mondial? Ne-a făcut cunoştinţă veterana Valentina Ciudaeva. Mi-a spus că scriitoarea aceasta a scris cartea *Războiul nu are chip de femeie*, care este citită peste tot în lume. Pe urmă, la una dintre întâlnirile cu camarazii, am discutat cu alte femei, tot veterane, şi ele mi-au spus că Aleksievici a izbutit ca, din vieţile lor, să-şi facă avere şi faimă şi că acum e interesată de „afgani”. Sunt tulburat... Îmi cer iertare...

A venit la noi la clubul Memoria cu dictafonul. Voia să scrie despre mai mulţi băieţi, nu numai despre mine. Dar de ce şi-a scris ea cartea după război? De ce această scriitoare celebră în toată lumea a tăcut în timpul războiului? De ce n-a strigat niciodată?

Pe mine nu m-a trimis acolo nimeni. Am cerut eu însumi să mă duc, am scris cereri. Am minţit că mi-a murit acolo o

rudă apropiată. O să vă explic puţin situaţia... Aş putea să scriu eu singur o carte... Când ne-am întâlnit, am refuzat să stau de vorbă cu ea, asta i-am şi spus, că noi, cei care am fost acolo, vom scrie singuri o carte. Şi o s-o scriem mai bine decât ea, pentru că ea nu a fost acolo. Ce poate ea să scrie? Nu va face decât să ne provoace durere.

Aleksievici a văduvit de o viaţă morală toată generaţia noastră. Din cartea ei rezultă că eu sunt un robot, un computer, un ucigaş plătit. Şi că locul meu e în azilul de la Novinki de lângă Minsk...

Prietenii mă sună şi îmi promit că au să-mi spargă faţa la ce erou am devenit... Sunt emoţionat... Vă rog să mă iertaţi... Aleksievici a scris că am fost în Afganistan cu câinele... Dar câinele mie mi-a murit pe drum...

Eu însumi am cerut să fiu trimis în Afganistan... Înţelegeţi? Eu însumi! Nu sunt robot... nu sunt computer... Sunt emoţionat... Îmi cer scuze...

Din răspunsurile la întrebări

S. Aleksievici:

— Taras, în plângerea ta ai scris că nu te-ai întâlnit niciodată cu mine, iar acum spui că te-ai întâlnit, dar că ai refuzat să vorbeşti. Deci nu tu ai scris plângerea?

T. Keţmur:

— Eu am scris-o... Ne-am întâlnit... Dar eu nu v-am povestit nimic...

S. Aleksievici:

— Dacă tu nu mi-ai povestit nimic, de unde aş fi putut să ştiu că te-ai născut în Ucraina, că ai fost bolnav în copilărie?... Că ai plecat în Afganistan cu câinele (deşi, cum spui tu acum, pe drum câinele a murit), care se numea Ceara?...

(*Drept răspuns, tăcere.*)

E. Novikov:

— Aţi spus că aţi cerut dumneavoastră înşivă să mergeţi în Afganistan, ca voluntar. Nu mi-e clar, care e atitudinea dumneavoastră astăzi faţă de acest fapt? Urâţi acest război sau sunteţi mândru că aţi fost acolo?

T. Keţmur:

— Nu vă permit să mă distrageţi... De ce trebuie să urăsc războiul acesta? Eu mi-am îndeplinit datoria...

Discuţii în sala tribunalului

— Noi apărăm onoarea fiilor noştri căzuţi la datorie. Daţi-le Patria înapoi! Aţi distrus ţara. Cea mai puternică ţară din lume!

— Dumneavoastră aţi făcut din fiii noştri nişte ucigaşi. Dumneavoastră aţi scris cartea aceasta îngrozitoare... Uitaţi-vă la fotografiile lor! Cât erau de tineri, de frumoşi! Oare nişte ucigaşi pot să aibă asemenea chipuri? Noi ne-am învăţat copiii să-şi iubească Patria... De ce aţi scris că au omorât acolo? Aţi scris pentru dolari. Iar noi suntem săraci. Nu ne ajung banii de medicamente. N-avem cu ce să cumpărăm flori la mormintele copiilor...

— Lăsaţi-ne în pace! De ce căderi dintr-o extremă într-alta? Mai întâi ne-aţi reprezentat ca pe nişte eroi, apoi toţi am devenit criminali! Noi n-am avut nimic în afară de experienţa Afganistanului. Doar acolo ne-am simţit bărbaţi adevăraţi. Nici unuia din noi nu-i pare rău că a fost la război...

— Vreţi să ne convingeţi că de acolo s-a întors o generaţie bolnavă, iar eu afirm că s-a întors o generaţie regăsită. Am văzut măcar cum erau băieţii noştri în realitate! Da, unii dintre ei au murit. Dar câţi nu-şi pierd viaţa în încăierări la beţie, cu cuţitele? În accidentele de maşină mor în fiecare an mai mulţi oameni decât au pierit în toţi cei zece ani de război. Armata noastră nu mai luptase de multă vreme. Acolo ne-am verificat pe noi

înşine, ne-am verificat armamentul modern... Din cauza unor mâzgălitori de hârtie ca dumneavoastră suntem siliţi astăzi să ne retragem de pe poziţii în toată lumea... Polonia am pierdut-o... Germania, Cehoslovacia... O să ajungem să trăim şi ziua când Gorbaciov o să fie judecat pentru toate astea... Şi dumneavoastră la fel. Sunteţi nişte trădători! Unde sunt idealurile noastre? Unde e marele nostru stat? Eu pentru el am ajuns în ’45 până la Berlin...

— În sud, la mare, am văzut o dată câţiva băieţi tineri care se târau pe nisip numai în braţe... Aveau picioare mai puţine decât erau ei înşişi, toţi... Nu m-am mai dus la plajă acolo, n-am mai stat... Acolo n-am mai putut decât să plâng... Ei încă râdeau, voiau să facă fetelor curte, deşi toate fugeau de ei, ca şi mine. Aş vrea ca băieţilor ăstora să le fie bine. Să ştie că avem nevoie de ei aşa cum sunt. Trebuie să trăiască! Eu îi iubesc pentru că au rămas în viaţă.

— Până în ziua de azi e un chin pentru mine să-mi amintesc... Mergeam cu trenul... şi în compartiment una dintre femei a spus că e mama unui ofiţer care murise în Afganistan. Bun, înţeleg... Ea e mamă, e firesc să plângă. Dar i-am spus: „Fiul dumneavoastră a murit într-un război nedrept... Afganii îşi apărau şi ei Patria...”

— E un adevăr atât de cumplit, încât sună ca un neadevăr. Te paralizează. Ai prefera să nu-l ştii. Simţi nevoia să te aperi de el.

— Toţi dau vina pe ordinele primite: pasămite, aşa mi s-a ordonat, eu n-am făcut decât să îndeplinesc. Dar tribunalele internaţionale au răspuns la asta: a îndeplini un ordin criminal e o crimă. Pentru care nu există termen de prescriere.

— În ’91 un asemenea proces n-ar fi putut să aibă loc. Partidul comunist căzuse... Acum, comuniştii simt din nou că prind puteri... Au început iar să vorbească despre

„marile idealuri”, despre „valorile socialiste”... Iar cei care sunt contra ajung la tribunal! Să nu ne trezim în curând că îi pun şi la zid... Şi că într-o noapte ne strâng pe toţi pe vreun stadion, în spatele unui gard de sârmă ghimpată...

— Eu am jurat... Am fost militar...

— Din război nu se mai întoarce nimeni băieţandru...

— Noi i-am educat în spiritul dragostei faţă de Patrie....

— Nişte copii... Le-au dat arma în mână... şi le-au băgat în cap că inamicul e o bandă de mujahedini, o frăţie criminală, nişte scursuri, nişte grupări banditeşti... Să gândească nu i-au învăţat...

Ţineţi minte, la Arthur Koestler: „V-am adus adevărul, şi în gura noastră sună ca o minciună. V-am adus libertatea, şi în mâinile noastre pare un bici”.[62]

— Când îi împuşcam pe locuitorii satelor afgane, când bombardam drumurile din munţi, ne împuşcam şi ne bombardam propriile idealuri. Trebuie să recunoaştem adevărul acesta crud. Trebuie să trecem prin el. Chiar şi copiii noştri s-au învăţat să se joace de-a *duhii* şi de-a „contingetul limitat”. Acum haideţi totuşi să ne facem curaj să aflăm adevărul! E insuportabil! E greu de înghiţit, ştiu. Am încercat pe pielea mea.

— Avem două variante: să cunoaştem adevărul sau să fugim de el. Trebuie să deschidem în sfârşit ochii...

Din corespondenţa în jurul procesului

Aflând detaliile procesului intentat la Minsk Svetlanei Aleksievici, noi îl socotim un mod de a o persecuta pe scriitoare pentru convingerile ei democratice şi ca pe un atentat la libertatea de creaţie. Svetlana Aleksievici şi-a câştigat, prin lucrările sale autentic umaniste şi graţie

[62] Arthur Koestler, *Întuneric la amiază*, traducere de Sanda Aronescu şi Radu Săndulescu, Albatros, Bucureşti, 1991, p. 47.

talentului şi curajului său, o mare popularitate şi un deosebit respect în Rusia şi în alte ţări ale lumii.

Nu vrem ca bunul nume al Belarusului drag nouă să fie astfel pătat!

Să triumfe dreptatea!

Asociaţia Uniunilor de Scriitori Uniunea Scriitorilor din Rusia Uniunea Scriitorilor din Moscova

Se poate oare atenta la dreptul scriitorului de a spune adevărul, oricât ar fi el de tragic şi de crud? I se pot oare imputa mărturii incontestabile despre crimele trecutului şi, în particular, despre crimele legate de ruşinoasa „aventură” din Afganistan, care a făcut atâtea victime şi a mutilat atâtea destine?

S-ar fi zis că, în vremurile noastre, când cuvântul tipărit a devenit, în sfârşit, liber, când nu mai există presă ideologizată, indicaţii preţioase, principiul strâmb al „singurei posibile reprezentări a vieţii în spiritul idealurilor comuniste”, nu mai există nici un motiv să punem asemenea întrebări.

Din păcate, motive există. Şi mărturie elocventă este procesul care are loc în aceste zile împotriva scriitoarei Svetlana Aleksievici, autoarea minunatului volum *Războiul nu are chip de femeie* (despre soarta femeilor participante la Marele Război pentru Apărarea Patriei), a cărţii *Ultimii martori* – despre copiii aceluiaşi război – împotriva Svetlanei Aleksievici care, în ciuda eforturilor propagandei oficiale şi a activismului unor literaţi precum cunoscutul A. Prohanov, cel ce şi-a câştigat în anii războiului din Afganistan titlul de „privighetoare neobosită a Marelui Stat-Major”, a conceput cartea *Soldaţii de zinc*, reuşind şi îndrăznind să redea în ea un adevăr teribil, răscolitor despre războiul din Afganistan.

Păstrându-şi respectul pentru vitejia soldaţilor şi ofiţerilor trimişi de conducerea brejnevistă a partidului comunist să lupte într-o ţară străină, cu care până atunci fuseserăm în relaţii prieteneşti, împărtăşind sincer suferinţa mamelor ai căror copii au pierit prin munţii Afganistanului, scriitoarea demitizează totuşi în cartea sa, fără compromis, toate încercările de a transforma acest conflict într-un război eroic, de a-l romantiza, le demască falsul patetism şi exaltarea sforăitoare.

Se vede însă că lucrul acesta nu le-a căzut tocmai bine celor care sunt şi astăzi convinşi că aventura afgană şi altele de acelaşi soi ale regimului trecut, plătite cu sângele soldaţilor noştri, nu au reprezentat decât „îndeplinirea sfintei datorii internaţionaliste”, care şi-ar dori să spele mâinile murdare ale politicienilor şi ale comandanţilor militari iubitori de onoruri, să pună semnul egalităţii între participarea la Marele Război pentru Apărarea Patriei şi cea la războiul din Afganistan, un război nedrept, în esenţă colonialist.

Oamenii aceştia nu polemizează cu scriitoarea. Nu contestă faptele zguduitoare aduse de ea drept dovezi. Şi, în general, nu se prea arată la faţă. Prin intermediul altora, aflaţi încă sau induşi acum în eroare, intentează (la ani de zile după publicarea unor fragmente în ziare şi apariţia cărţii *Soldaţii de zinc*) un proces pentru „lezarea onoarei şi demnităţii personale” ale foştilor soldaţi din Afganistan, ale celor despre care Svetlana Aleksievici a scris cu atâta înţelegere, compasiune şi simpatie, cu atâta durere în suflet.

Într-adevăr, ea nu i-a înfăţişat ca pe nişte eroi romantici. Dar asta numai pentru că a urmat cu fermitate povaţa lui

Tolstoi: „Eroul [...] la care ţin din tot sufletul [...] a fost, este şi va fi întotdeauna [...] adevărul”[63].

Se poate deci să fii jignit pentru adevăr? Poate fi adevărul târât în faţa tribunalului?

Scriitori participanţi la Marele Război pentru Apărarea Patriei: Mikola Avramcik, Ianka Brîl, Vasil Bîkov, Aleksandr Drakohrust, Naum Kislik, Valentin Taras

Noi, scriitorii de limbă belarusă din Polonia, protestăm cu hotărâre împotriva procesului intentat în Belarus scriitoarei Svetlana Aleksievici.

Procesul acesta este o ruşine pentru întreaga Europă civilizată!

Ian Cikvin, Sokrat Ianovici, Viktor Şved, Nadejda Artîmovici

Nu mai pot să tac... Şi poate că abia acum am înţeles ce fel de război a fost acesta... Bieţii copii, cât suntem de vinovaţi faţă de ei! Ce am ştiut noi despre acest război? Pe fiecare l-aş îmbrăţişa, fiecăruia i-aş cere iertare...

Acum îmi amintesc cum a fost...

Am citit la Larisa Reisner[64] că Afganistanul e un ţinut cu triburi pe jumătate sălbatice, care cântă dansând: „Slavă bolşevicilor ruşi care ne-au ajutat să-i învingem pe englezi!”

Revoluţia din aprilie... Am simţit atunci satisfacţie: socialismul a învins din nou! Dar un călător din tren mi-a

---

[63] Lev Tolstoi, *Povestiri din Sevastopol*, traducere de Adriana Liciu, Polirom, Iaşi, 2015, p. 63.

[64] Scriitoare şi revoluţionară sovietică (1895-1926); a fost soţia diplomatului rus Fiodor Raskolnikov, cu care, în 1921, a făcut o vizită oficială în Afganistan.

şoptit o dată: „Alţi paraziţi pe care trebuie să-i ducem în spate”.

Moartea lui Taraki. La un seminar al comitetului orăşenesc de partid, la întrebarea de ce i s-a permis lui Amin să-l omoare pe Taraki[65], lectorul de la Moscova a replicat dur: „Cei slabi trebuie să lase locul celor puternici”. Mi-a lăsat o impresie neplăcută.

Aterizarea noastră la Kabul. Explicaţie: „Americanii voiau să-şi trimită aici trupele de desant, i-am devansat cu o oră”. În acelaşi timp, zvonuri: în Afganistan nu-i a bună – nu e mâncare, lipsesc medicamentele şi hainele groase. Mi-au venit imediat în minte evenimentele de pe insula Zhenbao[66] şi strigătele jalnice ale soldaţilor noştri: „N-avem cartuşe!”

Pe urmă au apărut la noi hainele de blană afgane. Pe străzile noastre arătau elegant. Multe femei le invidiau pe cele care aveau bărbaţii în Afganistan. În ziare se scria că soldaţii noştri plantează acolo copaci, repară poduri, drumuri.

Eu veneam la un moment dat cu trenul de la Moscova. În compartiment, o doamnă tânără şi soţul ei au adus vorba despre Afganistan. Eu am spus ceva din ziare, ei au râs dispreţuitor. Lucrau deja de doi ani ca medici la Kabul. Au început imediat să-i justifice pe militarii care aduceau de acolo mărfuri... Acolo totul era scump, şi de plătit se plătea

[65] Nur Muhammad Taraki (1917-1979) şi Hafizullah Amin (1929-1979), ultimii doi conducători ai Afganistanului în perioada dintre Revoluţia din aprilie şi intrarea trupelor sovietice în această ţară. Au dus o politică marxistă nepopulară.

[66] În martie 1969, trupele sovietice şi cele chineze s-au luptat pentru supremaţia asupra insuliţei Zhenbao de pe râul Ussuri, la graniţa dintre URSS şi China. Evenimentele au escaladat rapid, născând temeri că ar fi putut fi începutul unui al Treilea Război Mondial. Rezolvarea diplomatică a conflictului a venit în noiembrie 1969.

prost. La Smolensk i-am ajutat să se dea jos. O mulţime de cutii de carton mari, cu etichete străine...

Acasă, îmi povesteşte nevasta: în vecini, unicul fiu al unei mame singure a fost trimis la război. Femeia s-a dus nu ştiu pe unde, s-a târât în genunchi, a sărutat picioare. S-a întors fericită: „Am reuşit!” Şi în acelaşi timp vorbea cu calm despre faptul că „mai-marii dau mită şi-şi ţin copiii acasă”.

S-a întors băiatul meu de la şcoală: „Au venit la noi nişte «berete albastre»[67]!” Şi, exaltat: „Ce ceasuri japoneze aveau toţi!”

L-am întrebat pe un „afgan” cât costă asemenea ceasuri şi cu cât erau ei plătiţi. După o mică pauză, mi-a mărturisit: „Am furat un camion de legume şi le-am vândut...” A recunoscut că toţi îi invidiau pe soldaţii de pe cisternele de alimentare cu carburanţi: „Erau milionari!”

Dintre evenimentele ultimilor ani ţin minte denigrarea academicianului Saharov, om cu care sunt de acord într-o privinţă: pentru noi sunt întotdeauna mai buni eroii morţi decât oamenii vii, care poate au cedat pe ici, pe colo. Şi încă: am auzit nu demult că la Zagorsk[68], într-o şcoală bisericească, învaţă nişte „afgani” – mai mulţi soldaţi şi doi ofiţeri. Ce i-a împins oare? Căinţa, nevoia de a se ascunde de viaţa aceasta crudă sau dorinţa de a porni pe o nouă cale? Doar nu toţi cei care primesc certificatele maronii de veteran pot să-şi hrănească sufletul cu carne luată la preţ redus, să şi-l învelească în boarfe din străinătate şi să-l îngroape la rădăcina unui măr de pe lotul de pământ primit ca bonificaţie, ca să poată să nu vadă nimic şi să tacă...

---

[67] Membri ai trupelor de desant sovietice.

[68] Localitate în apropierea Moscovei (astăzi, Serghiev Posad) unde există una dintre cele mai mari mănăstiri din Rusia.

N. Goncearov, Orşa

... Şi soţul meu a fost doi ani (din 1985 până în 1987) în Afganistan, în provincia Kunar, chiar lângă hotarul cu Pakistan. Îi e ruşine să-şi spună „soldat internaţionalist”. Dezbatem deseori împreună această temă dureroasă: ar fi trebuit într-adevăr ca noi, poporul sovietic, să fim acolo, în Afganistan? Şi ce am fost acolo – ocupanţi sau prieteni, „soldaţi internaţionalişti”? Răspunsurile sunt cam aceleaşi întotdeauna: nimeni nu ne-a chemat acolo şi „ajutorul” nostru n-a fost necesar poporului afgan. Şi, oricât de greu mi-ar fi să recunosc, noi am fost ocupanţi. În opinia mea, ce avem de făcut acum e nu să ne certăm pe tema monumentelor închinate soldaţilor „afgani” (unde au fost ridicate şi unde nu), ci să ne gândim la căinţă. Toţi trebuie să ne căim pentru tinerii care au murit minţiţi în acest război absurd, pentru mamele lor, minţite şi ele de autorităţi, pentru toţi cei care s-au întors de acolo cu sufletele şi trupurile schilodite. Trebuie să ne căim în faţa poporului afgan, a copiilor, mamelor şi bătrânilor lui – pentru că am adus atâta suferinţă pe pământul lor...

A. Masiuta, mamă a doi fii, soţie de fost soldat internaţionalist, fiică de veteran al Marelui Război pentru Apărarea Patriei

Adevărul despre agresiunea URSS asupra Afganistanului, confirmat de mărturiile documentare ale participanţilor şi ale victimelor, pe care Aleksievici le-a adunat în cartea ei, reprezintă nu o „lezare a onoarei şi demnităţii” cuiva, ci o realitate ruşinoasă a istoriei recente a totalitarismului comunist sovietic, realitate condamnată vehement, la unison, de întreaga comunitate internaţională.

Practica târârii prin tribunale a scriitorului vinovat pentru creaţiile lui reprezintă de asemenea un mod la fel de cunoscut şi de ruşinos de acţiune al aceluiaşi regim.

Ceea ce se petrece acum în Belarus – o campanie masiv orchestrată, de masă, împotriva Svetlanei Aleksievici, persecutarea scriitoarei şi ameninţările constante care îi sunt adresate, procesul judiciar, încercările de a-i interzice cartea – demonstrează că rămăşiţele totalitarismului constituie nu trecutul, ci prezentul acestei ţări.

O asemenea realitate nu ne permite să considerăm Republica Belarus un stat postcomunist liber şi independent.

Defăimarea Svetlanei Aleksievici, ale cărei cărţi sunt bine cunoscute în Franţa, Marea Britanie, Germania şi alte ţări ale lumii, nu va aduce Republicii Belarus decât reputaţia de ultim dinozaur comunist într-o lume postcomunistă şi nu-i va oferi alt rol decât pe acela, prea puţin de invidiat, de Kampuchie a Europei.

Cerem încetarea imediată a oricărei denigrări a Svetlanei Aleksievici şi a procesului intentat ei şi cărţii pe care a scris-o.

Vladimir Bukovski, Igor Gheraşcenko, Inna Rogacii,
Mihail Rogacii, Irina Ratuşinskaia

... De multă vreme au loc încercări de a o discredita – inclusiv prin plângeri înaintate instanţei – pe scriitoarea Svetlana Aleksievici, care, în toate cărţile sale, s-a manifestat împotriva nebuniei războiului şi a violenţei. În textele sale, Svetlana Aleksievici afirmă că omul este principala valoare a vieţii, dar că el este transformat în mod criminal într-un şurub al maşinăriei politice şi folosit, în mod la fel de criminal, pe post de carne de tun în războaie declanşate de lideri politici ambiţioşi. Nimic nu

poate justifica moartea tinerilor noştri pe pământul străin al Afganistanului.

Fiecare pagină a *Soldaţilor de zinc* îndeamnă: Oameni buni, nu mai lăsaţi un asemenea coşmar să se petreacă încă o dată!

Consiliul Partidului Unit Democrat din Belarus

Primim de la Minsk informaţii despre procesul intentat scriitoarei belaruse Svetlana Aleksievici, membră a PEN Clubului internaţional, care s-a făcut „vinovată” doar de a fi îndeplinit obligaţia fundamentală şi inalienabilă a oricărui autor: de a împărtăşi cu sinceritate cititorului ceea ce îl nelinişteşte. Cartea *Soldaţii de zinc*, dedicată tragediei din Afganistan, a făcut înconjurul lumii şi şi-a câştigat recunoaşterea unanimă. Numele Svetlanei Aleksievici, talentul ei cinstit şi plin de curaj ne inspiră respect. Nu există nici o îndoială că, manipulând aşa-numita „opinie publică”, forţele revanşarde încearcă să-i lipsească pe scriitori de dreptul lor fundamental, consfinţit de Carta PEN Clubului naţional: dreptul la liberă exprimare.

PEN Clubul rus îşi manifestă deplina solidaritate cu Svetlana Aleksievici, cu PEN Clubul din Belarus, cu toate forţele democratice ale acestei ţări independente, şi îndeamnă organele judiciare să rămână fidele legilor internaţionale semnate şi de Belarus, în primul rând Declaraţiei Comune a Drepturilor Omului, care garantează libertatea cuvântului şi libertatea presei.

PEN Clubul din Rusia

Liga Belarusă pentru Drepturile Omului consideră că încercările repetate de a o intimida pe scriitoarea Svetlana Aleksievici pe calea proceselor judiciare reprezintă un act politic, o tentativă a autorităţilor de a înăbuşi diversitatea de gândire, libertatea creaţiei şi libertatea cuvântului.

Dispunem de date care ne arată că, în perioada 1991-1992, diferite instanţe din Republica Belarus au instrumentat aproximativ zece dosare politice, transferate în mod artificial în domeniul dreptului civil, dar îndreptate, în esenţă, împotriva unor deputaţi, scriitori, jurnalişti, publicaţii şi activişti ai unor organizaţii politice şi obşteşti de orientare democratică.

Cerem încetarea persecuţiilor împotriva Svetlanei Aleksievici şi îndemnăm la reexaminarea proceselor similare, ale căror decizii au devenit un mod al autorităţilor de a se răfui cu cei care le critică...

Liga Belarusă pentru Drepturile Omului

A început războiul din Afganistan... Fiul meu tocmai terminase liceul şi intrase la Academia Militară. În toţi aceşti zece ani cât fiii altora s-au aflat într-o ţară străină cu arma în mână, am stat cu inima strânsă. Şi băiatul meu ar fi putut ajunge acolo. Şi nu e adevărat că poporul n-a ştiut nimic. Se aduceau sicrie de zinc, părinţi consternaţi îşi primeau înapoi copiii schilodiţi – iar asta vedeau toţi. Bineînţeles, la radio şi la televizor nu se vorbea despre aşa ceva, în ziare nu se scria (nu demult abia au prins curaj!), şi totuşi asta se petrecea sub ochii tuturor. Ai tuturor! Şi ce făcea atunci societatea „umană” şi noi, în particular? Societatea noastră înmâna „marilor” strategi Stelele de rigoare, îşi îndeplinea şi îşi supraîndeplinea planurile cincinale de rigoare (e drept că, în magazinele noastre, cum a fost – pustiu – aşa a şi rămas), îşi construia case la ţară, se distra. Şi, în timpul acesta, băieţi de optsprezece—douăzeci de ani umblau sub ploaia de gloanţe, cădeau în nisipul unui ţinut străin şi-şi pierdeau viaţa. Cine suntem noi să ne permitem aşa ceva? Ce drept avem să-i luăm la rost pe copiii noştri pentru ceea ce au săvârşit acolo? Oare noi, cei care am rămas aici, suntem mai curaţi? Şi, dacă

suferinţa şi chinurile lor pe ei i-au curăţat de păcate, noi, din nefericire, nu ne mai putem niciodată spăla de ele. Satele rase de pe faţa pământului, în care toţi locuitorii fuseseră împuşcaţi, pământul străin răscolit nu sunt vina lor, ci a noastră. Noi am ucis, nu copiii noştri. Noi suntem ucigaşii propriilor copii – şi ai copiilor altora.

Iar băieţii aceştia sunt nişte eroi! Ei nu au luptat acolo pentru o „greşeală”. Ei au luptat pentru că ne-au crezut. Toţi ar trebui să cădem în genunchi în faţa lor. Numai când te gândeşti şi compari ceea ce am făcut noi aici cu soarta pe care au avut-o ei şi e de ajuns să-ţi pierzi minţile...

Golubicinaia, inginer-constructor, Kiev

... Bineînţeles, Afganistanul este astăzi o temă profitabilă şi chiar la modă. Şi dumneavoastră, tovarăşă Aleksievici, vă puteţi bucura: cartea dumneavoastră va fi citită pe nerăsuflate. În ţara noastră au apărut în ultima vreme destui indivizi interesaţi de tot ce poate să mânjească imaginea propriei Patrii. Printre ei sunt probabil şi unii „afgani”. Căci aceştia (nu toţi, nu toţi!) primesc în mâini arma defensivă de care au atâta nevoie: ia uitaţi-vă ce au făcut din noi! Oamenii josnici au nevoie întotdeauna de protecţia cuiva. Celor decenţi ea nu le e necesară numai pentru că ei rămân în orice situaţie decenţi. Printre „afgani” sunt destul de mulţi oameni de bun-simţ, dar dumneavoastră, se vede, nu pe ei i-aţi căutat.

Eu n-am fost în Afganistan, dar am luptat toţi cei patru ani ai Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Şi ştiu foarte bine că şi el a avut o parte întunecată. Dar nu vreau să-mi amintesc de ea şi nici nu permit altcuiva s-o facă. Nu e vorba numai de faptul că războiul acela a fost altfel. Prostii! Toată lumea ştie că omul, pentru a trăi, trebuie să se hrănească, iar îngurgitarea hranei pretinde, scuzaţi-mă, şi existenţa unor bude. Dar despre aşa ceva nu se

vorbeşte în gura mare. De ce aceia care scriu despre războiul din Afganistan, ba chiar şi despre Marele Război, au început să uite asta? Dacă înşişi „afganii” protestează împotriva unor asemenea „dezvăluiri”, trebuie să luăm aminte, să studiem fenomenul. Mie, de pildă, mi-e foarte limpede de ce se revoltă ei atât. Există un sentiment omenesc cât se poate de firesc – ruşinea. Le e ruşine. Iar dumneavoastră aţi observat acest sentiment, dar aţi decis, cine ştie de ce, că nu e de ajuns. Şi aţi hotărât să-l scoateţi la lumină, să-l aduceţi la judecata publicului: soldaţii noştri au împuşcat cămile, gloanţele lor au nimerit în cetăţeni nevinovaţi... Vreţi să dovediţi inutilitatea şi perniciozitatea acestui război, fără să vă daţi seama că în felul acesta îi umiliţi pe participanţii la el – tineri care nu s-au făcut vinovaţi de nimic...

N. Drujinin, Tula

Idealul nostru, eroul nostru este omul cu puşca... Timp de zeci de ani am investit milioane şi miliarde în apărare, descoperind noi şi noi obiective defensive în ţările Asiei şi Africii, laolaltă cu noi conducători dispuşi să construiască la ei acasă „viitorul luminos”. Un fost coleg de-al meu de învăţătură de la Academia Militară Frunze, maiorul, apoi mareşalul Vasea Petrov îi îndemna personal la atac pe somalezi, motiv pentru care a primit Steaua de Aur... Şi câţi n-au fost ca el!

Dar iată că aşa-numitul „lagăr socialist”, ţinut laolaltă de lanţurile Pactului de la Varşovia şi înfiinţat sub ameninţarea baionetelor sovietice, a început să trosnească pe la încheieturi. În ţările membre – la Budapesta, apoi la Praga – au început să fie trimişi fiii noştri, pentru a da o mână de „ajutor frăţesc”...

În ’44 mergeam cu trupele noastre pe teritoriul ţărilor eliberate de fascişti – Ungaria şi Cehoslovacia. Era deja

pământ străin, dar nouă ni se părea că suntem acasă: aceleaşi saluturi, aceleaşi feţe fericite, aceeaşi ospitalitate modestă, dar din toată inima...

Un sfert de veac mai târziu, fiii noştri au fost întâmpinaţi pe aceleaşi meleaguri nu cu pâine şi sare, ci cu pancarte: „Părinţii ne-au eliberat, copiii ne ocupă!” Ei purtau aceeaşi uniformă militară şi statutul de moştenitori, iar noi ne purtam, în tăcere, ruşinea în faţa întregii lumi.

Şi, cu cât mai departe, cu atât mai prost a mers totul. În decembrie 1979, fiii veteranilor Marelui Război pentru Apărarea Patriei şi ucenici ai lor (în particular, Borea Gromov al meu, devenit ulterior comandantul Armatei XL, cel pe care l-am învăţat tactică la Academia Militară) au invadat Afganistanul. În decurs de câţiva ani, mai bine de o sută de ţări membre ale ONU au condamnat această infracţiune, prin care, asemenea lui Saddam Hussein astăzi, noi ne-am pus atunci în cap întreaga comunitate internaţională. Astăzi ştim că, în acest război murdar, soldaţii noştri au ucis fără prea multe scrupule mai bine de un milion de cetăţeni afgani şi au pierdut mai bine de cincisprezece mii de camarazi...

Pentru a ascunde în mod voit semnificaţia şi adevăratele dimensiuni ale acestei agresiuni ruşinoase, iniţiatorii ei au introdus oficial în uz expresia „contingent limitat” – exemplu clasic de fariseism şi de vorbe goale. La fel de făţarnic sună şi expresia „soldaţi internaţionalişti”, ca un fel de nouă specializare militară – un eufemism menit să denatureze sensul evenimentelor din Afganistan, pe baza asociaţiei sonore cu interbrigăzile care luptau cu fasciştii din Spania[69].

[69] Interbrigăzile sau brigăzile internaţionale au fost unităţi de voluntari străini care au luptat de partea forţelor de stânga (republicane) în Războiul Civil din Spania.

Cei care au pus la cale invadarea Afganistanului, membri ai Biroului Politic, nu doar şi-au dat la iveală natura tâlhărească, dar i-au făcut complici la această crimă pe toţi cei ce n-au avut curajul să se împotrivească ordinelor ucigaşe. Crimele nu pot fi justificate prin nici un fel de „datorie internaţionalistă”. De unde atâta datorie, mama voastră!

Mi-e o milă nemăsurată de mamele soldaţilor noştri, de copiii rămaşi orfani... Ei înşişi n-au primit decoraţii pentru sângele afganilor nevinovaţi, ci sicrie de zinc...

În cartea ei, Aleksievici îi desparte pe soldaţi de cei care i-au trimis să ucidă, îi este milă de ei – sentiment pe care eu nu-l împărtăşesc. Nu înţeleg pentru ce vor s-o judece. Pentru adevăr?

Grigori Brailovski, invalid din Marele Război pentru Apărarea Patriei, Sankt-Petersburg

Dacă ni s-ar fi deschis ochii mai devreme!... Dar pe cine să învinuieşti? Oare îl poţi învinui pe orb că nu vede? Ochii noştri au fost spălaţi cu sânge...

Am nimerit în Afganistan în 1980 (Jalalabad, Bagram). Militarii sunt obligaţi să îndeplinească ordinul.

Atunci, în ’83, la Kabul, am auzit pentru prima dată: „Trebuie să ridicăm în aer toată aviaţia noastră strategică şi să ştergem munţii ăştia de pe faţa pământului. Pe câţi dintre ai noştri i-am îngropat deja – şi tot fără folos!” Asta spunea unul dintre prietenii mei. Avea şi el, ca toată lumea, mamă, soţie, copii. Aşadar, fie şi teoretic, dar noi îi lipseam totuşi pe femeile, copiii şi bărbaţii aceia de dreptul de a trăi pe pământul lor pur şi simplu pentru că nu aveau „viziunea” potrivită.

Dar ştie oare mama unui „afgan” mort ce înseamnă o bombă termobarică? Centrul de comandă al armatei noastre din Kabul avea legătură directă cu guvernul de la

Moscova. De acolo se primea „undă verde” pentru folosirea acestui tip de armă. În momentul în care se declanşa detonatorul, prima încărcătură distrugea învelişul plin cu gaz. Acesta din urmă ieşea, umplând toate crăpăturile, şi „norul” format exploda după un anumit interval. Pe terenul acela nu mai rămânea nimic viu. În 1980, aviaţia noastră a folosit pentru prima dată proiectile pentru lovituri reactive, umplute cu milioane de ace minuscule. De asemenea ace nu te poţi adăposti nicăieri – omul e prefăcut într-o sită măruntă...

Aş vrea să le întreb pe mamele noastre: măcar una din ele s-a comparat vreodată cu o mamă afgană? Sau o consideră o fiinţă de ordin inferior?

Mă îngrozeşte un singur lucru: câţi oameni se mişcă încă la noi pe bâjbâite, în beznă, bizuindu-se pe simţămintele lor, fără să gândească şi să compare!

Suntem oare oameni care ne-am trezit până la capăt – ba chiar, suntem cu adevărat oameni, dacă până în ziua de azi învăţăm să dăm cu piciorul raţiunii care ne deschide ochii?

A. Sokolov, maior, pilot militar

... Iar câţiva dintre făţarnicii aceştia sus-puşi nu-şi pierd nădejdea de a face uz de aceeaşi minciună pentru a reveni la vremurile dragi lor. Astfel, în ziarul *Den*, adresându-se soldaţilor „afgani”, generalul V. Filatov grăieşte dârz: „Soldaţi! În momentul hotărâtor vom funcţiona ca în Afganistan.... Acolo v-aţi luptat pentru Patrie pe direcţia sud... Acum pentru Patrie trebuie să luptaţi, ca în 1941, pe propriul teritoriu”. (*Literaturnaia gazeta* din 23.09.1992)

„Momentul hotărâtor” a survenit pe 4 octombrie la Moscova, lângă zidurile Casei Albe. Dar cine ştie dacă nu vor exista tentative de revanşă? Da, dreptatea cere Judecată. O judecată de onoare în faţa căreia să fie aduşi

iniţiatorii şi inspiratorii crimei din Afganistan – morţi şi vii. Ea e necesară nu pentru a aţâţa patimile, ci ca lecţie de viitor pentru toţi cei care ar fi tentaţi să mai născocească asemenea aventuri în numele poporului şi ca o condamnare morală a crimelor deja săvârşite. E necesară pentru a dezavua teoria mincinoasă conform căreia răspunzător de crimele din Afganistan a fost numai cvintetul de la vârf: Brejnev, Gromîko, Ponomariov, Ustinov, Andropov. Pentru că, în realitate, au fost şedinţe ale Biroului Politic, ale secretariatelor, a avut loc o plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist, au existat scrisori închise către toţi membrii de partid. Dar printre participanţi şi ascultători nu s-a găsit nici unul care să obiecteze...

Judecata e necesară pentru a trezi în sfârşit conştiinţa celor care au primit decoraţii, grade şi funcţii ofiţereşti, onorarii şi onoruri pentru a fi vărsat sângele a milioane de oameni nevinovaţi, pentru minciuna la care, într-un fel sau altul, am fost cu toţii părtaşi...

A. Solomonov, doctor în tehnologie, profesor universitar, Minsk

În cuvintele lui Soljeniţîn, pacea nu este doar lipsa războiului, ci în primul rând absenţa violenţei asupra oamenilor. Nu e întâmplător că tocmai acum, când societatea noastră posttotalitară este cuprinsă de nebunia violenţei politice, religioase şi etnice, inclusiv a violenţei armate, scriitorului îi este prezentat decontul pentru adevărul spus despre războiul din Afganistan. Scandalul aprins în jurul *Soldaţilor de zinc* pare o încercare de a reinstaura în conştiinţa oamenilor „miturile despre sine” ale perioadei comuniste. În spatele reclamanţilor se văd alte figuri: cei care, la primul Congres al Deputaţilor Poporului, nu l-au lăsat pe academicianul Andrei Saharov

să vorbească despre caracterul inuman al acestui război, cei care încă speră să recupereze puterea care le scapă printre degete şi s-o păstreze cu de-a sila...

Cartea aceasta pune problema dreptului de a jertfi vieţi omeneşti sub acoperirea discursurilor despre suveranitate şi despre statutul de mare putere. Pentru ce idei îşi pierd azi viaţa oamenii simpli din Azerbaidjan, Armenia, Tadjikistan, Osetia?

Între timp, pe măsură ce ideile fals patriotice întemeiate pe violenţă câştigă teren, devenim martorii unei revigorări a spiritului militarist, ai trezirii instinctelor agresive, ai negoţului criminal cu arme în timp ce voci mieroase ne vorbesc despre reforma democratică a armatei, despre datoria de ostaş, despre demnitatea naţională. Frazele sforăitoare ale anumitor politicieni în apărarea violenţei revoluţionare şi militare, apropiate de ideile fascismului italian, ale naţional-socialismului german şi ale comunismului sovietic, dau naştere unei adevărate harababuri ideatice în minţile oamenilor, pregătesc terenul pentru intensificarea intoleranţei şi a vrăjmăşiei în interiorul societăţii.

Părinţii spirituali ai acestor politicieni, ieşiţi de pe arena politică, ştiau să manipuleze patimile omeneşti şi îi atrăgeau pe concetăţenii lor în lupte intestine ucigătoare. Bineînţeles, urmaşii lor şi-ar dori foarte mult să deschidă proces ideilor de nonviolenţă şi de compasiune. Să ne amintim că, la vremea sa, Lev Tolstoi, care propovăduise refuzul serviciului militar, n-a fost adus în faţa tribunalului pentru activitate antimilitaristă. Pe noi, în schimb, sunt unii care vor să ne întoarcă la epoca în care tot ce era mai cinstit trebuia să piară.

În procesul intentat S. Aleksievici putem vedea un atac concertat al forţelor antidemocratice, care, sub pretextul apărării onoarei militare, luptă pentru perpetuarea unei

ideologii respingătoare, a minciunii cu care ne-au obişnuit... Ideea unei alternative nonviolente, pe care o promovează cărţile Svetlanei Aleksievici, trăieşte totuşi în conştiinţa oamenilor, deşi ea nu este recunoscută oficial, iar noţiunea de „neîmpotrivire la rău prin violenţă” este luată până astăzi în râs. Dar repetăm: schimbările morale din viaţa societăţii depind în primul rând de formarea unei conştiinţe de sine întemeiate pe principiul „unei lumi fără violenţă”. Cei care vor judecarea Svetlanei Aleksievici împing societatea într-o stare de duşmănie, în haosul autodistrugerii.

Membrii Societăţii Ruse pentru Pace: R. Iliuhina, doctor în ştiinţe istorice, conducătoarea grupului „Ideile de pace în istorie” din Institutul de Istorie Universală de pe lângă Academia de Ştiinţe a Rusiei A. Muhin, preşedintele Grupului de iniţiativă pentru susţinerea serviciului militar alternativ O. Postnikova, literat, membrul mişcării Aprilie N. Şeludeajova, preşedintele organizaţiei Mişcarea împotriva Violenţei

Scriitorul nu are voie să fie judecător şi gâde – avem destui din aceştia în Rusia şi fără el... Această formulare a lui Cehov mi-a venit fără să vreau în minte în legătură cu scandalul nu întru totul literar din jurul cărţii *Soldaţii de zinc* a Svetlanei Aleksievici şi, totodată, cu campania din presa republicană şi moscovită, ba chiar de la unele posturi de radio străine, împotriva „afganilor” şi a părinţilor lor...

Da, războiul e război. E întotdeauna crud şi nedrept cu viaţa omului. În Afganistan, majoritatea covârşitoare a soldaţilor şi comandanţilor fideli jurământului militar îşi îndeplineau datoria. Pentru că ordinul fusese dat de guvernul legitim în numele poporului. Din nefericire, spre ruşinea noastră, au fost anumiţi comandanţi şi soldaţi care

au săvârşit fărădelegi, au fost şi din cei care îi ucideau şi îi jefuiau pe afgani sau care (numai câţiva, dar au fost) îşi omorau camarazii şi treceau cu tot cu arme de partea duşmanului, luptau în rândurile lui.

Pot să dau exemple de un şir întreg de alte fărădelegi săvârşite de oamenii noştri, dar, atunci când anumiţi scriitori şi jurnalişti îi aseamănă pe „afgani” cu fasciştii, se nasc imediat o serie de întrebări. Oare domnii aceştia pot să ne prezinte hotărâri ale guvernului sovietic privind construirea în Afganistan a unor lagăre de concentrare, privind nimicirea unui întreg popor sau arderea în cuptoare cu gaz a milioane de oameni, aşa cum au făcut nemţii? Sau aveţi cumva, domnilor, documente care să demonstreze că, pentru un singur soldat sovietic ucis, erau omorâţi sute de oameni paşnici, aşa cum făceau hitleriştii în Bielorusia? Sau puteţi să dovediţi că medicii noştri luau sânge de la copiii afgani pentru răniţii lor, aşa cum făceau ocupanţii nemţi?

Că veni vorba, eu am liste ale soldaţilor şi ofiţerilor sovietici care au fost judecaţi pentru infracţiuni comise împotriva cetăţenilor afgani. Oare dumneavoastră, domnilor, ne puteţi prezenta asemenea liste în cazul nemţilor sau ne puteţi numi măcar unul ori doi care să fi fost condamnaţi în timpul ocupaţiei fasciste a ţării noastre pentru crime săvârşite împotriva populaţiei paşnice?

Nu există îndoială că hotărârea guvernului sovietic al vremii de a trimite trupe în Afganistan a fost criminală în primul rând faţă de propriul popor. Dar, vorbind despre militarii care, cu acordul tacit al naţiunii şi al dumneavoastră, domnilor, au fost trimişi în cuptorul afgan să-şi îndeplinească datoria de ostaş, trebuie să fim corecţi. Merită să-i stigmatizăm pe cei care luau deciziile, pe cei care, având un cuvânt de spus în societate, au tăcut...

Jignindu-le pe mamele soldaţilor ucişi, apărătorii lui Aleksievici dau din cap către America – ţara măreţei democraţii! Acolo, vezi Doamne, s-ar fi găsit forţe care să protesteze împotriva războiului din Vietnam.

Dar orice om care citeşte ziarele ştie cum a procedat America. Nici Congresul american, nici Senatul nu au adoptat rezoluţii care să condamne războiul din Vietnam. Nici un american nu a permis şi nu va permite vorbe grele la adresa preşedinţilor Kennedy, Johnson, Ford, Reagan, care au trimis atâţia soldaţi americani la măcel.

Prin Vietnam au trecut în jur de trei milioane de americani... Veteranii acestui război fac parte din cercurile cele mai înalte ale elitei politice şi militare a ţării... Orice elev american poate să cumpere insignele specifice unităţilor militare care au luptat în Vietnam...

Ar fi interesant de văzut ce s-ar fi petrecut cu staţia de radio Libertatea care o apără pe Aleksievici dacă angajaţii ei i-ar fi numit „criminali şi ucigaşi” nu pe cetăţenii belaruşi, ci pe americanii lor – pe preşedinţi şi pe participanţii la războiul din Vietnam. Pe alţii, evident, se poate să-i terfeleşti, cu atât mai mult când există binevoitori care, pentru un pumn de dolari şi de mărci, sunt gata să-şi vândă şi părinţii...

N. Cerghineţ, Preşedintele Consiliului Belarus al Veteranilor Războiului din Afganistan, fost consilier militar în Afganistan, general-maior de miliţie, Sovetskaia Belorussia, 16 mai 1993

... Ceea ce ştim noi, cei care am fost acolo, nu ştie nimeni, poate doar şefii noştri, cărora le îndeplineam ordinele. Dar acum ei tac. Tac despre cum ne-au învăţat să omorâm şi să-i „scotocim” pe cei ucişi. Tac despre cum caravanele interceptate erau împărţite între piloţii de elicoptere şi conducerea unităţilor. Despre cum fiecare

cadavru inamic era minat, pentru ca acela care vine să-l îngroape (bătrân, femeie, copil) să-şi găsească şi el moartea alături de cel drag, pe propriul său pământ. Tac şi despre multe altele. Eu am ajuns să-mi fac stagiul într-un batalion de desant aerian la trupele speciale. Aveam o specializare îngustă – caravane, caravane şi iar caravane. În marea lor majoritate, caravanele mergeau nu cu armament, ci cu mărfuri şi cu droguri, cel mai adesea noaptea. Grupul nostru era format din douăzeci şi patru de oameni, iar ei se întâmpla să fie şi mai bine de o sută. Unde mai stai să te gândeşti care e doar un afgan paşnic, un negustor care a cumpărat mărfuri în Pakistan şi visează să le vândă aici cu profit, şi care e un *duh* deghizat. Eu îmi amintesc fiecare luptă, pe fiecare dintre cei pe care i-am omorât – fie bătrân, fie bărbat adult, fie băieţandru zgârcit în agonia morţii... Şi pe cel în turban alb, care a sărit cu un urlet fanatic de *Allah akbar!* de pe o stâncă înaltă de cinci metri, după ce-l rănise de moarte pe prietenul meu... Măruntaiele lui mi-au rămas pe tricou, iar creierii – pe patul Kalaşnikovului... Jumătate din camarazii noştri putrezeau pe stânci... N-aveam posibilitatea să-i tragem pe toţi afară din crăpături... Îi găseau numai animalele sălbatice... Iar noi inventam pentru părinţii lor presupuse „fapte de vitejie” pe care le săvârşiseră fiii. Era anul 1984...

Da, trebuie să fim judecaţi pentru ceea ce am comis, dar împreună cu cei care ne-au trimis acolo, cu cei care ne-au pus ca, în numele Patriei şi al jurământului depus, să facem lucruri pentru care fascismul a fost condamnat în ’45 de o lume întreagă...

fără semnătură

Trec anii... Şi deodată se lămureşte că oamenilor nu le e de ajuns ceea ce le lasă istoria. Istoria aceea cu care ne-

am obişnuit, în care există nume, date, evenimente, fapte şi aprecierea lor, dar în care nu rămâne loc pentru om. Pentru omul concret, care nu a fost doar un simplu participant la aceste evenimente, un soi de unitate statistică, ci o anumită personalitate, un rezervor de emoţii şi de impresii, neînregistrate, de regulă, de istorie...

Nu-mi amintesc când a ieşit de sub tipar cartea Svetlanei Aleksievici *Războiul nu are chip de femeie* – au trecut probabil vreo cincisprezece ani de atunci – dar văd şi acum în faţa ochilor un episod care m-a zguduit profund. Un batalion de femei în marş, zăduf, praf – şi ici şi colo câte o pată de sânge: organismul feminin nu cunoaşte pauză nici măcar pe timp de război.

Ce istoric ar descrie asemenea fapte? Şi câţi povestitori trebuie să asculte scriitorul ca să pescuiască un asemenea detaliu din cantitatea nemăsurată de fapte şi de impresii relatate? Mie el îmi spune mai multe despre psihologia femeii la război decât un întreg tom de istorie militară.

... Şi, oricât de aproape de noi ar fi anumite evenimente – războiul din Afganistan, tragedia de la Cernobîl, puciurile de la Moscova, pogromurile din Tadjikistan[70] – ne trezim dintr-odată că ele au devenit deja parte din istorie, înlocuite fiind de noi cataclisme, care atrag ca un magnet atenţia societăţii. Iar mărturiile dispar încet-încet, căci memoria omenească, pentru a ne proteja, se străduieşte să estompeze emoţiile şi amintirile care îl împiedică pe om să trăiască, îl lipsesc de somn şi de linişte. Şi apoi dispar încet-încet şi martorii înşişi...

Ah, cât nu şi-ar dori mulţi dintre „baronii” locali ai fostului regim să recunoască faptul că şi ei sunt supuşi

[70] În perioada 1992-1997, după proclamarea independenţei, în Tadjikistan a avut loc un război civil care a determinat exodul a peste un milion de oameni peste hotare şi a provocat pierderi şi distrugeri uriaşe economiei naţionale.

judecăţii – şi a oamenilor, şi a istoriei! Cât nu şi-ar dori să vadă că au venit vremuri când orice „conţopist şi mâzgălitor pe hârtie” îşi poate permite să ridice mâna asupra „viitorului luminos”, „să-l ponegrească şi să-l înjosească”, să pună la îndoială „marile idealuri”! Ce-i mai incomodează cărţile care adună relatările „ultimilor martori” ai anumitor evenimente!

Îl putem contrazice pe generalul KGB Oleg Kalughin: nimeni nu devine general KGB pur şi simplu. Dar e imposibil să dezavuăm relatările a sute de muritori de rând – „afgani”, supravieţuitori ai Cernobîlului, victime ale conflictelor interetnice, refugiaţi din „punctele fierbinţi” ale fostei URSS... Putem totuşi să-i „înghesuim”, să-i „punem la locul lor”, să le „închidem gura” jurnaliştilor, scriitorilor, psihologilor care adună aceste mărturii...

Nu ne mai învăţăm odată minte... La noi au fost judecaţi deja Sineavski şi Daniel, a fost anatemizat Boris Pasternak, au fost târâţi prin noroi Soljeniţîn şi Dudinţev[71].

Bun, să zicem că va tăcea Svetlana Aleksievici. Că vor înceta să apară mărturiile victimelor veacului nostru criminal. Şi ce le va rămâne atunci urmaşilor noştri? Susurul dulceag al iubitorilor de povestioare victorioase? Bătaia de tobă alternată cu marşuri triumfale? Dar toate acestea au mai fost. Am trecut deja prin ele...

Ia. Basin, medic, Dobrîi vecer, 1 decembrie 1993

Cu aceste cuvinte am vrut să mă adresez tribunalului... Mă număram printre cei care nu aprobau cartea Svetlanei

[71] Scriitorii Andrei Sineavski (1925-1997) şi Iuli Daniel (1925-1988) au fost în 1966 victimele unui proces celebru „pentru propagandă şi agitaţie antisovietică”; poetul şi prozatorul Boris Pasternak (1890-1960) a fost silit de autorităţi să refuze, în 1957, Premiul Nobel pentru Literatură; scriitorul Vladimir Dudinţev (1918-1998) a stârnit în 1956 un val de discuţii cu romanul său *Nu numai cu pâine*.

Aleksievici *Soldaţii de zinc*. La proces ar fi trebuit să fiu apărătorul lui Taras Keţmur...

Mărturisirea unui fost duşman – aşa pot fi numite acum vorbele mele...

Am ascultat cu atenţie tot ce s-a spus timp de două zile în sala de tribunal şi pe culoare şi mi s-a părut că săvârşim un sacrilegiu. Pentru ce ne sfâşiem unii pe alţii? În numele lui Dumnezeu? Nu! Lui Îi zdrobim inima. În numele ţării? Ea n-a luptat acolo...

Svetlana Aleksievici a descris în formulă concentrată „partea întunecată" a războiului din Afganistan, şi nici o mamă nu va putea crede că fiul ei a fost capabil de aşa ceva. Dar eu aş spune şi mai mult: ceea ce ne înfăţişează cartea e parfum pe lângă ceea ce se întâmplă în război, şi oricine a luptat cu adevărat în Afganistan poate să confirme asta cu mâna pe inimă. Ne aflăm acum în faţa unei realităţi extrem de crude: morţii nu cunosc ruşinea[72], iar dacă ruşinea aceasta a existat într-adevăr, trebuie să şi-o asume cei care au rămas în viaţă. Dar cei rămaşi în viaţă suntem noi! Şi atunci se dovedeşte că noi suntem cei care au făcut excese în război, cu alte cuvinte, cei care au îndeplinit ordinele devin nişte răufăcători astăzi, când trebuie să răspundă de toate urmările războiului! De aceea ar fi mai drept ca o carte scrisă cu asemenea forţă şi talent să vorbească nu despre soldaţii obişnuiţi, ci despre mareşalii şi comandanţii de cabinet care i-au trimis pe aceşti soldaţi la război.

Mă întreb: trebuia oare Svetlana Aleksievici să scrie despre grozăviile războiului? Da! Trebuiau mamele să iasă în apărarea copiilor lor? Da! Şi trebuiau „afganii" înşişi să-şi apere de învinuiri camarazii? Din nou, da!

---

[72] Expresie cunoscută în limba rusă, pe care cneazul Sveatoslav ar fi pronunţat-o în anul 970 în faţa oştii sale înaintea unei bătălii cu bizantinii: cei căzuţi în luptă sunt întotdeauna demni de cinste.

Bineînţeles, soldatul e întotdeauna supus greşelii, în orice război. Dar, la Judecata de Apoi, Domnul îl va ierta în primul rând pe el...

O soluţie de drept a acestui conflict va găsi tribunalul. Dar trebuie să existe şi o soluţie omenească, care să înţeleagă că mamele au întotdeauna dreptate în iubirea lor faţă de fii, că scriitorii au dreptate să scrie adevărul, iar că soldaţii vii au dreptate să-i apere pe cei morţi.

Iată esenţa confruntării care a avut loc, de fapt, în cadrul acestui proces.

În sala tribunalului nu s-au aflat regizorii şi dirijorii, politicienii şi mareşalii care au pus la cale acest război. Aici sunt numai părţile vătămate: dragostea care nu acceptă adevărul amar despre război; adevărul care trebuie spus, indiferent de orice dragoste; onoarea, nerecunoscută nici de dragoste, nici de adevăr – căci ţineţi minte: „Viaţa mi-o pot da Patriei, însă onoarea – nimănui” (codul ofiţerilor ruşi).

În inima lui Dumnezeu vor încăpea toate: şi dragostea, şi adevărul, şi onoarea – dar noi nu suntem dumnezei, şi acest proces civil e bun numai pentru că poate să le redea oamenilor plinătatea vieţii.

Singurul lucru pe care i-l pot reproşa Svetlanei Aleksievici este nu faptul că a denaturat adevărul, ci faptul că în cartea ei nu există practic dragoste faţă de tinerii trimişi la moarte de neghiobii care au organizat războiul din Afganistan. Şi e uimitor pentru mine cum „afganii” care au privit moartea în ochi se tem de propriul lor adevăr despre războiul acesta. Trebuie să se găsească până la urmă măcar unul care să afirme că nu mai suntem de mult o masă cenuşie, uniformă, iar cuvintele lui Taras Keţmur, care spunea că nu osândeşte războiul, nu sunt cuvintele noastre, el nu vorbeşte pentru noi toţi...

Eu nu o condamn pe Svetlana pentru că volumul ei a permis cetăţeanului de rând, „micului burghez”, să cunoască „partea întunecată” a războiului din Afganistan. N-o condamn nici măcar pentru că, după cele citite, atitudinea oamenilor faţă de noi s-a schimbat mult în rău. Trebuie să acceptăm revizuirea rolului nostru în război ca unealtă a uciderii, şi, dacă avem de ce ne căi, atunci căinţa trebuie să fie soarta fiecăruia dintre noi.

Procesul va continua, probabil, multă vreme, chinuitor. Dar în sufletul meu el s-a încheiat...

Pavel Şetko, fost „afgan”

Din stenograma şedinţei finale a procesului

8 decembrie 1993

Judecător: I.N. Jdanovici, asesori populari: T.V. Borisevici, T.S. Soroko, reclamanţi: I.S. Galovneva, T.M. Keţmur, pârâtă: S.A. Aleksievici.

Din cuvântul S. Aleksievici, autoarea *Soldaţilor de zinc* (din ceea ce a spus şi din ceea ce nu a fost lăsată să spună)

N-am crezut până la sfârşit că procesul acesta va avea loc, aşa cum n-am crezut până în ultima clipă că se va trage asupra Casei Albe[73]... Că putem trage unul în altul...

[73] Referire la evenimentele petrecute în contextul puciului din august 1991 de la Moscova: mulţimea de cetăţeni adunată în faţa Casei Albe unde se refugiaseră Boris Elţîn şi susţinătorii lui (aflaţi, în împrejurările respective, de partea lui Mihail Gorbaciov, sechestrat în Crimeea de organizatorii loviturii de stat) a fost înconjurată de tancuri, şi a existat temerea că acestea vor trage asupra demonstranţilor şi a clădirii. În cele din urmă, trupele s-au retras fără vărsare de sânge, iar puciştii

Nu mai pot fizic să văd feţe furioase, schimonosite de înverşunare. Şi n-aş fi venit la proces dacă în sală nu s-ar afla mame, deşi ştiu că ele se judecă azi nu cu mine, ci cu fostul regim. Conştiinţa nu e un carnet de partid, nu poate fi dată la arhivă. Străzile noastre arată altfel, s-au schimbat firmele magazinelor şi titlurile de ziare, dar noi suntem aceiaşi. Aceiaşi reprezentanţi ai lagărului socialist. Cu vechea gândire de lagăr...

Dar eu am venit ca să vorbesc cu mamele. Să le cer iertare pentru că adevărul nu se poate obţine fără durere. Am şi eu aceeaşi întrebare care a fost pusă şi în carte: Ce suntem noi? De ce cu noi se poate face orice? De ce mamei i se poate aduce înapoi un sicriu de zinc şi apoi poate fi convinsă să dea în judecată un autor care a scris despre cum ea n-a avut posibilitatea nici măcar să-şi sărute fiul pentru ultima oară şi cum a spălat coşciugul cu ierburi, l-a mângâiat... Ce suntem, deci, noi?

Ni s-a insuflat din copilărie, ni s-a întipărit în gene dragostea faţă de omul cu puşca. Am crescut de parcă am fi fost în război, chiar şi cei născuţi la câteva decenii după el. Şi vederea noastră este formată în aşa fel, încât, până în ziua de azi, chiar şi după toate crimele comise de diferitele versiuni ale CEKA, după detaşamentele de baraj[74] şi lagărele staliniste, după recentele Baku, Vilnius, Tbilisi[75], după Kabul şi Kandahar, pe omul cu puşca ni-l reprezentăm ca pe soldatul din ’45, soldatul Victoriei. S-au

---

revanşarzi au fost siliţi să renunţe la încercarea de a prelua puterea.

[74] Referire la detaşamentele organizate prin celebrul Ordin nr. 227 emis de Stalin în iulie 1942, menite să împiedice dezertarea de pe front şi să-i întoarcă pe fugari la unităţile lor sau să-i împuşte.

[75] Referire la conflicte cu substrat etnic şi politic care au avut loc în anii 1990-1992, în cursul destrămării URSS, şi în care trupele sovietice au intervenit violent.

scris atâtea cărţi despre război, atâtea arme au fost fabricate în continuare de mâinile omeneşti şi de mintea omenească, încât ideea de a omorî a devenit firească. Cei mai străluciţi gânditori îşi bat capul, cu o încăpăţânare de copil, cu întrebarea dacă omul are dreptul să omoare animale, în timp ce noi, fără să stăm prea mult pe gânduri sau confecţionându-ne în grabă un ideal politic, suntem capabili să justificăm războiul. Daţi drumul seara la televizor şi veţi vedea cu ce entuziasm secret ne ducem eroii la cimitir. În Georgia, în Abhazia, în Tadjikistan... Şi iarăşi punem pe mormintele lor monumente, nu clopotniţe...

E imposibil să le iei bărbaţilor războiul – această jucărie favorită... şi cea mai scumpă – fără să fii pedepsit. Acest mit... Acest instinct străvechi...

Dar eu urăsc războiul şi chiar şi gândul că omul are dreptul să dispună de viaţa altui om.

Nu demult, un preot mi-a povestit cum un veteran de război, deja în vârstă, şi-a adus la biserică ordinele şi medaliile. „Da”, a spus el, „am omorât fascişti. Mi-am apărat Patria. Dar înainte să mor vreau oricum să mă căiesc că am ucis”. Şi şi-a lăsat decoraţiile la biserică, nu la muzeu. Doar că noi am fost educaţi prin muzeele militare...

Războiul este o muncă grea şi o crimă, dar, cu trecerea anilor, ceea ce rămâne în minte este munca grea, iar gândul la crimă trece undeva în subsidiar. Oare se pot inventa aceste amănunte, aceste simţiri? În cartea mea ele sunt de o diversitate înspăimântătoare.

Mă gândesc tot mai des că, după Cernobîl, după Afganistan, după evenimentele din preajma Casei Albe, nu suntem pe măsura a ceea ce se întâmplă cu noi. Nu ne prelucrăm trecutul, întotdeauna ieşim pe post de victime. Oare nu de aceea el se şi repetă?

Cândva, acum câţiva ani, mai precis, acum patru ani, credeam toţi la fel: şi eu, şi multe dintre mamele prezente azi în această sală, şi soldaţii întorşi de pe pământul afgan, străin pentru ei. În cartea mea *Soldaţii de zinc*, povestirile-rugi ale mamelor acoperă cele mai triste pagini. Mamele se roagă pentru fiii lor căzuţi...

De ce, dar, ne aflăm acum în faţa instanţei, unul împotriva altuia? Ce s-a petrecut în răstimp?

În răstimp, de pe harta lumii şi din istoria ţării a dispărut imperiul comunist, care îi trimisese pe băieţii aceştia în Afganistan să lupte şi să moară. El nu mai există în ziua de azi. Războiul a fost numit, mai întâi cu sfială, o greşeală politică, apoi o crimă. Toată lumea vrea să uite de Afganistan, de mamele acestea, de invalizi... Uitarea este tot o formă de minciună. Mamele au rămas singure cu mormintele copiilor, nu au nici măcar consolarea că moartea nu le-a fost zadarnică. Oricâte jigniri şi sudălmi aş fi auzit azi, am spus şi repet că mă înclin în faţa lor. Mă înclin şi pentru că, atunci când Patria le-a necinstit numele fiilor, ele au devenit apărătorii lor. Astăzi numai mamele îi mai apără pe tinerii ucişi... Şi întrebarea e: de cine?

Durerea lor depăşeşte orice adevăr. Se spune că rugăciunea mamei te scoate şi de pe fundul mării. În cartea mea, ea îi scoate din nefiinţă. Copiii aceştia sunt jertfe pe altarul procesului dificil de trezire prin care trecem. Nu sunt eroi, sunt mucenici. Nimeni nu îndrăzneşte să arunce în ei cu piatra. Toţi suntem vinovaţi, toţi suntem părtaşi la această minciună – despre asta e vorba în cartea mea. De ce e periculos orice fel de totalitarism? Pentru că îi face pe toţi oamenii părtaşi la crimele sale – pe buni şi pe răi, pe naivi şi pe pragmatici... Trebuie să ne rugăm pentru băieţii aceştia, nu pentru ideea căreia i-au căzut victimă. Eu vreau să le spun mamelor următoarele: aici nu-i apăraţi pe fiii

dumneavoastră. Apăraţi o idee teribilă, o idee ucigaşă. Asta vreau să le spun şi foştilor soldaţi „afgani” care au venit astăzi la tribunal.

În spatele mamelor eu văd tresele de general. Generalii s-au întors din război cu eroica Stea Roşie pe piept şi cu geamantane uriaşe pline de tot felul de boarfe. Una dintre mame – prezentă şi ea astăzi aici – îmi povestea cum a primit doar un sicriu de zinc şi un mic rucsac negru cu periuţa de dinţi şi slipul fiului ei. Asta e tot ce i-a rămas. Tot ce băiatul ei a adus din război. Aşadar, de cine ar trebui să vă apăraţi copiii? De adevăr? Adevărul este că fiii voştri au murit de răni pentru că nu ajungeau spirtul şi medicamentele, vândute în magazinele afgane, că tinerii erau hrăniţi cu conserve ruginite din anii ’50, că erau îngropaţi chiar şi în uniforme vechi, de pe vremea Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Până şi la asta se făcea economie. N-aş vrea să vă spun aşa ceva în faţa mormintelor... Dar trebuie...

Ascultaţi: peste tot se trage, din nou e vărsare de sânge. Ce justificare îi căutaţi? Sau îi ajutaţi pe alţii să caute?

Cu cinci ani în urmă, pe vremea când partidul comunist şi KGB erau încă la putere, eu, ca să-i feresc pe eroii cărţii de posibile repercusiuni, le-am schimbat uneori numele. Îi apăram de regim. Iar astăzi trebuie să mă apăr de cei pe care nu demult îi apăram.

Şi ce am eu de apărat? Dreptul meu de scriitor de a vedea lumea aşa cum o văd. Şi faptul că urăsc războiul. Şi mai trebuie să demonstrez că există adevăr şi există verosimilitate, că documentul, în artă, nu e un aviz de la comisariat sau un bilet de tramvai. Cărţile pe care le scriu sunt un document şi, în acelaşi timp, imaginea pe care eu o construiesc timpurilor noastre. Culeg detalii şi sentimente nu numai din vieţile individuale ale oamenilor, ci şi din aerul vremii, din spaţiul, din vocile ei. Nu

născocesc, nu completez impresiile altora, ci culeg materialul cărţii din însăşi substanţa realităţii. Document este şi ceea ce mi se povesteşte, document – o parte a lui – sunt şi eu ca artist cu viziunea mea, cu percepţia mea asupra lumii.

Eu scriu, înregistrez istoria contemporană, fluxul ei. Glasuri, destine vii. Înainte de a deveni istorie, ele au fost suferinţa cuiva, strigătul cuiva, sacrificiul sau fărădelegea cuiva. De nenumărate ori îmi pun întrebarea: cum să treci prin rău fără să sporeşti răul din lume, mai ales acum, când el capătă dimensiuni aproape cosmice? Înaintea fiecărei cărţi îmi pun această întrebare. Asta este povara pe care trebuie să o port prin viaţă. Şi soarta mea.

Scrisul e o soartă şi o profesie, iar în ţara noastră chinuită e mai mult o soartă decât o profesie. De ce tribunalul mi-a refuzat de două ori cererea de a se face o expertiză literară? Pentru că ar fi devenit dintr-odată limpede că nu există obiect al acţiunii judiciare. Se judecă o carte, se judecă literatura, presupunând că, dacă este literatură documentară, ea poate fi de fiecare dată rescrisă astfel încât să satisfacă necesităţile de moment. Să ne ferească Dumnezeu ca textele documentare să ajungă pe mâna contemporanilor părtinitori! Din ele nu ne-ar mai rămâne decât ecourile încăierărilor politice şi ale prejudecăţilor, în locul istoriei vii. Ignorând legile literaturii şi ale genului literar, se poartă o răfuială politică primitivă, căzută deja la nivel de certuri de apartament, aş zice chiar, de apartament la comun. Ascultând părerile exprimate în sală, de multe ori mi-a trecut fără să vreau prin cap: cine mai cheamă azi mulţimea în stradă – mulţimea care nu mai crede deja în nimeni, nici în preoţi, nici în scriitori, nici în politicieni? Care nu vrea decât să se răfuiască şi să vadă sânge... şi se supune numai omului cu arma?... Omul cu pana de scris, mai exact, cu pixul, nu cu

Kalaşnikovul în mână, o iritã. Mie mi s-au dat aici indicaţii despre cum se scrie o carte.

Cei care m-au adus în faţa tribunalului reneagă ceea ce au afirmat acum câţiva ani. În conştiinţa lor s-a schimbat cheia în care descifrează textul, şi acum îl citesc altfel sau chiar nu-l recunosc. De ce? Pentru că nu au nevoie de libertate... Nu-şi dau seama ce pot face cu ea...

Îmi amintesc bine cum era Inna Sergheevna Galovneva când ne-am întâlnit. Mi-a plăcut mult de ea. Pentru durerea ei, pentru adevăr. Pentru inima ei chinuită. Acum e deja un politician, o persoană oficială, preşedintele unui club al mamelor de soldaţi căzuţi pe câmpul de luptă. E deja alt om, din cel de dinainte n-au mai rămas decât numele ei şi numele fiului mort, pe care l-a sacrificat a doua oară. E ritualul obişnuit al sacrificării. Suntem nişte sclavi, nişte romantici ai sclaviei.

Noi avem anumite reprezentări despre eroi şi despre martiri. Dacă aici ar fi cu adevărat vorba de onoare şi de demnitate, ne-am ridica toţi şi am păstra tăcerea în memoria celor aproape două milioane de cetăţeni afgani ucişi... Ucişi acolo, pe pământul lor natal...

De câte ori mai trebuie să punem această veşnică întrebare care ne caracterizează: cine e de vină? Noi suntem vinovaţi – tu, eu, el. Problema e alta: alegerea pe care trebuie să o facă fiecare dintre noi – să trag sau să nu trag, să tac sau să nu tac, să mă duc sau nu... Şi fiecare trebuie să-şi pună singur această întrebare. Ar fi bine să şi-o pună, într-adevăr... Dar la noi nu există experienţa introspecţiei, a cufundării în sine... a găsirii de răspunsuri în singurătate... Suntem mai deprinşi să fugim în stradă, sub flamura roşie dintotdeauna. Nu ştim să trăim fără ură. Încă n-am învăţat.

Taras Keţmur, unul dintre eroii mei... dar nu cel pe care îl vedeţi acum în sală, ci celălalt, cel care s-a întors din

război, mi-a povestit în felul următor... Să vă citesc din carte:

„Se face că dorm şi văd o mare de oameni... Chiar lângă casa noastră... Mă uit în jur, mă simt înghesuit, dar, nu ştiu de ce, nu pot să mă ridic. Şi abia atunci îmi dau seama că zac într-un sicriu... Un sicriu de lemn, fără înveliş de zinc. Îmi amintesc asta foarte bine... Şi sunt viu, în mod sigur, sunt viu, dar zac în coşciug. Se deschid porţile, toată lumea iese pe stradă, şi sunt scos şi eu din curte. E puzderie de oameni, toţi au întipărită durerea pe chip şi un fel de entuziasm ascuns... pe care nu-l înţeleg... Ce s-a întâmplat? De ce sunt în sicriu? Dintr-odată, procesiunea se opreşte, şi aud cum cineva spune: «Daţi-mi un ciocan!» Acum îmi trece prin cap că e un vis... Cineva repetă: «Daţi-mi un ciocan!»... Parcă sunt aievea şi în vis în acelaşi timp... Şi a treia oară: «Daţi-mi un ciocan!» Aud pocnetul capacului care se închide, ciocanul care bate, simt cum un cui îmi intră în deget. Încep să dau cu capul în capac, cu picioarele. Lovesc o dată, şi capacul se desprinde, cade. Oamenii se uită la mine – eu mă ridic, mă scol în capul oaselor. Îmi vine să strig: mă doare, de ce mă bateţi în cuie, n-am cum să respir acolo. Ei plâng, dar nu spun nimic. Toţi sunt parcă muţi... Pe chip li se citeşte o ardoare, un entuziasm ascuns... nevăzut... Dar eu îl văd... îl ghicesc... Şi nu ştiu cum să vorbesc cu ei în aşa fel încât să mă audă. Mi se pare că strig, dar buzele îmi sunt strânse, nu le pot dezlipi. Şi atunci mă întind la loc în coşciug. Stau şi mă gândesc: ei vor să mor, poate că am murit cu adevărat şi trebuie să tac. Şi cineva spune iar: «Daţi-mi un ciocan!»...”

Şi asta Taras nu a dezminţit. Asta îi va apăra onoarea şi demnitatea la judecata Istoriei. Şi pe mine la fel.

Discuţii în sala tribunalului

— Dumneavoastră spuneţi că de vină sunt comuniştii... generalii... regizorii din culise... Dar ei? Soldaţii înşişi? Au fost minţiţi şi şi-au dorit să fie minţiţi. Oricine altcineva e vinovat, dar nu ei. Psihologie de victimă. Iar victima are întotdeauna nevoie de cineva pe care să-l poată învinui. La noi încă nimeni nu trage, şi toţi sunt deja cu nasul în vânt să adulmece mirosul de sânge.

— E milionară, are două Mercedesuri... Umblă prin străinătăţuri...

— Un scriitor scrie o carte timp de doi—trei ani, iar în zilele noastre primeşte pe ea cam cât câştigă un şofer începător de troleibuz în două luni. De unde aţi scos-o cu cele două Mercedesuri?

— Umblă prin străinătăţuri...

— Dar păcatul tău? Al tău? Puteai să tragi sau să nu tragi. Ce? Acum taci...

— Poporul e umilit, e sărac. Şi totuşi până nu demult am fost o mare putere. Bun, poate că n-am fost chiar aşa, dar noi înşine aşa ne socoteam după numărul de rachete şi de tancuri, de bombe atomice. Şi credeam cu tărie că trăim în cea mai bună, cea mai dreaptă ţară din lume. Iar dumneavoastră ne spuneţi acum că am trăit într-o altă ţară – îngrozitoare, lacomă de sânge. Cine v-ar putea ierta aşa ceva? Aţi atins locul cel mai sensibil... cel mai profund...

— Toţi am fost părtaşi la această minciună. Toţi.

— V-aţi comportat exact ca fasciştii! Şi acum vreţi să fiţi eroi!... Şi să mai primiţi drept răsplată şi un frigider şi o garnitură de mobilă peste rând...

— Sunt nişte furnici, ei nu ştiu că mai există şi albine, şi păsări pe lumea asta. Şi vor să-i vadă pe toţi transformaţi în furnici. E alt nivel de conştiinţă...

— Şi ce doriţi după toate astea?

— După care toate?

— După vărsarea de sânge... Mă refer la istoria noastră. După vărsarea de sânge, oamenii nu mai pot să preţuiască decât pâinea. Nimic altceva nu mai are valoare pentru ei. Conştiinţa le e făcută praf.

— Trebuie să ne rugăm. Să ne rugăm pentru călăii noştri. Pentru torţionarii noştri.

— I-au plătit bani grei, dolari. Şi ea ne împroaşcă pe toţi cu noroi. Pe noi şi pe copiii noştri.

— Dacă nu lămurim trecutul, el se va răzbuna în viitor. Şi vom avea iar minciuni şi vărsare de sânge. Trecutul e încă înainte.

Din hotărârea tribunalului

HOTĂRÂRE
ÎN NUMELE REPUBLICII BELARUS

Tribunalul Popular al Raionului Central din oraşul Minsk, reprezentat de preşedinte Jdanovici I.N., asesori populari Borisevici T.V., Soroko T.S., secretar Lobînici I.B., a examinat în şedinţa deschisă din 8 decembrie 1993 dosarul reclamaţiilor depuse de Keţmur, Taras Mihailovici şi Galovneva, Inna Sergheevna împotriva lui Aleksievici, Svetlana Aleksandrovna şi a redacţiei ziarului *Komsomolskaia pravda,* acuzate de lezarea onoarei şi demnităţii personale.

... Ascultând cele două părţi şi analizând materialele de la dosar, instanţa consideră că plângerile depuse sunt parţial îndreptăţite.

Conform articolului 7 din Codul Civil al Republicii Belarus, orice cetăţean sau organizaţie are dreptul de a solicita dezminţirea unor afirmaţii care aduc atingere onoarei şi demnităţii sale dacă cel care răspândeşte asemenea afirmaţii nu demonstrează că ele corespund realităţii.

Instanţa a stabilit că, în numărul 39 din 15 februarie 1990 al ziarului *Komsomolskaia pravda*, au fost publicate fragmente din cartea documentară a Svetlanei Aleksievici *Soldaţii de zinc* sub titlul „Monologuri ale celor care au trecut prin Afganistan”. În această publicaţie se găseşte un monolog semnat cu numele reclamantei Galovneva I.S.

Întrucât pârâţii în dosarul de faţă – Aleksievici S.A. şi redacţia ziarului *Komsomolskaia pravda* – nu au adus dovezi care să demonstreze că afirmaţiile conţinute în textul respectiv corespund realităţii, tribunalul consideră că ele nu corespund.

Instanţa nu consideră însă că ele sunt defăimătoare, întrucât nu lezează onoarea şi demnitatea reclamantei Galovneva I.S. şi ale fiului ei căzut la datorie în ochii opiniei publice şi ai cetăţenilor din punctul de vedere al respectării legilor şi principiilor morale ale societăţii şi întrucât în ele nu există afirmaţii despre vreun comportament nedemn al fiului Galovnevei I.S. în societate...

Întrucât pârâţii nu au prezentat dovezi care să ateste că relatarea lui Keţmur T.M. corespunde realităţii, instanţa consideră că afirmaţiile conţinute în monologul semnat cu numele lui Keţmur T.M. nu corespund realităţii.

Având în vedere cele de mai sus, instanţa consideră că următoarele afirmaţii: „Acolo am văzut cum oamenii scot din pământ cu sapa bucăţi de metal şi oase omeneşti... am văzut coaja portocalie, ca gheaţa, de pe faţa încremenită a celui ucis... Nu ştiu de ce, dar portocalie...” şi „În camera mea cărţile, fotografiile, casetofonul, chitara erau aceleaşi. Numai eu cel de atunci... nu mai sunt... Nu pot să mă plimb prin parc – mă tot uit peste umăr. În cafenea, chelnerul se pune în spatele meu: «Ce doriţi?», iar mie îmi vine să sar de pe scaun şi s-o iau la fugă, într-atât nu suport să stea cineva înapoia mea. Când văd vreo

lepădătură, nu mă pot gândi decât să-i trimit un glonţ în ceafă.” nu corespund realităţii şi lezează onoarea şi demnitatea personală ale reclamantului Keţmur T.M. Instanţa le consideră defăimătoare pentru că ele oferă cititorului motive să se îndoiască de integritatea psihică a reclamantului, de corectitudinea modului în care el percepe lumea din jur, pentru că îl înfăţişează ca pe un individ înrăit, înăcrit, pun sub semnul întrebării calităţile lui morale, creează impresia unui om capabil să redea informaţii adevărate şi reale drept mincinoase, necorespunzătoare realităţii...

Celelalte solicitări ale lui Keţmur T.M. se resping...

Pârâta Aleksievici S.A. nu a recunoscut acuzaţiile care i se aduc. A arătat că în 1987 s-a întâlnit cu Galovneva, I.S. – mama unui ofiţer căzut la datorie în Afganistan – şi că a înregistrat discuţia cu ea pe casetă. Aceasta s-a întâmplat aproape imediat după înmormântarea fiului Galovnevei. Reclamanta i-a relatat tot ce este conţinut în monologul semnat cu numele său în ziarul *Komsomolskaia pravda*. Pentru ca Galovneva să nu fie urmărită de organele KGB, Aleksievici i-a schimbat din proprie iniţiativă numele în „Nina” şi a schimbat gradul fiului ei din locotenent-major în sublocotenent, deşi în text era vorba exact despre Galovneva.

Cu Keţmur T.M. pârâta s-a întâlnit acum şase ani şi i-a înregistrat monologul pe casetă. În textul publicat, cele spuse de el sunt prezentate în conformitate cu această înregistrare, de aceea corespund realităţii şi sunt adevărate...

Având în vedere cele de mai sus şi articolul 194 din Codul de Procedură Civilă al Republicii Belarus, instanţa hotărăşte:

Obligă redacţia ziarului *Komsomolskaia pravda* să publice în termen de două luni o dezminţire a afirmaţiilor publicate.

Respinge acuzaţia Galovnevei, Inna Sergheevna, de lezare a onoarei şi demnităţii personale la adresa lui Aleksievici, Svetlana Aleksandrovna şi a redacţiei ziarului *Komsomolskaia pravda*.

Obligă pe Aleksievici, Svetlana Aleksandrovna la plata cheltuielilor de judecată în favoarea lui Keţmur, Taras Mihailovici, în sumă de 1 320 (o mie trei sute douăzeci) de ruble şi în favoarea statului în sumă de 2 680 (două mii şase sute optzeci) de ruble.

Obligă pe Galovneva, Inna Sergheevna la plata cheltuielilor de judecată ale statului în sumă de 3 100 (trei mii o sută) de ruble.

Hotărârea instanţei poate fi apelată la Tribunalul Municipal al oraşului Minsk prin Tribunalul Popular al Raionului Central din Minsk în decurs de 10 zile de la comunicare.

***

Directorului Institutului pentru Studiul Literaturii Ianka Kupala de pe lângă Academia de Ştiinţe a Republicii Belarus

Kovalenko V.A.

Stimate Viktor Antonovici!

După cum vă este cunoscut, procesul judiciar intentat scriitoarei Svetlana Aleksievici în legătură cu publicarea unui fragment din povestirea ei documentară *Soldaţii de zinc* în *Komsomolskaia pravda* din 15.02.1990 s-a încheiat în primă instanţă. Practic, S. Aleksievici a fost acuzată că ar fi lezat onoarea şi demnitatea unuia dintre reclamanţi

(unul dintre eroii cărţii ei) neredându-i monologul cuvânt cu cuvânt. Curtea a respins de două ori cererea de efectuare a unei expertize literare.

PEN Clubul din Belarus vă roagă să efectuaţi o expertiză literară independentă care să răspundă la următoarele întrebări:

1. Cum este clasificat ştiinţific genul povestirii documentare, având în vedere faptul că termenul „documentar” este perceput ca având sensul de „întemeiat pe fapte (mărturii)”, iar termenul „povestire”, ca însemnând „creaţie artistică”?

2. Prin ce se deosebeşte povestirea documentară de un articol de ziar sau de revistă, în particular, de un interviu, pentru al cărui text autorul cere de regulă avizul celui intervievat?

3. Are autorul povestirii documentare dreptul la „artă”, la o concepţie personală asupra textului, dreptul de a-şi alege materialul, de a prelucra cu mijloacele literaturii mărturiile orale, de a exprima o viziune proprie, de a generaliza faptele prezentate în numele adevărului artistic?

4. Cine este deţinătorul drepturilor de autor: autorul textului sau eroul întâmplărilor relatate, ale cărui mărturisiri şi mărturii au fost înregistrate de scriitor în timpul strângerii materialelor?

5. Cum se pot stabili limitele între care autorul este liber să nu reproducă literal, mecanic textele înregistrate?

6. Se încadrează cartea *Soldaţii de zinc* de S. Aleksievici în genul povestirii documentare (în sensul menţionat în întrebarea numărul 1)?

7. Are dreptul autorul unei povestiri documentare să schimbe numele eroilor săi?

8. Şi, derivată din toate întrebările de mai sus, cea mai importantă: poate fi judecat un scriitor pentru un fragment

dintr-o creaţie literară chiar şi atunci când acest fragment nu le convine celor care i-au furnizat materialul oral pentru creaţia respectivă? S. Aleksievici nu a publicat un interviu cu reclamanţii, ci exact un fragment dintr-o carte din genul povestirii documentare.

Expertiza literară independentă este necesară PEN Clubului din Belarus în vederea apărării scriitoarei Svetlana Aleksievici.

Karlos Şerman, vicepreşedinte al PEN Clubului din Belarus, 28 decembrie 1993

Preşedintelui PEN Clubului din Belarus
V. Bîkov

Ca urmare a solicitării dumneavoastră de a face o expertiză literară independentă a povestirii documentare a Svetlanei Aleksievici *Soldaţii de zinc*, vă răspundem la întrebările puse:

1. Din definiţia noţiunii de „literatură documentară” pe care o dă *Dicţionarul enciclopedic de literatură* (Moscova, Editura Sovetskaia Enţiklopediia, 1987, pp. 98-99) şi care este considerată de specialişti cea mai exactă şi mai corect formulată, rezultă că literatura documentară, inclusiv povestirea documentară, prin conţinut, metode şi mijloace de cercetare, ca şi prin modalitatea de expunere a conţinutului, ţine de genul prozei artistice şi, ca atare, utilizează în mod activ selecţia artistică a materialului şi evaluarea lui estetică. „Literatura documentară”, menţionează autorul articolului de dicţionar pomenit, „este un tip de proză literară care studiază evenimentele istorice şi fenomenele vieţii sociale prin intermediul analizei unor materiale documentare prelucrate integral, parţial sau în modul în care sunt formulate”.

2. În acelaşi articol de enciclopedie se afirmă următoarele: „Calitatea selecţiei şi a evaluării estetice a faptelor înfăţişate, privite în perspectivă istorică, extinde caracterul informativ al literaturii documentare dincolo de graniţele atât ale documentaristicii jurnaliere (reprezentate de schiţă, însemnare, cronică, reportaj) şi ale publicisticii, cât şi ale prozei istorice”. Ca atare, fragmentul din *Soldaţii de zinc* de S. Aleksievici publicat în *Komsomolskaia pravda* (din 15.02.1990) nu poate fi încadrat în genul interviului, al reportajului, al schiţei sau al oricărei alte forme de activitate jurnalistică, ci reprezintă o modalitate originală de reclamă făcută cărţii, care urma să iasă în scurt timp de sub tipar.

3. În ce priveşte dreptul autorului unei creaţii documentare la „artă” ca mijloc specific de generalizare a faptelor, la o concepţie proprie asupra evenimentelor istorice, la selecţia conştientă a materialului, la prelucrarea artistică a relatărilor orale ale martorilor acestor evenimente, la propriile concluzii din compararea şi analiza faptelor, în articolul menţionat mai sus se spun următoarele: „Reducând la minimum invenţia artistică, literatura documentară foloseşte într-un mod aparte metoda sintezei artistice, selectând fapte reale care posedă ele însele anumite trăsături social-cotidiene semnificative”. Este neîndoielnic că literatura documentară vizează în mod insistent veridicitatea şi exactitatea. Dar este oare posibil, în general, realismul complet, adevărul absolut? Potrivit scriitorului Albert Camus, laureat al Premiului Nobel, adevărul complet ar fi posibil numai dacă în faţa omului s-ar pune un aparat de filmat care i-ar înregistra toată existenţa, de la naştere până la moarte. Dar s-ar găsi oare, în acest caz, un altul care să fie dispus să-şi sacrifice viaţa de dragul vizionării acestei uimitoare pelicule? Şi ar reuşi el să vadă, dincolo

de evenimentele exterioare, motivele lăuntrice ale comportamentului „eroului”? E uşor să ne închipuim ce s-ar întâmpla dacă autoarea *Soldaţilor de zinc* ar renunţa în mod conştient la atitudinea creatoare faţă de faptele adunate şi s-ar mulţumi cu rolul de culegător pasiv. În cazul acesta ar trebui să înregistreze pe hârtie practic tot ce au spus în decursul relatării lor de câteva ore eroii „afgani”, şi, ca urmare (presupunând că s-ar găsi un editor pentru aşa ceva), am avea un volum gros de material brut, neprelucrat, neadus la nivelul cerinţelor estetice curente, care nu şi-ar găsi pur şi simplu cititorul. Mai mult, dacă predecesorii S. Aleksievici ar fi mers pe aceeaşi cale, literatura universală ar fi fost lipsită de capodopere precum *Fortăreaţa din Brest* de S. Smirnova, *Procesul de la Nürnberg* de A. Poltorak, *Cu sânge rece* de Truman Capote, *Eu sunt din satul de foc* de A. Adamovici, Ia. Brîl, V. Kolesnik, *Cartea blocadei* de A. Adamovici şi D. Granin.

4. Drepturile de autor sunt suma normelor de drept care reglementează relaţiile legate de crearea şi editarea textelor literare. Ele acţionează din momentul creării textelor şi vizează anumite drepturi concrete, stabilite prin lege (personal patrimoniale şi nepatrimoniale). Printre ele se evidenţiază în primul rând dreptul la calitatea de autor, la publicarea, reeditarea şi difuzarea lucrării, la integritatea textului (numai autorul are dreptul de a aduce modificări textului sau de a acorda altora permisiunea să o facă). Procesul de adunare a materialului în cazul genului literaturii documentare presupune un rol activ al autorului, care stabileşte temele şi problemele esenţiale tratate în lucrarea sa. Încălcarea dreptului de autor este pedepsită de lege.

5. Reproducerea ad litteram a relatării eroilor, aşa cum am dovedit în răspunsul la a treia întrebare, este imposibilă într-o creaţie documentară. Dar aici, fireşte,

intervine chestiunea voinţei autorului, căruia eroii i-au împărtăşit într-un moment de sinceritate amintirile lor şi căruia i-au transmis, ca să spunem aşa, o parte din drepturile lor asupra acestor mărturii, mizând pe o reproducere fidelă a relatării în forma ei originală, pe măiestria profesională a autorului, pe capacitatea lui de a desprinde esenţialul şi de a lăsa deoparte amănuntele care nu îmbogăţesc textul, de a compara faptele şi de a le vedea ca pe un întreg. În ultimă instanţă, totul este decis de talentul autorului şi de moralitatea lui, de abilitatea lui de a îmbina caracterul documentar cu reprezentarea artistică. Cât de veridic este rezultatul, cât de profundă se dovedeşte pătrunderea fenomenelor înfăţişate pot să simtă şi să stabilească numai cititorul însuşi şi critica literară, care deţine instrumentele necesare analizei estetice. Gradul acesta de veridicitate îl apreciază, în felul lor, şi „eroii” lucrării, care sunt cititorii ei cei mai părtinitori şi mai atenţi: fiind implicaţi în fenomenul de transformare a cuvântului rostit în text scris, şi cu atât mai mult tipărit, ei devin uneori victimele unei reacţii nepotrivite la relatările consemnate de autor. La fel, omul care se ascultă pentru prima oară înregistrat pe casetă nu-şi recunoaşte vocea şi consideră că a avut loc o substituire grosolană. Efectul acesta neaşteptat se produce de asemenea ca urmare a faptului că relatarea fiecărui martor apare în carte alături de relatările asemănătoare ale altora şi intră în relaţie cu ele: rezonează cu ele sau se desparte, ba chiar intră în polemică, în conflict cu ele; în clipa aceea se schimbă substanţial şi atitudinea „eroului” faţă de propriul discurs.

6. Cartea S. Aleksievici *Soldaţii de zinc* corespunde întru totul genului pomenit mai sus al literaturii documentare. Caracterul veridic şi cel artistic îi sunt specifice într-un grad care ne permite să o considerăm o creaţie de proză

literară, şi nu de jurnalistică. Şi, pentru că veni vorba, specialiştii clasează cărţile anterioare ale autoarei (*Războiul nu are chip de femeie, Ultimii martori*) tot în genul literaturii documentare.

7. În literatura contemporană autorului sunt schiţate anumite limite etice pentru cazul când redarea corectă a relatării unui martor, dezvăluirile lui adevărate despre anumite evenimente a căror evaluare nu a fost definitivată de societate, pot să ducă la apariţia unor situaţii nedorite nu numai pentru autor, ci şi pentru „erou”. În acest caz, autorul are neîndoielnic dreptul de a schimba numele eroilor săi. Şi chiar şi atunci când ei nu sunt ameninţaţi de nimic şi conjunctura politică este favorabilă cărţii, autorii fac deseori uz de acest procedeu. În numele de familie al lui Meresiev, protagonistul *Poveştii unui om adevărat*, scriitorul B. Polevoi a schimbat o singură literă, dar care a conferit textului o notă artistică: cititorul îşi dă seama că nu mai e vorba de un om anume, concret, ci de un fenomen tipic societăţii sovietice. Asemenea exemple de schimbare conştientă a numelui personajelor găsim din belşug în istoria literaturii.

8. În lume au loc încă, din păcate, procese de tipul celui care i-a fost intentat S. Aleksievici, autoarea cărţii *Soldaţii de zinc*. În Anglia postbelică a fost deferit justiţiei George Orwell, autorul faimoasei antiutopii intitulate *O mie nouă sute optzeci şi patru*, învinuit de defăimarea ordinii de stat. Astăzi se ştie că tema acestei cărţi a fost totalitarismul în varianta sa din secolul XX. În zilele noastre, scriitorul S. Rushdie a fost condamnat la moarte în Iran pentru o carte care vorbeşte pe un ton presupus batjocoritor despre islam: comunitatea internaţională progresistă a denunţat de multă vreme acest act ca pe o încălcare a libertăţii de creaţie şi o manifestare a lipsei de civilizaţie. Până nu demult, scriitorul V. Bîkov era învinuit de calomnie la

adresa Forţelor Armate ale URSS: numeroase scrisori publicate în presă de veterani pseudopatrioţi reprezentau o sentinţă dură dată public unui scriitor care îndrăznise să spună primul cu voce tare adevărul despre trecut. Şi iată că, din nefericire, istoria se repetă. Societatea noastră, care a proclamat construirea unui stat de drept, îşi însuşeşte abia abc-ul drepturilor fundamentale ale omului, înlocuind adeseori spiritul legii cu litera ei şi uitând de latura morală a oricărui proces de justiţie. Dreptul la apărarea propriei demnităţi, care, după părerea reclamanţilor, le-a fost încălcat de S. Aleksievici prin publicarea într-un ziar a unui fragment din carte, nu trebuie înţeles ca dreptul de a-i spune autorului azi una, iar mâine, în urma unei schimbări de dispoziţie sau de conjunctură politică, alta, cu totul opusă. Se pune în cazul acesta întrebarea: când a fost sincer eroul cărţii – atunci când s-a învoit să-i împărtăşească S. Aleksievici amintirile sale despre războiul din Afganistan sau atunci când, sub presiunea camarazilor de arme, a hotărât să apere interesele corporatiste ale unui anumit grup de oameni? Şi are el în acest caz dreptul moral de a o chema în justiţie pe o scriitoare în care, la vremea sa, a avut încredere, ştiind că mărturisirea lui va fi publicată? Faptele comunicate de reclamant autoarei sau publicate în ziar nu par individuale şi întâmplătoare, ele sunt coroborate în carte de alte fapte similare, pe care scriitoarea le-a aflat din relatările altor martori ai aceloraşi evenimente. Oare asta nu ne îndreptăţeşte să credem că „eroul” a fost sincer în momentul când a fost înregistrată relatarea lui orală, iar nu atunci când el îşi reneagă spusele? Şi încă un aspect important: dacă nu există martori ai convorbirii dintre autor şi „erou” şi atunci când lipsesc alte dovezi ale dreptăţii uneia sau celeilalte părţi, apare necesitatea de a verifica toate faptele asemănătoare consemnate de

autoare în cartea sa, ceea ce s-ar putea face în cadrul unui soi de „proces de la Nürnberg” ad-hoc, la care să ia parte zecile şi miile de martori ai războiului din Afganistan. În caz contrar, există pericolul de a cădea în nesfârşite pertractări judiciare, în cadrul cărora practic fiecare cuvânt rostit de „eroii” cărţii ar trebui dovedit, ceea ce este deja absurd. De aceea, rugămintea adresată de PEN Clubul din Belarus Institutului pentru Studiul Literaturii de pe lângă Academia de Ştiinţe de a face o expertiză literară independentă a fragmentului din cartea documentară a S. Aleksievici *Soldaţii de zinc* publicat în *Komsomolskaia pravda* ni se pare, în situaţia de faţă, firească şi este poate chiar singura modalitate de a rezolva conflictul...

Directorul Institutului pentru Studiul Literaturii Ia. Kupala de pe lângă Academia de Ştiinţe din Belarus, membru corespondent al Academiei, Kovalenko V.A.
Cercetător principal al Institutului pentru Studiul Literaturii, candidat în ştiinţe filologice Tîcina M.A., 27 ianuarie 1994

După proces

Hotărârea tribunalului a fost făcută publică...

Mi-e greu să scriu despre noi – despre cei care am stat în sala tribunalului. În ultima sa carte, *Fermecaţi de moarte*, Svetlana Aleksievici se întreabă: „Dar ce suntem noi? Suntem oameni ai războiului. Întotdeauna fie am luptat, fie ne-am pregătit de război. Niciodată n-am trăit altfel”.

Am luptat... Iată cum mai multe femei care s-au aşezat parcă special în spatele scriitoarei, vorbind încet, ca să nu audă judecătorul, dar suficient de clar pentru urechile Svetlanei Aleksievici, se întrec s-o jignească. Sunt mame! Şi folosesc epitete pe care nu pot să le repet... Iat-o pe I. Galovneva, care, în pauză, se apropie de părintele Vasili Radomîslski, venit s-o apere pe scriitoare: „Cum nu vă e

ruşine, părinte, să vă vindeţi pentru bani?” „Necuratul! Diavolul!” răsună din public, şi iată deja mâini revoltate care se întind să-i smulgă crucea de pe piept. „Dumneavoastră îmi spuneţi asta mie? Mie, care v-am prohodit fiii noaptea, fiindcă altfel vă temeaţi că nu veţi primi cele trei sute de ruble ajutor social?” ripostează uluit preotul. „Pentru ce am venit? Ca să-l apăr pe diavol? Rugaţi-vă pentru dumneavoastră şi pentru copiii dumneavoastră! Unde nu-i căinţă, nu vine nici alinarea.” „Noi nu suntem vinovate de nimic... N-am ştiut nimic...” „Aţi fost oarbe. Iar când vi s-au deschis ochii, n-aţi văzut decât trupurile neînsufleţite ale fiilor voştri. Căiţi-vă!...” „Ce ne pasă nouă de mamele afgane?... Noi ne-am pierdut copiii noştri...”

De altfel, nici cealaltă parte n-a rămas datoare. „Fiii voştri au omorât în Afganistan oameni nevinovaţi! Sunt nişte criminali!” le strigă mamelor un bărbat. „Vă trădaţi copiii a doua oară!” spumegă altul.

Şi tu? Şi noi – oare n-am îndeplinit şi noi ordinele? Ordinul de a tăcea? Oare nu ridicam la şedinţe mâna în semn că suntem de acord? Mă întreb... Toţi ar trebui să fim judecaţi... la judecata aceea, alta, despre care vorbea la proces E. Novikov, preşedintele Ligii Belaruse pentru Drepturile Omului: când noi toţi – noi, cei care am tăcut, mamele soldaţilor noştri căzuţi, veteranii acestui război şi, de partea cealaltă, mamele afganilor ucişi – ne vom aşeza undeva împreună şi pur şi simplu ne vom privi în ochi...

A. Aleksandrovici, Femida, 27 decembrie 1993

A luat sfârşit procesul civil intentat de Galovneva şi Keţmur scriitoarei Svetlana Aleksievici, învinuită de lezarea onoarei şi demnităţii personale a reclamanţilor. Ultima zi a adunat o sumedenie de jurnalişti, şi în câteva publicaţii au apărut deja informări despre hotărârea instanţei:

plângerea Galovnevei a fost respinsă, a lui Keţmur a fost parţial admisă. N-am să mă apuc acum să citez decizia finală, voi spune doar că ea are, după părerea mea, un caracter mai degrabă împăciuitor. Dar a împăcat ea oare cele două părţi cu adevărat?

Inna Sergheevna Galovneva, mama locotenentului-major Galovnev, căzut în Afganistan, agită în continuare „securea războiului" – intenţionează să apeleze hotărârea tribunalului şi să se judece cu scriitoarea mai departe. Ce o mână pe această femeie? Pe această mamă? O suferinţă fără alinare. Fără alinare deoarece, cu cât războiul din Afganistan rămâne mai în urmă în istorie, cu atât societatea înţelege mai limpede cât de riscantă şi iresponsabilă a fost această aventură, cu atât mai absurdă pare moartea tinerilor noştri pe pământ străin... De aceea Inna Sergheevna nici nu poate să accepte cartea *Soldaţii de zinc*. De aceea, pentru ea, volumul acesta este o jignire: pentru o mamă, adevărul dezgolit despre războiul din Afganistan este o povară prea greu de dus.

Al doilea reclamant în proces a fost Taras Keţmur – fost şofer „afgan". Solicitarea i-a fost parţial satisfăcută de instanţă; la cererea lui, s-a considerat că două episoade extrem de dramatice, de profunzime psihologică, din monologul apărut sub numele lui, care nu dovedesc, după mine, decât că războiul nu lasă pe nimeni neatins, chiar şi dacă trupul îi rămâne nevătămat, „îi lezează onoarea şi demnitatea personală". De altfel, eu sunt dispusă să-l înţeleg pe Taras. Vă aduceţi aminte un aforism: „Temeţi-vă de primul impuls al sufletului, pentru că s-ar putea să fie sincer"? Cam asta se întâmplă cu monologul lui din *Soldaţii de zinc*, care este, după părerea mea, exact primul impuls sincer al sufletului de după întoarcerea din Afganistan. Au trecut de atunci patru ani. Taras s-a schimbat, ca şi lumea din jurul lui. Şi probabil că el şi-ar

dori să schimbe multe şi în amintirea trecutului, dacă tot nu reuşeşte să şi-o şteargă de tot din suflet... Când colo, iată că apare *Soldaţii de zinc* – şi ce e scris nu mai poate fi şters.

Svetlana Aleksievici a părăsit sala tribunalului înainte de sfârşitul procesului, după ce instanţa i-a refuzat din nou cererea unei expertize literare. Aleksievici a întrebat în mod cu totul întemeiat: cum poate fi judecată o povestire documentară dacă nu se cunosc bazele acestui gen literar, elementele fundamentale ale muncii scriitorului, ba, mai mult, nici măcar nu se doreşte consultarea unor specialişti? Dar instanţa a fost de neclintit. După al doilea refuz, Svetlana Aleksievici a părăsit sala, spunând:

— Ca om... mi-am cerut iertare pentru faptul că am provocat suferinţă, pentru lumea aceasta imperfectă în care deseori e imposibil până şi să mergi pe stradă fără să deranjezi pe altcineva... Dar, ca scriitor... nu pot, nu am dreptul să-mi cer iertare pentru cartea mea. Pentru adevăr!

Procesul civil intentat S. Aleksievici şi cărţii ei *Soldaţii de zinc* este a doua noastră înfrângere în războiul din Afganistan...

Elena Molociko, Narodnaia gazeta, 23 decembrie 1993

În decembrie 1993, maratonul judiciar al învinuirilor îndreptate împotriva scriitoarei Svetlana Aleksievici şi a cărţii ei *Soldaţii de zinc* a luat în cele din urmă sfârşit. Hotărârea tribunalului: scriitoarea trebuie să-şi ceară scuze faţă de „afganul” Taras Keţmur, căruia curtea i-a recunoscut onoarea şi demnitatea personale „lezate parţial”. Ziarul *Komsomolskaia pravda* a fost condamnat, fără a clipi din ochi, să tipărească o dezminţire şi, în plus, să prezinte scuzele scrise ale autoarei şi ale redacţiei.

Solicitările celei de a doua reclamante – Inna Sergheevna Galovneva, mama unui ofiţer căzut în Afganistan – au fost respinse, deşi instanţa a recunoscut că „o parte dintre afirmaţiile atribuite Galovnevei nu corespund realităţii”. Tribunalul a fost nevoit să le respingă pentru că, în timpul audierilor, a fost prezentată o casetă cu înregistrarea unor luări de cuvânt ale Galovnevei la un miting de acum câţiva ani, la care ea susţine întru totul cartea lui Aleksievici.

În acest dosar, în desfăşurarea procesului şi în sistemul nostru judiciar, Svetlana Aleksievici nu a avut şanse să-şi apere demnitatea umană şi profesională...

Speriaţi de revolta internaţională faţă de procesul politic intentat unei opere literare şi creatorului ei, regizorii belaruşi ai acestei farse tragicomice s-au pronunţat zgomotos: „Nu este în nici un caz o judecată asupra cărţii, un proces împotriva scriitoarei şi a operei sale! Nu este decât o acuzaţie de lezare a onoarei şi demnităţii personale formulată la adresa ziarului *Komsomolskaia pravda* pentru publicarea în 1990 a unui material”.

„Dar cum rămâne cu prezumţia de nevinovăţie?” l-au întrebat, după încheierea procesului, pe judecătorul Jdanovici preşedintele Ligii Belaruse pentru Drepturile Omului, Evgheni Novikov, şi şeful Asociaţiei Belaruse pentru o Mass-media Liberă, Ales Nikolaicenko.

Potrivit lui Jdanovici, „prezumţia de nevinovăţie este valabilă numai în procesele penale”. Deci, dacă Galovneva şi Keţmur ar fi învinut-o pe S. Aleksievici de calomnie, prezumţia de nevinovăţie ar fi funcţionat, pentru că însuşi termenul „calomnie” este un termen al Codului Penal, şi atunci reclamanţii ar fi trebuit să prezinte instanţei dovezi materiale...

În cazul însă al unui proces civil pentru restaurarea onoarei şi demnităţii lezate, prezumţia de nevinovăţie nu funcţionează în Belarus...

E posibil ca procesul acesta civil să se transforme pe nesimţite într-unul penal – reclamanta Galovneva a promis aşa ceva şi a afirmat că acesta ar fi obiectivul ei.

Ziarelor procomuniste belaruse care o hărţuiesc pe scriitoare li s-a alăturat şi *Komsomolskaia pravda*, prin articolul-postfaţă din 30 decembrie 1990, semnat de Viktor Ponomariov.

Svetlanei Aleksievici i s-a părut că „în spatele mamelor se văd tresele de general”, dar „în spatele lor – de data asta în mod sigur – se află mormintele tinerilor. Ei, nu scriitoarea, laureată a mai multor premii, au nevoie să fie apăraţi. Dacă are loc o execuţie civilă, aceasta nu este a scriitoarei”, se grăbeşte, demagogic şi sforăitor, să se detaşeze *Komsomolskaia pravda* de Svetlana Aleksievici.

Este un prolog la scuzele oficiale, ca proba de microfon a unui glas schimbat – de la nou însă la vechi. Ca şi denumirea articolului: „Soldaţii sunt de zinc. Scriitorii – tot mai de fier”. Nu cumva şi jurnaliştii şi redactorii ziarului sunt tot mai de plastilină?

Adevărul l-a costat întotdeauna scump pe cel care îl rosteşte. Renunţarea la adevăr le-a adus întotdeauna numai năpaste laşilor. Dar, după câte se vede, n-a existat în istoria modernă năpastă mai fără speranţă şi mai cuprinzătoare decât autodistrugerea voluntară a naturii umane pe care o practică adepţii comunismului, când din oameni nu mai rămân „decât nişte găuri fumegânde”, după expresia lui Mihail Bulgakov.

Nişte găuri fumegânde pe întinsul pârjolit al fostei Uniuni Sovietice...

Inna Rogacii, Russkaia mîsl, 20-26 ianuarie 1994

În zece ani, prin războiul din Afganistan au trecut mai multe milioane de oameni, legaţi între ei, în cele din urmă, nu numai prin sentimentul de dragoste faţă de patria

sovietică, ci şi prin altceva, mult mai important. O parte din ei au pierit, şi noi le plângem creştineşte moartea sosită înainte de vreme, respectăm durerea rănilor fizice şi sufleteşti pricinuite rudelor şi celor apropiaţi. Dar e aproape imposibil să scapi astăzi de înţelegerea faptului că ei nu sunt eroi cu drept deplin de a fi cinstiţi de întreg poporul, ci numai victime demne de milă. Îşi dau seama de asta „afganii” înşişi? După toate probabilităţile, majoritatea încă nu sunt capabili de aşa ceva. „Eroii” americani ai Vietnamului, a căror soartă a fost asemănătoare, înţelegând adevărata esenţă a eroismului lor, i-au aruncat în faţă preşedintelui medaliile primite, în timp ce ai noştri par să fie în stare doar să se laude cu ele. Care dintre ei şi-a pus problema: pentru ce au fost primite, de fapt? Ar fi bine dacă decoraţiile acestea ar sluji azi doar drept justificare pentru a pretinde anumite înlesniri şi privilegii, după care aleargă azi cu îndârjire toată societatea noastră sărăcită. Dar pretenţiile deţinătorilor sunt mai mari. Nu demult, la Minsk, la una dintre întâlnirile „afganilor”, a fost anunţată în mod deschis ambiţia de a pune mâna pe putere în Belarus. Ce să spunem? O asemenea veleitate nu e lipsită cu totul de temei. Profitând de degringolada morală care domneşte în ţară (războiul din Afganistan a fost murdar, însă participanţii la el sunt eroi internaţionalişti), se poate obţine practic orice. În aceste condiţii, mamele celor căzuţi la datorie în Afganistan sunt o plămadă binecuvântată în mâinile foştilor şi actualilor roşii, care îşi recapătă peste tot, adunând forţe proaspete, cea de a doua suflare. Şi mamele sunt folosite – este exploatată la maximum revolta lor îndreptăţită, durerea lor venerabilă. Aşa cum au fost exploatate la vremea lor credinţa comunistă şi patriotismul fiilor acestor mame. În general, socoteala manipulatorilor nu dă greş: cine ar arunca piatra într-o

mamă îndurerată? Numai că în spatele mamelor îndurerate se întrezăresc ameninţătoare siluete robuste, şi degeaba autorul din *Komsomolskaia pravda* se preface că nu vede pe nimeni acolo. Că „nu e vorba de generalii din spatele lor”...

Răsuflarea puturoasă a politicii imperialiste, care nu s-a putut desfăşura pe deplin în Afganistan, se simte tot mai puternic în Belarus. Procesul intentat Svetlanei Aleksievici nu e decât o verigă într-un lung lanţ de manifestări ale ei, mai mult sau mai puţin evidente. Nostalgia marii puteri şi a mărilor calde nu e specifică numai partidului lui Jirinovski, care are destul de mulţi susţinători şi în Belarus. „A scutura zdravăn” societatea posttotalitară, „a o coagula” injectându-i sânge proaspăt sunt tot mijloace de a atinge acelaşi ţel – idealul umilit al zilei de ieri...

Vasil Bîkov, Literaturnaia gazeta, 26 ianuarie 1994

... Nu, nu pentru adevărul războiului s-a dus această luptă aprigă din cadrul dezbaterilor judiciare. Bătălia s-a purtat pentru sufletul omenesc viu, pentru dreptul lui la existenţă în lumea noastră rece şi neprimitoare, drept care nu poate decât să devină o piedică în calea războiului. Războiul va continua atâta vreme cât ne bântuie minţile rătăcite. Pentru că el nu este, de fapt, decât urmarea inevitabilă a răutăţii şi veninului care s-au strâns în sufletele oamenilor...

În acest sens, cuvintele unui ofiţer căzut în Afganistan devin simbolice şi profetice: „Bineînţeles că am să mă întorc, întotdeauna m-am întors...” (din jurnalul locotenentului-major Iuri Galovnev).

Piotr Tkacenko, Vo slavu Rodinî, 15-22 martie 1994